

GÖKKUŞAĞI

AYLIK AKTÜALİTE DERGİSİ 2,000 TL OCAK 1988

Ekonomiyi yöneten gizli eller

Tahtakaleler ölmez

Kapalıçarşının içyüzü

Kara paranın dönüşü

Yeni döneme bakış

İnönü

Demirel

Silahlara veda mı?

İran-Kontra batağından

Reagan-Gorbaçov zirvesine

AFGANİSTAN LİDERİ
NECİBULLAH
ile röportaj

Netaş'ı Netaş yapan 3 önemli neden:

1 PTT hizmetinde 20 yıl:

Telekomünikasyon alanında 20 yıllık hizmetin büyük önemi var. PTT hizmetinde 20. yılını kutlamakta olan Netaş bu zaman içinde istikrarla gelişti, teslimde gün sektirmede, kalite standardını yüksek tuttu... Olgunlukla enerjiyi, ustalıkla canlılığı, düzenlilikle yaratıcılığı kattı birbirine, çok ürün verdi... Bu böyle de gidecek...

2 Dinamik iş gücü:

3000'den fazla mühendis, teknisyen, usta işçi Netaş fabrikalarında güçbirliğini başarıyla sürdürüp telekomünikasyon araçları üretiyorlar. Teslimde bitmiyor işleri: Satış sonrası servis bu alanda canı! Ürünlerin hiç durmadan çalışmasını sağlamak için kanı kaynayan ekipler gerek. İşte Netaş farkının belli başlı bir unsuru da bu...

3 Üstün teknoloji:

Yüksek teknolojiye Netaş yetkinliği dünya çapında. Türkiye'nin PTT önderliğinde Sayısal Çağa geçişinde ilk adımları Netaş attı, bugün başı Netaş çekiyor. Northern Telecom uzmanlığı ülkemiz insanının maharetiyle birleşince, PTT hizmetinde Netaş Türkiye'nin bir ucundan bir ucuna sözlerden bir ağ örüverdi, üstelik yurt dışından da talep çok Netaş ürünlerine...

Netaş

GÖKKUŞAĞI

1 Ocak 1988, Yıl 1, Sayı 2
Merkez Basın Yayın Tic. A.Ş. adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Ali Taygun

Yayın Danışmanı
Niyazi Dalyancı
Yayın Yönetmeni
Hasan Eriş
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Bülent Utku

Teknik Yönetmen
Sinan Şanlier
Müesese Müdürü
Beril Eyüboğlu
Haberler
Belma Akçora, Harun Karakuş, Neşe Kars,
Meliha Okur, Müge Kıyauman, Gül Önet,
Pelin Yanardağ, Sevinç Öztas, Yasemin Öztürk,
Dr. E. Ahmet Tonak
Jülide Gülizar, Ankara

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Dr. Uğur Cilasun, Ali Bulaç,
Hakan Feyyat, Dr. Güntaş Özler,
Dr. Haluk Gerger, Dr. Sungur Savran,
Haydar Tunçkanat, Dr. Gencay Şaylan,
Av. Reşat Kadayıfçılar, Önder Şenyapılı,
Turgay Fişekçi, Ercan Okan
Robert L. Koenig, Washington DC, ABD
Kapak Fotoğrafı
Harun Karakuş

Reklam ve Halkla İlişkiler
Gül Önet (Müdür) Selma Genç
Muhasebe
Aysel Yağmurdereli
Abone Servisi
Nihat İtler

Dizgi
Osman Tülü, Yazıevi
Teknik Hizmetler
Gökkuşağı Yayıncılık Matbaacılık A.Ş.
Renk Ayırımı
Dünya
Baskı
Güzel Sanatlar Matbaası

Merkez Basın Yayın Tic. A.Ş. Yönetim Kurulu
Ali Taygun, Niyazi Dalyancı, Halim Bulutoglu
Adres

Cemal Nadir Sok. 17
Cağaloğlu, 34400 İstanbul
Telefon: 511 75 47-48

ABD Temsilciliği
Pat Tummons
3-A, 818 So Brentwood B., Clayton, MO 63105
Telefon: (314) 721 5947

F. Almanya Temsilciliği
Dr. Mustafa Danış
Lütticherstr 14, 5000 Köln
Telefon: (221) 51 30 89 Telex: 888 6391 mp d

Batı Berlin
Cemal Demirer
Dernburg Str 17, 1000 Berlin 19
Telefon: 321 52 88

İngiltere
Mehmet Ali Dikerdem
13, Bolton Walk, Andover Estate, London N7
Telefon: (1) 263 44 76

Avusturya
Mehmet İnan
Malzgasse 5/15, 1020 Wien
Telefon: 334 78 44

Yunanistan
Aris Abacı
Kristalli 52, 162 31 Viron, Athens
Telefon: (1) 951 23 39

Fiyatı
2,000 TL (KDV dahil)

Saygı Yağmurdereli Bzyl

3 Merhaba

4 Ankara'dan

—Jülide Gülizar

5 Ocak gündemi

6 Bu Ay

—Niyazi Dalyancı

10 Erdal İnönü:

Ara rejime paydos

14 Süleyman Demirel:

Güdümlü meclis dönemi
kapandı

18 Uygarlığın temelleri

Türkiye'de insan hakları

22 İşkence hükmündedir

—Ali Taygun

23 Önce insan hakları

26 İşte Tahtakale

Dövizle ilgili
her karardan
sonra beli kı-
rıldığı ilan
edilen Tahta-
kale dünyası
nasıl dönü-
yor?

27 Borsaların borsası

36 Kara paranın dönüşü

43 Tahtakeler ölmez

İran-Kontra bağlantısı

Skandalın ardındaki gerçekler Yarbey Oli-
ver North'un kişiliğinden çok, özelleştiril-
miş bir dış politikanın içyüzünü sergiliyor.

44 Oliver'in maceraları mı?

Dr. E. Ahmet Tonak

49 Nikaragua'dan...

51 Teflon başkan

Pat Tumons - St. Louis, ABD

56 Zirvenin ardından:

START'tan finiş

Umutlu bir
başlangıç:
Ama mutlu
sona ulaş-
mak için da-
ha çok uzun
bir yol var.

60 Dikenli Yollar

Robert L. Koenig - Washington

62 "Görevimiz tehlike"

Dr. Gencay Şaylan

64 General Dr. Necibullah:

"Kararı tarih verecek"

Afganistan
Devlet Baş-
kanı, zirve-
den sonra
ABD'nin
bölgede ba-
rıştan yana
daha gerçek-
çi bir tutum
izleyeceği ka-
nısında.

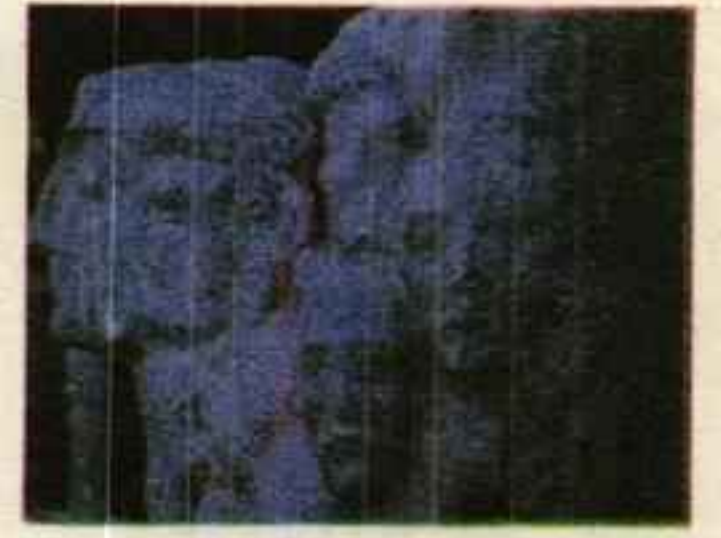
Mustafa Danış - Afganistan

67 Hassas dengeler

Papandreu Dimetoka'da pirince giderken
evdeki bulgurdan olacak mı?

68 Berlin, Berlin

Cemal Demirer - Batı Berlin

71 Kopan parmaklar

Pasteur Hastanesi'nin uzman ekibi muc-
zeler yaratıyor.

74 Gözaltı süresi

İki genel sekreterin sorgularının uzaması
eski bir tartışmayı gündeme getirdi.

77 Gelişigüzel eğitim

Programcı yetiştirmek amacıyla açılan
kurslar nicelik ve nitelik olarak yetersiz.

81 Reklamlar:

Canlı, heyecanlı

85 Bir Bond kızı:

"Yaşım ilerledikçe..."

87 Mimari: Çağdaş gelenekçi

Ragıp Buluç

89 Resim: Mehmet Güleriyüz

92 Gençlik rüzgârı

Romanda son yılların en çok sözü edilen
yazarları, ilk yapıtlarını '80 sonrasında ya-
yınlayanlar.

—Turgay Fişekçi

94 Sinema:

Tekniğin neresindeyiz?

—Ercan Okan

96 Bulmaca

Hızlı bir aps tutkununa
bir tek şekilde yetişebilirsiniz!
O da, paraşütünüz açılmazsa.

bluz, mont, kazak, pantolon, ceket, gömlek,
manto, etek, t-shirt, atkı, kaşkol, kaban...

aps giyin, iyi giyinin.

aps

► Aps Osmanbey Samanyolu Sok. 42/3 Tel: 148 65 22 Telex: 26031 nire tr.
► Aps Beyazıt Marmara Çarşısı No: 1 Tel: 522 78 99
► Aps Fabrika Satış Yeri Ankara asfaltı, Bostancı kavşağı (Kadıköy Otosanayi bitişiği) Tel: 361 50 54 Telefax: 361 13 77

Merhaba

Yeni bir sayı ile yine birlikteyiz. Bu kere daha dolgun bir içerikle karşınıza çıkmaya çalıştık. Bunda henüz yeni yeni tanışmaya başladığımız okurlarımızın da önemli payı var elbette. Bizi yüreklendiren ve Dergimizi sahiplenilen mektupları hoşumuza gitmedi dersek yalan olur. Ama teşekkürün büyüğünü eksiklerimizi ve hatalarımızı tek tek sıralayan okurlarımıza ayırıyoruz. Onların eleştirileri bu sayımızı hazırlarken rehberimiz oldu.

İçte son günlerin en önemli olaylarından biri Meclisin toplanması, yeni hükümetin kurulması ve politikanın eski tadına kavuşacağı yolundaki işaretlerdi. Başkentte yeniden şekillenmeye başlayan görünümü usta gazeteci Jülide Gülizar'ın kaleminden sunuyoruz. Arkadaşımızın İnönü ve Demirel'le yaptığı röportajlarda daha kararlı bir muhalefetin yeni Meclise getireceği soluğu bulacaksınız. Jülide Gülizar, seçkin kalemi ile GÖKKUŞAĞI'nın bundan sonraki sayılarında da sizlerle beraber olacak.

İçte ve dışta geçen yılın en önemli konusu hiç kuşkusuz zirveydi. Nükleer silahlardan arındırılmış bir dünyanın önündeki engeller ve Reagan-Gorbaçov buluşmasından doğan sonuçların Türkiye'ye etkisi bu sayıda yer alan ana konularımızdan biri. St Louis Post Dispatch'den Robert L. Koenig, GÖKKUŞAĞI için zirveyi izledi, ardından Kongre'deki havayı değerlendirdi.

Koenig, GÖKKUŞAĞI'NA ÖZEL yazısında, START'ın önündeki "dikenler" arasında Afganistan sorununu da sayıyordu. Sorun gerçekten önemli. Bu sayımızla, bir başka GÖKKUŞAĞI'NA ÖZEL röportajda, kilit adam Afganistan Devlet Başkanı General Dr. Muhammed Necibullah'ı konuk ediyoruz. Dr. Danış, zirveden sonra Dr. Necibullah ile ilk görüşen gazeteci. Yayınladığımız röportaj da Necibullah'ın Türk basınında şimdiye kadar çıkan ilk özel röportajı. F. Almanya temsilcimizin Stern adına gerçekleştirdiği bir başka Afganistan röportajı da ünlü Alman dergisinin yılbaşı sayısında yayınlanıyor. Önümüzdeki

Harun Karakuş

aylarda da dünyanın çeşitli köşelerinden konuklarımız olacak.

GÖKKUŞAĞI ailesine yeni katılanlardan biri de Dr. E. Ahmet Tonak. Dr. Tonak, işin dibi eşelenirken Türkiye'nin adı da ortaya çıkan yılın en önemli skandalını, İran-Kontra olayını, bu ayın dosyası olarak hazırladı. Pat Tummons'un "Teflon Başkan"ı da dosyamıza tad kattı.

Başlı başına bir dosya niteliği taşıyan haber kuşağımız da, son zamanlarda devalüasyon ve döviz borsası söylentileri ile birlikte yeniden gündeme gelen Tahtakale ve Kapalıçarşı'daki serbest borsalara ilişkin. Meliha Okur, geçmişi ve bugünü ile Tahtakale'yi, Hakan Feyyat yurt dışı bağlantıları ile birlikte Kapalıçarşı'yı gözler önüne serdi. Harun Karakuş görüntüledi. 'İndirme' diye adlandırılan transfer işlemlerinin büyük beyni "Parlak", "Ankara'ya bir türlü

anlatamadığı" altın ve döviz politikası ile ilgili görüşlerini Dergimiz okurlarına anlatıyor.

İnsan haklarından hukuk sorunlarına, Pastör Hastanesi doktorlarından James Bond Kızı'na kadar çok de-

Meliha Okur, değişik konuları kapsayan GÖKKUŞAĞI'nın bu sayıdaki bilinçli tek kusuru, zam fırtınasından nasibini alması. İlk sayımızı bütünüyle kuşe olarak okuyucuya sunmuş, fiyatımızı hesaplarken de yüksek bir kâğıt zammı geleceğini dikkate almıştık. "Yüksek" ile "ölçüsüz" arasındaki fark, kâğıdımızı da farklılaştırmayı zorunlu kıldı. Kilosu 1,800 lira olan kuşe, 2,600 liraya fırladı. Şu anda kullandığımız kâğıdın kilosu bir ay önceki kuşeninkine eşit. Fiyatımız da eskisi gibi...

Önümüzdeki sayıyı daha sevimli bir sonuçla kapamak dileğiyle, hoşçakalın...

Hasan Eriş

Muhalefetin ilk meydan savaşı

JÜLİDE GÜLİZAR

Muhalefet partilerinin bir seçim dönemi sürececek zorlu savaşımı, yeni yılın ilk günlerinde başlıyor. Her ne kadar Başbakan geçen dönem olduğu gibi bu kez de TBMM'yi devre dışı bırakarak, ülkeyi padişah fermanlarına benzer kararnamelerle yönetmeyi planlıyorsa da, Ocak ayında rakipleriyle zorunlu olarak TBMM'de karşı karşıya gelecek. Bazı konular, Özal istemese de, TBMM'de çözümleniyor.

Başbakan, daha seçimlerin resmi sonucu açıklanmadan, göz ameliyatı için ABD'ye gitmeden önce hükümetin kuruluşunun ocak ayı ortalarını bulacağını söylemişti. Özal, bunu söylerken, 1 Ocak'ta mali yılın başlayacağını herhalde akıl etmemişti. Erken seçim dolayısıyla *"bütçesi, yeni iktidarın hazırlamasına bırakılmış"* bir Türkiye olduğunu da... Oysa, hep büyük belleri seçim sonu zam furyasıyla artık kırılan memur kesiminin aylık alması, delik-deşik de olsa bir bütçeyle mümkündü. O nedenle, ABD'den dönüşte alelacele başlatılan hükümet çalışmaları aynı hızla sonuçlandı. 21 Aralık günü, sayı bakımından aynı, isimler bakımından, yarıdan fazlası eski bakanlardan oluşan hükümet açıklandı.

Yeni hükümetin ilk işi, 1988 bütçesini hazırlamak. O nedenle muhalefetin ilk meydan savaşı da Ocak ayında ve TBMM'de olacak.

Bilirsiniz, bütçe iktidarların topluma hesap vermesidir, bir yıllık icraatını ortaya koymasıdır. Bu nedenle hem iktidar, hem de muhalefet için önemli bir olaydır bütçe. Ama bu kez bir ilginç durum var ortada. Neredeyse bir ay içinde, güven oylamasından sonra, bütçe ikinci bir sınav olacak hükümet için. Her ne kadar 292'lik

çoğunluğu arkasında duyarak ve torpilli bir öğrencinin güveni içinde girecek de olsa, sınavdır işte. Hükümet, pek çiçeği burnunda bir hükümet olduğu için, geçmişin hesabını vermekten kurtulmuş durumda. ANAP iktidarı, *"O geçen hükümet dönemindeydi,"* gibi sudan bir gerekçenin arkasına sığınacak. Bütçeleri, her yıl, ardında uzun hizmet süreleri olan hükümetler hazırladı. Oysa bu kez, hükümet hizmete bütçeyle başlayacak. Bakanların, başına geldikleri bakanlıkların sorunlarını, gereksin-

Özal'ın ikinci sınavı bütçe

melerini bilmeleri, öğrenmeye fırsat bulamadan bütçeyle karşı karşıya gelmeleri, 1988 bütçesinin nasıl bir bütçe olacağına ilişkin ipuçlarını verdiği de bir gerçek.

TBMM yeni... İktidar büyük oranda yeni... İktidarın başı eski ama, o eski başın içinde yepyeni düşünceler var. Başbakanın mutlaka ve en kısa sürede gerçekleştirmek istediği düşüncelerin başında TBMM çalışmalarını yeniden düzenlemek geliyor. Özal, ülke yönetiminde ayakbağı gibi gördüğü TBMM'yi devreden çıkarmanın yolunu *"onu daha az çalıştırmak"*ta bulduğu için, haftalık çalışma günlerini ikiye indirmeyi aklına koymuş. Ooohh... Milletvekilliği son derece

"kıyak bir iş" olacak böylece... 52 haftada yalnızca 104 çalışma günü. Bu 52 haftanın 15 haftasını yaz tatiline, bayram tatillerine vb. ayırın... Kalır 37 hafta... Yani 74 çalışma günü... Yani 2.5 aylık bir çalışma karşılığında 12 aylık parayı cebe indirmek... Lojmanı, TBMM'deki ve kamu kesimindeki kolaylıkları, forsu da caba-sı... Gel keyfim gel...

Oysa iki muhalefet partisi de TBMM çalışmalarında son derece kararlı. SHP, TBMM dışında da muhalefet yapacaklarını, ama çalışmaların ağırlık noktasının Meclis olduğunu söylüyor. AP ise TBMM'yi *"en itibarlı siyasi platform"* ilan ediyor. SHP, *"bütün yasal yolları zorlayarak, gündem dışı konuşmalar yaparak"*, AP ise *"o zeminin verdiği bütün imkânları kullanarak"* Meclis'i çalıştırmanın savaşımını verecek.

Meclis'in dışına çıkınca...

Dışarda, 16 Kasım'dan bu yana devletin de hükümetin de yetkilileri, Türkiye'de komünist partinin kurulmasına *"halkın hazır olmadığını"* söylemeyi sürdürecekler.

Avrupa ülkeleri ve uluslararası kuruluşların bu olaya tepkileri artarken, Türkiye'deki yetkililer içerde yüksekten konuşacak, dışarda bu kuruluşların kapılarını aşındıracaklar.

Ocak ayının gündeminde bir önemli madde de DAVOS toplantısı. Dünyanın ekonomik zirvelerinden biri niteliğinde olan DAVOS'ta bir başka zirvenin gerçekleşmesi de muhakkak gibi... Özellikle son yıllarda hep gergin olan, ama bazı küçük adımlarla, şimdilerde bir yumuşama havasına yönelmiş bulunan Türk-Yunan ilişkilerini, iki ülke başbakanının bir zirvede dile getirmeleri bazı konulara açıklık kazandıracak nitelikte görünüyor.

29 Ocak'ta gerçekleşmesi beklenen bu zirvede Papandreu'nun yeni taktiklerle Özal'ın karşısına çıkacağını düşünmek... Türkiye'nin, Ege'de ve Kıbrıs'ta zaten çoğu yitirilmiş haklarına yenilerinin eklenmesinden... Türk Başbakanı'nın bundan önceki DAVOS toplantısındaki bozgununun yenilenmesinden kaygı duymak yanlış mı dersiniz?

Ocak ayı, referandum yorgunu, seçim kırgını, zam vurgunu Türk toplumu için dolu dolu bir ay olacak. ■

Renkli ve hareketli

NIYAZİ DALYANCI

Türkiye yeni yıla yeni hükümeti ile girdi. Dolayısıyla Ocak ayının gündeminde yeni bakanlarımızın tanınması var. Başbakan Turgut Özal'ın ikinci kabinesinde 11 yeni üye var. Geriye kalan 13 bakanın yogurt yiyiş tarzlarını geçtiğimiz dönemde yeterince gördük. Ama bir Adnan Kahveci'nin ya da İmren Aykut'un bakan olarak ülke yaşamına neler getireceklerini bilmiyoruz henüz.

TBMM'nin yeni kadrosu, hiç değilse muhalefet açısından kuşkusuz çok daha renkli ve hareketli. Belki de bu yüzden Özal, partisinin meclis grubunda yaptığı ilk konuşmada milletvekillerini sert muhalefete karşı uyarmak zorunda kaldı.

Sert muhalefet, hükümetin açıklanmasıyla birlikte kendisini belli etti. Örneğin Savunma Bakanı Ercan Vuralhan hakkındaki yolsuzluk iddialarının daha da açıklığa kavuşması Ocak ayının gündemindeki konulardan.

Sert muhalefetin engellenmesinin yollarından birisi de meclisi çalıştırmamak. Yeni yıla girerken bu konuda Özal niyetlerini belli eden açıklamalarda bulundu. Meclisin haftada kaç gün çalışacağı Ankara kulislerinde uzunca bir süre tartışıldı. Aslında, başbakan elinden gelse parlamentoyu hiç çalıştırmayacak. Bu yüzden meclisin haftada bir gün mü yoksa iki gün mü toplanacağı üzerinde duruluyor. Muhalefetin ise bu tür engellemelere karşı nasıl yöntemler geliştireceği de bu ay içinde belli olacak. Örneğin, meclis genel kurulu toplanmasa bile parti gruplarının daha sık toplantı yapmalarını sağlamak bu yöntemlerden birisi.

TBMM'de Ocak ayında bu konularla birlikte, Anayasa'da başbakanın yapmak isteyeceği değişiklikler de söz konusu olacak. Galiba, bu konu ilkin hükümetteki bakan sayısının artırılmasıyla ilgili olarak gündeme gelecek.

Daha sonra da, Özal'ın istediği diğer değişiklikler tartışılacak.

Siyasi tartışmalar büyük bir olasılıkla bu konuları kapsarken, sade vatandaş her halde Özal'ın "*Bazıları bağırarak*," dediği insanların kapsamına girecek.

Başbakan, geçen yılın son günlerinde yapılan parti grup toplantısında ekonomik önlemlerin devam edeceğini açıklayarak, bunun bazı bağırımlara neden olacağını vurgulamıştı.

Başbakanın sözlerinin anlamı hayli açık. Demek ki, Ocak ayında zamlar sürecek. Ama bu zamların sonunda hükümetin söylediği gibi düze çıkmak var mı? Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından

Aralık ayında yayımlanan bir rapora bakılırsa yok. OECD, Güney Avrupa ülkelerinin ekonomilerini ele alan raporunda Türkiye'ye de değiniyor ve alınan ve alınacak tüm kemer-sıkma politikalarına karşın Türkiye ekonomisinde köklü bir değişiklik olmayacağını vurguluyor. Bu rapora göre 1988 yılında Türkiye'nin cari ödemeler dengesindeki açık 1 milyar dolara çıkacak.

Türkiye siyasal açıdan da Avrupa'nın gündeminde Ocak ayında. Avrupa Konseyi Hukuk İşleri Komisyonu 11 ve 12 Ocak tarihlerinde yapacağı toplantıda Türkiye konusundaki raporu oylayacak. Bu kez rapor, bundan öncekilerle kıyaslandığında olumlu denilebilecek nitelikte. Rapor da genellikle, sendikal yasaların antidemokratik yönlerine değiniliyor. Ama, Strasbourg'daki rapor ister kabul edilsin ister red edilsin, Türkiye'deki işçilerin yakın gelecekte sendikal haklarına kavuşabileceklerini söylemek çok güç. Çünkü, bunca anayasa değişikliği tartışması içinde kökünden budanan sendikal haklara pek yer verildiği yok. Olsa olsa, küçük ücret ayarlamaları ile Ocak ayı geçirilecek. Artan ücretlerin ise bugünkü yönetimin ekonomi felsefesi açısından enflasyonun üzerine çıkması, hatta enflasyon oranını yakalayabilmesi bile söz konusu değil.

Dış politika konularında, Reagan-Gorbaçov zirvesinin esintileri bu ay da sürecek. Belki de Nisan ya da Mayıs ayında Moskova'da yapılacak dördüncü zirve toplantısına kadar dünya kamuoyunu en çok ilgilendirecek konu bu olacak. Başka bir deyişle artık dünyadaki tüm gelişmeler zirve çerçevesinde ele alınıp değerlendirilecek.

Yeni hükümetin görünüşteki tutumunda elbette dış politika açısından bir değişiklik olmayacak. Örneğin yeni savunma bakanı Vuralhan, selefi gibi Türkiye'nin yeni nükleer sorumluluklar altına girmekten yana olmadığını söyleyecek. Ama, perde arkasındaki pazarlıklar Türkiye'ye neler getirecek? Bunu bugünden kestirmek güç. ■

*Herhalde
Özal'ın
"Bazıları
bağırarak"
dedikleri
arasına
sade
vatandaş
girecek.*

Tarlabaşı: Yıkım sürüyor

Trafiğin son kurbanı mimari değerlerimiz. İstanbul'un sanat etkinliklerini sayarken bu kültürsüzleşme çabasını gözardı edemedik.

İSTANBUL

SİNEMA

Moda Sineması: Ocak ayının ilk haftasında John Cassavates'in yönettiği ve İstanbul Sinema Günleri'nde gösterilen *Aşk İrmakları* gösterime giriyor. Film gösteriminin yanı sıra 16 Ocak'ta *Arif Kemal Konseri*; 21 Ocak'ta Melahat Pars yönetiminde *Kalamış Musiki Cemiyeti*'nin konseri; 22 Ocak'ta *Haydarpaşa Folklor Derneği*'nin gösterisi izlenebilir.

Moda Sineması'nda ayrıca her cuma saat 21.30'da *AÇOK*'un sahnelediği gençlik oyunu *Barbiana'da Bir Okul* seyredilebilir.

Dünya Sineması: Zülfü Livaneli'nin yönetmenliğini yaptığı ilk filmi *Yer Demir Gök Bakır* Ocak ayı boyunca gösterilecek.

Emek Sineması: Aralık ayında gösterime giren Woody Allen'in Hannah ve Kız Kardeşleri 3. haftasına girdi. Görmemiş olanların mutlaka izlemesi gereken, "Allengirli" bir sinema şöleni. Emek Sineması'nda gelecek program Ken Russell'in Tutku Suçları. Başrolde Anthony Perkins oynuyor.

TIYATRO

ÖZEL TIYATROLAR

Dormen Tiyatrosu'nda Philip King'in oyunu *Papaz Kaçtı*; **Kent Oyuncuları**'nda dönüşümlü olarak *Bir Çift Kanat* ile Çehov'un *İnsan Denen Garip Hayvan*; **Dostlar Tiyatrosu**'nda Brecht'in *Bay Puntilla ve Uşağı Matti*; **Ortaoyuncular**'da Ferhan Şensoy'un yazıp yönettiği *İstanbul'u Satıyorum*; **Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu**'nda Manuel Corres'in *Yanımdaki Yatak*; **Devekuşu Kabare**'de *Deliler*; **Gazanfer Özcan - Gönül Ülkü Tiyatrosu**'nda *Kaşla Göz Arasında* Ocak ayı boyunca seyredilebilecek.

DEVLET TIYATROLARI

Ocak ayı içinde **Taksim Sahnesi**'nde Moiere'nin *Cimri* adlı oyunu Bozkurt Kuruç yönetiminde sahneleniyor. **Marina Pineda** ise aynı sahnede sahnelenecek bir diğer oyun. Federico Garcia Lorca'nın yapıtını Nihat Aybars yönetiyor.

Oda Tiyatrosu'nda Michel Tremplay'in oyunu *Dört Kızkardeş* oynanıyor. Yönetmen Sevinç A. Çetinok.

Yer demir gök bakır

Yer Demir Gök Bakır, Yaşar Kemal'in romanından Zülfü Livaneli'nin senaryolaştırıp, yönetmenliğini yaptığı ve yapımcılığını ünlü Alman yönetmen Wim Wenders'in üstlendiği bir büyük prodüksiyon.

Karlarla kaplı bir köyde köylülerin yaşam ve doğa güçlüklerinden kaçmak için bir başka dış dünya yaratıp, oraya sığınmalarını ve içlerinden birini kutsal kişi haline getirmelerini anlatan *Yer Demir Gök Bakır*'da bir mitos yaratma olgusu işleniyor.

Film Erzincan'ın bir dağ köyü olan Pınarlıkaya'da birbuçuk ayda 70 kişilik bir ekiple çekildi. Filmde başrollerdeki Rutkay Aziz ve Macide Tanır'ın yanı sıra Pınarlıkaya köylüleri de oynadı.

Tiyatro sanatçısı Rutkay Aziz, *Yer Demir Gök Bakır*'da sinema oyunculuğunda da başarılı olduğunu gösterdi.

F. Garcia Lorca'nın *Maria Pineda* adlı oyunu Taksim Sahnesi'nde.

Oda Tiyatrosu'nda ayrıca Sabahattin Kudret Aksal'ın *Önemli Adam* ve Franz Xaver Roetz'in oyunu *İnsan Meier* dönüşümlü olarak sahneleniyor. *İnsan Maier*'in yönetmeni Alev Sezer, dekor ve kostümler Nurettin Özkönü.

Yedi Kocalı Hürmüz Ocak ayı içinde yine *Büyük Salon*'da sergilenecek. *Büyük Salon*'da ayrıca Müge Gürman'ın *Cadılar Macbethi* ve Ecder Akışık'ın yönettiği *Tohum ve Toprak* izlenebilecek.

TİYATROLARI

Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu: *İki Efendinin Uşağı*, *Lüküs Hayat*, *Vişne Bahçesi*, *Keşanlı Ali Destanı*, *Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru* dönüşümlü olarak sahneleniyor.

Fatih Reşat Nuri Güntekin Tiyatrosu: *Vahşi Batı*, *Çulsuzlar*, *Dallar Ye-*

şil Olmalı, *Döne Döne* Ocak ayı programında yer alan oyunlar.

Üsküdar Musahipzade Celal Tiyatrosu: *Kıskanç*, *Hançer*, *Gecenin Kul-ları* bu ayın oyunları.

OPERA-BALE

AKM BÜYÜK SALON

Ocak ayının ilk gösterisi (2 Ocak) W.A. Mozart'ın *Don Giovanni* Operası. Metnini Lorenzo da Ponte'nin yazdığı eseri Yekta Kara sahneye koydu, orkestrayı Robert Wagner yönetiyor. Başrolleri Ayhan Baran, Nejat Pınazoglu, Remziye Alper paylaşıyor.

6, 20, 26 Ocak'ta Franz Lehar'ın 3 perdelik opereti *Çingene Aşkı*'nı Ertuğrul İlgin sahneye koydu, orkestrayı Orhan Tanrıkulu yönetiyor.

9 Ocak'ta Okan Demiriş'in *IV. Murat* operasını Cüneyt Gökçer sahneye koydu. Orkestrayı da Okan Demiriş'in yönettiği *IV. Murat*'da başrolleri Atilla Manizade, Leyla Demiriş, Deva Çolakoglu, Oya Atay oynuyor.

13 Ocak'ta J. Offenbach'ın 4 perdelik opereti *Paris Hayatı* izlenebilir.

Metnini H. Meilhac ve L. Halevy'nin yazdığı opereti Gürçil Çeliktas sahneye koydu. Orkestra Şefi Cem Mansur.

16 Ocak'ta A. Adnan Saygun'un oratoryosu *Yunus Emre*, Hikmet Şimşek yönetiminde İstanbul Devlet Opera ve Balesi, Orkestra ve Korosu'ndan izlenebilir.

27, 28 Ocak'ta orkestrayı Robert Wagner'in yönettiği *Carmen* izlenebilir. Hans Neugbauer'in sahneye koyduğu operada başrolleri Elena Kamber, Erol Uras, Songül Ünal, Mete Uğur paylaşıyor.

AKM KONSER SALONU

2, 9, 16, 23, 30 Ocak'ta E. Humperdinck'in *Hansel ve Gretel*'i, 8, 22 Ocak'ta Geyvan McMillan'ın sahneye koyduğu *Nijinski ile Bir Akşamüstü* ve 29 Ocak'ta 1 perdelik *Rita* ve Wolf Ferari'nin *Suzanna'nın Sırrı* sergilenecek.

BALE

14, 27 Ocak'ta koreografisini Oytun Turfanda'nın yaptığı *Kamelyalı Kadın*'da başrolleri Deniz Olgay ve Oktay Keresteci oynuyor.

Herold Lanchbery'nin *Şımarık Kız*'ını sahneye Suna Şenel ve Deniz Olgay koydular. Bale 14, 27 Ocak'ta izlenebilir.

Mozart'ın *Don Giovanni* operasında Ayhan Baran, Remziye Alper ve Cemalettin Kurugüllü rol alıyorlar.

DEVLET SENFONİ ORKESTRASI

• Şef: Antonio Pirollo, Solist: İdil Biret (piyano) - 8 Ocak Cuma 19.00, 9 Ocak Cumartesi 10.45. Rossini - *Guillaume Tell Uvertürü*, Chopin - 2. *Piyano Konçertosu*, Çaykovski - 5. *Senfoni*.

• Şef: Ertuğrul Sevsay, Solist: Karin Adam (keman) - 15 Ocak Cuma 19.00, 16 Ocak Cumartesi 10.45. Beethoven - *Coriolan Uvertürü*, Mozart - 5. *Keman Konçertosu*, E. Sevsay - *Türk Kapriçyosu*, J. Strauss - *İmparator Valsi*, J. Strauss - *Mavi Tuna*.

• Şef: Silva Pereira, Solistler: Perim Köknar (piyano), Selma Gökçen (viyolonsel) 22 Ocak Cuma 19.00, 23 Ocak Cumartesi saat 10.45. Wagner - *Mesitersinger Uvertürü*, Franck

- *Senfonik Çeşitlemeler*, Lalo - *Viyolonsel Konçertosu*, M. de Falla - *Üç Köşeli Şapka*.

• Şef: Jacques Moscato, Solist: Hüseyin Sermet (piyano) - 29 Ocak Cuma 19.00, 30 Ocak Cumartesi 10.45. Mozart - *Sihirli Flüt Uvertürü*, Beethoven - 5. *Piyano Konçertosu*, Liszt - *Prelüdlere*.

SERGI

Artisan Sanat Galerisi'nde 8-30 Ocak'ta *Gencay Kasapçı*'nin desen ve yağlıboya sergisi;

EDPA'da 25 Aralık - 13 Ocak'ta *Ali Demir* resim sergisi; 15 Ocak - 3 Şubat'ta *Naim Uludoğan* yağlıboya resim sergisi;

Galeri Lebriz'de 5 Ocak'tan 23 Ocak'a dek *Aliye Berger, Avni Lifij, Cevat Dereli, İbrahim Çallı, Orhan Peker* ve diğer ressamın yapıtlarının yer aldığı *Dünden Bugüne Karma Sergi*; 26 Ocak - 12 Şubat'ta da *Rasim Aydın* sergisi;

Sevimce Sanat Galerisi'nde 19 Aralık - 14 Ocak tarihleri arasında *Cevat Dereli, Eren Eyüboğlu, Ferruh Başağa, Cihat Burak, Adnan Varınca, Nedit Günsür, Mehmet Pesen, Burhan Temel, Mustafa Pilevneli, Devrim Erbil, Burhan Uygur* ve *Ergin İnâl*'in katıldığı "Semtimize 12 Çağdaş Sanatçı" sergisi;

TEM Sanat Galerisi'nde 26 Aralık - 20 Ocak'ta *Adnan Varınca* resim sergisi; 23 Ocak, 13 Şubat günlerinde '1930 Kuşağı Günümüzde' adlı resim sergisi;

Urart Sanat Galerisi'nde 12 Ocak'ta biten *Erol Akyavaş*'ın sergisinin ardından 16 Ocak - 9 Şubat'ta *Bedri Baykam, Yusuf Taktak, Kemal Önsoy* resim sergisi;

Hobi Sanat Galerisi'nde 2 Ocak - 15 Ocak'ta *Muzaffer Akyol* ve 16 Ocak - 3 Şubat günlerinde *Muhsin Kut* resim sergisini sanatseverler bu ay boyunca izleyebilecekler.

İRFAN ERTELİN SERGİSİ

1971 Devlet Güzel Sanatlar Akademisi mezunu İrfan Ertel'in sergisi Taksim Sanat Galerisi'nde 12 Ocak'a dek açık kalacak.

Ertel, resmi bir amaç değil, söyleyebileceklerini açıklama yolu olarak görüyor. "Resim, toplumüstü bir küçük entelektüel kesim için değil geniş halk kitleleri için anlaşılır olmalı" diyor.

Konularını güncel ve toplumun tümünü ilgilendiren olaylardan seçen sanatçı, yağlıboya tablolarında anlatıma katkıda bulunacağını düşündüğü demir parmaklık, dikenli tel, serigraf baskı gibi değişik teknikler de kullanıyor.

ANKARA

TIYATRO

Büyük Tiyatro'da Arthur Koestler'in romanından Sidney Kingsley'in uyarladığı ve İsmet Hürmüzlü'nün yönettiği *Gün Ortasında Karanlık*; Aynı tiyatrodan 12 Ocak'tan itibaren Turan Oflazoğlu'nun yazıp Aykut Sözeri'nin yönettiği *Kılıç ve Ney*;

Küçük Tiyatro'da Eduardo de Filippo'nun yazıp Aykut Sözeri'nin yönettiği *Büyü*; Kenan Işık yönetiminde Nezihe Araz'ın eseri *Afife Jale*;

Yeni Sahne'de Georges Aсталos'un yazıp Kenan Işık'ın yönettiği *Matmazel Helsinki*; bu oyundan sonra Alan Ayckborn'un oyunu Asuman Korad'ın yönetiminde *Bir Kadın, Bir Düş, Bir Oyun*;

Oda Tiyatrosu'nda İrfan Yalçın'ın yazıp Nurşen Girginkoç'un yönettiği

Önemli Adam Sabahattin Kudret Aksal'ın oyununu Kemal Bekir sahneledi.

Zor Günler; Aralık ayında 250. kez oynanan Güner Sümer'in yazıp Olcay Poyraz'ın yönettiği tek kişilik oyun *Hüzzam*;

Altındağ Tiyatrosu'nda Tülay Refik Erduran'ın yazdığı ve Olcay Poyraz'ın yönettiği *Bağış*; yine aynı sahnede Gülşen Girginkoç'un yazıp Rüştü Asyalı'nın yönettiği *Baharı Yaşamak* izlenebilir.

SERGI

Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde 19-30 Ocak'ta Sami Güner'in fotoğraf sergisi, müze salonunda 18-31 Ocak tarihlerinde Ataç Elalmış'ın resim sergisi;

Doku Sanat Galerisi'nde 6-25 Ocak'ta Kayahan Keskinok'un resim sergisi, 26 Ocak - 11 Şubat tarihleri arasında da Nihat Tandoğan resim sergisi;

Dönüşüm Sanat Galerisi'nde 4-26 Ocak tarihlerinde Hatice Aslan Oda-başı resim sergisi;

İş Sanat Merkezi'nde 4-22 Ocak tarihlerinde Gafur Uzun'er resim sergisi; *Türk-Amerikan Kültür Derneği M. Hekimgil Salonunda* 7-30 Ocak'ta Fatma Gülnar resim sergisi;

Galeri Nev'de 18 Aralık - 12 Ocak'ta Alev Ebüzziya seramik sergisi; görülebilir.

YAYIN

**gülsüm
akyüz**

EYLÜL DEYİŞLERİ

**Gülsüm Akyüz
Eylül Deyişleri**
Cem Yayınevi,
İstanbul, 1987
80 s., 1,050 TL.

"Gülsüm Akyüz 1980 sonrasının şiirimizde ürün vermeye başlayan kuşağından. Genç ozanların modernizm'den avangardizm'e marjinallikten 'elveda'cılığa, imgecilikten 'inkâr'cılığa, geniş bir yelpaze içinde türlü çeşitli 'igva'lara birer ikişer teslim ol-

duğu bir ortamda, Gülsüm Akyüz'ün kolay değil zor yolu seçmiş, bağırtkan renklerin arasında biraz solgun ve gölgede kalmaya gönül indirmiş şiirine daha bir umutla bakmalı," diyor Kemal Özer kitabın sunuş yazısında.

**Öner Yağcı
Turnalar**
Cem Yayınevi,
İstanbul, 1987
245 s., 2100 TL

"Susan her yürekte kahrolsak bile
Aman vermez suskunluğa gönlümüz
Semah döneriz turnalar gibi
Dökülsün kanatlarımız
Üşümek ne ki!.."

Edebiyat dünyamıza *Kardelen* adlı romanıyla giren Öner Yağcı'nın ikinci kitabı *Turnalar* bu dizelerle başlıyor. Yazarın yine bir cezaevi kitabı olan roman, sancılı bir dönemi paylaşan birkaç kuşağı anlatıyor. Ama kahır ve umutsuzluk değil, acıların ardından yeşeren sevgi ve umut var Yağcı'nın romanında.

**Cem Behar
Klasik Türk
Musikisi
Üzerine Denemeler**
Bağlam Yayınları,
İstanbul, 1987
142 s.

Doç. Dr. Cem Behar, kitabın sunuş yazısında tüm Ortadoğu müziklerinde olduğu gibi, Klasik Türk Müziği tarihi içerisinde de müzik teorisi geleneğinin son derece önemli, saygıdeğer bir yer işgal etmiş olduğunu vurguluyor. Behar'ın da belirttiği gibi kitap-taki denemeler, Klasik Türk Musikisi'nin, hem dinsel ve toplumsal açıdan hem de salt müzikal açıdan bir sistem oluşturduğunu, kendi içinde bir bütünselliğe sahip olduğu düşüncesini gündeme getiriyor. Behar ayrıca notasızlığın nedenlerini irdeliyor ve bu musikinin "açık bir makamsal sistem" olarak, besteci ve icracıya büyük özgürlük ve açıklık tanıdığını savunuyor.

Çağdaş Rus Şiiri Antolojisi
Hazırlayan:
Ataol Behramoğlu,
Adam Yayınları,
İstanbul, 1987, 251 s.

1853 doğumlu şair Vladimir Solov'yev'den başlayarak, 1937 doğumlu Yunna Moritz'e dek altmış dört şairden yüz iki şiirin yer aldığı *Çağdaş Rus Şiiri Antolojisi*, Rus şiirinin geçen yüzyılın sonlarından 1917 Devrimi'ne kadarki dönemiyle, devrim yıllarından günümüze uzanan Sovyet Rus Şiirini kapsıyor. Kitabın başında Ataol Behramoğlu'nun, Rus şiirinin ilk dönemlerinden günümüze dek uzanan tarihsel gelişim çizgisini özetleyen bir tanıtma yazısı yer alıyor. Şairler önce birer biyografiyle tanıtılıyor. Şiirlerin tümünü Ataol Behramoğlu'nun çevirdiği kitapta XX. yüzyıl Rus şiirinin pekçok sevilen örneği yer almış. Seçilen altmış dört şairden kırk üçünün tek şiirle tanıtılması ise antolojinin bir eksikliği sayılabilir. Kitabın yeni basımlarının daha çok şiirle ve sözü geçen çeşitli akımların bildirile-riyle zenginleştirilerek temel bir kaynak oluşturacağını umalım.

**Türk ve Dünya
Edebiyatçıları**
Remzi Kitabevi,
İstanbul, 1987
3. cilt, 398 s.

Genel Yayın Yönetmenliğini Aziz Çalışlar'ın yaptığı ve geniş bir çeviri kurulu ile özgün yazı kurulu eşliğinde hazırlanan *Türk ve Dünya Edebiyatçıları* dört ciltten oluşuyor.

Özelliği ve kapsamı açısından, ülkemizde kendi alanında ilk ve tek yapıt olan Türk ve Dünya Edebiyatçıları, başlangıçtan günümüze, 5000 kadar edebiyatçı ve edebiyatbilimciyi kapsamakta. Kitap, gerek güvenilir sözlüksel-ansiklopedik yönüyle, gerek özlü bilimsel yönüyle, edebiyat kültürü ile ilgili herkesin ve her kurumun temel bir başvuru kitap dizisi olma niteliğini taşımakta.

Erdal İnönü:

Ara rejimlere paydos

Sosyal demokrasinin önündeki en önemli sorun bence, iktidara gelecek bir çoğunluğu sağlamaktır. Bu da, halka güven verecek bir yapıyı ortaya çıkarmak ve göstermekle olur. Sosyal demokrasinin elbette, bizim ülkede bir demokrasi sorunu var, elbette demokrasiyi kurtarmak ve korumak gerekir. Ama ben, birçok eksikliklerle de olsa, demokrasiye geçtiğimize inanıyorum. Görünen tekrarların olduğu bir gerçek. On yılda bir askeri yönetimlerin işbaşı yapması gibi... Ama ben bunun süreceğini sanmanın da yanlış olduğunu söylüyorum. Darbelerin yalnızca ekonomik dar boğazlar sonrasında olduğuna inanmıyorum. Bence artık, demokrasiye ara verme nedenleri de kalkmıştır.

— Sayın İnönü, neredeyse Harp Okulu'na adımını atan her gencin, cumhurbaşkanlığı rüyası gördüğü ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumak için tetikte durduğu bir ülkede, nasıl bu kadar iyimser olabiliyorsunuz?

— İki nedenle iyimserim. Halkımızın, her bunalım çıktığında demokrasiye ara verilmesini kabullenmemeyi, yaşayarak öğrendiğine inanıyorum. Siyasi partiler de *iktidar boşluğu bırakmamanın bilincine varırlarsa* sorun kendiliğinden çözümlenecektir. Siyasi partiler bu bilince varmak zordur ve varacaklardır.

Görüldüğü gibi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Erdal İnönü, yeni yasama dönemine büyük bir iyimserlik içinde başlıyor. Ve Türk halkına gerçek çözüm yollarını sosyal demokrasinin göstereceği inancı içinde. Bir de, güvenini sürekli olarak yinediği kadrolarının desteğini arkasında duyarak, önlerinde uzun bir zaman bulunmasına güvenerek.

— Sayın İnönü, biraz daha fazlası bekleniyordu ama, yine de küçümsen-

meyecek bir muhalefet oluşturduunuz Meclis'te. Seçim öncesinde olduğu gibi, seçim sırasında da bir Ecevit faktörü vardı karşınızda. Ecevit'in aktif politikadan çekilme kararını açıklamasından sonra, bu faktör kalkmış görünüyor. En azından şu anda Türkiye'de sosyal demokrasiden tek sorumlu bir lider durumundasınız.

— Olur mu öyle şey, koskoca bir SHP var.

— Ama onun da sorumlusu sizsiniz. Partiyi elbette inkâr etmiyoruz.

*“Halkımız
artık
demokrasiye
ara
verilmesini
istemiyor”*

— O anlamda söylüyorsanız... Tamam. Doğrudur. Bu seçimden sosyal demokrasinin temsilcisi olarak çıktık. Hem de, ilk genel seçimde ana muhalefet partisi olduk. Tabloya şöyle bir baktığımızda, geçen yılki ara seçimlerden bu yana oy oranımızın hep yükselme kaydettiğini görüyoruz.

— Bu yükselişi neye borçlusunuz?

— Programımız, Kurultaydaki somutlaştırmalar ve tüzükteki değişiklikler bu sonuca gitmemizde büyük

ölçüde etkili olmuştur. Biraz daha vakit olsaydı...

— Biraz daha vakit olsaydı ne olurdu?

— Sonuç daha başka olurdu diyenler var.

— Siz katılıyor musunuz bunu söyleyenlere?

— Katılmamam için bir sebep var mı? Biraz daha vakit elbette bizi çok rahatlatırdı. Demek istediklerimizi daha iyi anlatabilmek için biraz daha vakit çok önemliydi. Biz bugünkü sorunlara en iyi cevabı verecek duruma yavaş yavaş geldik.

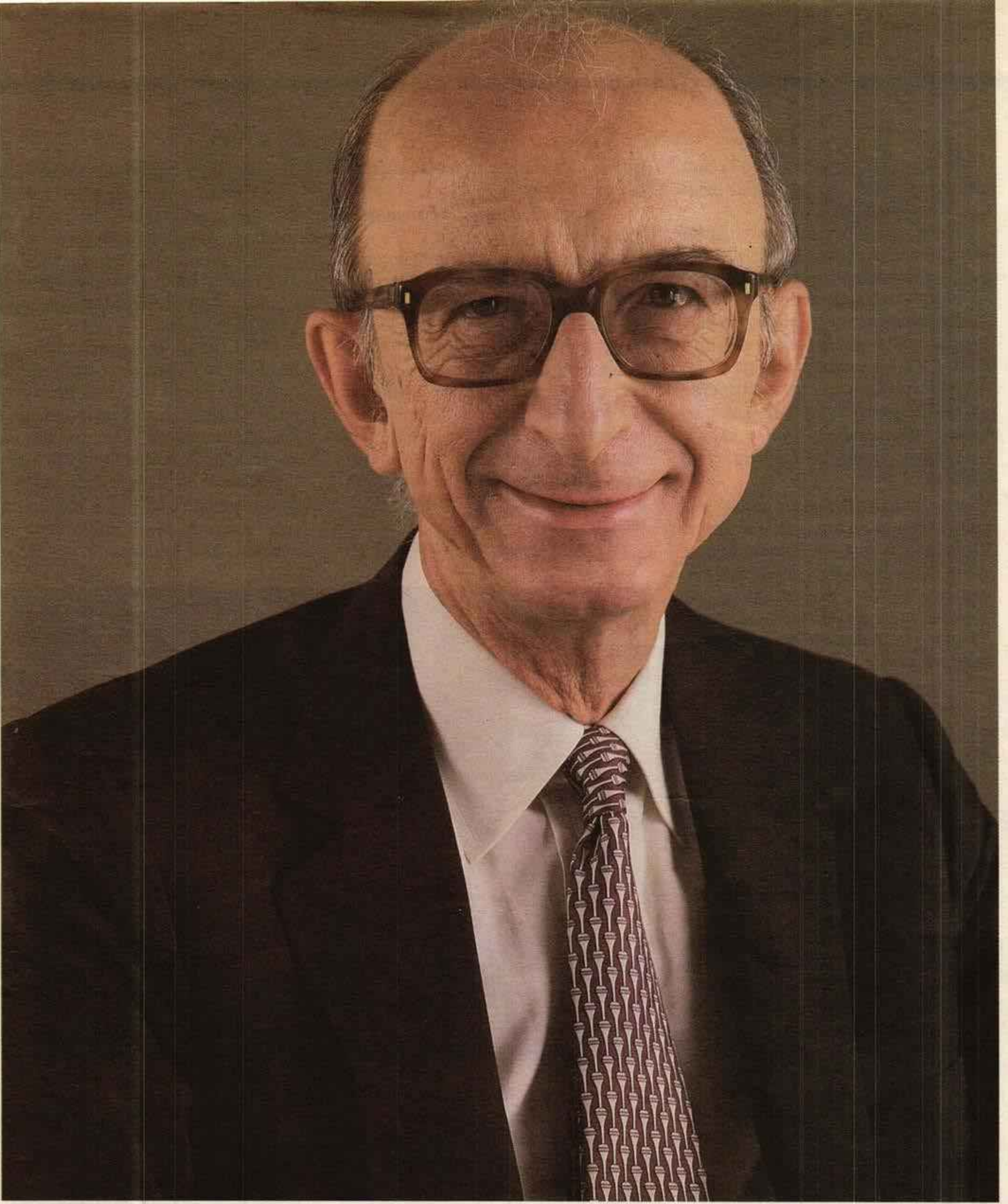
SHP Genel Başkanı sözün burasında, partisinin kuruluş aşamasından başlayarak önlerine çıkarılan engelleri, güçlükleri, onları aşmak için harcanan zamanı ve çabayı dile getiriyordu. 1983'teki seçime girmelerinin engellenmesinin birçok şeyi ertelettiğini, hatta geriletmediğini söylüyor. Ardından gelen Halkçı Parti'yle birleşme, bütünleşme çalışmalarını anımsatıyor ve “bu kadar sorunun sıkıntısının arasından, ilk genel seçimde ana muhalefet partisi olmayı çok önemli buluyorum” diyor. Hemen arkasından da ekliyor:

“Ne söylediğimiz yeni yeni anlaşılıyor.”

— Ne söylüyorsunuz sayın İnönü? Sosyal demokrasinin temsilcisi bir parti olarak söylediklerinizi birkaç cümlede açıklayabilir misiniz?

— Ekonomik gelişme, hakça bölüşme, demokrasi diyoruz. Bu bir cümlede özetlediğim program bizi başarıya götürecektir. Halkımız bize bir kredi açmıştır. Biz yapmak istediklerimizi açık açık anlatabilirsek, bu kredi sürecektir.

— Parti'nin başına geçtiğinizden bu yana bir Evliya Çelebi gibi gezdiniz ülkeyi. İnsanlarla konuştunuz, örgütünüzle tanıştınız, kaynaştınız. Neler saptadınız, neler gözlemlediniz halkımızda?

— Gördüğüm en önemli hususlar şunlar oldu: Halkımız artık demokrasiye ara verilmesini istemiyor. Demokrasi içinde haklarını kullanmak, dünya nimetlerinden emeğinin karşılığı oranında ve hakkettiği ölçüde pay almak istiyor. İstemediği şey de, ayrıcalıklı muamele görmek. Bunları gördüğümüz için demokrasi ve ekonomik gelişme diyoruz. Hakça bölüşme bunun doğal sonucu.

— Her lider gibi siz de örgütün-

ze ve seçmeninize iktidarı hedef gösterdiniz. Buna gerçekten hazır mıydınız?

— Yaşamaya hazır mısınız gibi bir soru. Elbette iyi niyetle olduğuna inandığım bu soruya, iktidara hazır değildik, diye cevap vermek ters geliyor bana. İktidara gelsek hayır demezdik. Ve inanarak söylüyorum ki, hazırдық, hazırız. Eğer vatandaşlar arasında aksini düşünenler varsa, ona da saygı duyarım ve derim ki... Ha-

zır olduğumuzu daha iyi anlatmalıyız. Şimdi vaktimiz var, bunu yapacağız.

— İktidara hazır olduğunuzu, hangi ölçülere dayanarak söylüyorsunuz?

— Bunun ölçüsü bence, belli bir sorumluluk duygusuna ve belli kadrolara sahip olmaktır. Örgütümüzde, örgütümüzden gelenlerin oluşturduğu Meclis kadrosunda her ikisi de var. Partimin her kademesindeki sorumluluk duygusuna ve kadrolarımıza güveniyorum.

— Peki, kamuoyunun bazı kesimlerinde gözlemlenen bu kuşku nereden kaynaklanıyor?

— Bir hükümetmiş gibi programlar hazırlamamızı bekleyenler ve bunu yapmadığımız için bizi eleştirenler oldu. Kuşkunun nedeni bu olabilir. Bir hükümetmiş gibi programlar yapma belki iyidir ama şart değildir. Çünkü aksini yapanları da gördük.

— Sayın İnönü, başka ülkelerde muhalefet partilerinin, hele ana muhalefet partilerinin bir gölge kabine uygulaması vardır. Bu olay bizde hiç dikkate...

— Alınacak. Bir gölge kabine yapacağız. Önce iyi tanımak istiyorum. Bu sebeple, seçimden hemen on gün sonra milletvekilleriyle teker teker görüşmeler yaptım. Sanıyorum bu röportaj yayınlandığı sıralarda, ya da bir iki gün sonrasında gölge kabinemiz hazır olacak.

— Bu dönemde çok diri bir Meclis kadronuz var. İstim üstündeki bu insanlar kendilerini “zıpkın gibiyiz” diye tanımlıyor ve planlı-programlı, etkili bir muhalefete hazır görünüyorlar. Saptadığınız ve daha başka sosyal demokrat ilkeleri bu kadro eliyle yaşama nasıl geçireceksiniz?

— Ana muhalefet partisiyiz ama, işte şimdi iktidar partisiymişiz gibi çalışmamız gerekiyor. Bunun için iç ve dış gelişmeleri, halkı, bürokrasiyi, ekonomik gelişmeyi çok iyi izleyecek, uyarılarımızı ve bulduğumuz çözümleri sunmayı devam ettireceğiz. Bir siyasal partinin çalışmalarında odak noktasının Meclis olduğu bilincindeyiz. Ve bence en önemli mesele, Meclis'teki konulara halkı ortak etmek, halkı Meclis'le ilgilendirmektir. Sosyal demokrat bir parti olarak bunu yapma bizim görevimizdir.

— Geçen dönem böyle bir görevi yerine getirebildiğiniz söylenemez, değil mi?

— Söylenemez belki de. Çünkü, geçen dönem Meclis'ini herşeyden önce halk geçici gördü. O Meclis'in de kalıcı bir görüntü verdiği söylenemez. Oluşum biçiminde şimdiye kadar alışılmadık müdahaleler ve engeller vardı. Bizim sorunlarımız vardı geçen dönem. Şimdi mesela, birleşme bütünleşme diye bir sıkıntımız yok. Artık, kendi içimize dönüp, bazı hamleleri başlatabiliriz. Ve kendimizle ilgilene-

biliriz. Önümüzde bunun için de vakit var.

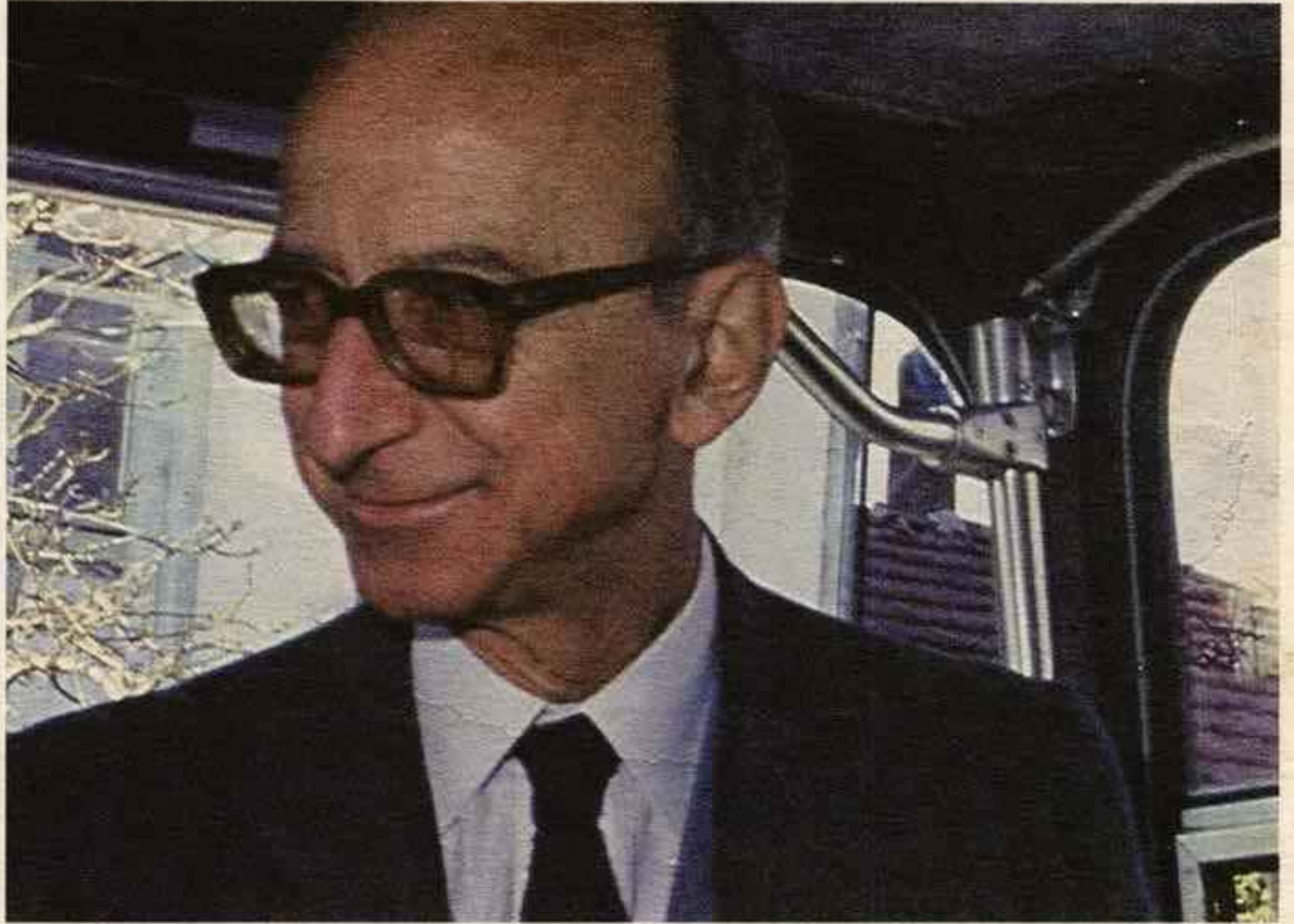
— Meclis'le ilgili çalışmalarınız hakkında bilgi verseniz..

— Şimdi bütün gücümüzle hükümet programı için hazırlanıyoruz. Arkasından bütçe gelecek. Bence asıl önemli sorun, bunlardan daha başka. Başbakanın, geçen dönem olduğu gibi bu defa da Meclis'i devre dışı bırakmak niyetinde olduğu görülüyor. Biz Meclis'i devrede tutmanın yollarını arayacağız. Sorunları, meclis araştırması, meclis soruşturması önergeleriyle, gündem dışı konuşmalarla, gündeme getireceğiz ve gündemde tutacağız.

— Sayın Erdal İnönü garip bir so-

diriyor. Hayır bir defa daha söylüyorum, yaptığımız meseleleri sokağa dökmek değil, vatandaşlarımızın sorunlarına bulundukları yerde ortak olmak, sorunları onlarla yüzyüze konuşmaktır. Halkımızın her önemli sorununa Meclis'te ve Meclis dışında, birlikte gideceğiz.

Erdal İnönü, parlamento dışı muhalefetin kendiliğinden ortaya çıktığı, önseçimle gelmiş milletvekilleriyle yine kendiğilinden süreceği inancında. Önseçimin partiye güzel insanlar kazandırdığını ve halkla ilişkilerin bu insanlar aracılığıyla kuvvetli biçimde sürdürüleceğini söylüyor. Durup durup “kadromuza güveniyorum” demesi herhalde bu inançtan kaynakla-

nuç var ortada biliyorsunuz. İktidarın aldığı oy oranının neredeyse iki katı sayıda milletvekilliğini kazanmış muhalefet için tablonun tam tersine dönmüş olması. Seçim tablosundaki sonuçlara baktığınızda, rakamlar, yüzde 64 oranında bir halk çoğunluğunun, muhalefetin arkasında, ama Meclis dışında olduğunu gösteriyor. Bu sonuç, muhalefetin parlamento dışına kayması gibi bir zorunluluk getirmiyor mu?

— Elbette getiriyor ve elbette böylesi muhalefet de yapılacak. On gün önce memleketin birçok yerinde yaptığımız mitinglerle bunu başlattık. Başbakan bunları, meseleleri sokağa dökmek diye değerlendirdi, değeren-

nıyor.

— Efendim TBMM çalışmalarınızda DYP'yle ortak çalışmalar olabilir mi?

— Bu ortak çalışma yanlış anlaşıyor galiba. Siyasal görüşleri ayrı partilerde öyle şey olur mu diyenler var. Elbette olmaz, ama olabilir de. Bazı demokratik ilkeler doğrultusunda benzer çalışmalar yapmak gerekebilir. Geçen dönemde olduğu gibi. Dikkatli bir yaklaşım içinde yaparız bunları.

— Sizin için artık DSP...

— Bizim bakımımızdan DSP'yi gündeme getirmek yanlıştır. En azından DSP gündemimizin birinci maddesi değildir artık. DSP'lilere çağrım her zaman geçerlidir elbette. Ne za-

man gelirlerse hoş gelirler.

— Peki ya TRT?

— TRT en yakından izleyeceğimiz, en büyük dikkatle üzerinde duracağımız konulardan biri. TRT'den bizim de, eşit haklarda olmasa bile, halk oy-laması ve seçim kampanyasında yarar-lanabilmemiz birçok şeyi nasıl de-ğiş-tirdi gördünüz. TRT'nin yakasını bı-rakmayacağız ve her türlü yasal mu-halefetimizle, çözümlerimiz ve öneri-lerimizle TRT'nin takipçisi olacağız.

— Daha bile kötüsüne hazırlan-dıkları yolunda haberler var.

— Biz de o duruma göre çıkarız karşılırlarına.

Erdal İnönü bir kez yapılan ve ar-kası gelmeyen bir TV programını

le partili olanların yanında, parti dı-şındaki potansiyel güçlerden de yarar-lanacağız. Bu saydığım kesimlerden oluşan çalışma gruplarının, her alan-da yapacakları çalışmalarla bize bü-yük katkılarda bulunacaklarına ina-nıyoruz. Düşüncelerimiz arasında bü-rokrasiden yararlanmak da var. Basın-la ilişkileri sıcak ve devamlı tutmak da. Çok önemli bir şey daha... De-mokratik kitle örgütleriyle daha sıkı bir işbirliği içinde, daha verimli çalış-malar yapmayı düşünüyoruz. Gerçi tam bir ilişki kurabildiğimizi söyleye-miyorum şimdilik. Bu ilişkinin herke-sin bildiği nedenlerden dolayı kurula-madığını söylemekle yetmiyorum. Ama demokratik düzende, zorlanma-

diller İngilizce ve Fransızca. Biraz da Almancam var.

— Yaşamınız boyunca bir tek şiir yazdığınızı, güzel bir plak koleksiyonunuz ve pek çok değerli tablonuz olduğunu, güzel araba kullandığınızı da ben biliyorum daha önceki konuşma-larımızdan. Eşinizin politikaya sıcak bakmadığını da... Ama şimdi yanı-nızda görüldüğü ve bazı politik etkin-liklerde yanınızda yer aldığı görülüyor. Bir değişme midir bu?

— Hayır, sanmam. Temel yakla-şimler kolay değişmiyor. Başlangıçta eşimin politikaya başlamama karşı çıktığı doğrudur. Ama ayrı ilgi alan-larında çalışmanın normal olduğunu ikimiz de kabul ediyoruz. Zaman za-man birbirimizin alanlarına ilgi duy-mayı hatta katkıda bulunmayı da.

— İsmet İnönü'nün yanında yetiş-meyi iki fakülte bitirmeye eş de-ğerli sayanlar vardır. Siz onun evinde doğdunuz ve yetiştiniz. Ama İsmet İnönü'nün siyasal sorunları eve getir-medğini de biliyoruz. Yani hem bu nedenle, hem de başka bir alanda yo-ğunlaştığınız için siz bu fakültede si-yaset bilimi okumadınız! Politikaya Fizik Profesörü Erdal İnönü olarak başladınız ve zaman zaman size gü-venenleri hayal kırıklığına uğrattığınız bir dönemden sonra, bir atak yapa-rak politikacı oldunuz. Anlatır mısı-nız?

— Konuyla ilgili kitapları okuya-rak, olayların içinde yaşayarak öğre-niyor insan. Her yaşanan olay ve on-dan çıkan sonuçlar iyi birer deney olu-yor. Onlara bakarak birtakım hataları yapmamayı, olaylardan daha iyi so-nuçlar çıkarmayı öğreniyorsunuz.

— Şu sıralar okuyor musunuz?

— Yoğun iki kampanyadan sonra eğlenmek, dinlenmek ve rahatlamak için Balzac okuyorum.

— Fizikle ilginiz?

— Fizik de siyaset de ikinci iş ola-rak yürütülecek uğraşlar değil. O ne-denle fizikle ilgili değilim şu sıralar.

— Okuduğunuz ve etkisini uzun-ca bir süredir duyduğunuz bir kitap var mı sayın İnönü?

— "Nükleer Silahlar ve Umut".

— Kimin kitabı?

— Amerikalı bir fizikçinin. ■

—Jülide Gülizar

anımsatıyor. O zamanki Başbakanlık Başkanışmanı Adnan Kahveci'yle SHP, MKYK üyesi Onur Kumbaracı-başı'nın katıldıkları ve tartıştıkları özelleştirme programını. Ve sonra mu-zip bir gülüşle soruyor.

"Neden kestiler dersiniz progra-mı?"

— Bütün bu anlattığınız, izleme, gözleme, derleme, çözümleme ve uy-gulama çalışmalarını kimlerle ve han-gi yöntemle yapacaksınız?

— Bir Araştırma Merkezi'miz var, biliyorsunuz. Kampanya dönemleri-mizde iyi çalışmalar yapan bu merke-zimiz çalışmalarını sürdürecektir. Bir başka nokta var. Partimize ilginin bü-yük ölçüde artmış olması. Bu neden-

larımızla gelişmeler kaydedilip engel-ler aşıldıkça bazı şeylerin kolaylaşaca-ğını düşünüyorum. Söz buraya gelin-ce bir şeyi daha önemle vurgulamak istiyorum. Türkiye'de insan haklarına sahip çıkma yalnız sol'un görevi ol-mamalı. Sağ-sol farkı gözetmeden herkesin hakkıdır insan hakları ve çö-zümleri de herkes için geçerli, gerek-lidir. 12 Eylül ve sonrasındaki dönem sola karşı çıktığı, solun üzerine gitti-ği için demokrasi yalnızca solun so-runu gibi görünüyor. Ama demokra-si bu memlekette herkesin sorunu ol-malıdır diyorum.

— Sayın İnönü Sanskritçe bilip bilmediğinizi merak edenler var.

— Hayır, bilmiyorum. Bildiğim

Süleyman Demirel: “Güdümlü Meclis bitti”

Cok değil iki yıl önce şu ya da bu partinin devamı olduğunu söylemek bir yana, o partinin devamı olduğu sanısını uyandırmak bile başa olmadık işler getirirdi. Dört yıl önce ise, kimsenin gözünün yaşına bakmadan partiyi kapatır, sorumlu gördüklerini Zincirbozan'a gönderebilirlerdi.

Ama bugün Süleyman Demirel'e “DYP nedir?” diye sormanıza fırsat bile kalmadan yanıtını alabiliyorsunuz. Hem de göğsünü gere gere diyor ki...

“DYP, AP'nin devamıdır. Demokrat Parti - Adalet Partisi - Büyük Türkiye Partisi serisinden dördüncü partidir. DYP diri diri mezara gömülme istenen bir siyasi heyetin destanıdır. Ben 24 Eylül 1987'den bu yana onun Genel Başkanı'yım.”

Bizdeki gibi, ağır aksak işleyen türünde bile demokrasi güzel şey.

— Sayın Demirel, 24 Eylül günü nasıl bir partiydi bulduğunuz?

— Tarih sırasına göre gidelim. 24 Eylül'den dört buçuk gün sonrası akşamına kadar erken seçimin milletvekili adaylarının listesini Yüksek Seçim Kurulu'na bildirmek gerekiyordu. 1 Kasım'da da, 34 gün sonra, seçim olacaktı. Sonra, Anayasa Mahkemesi'nin 9 Ekim'deki iptal kararından sonra, takvim değişti. 1 Kasım'da ön seçim yapıldı, 8 Kasım akşamı listeler YSK'ya verildi. 19 Kasım'da propaganda süresi başladı. On gün boyunca radyo ve TV'deki onar dakikalık üç hakkımızı kullandık. Görülüyor ki DYP her bakımdan seçime büyük eşitsizlikle ve eksiklerle gitmiştir.

— Son seçimde yalnızca 59 milletvekili çıkarabilmeniz bundan mı kaynaklanıyor?

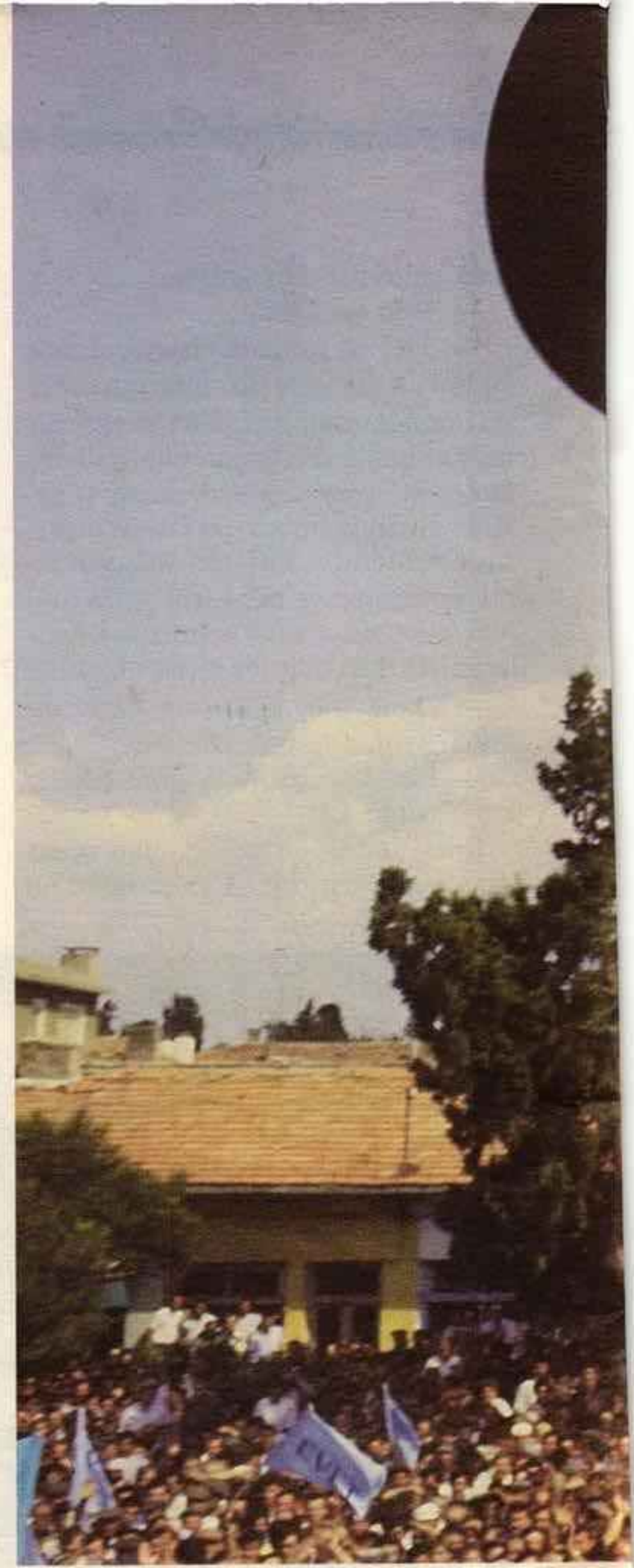
— Yalnız bundan değil tabii. Rakibimizin de bizimkinin aksine şartları vardı. Size DYP nedir'i anlatırken, AP'nin devamı olduğunu söyledim. Bunun irtibatlarını kurmak lazım.

Demirel, AP'nin 11 Şubat 1961'de kurulup, 15 Ekim 1981'de kapatılışından başlayarak BTP'nin kuruluşunu, yalnızca on gün süren yaşamını, partinin kapatılmasının ardından Zincirbozan'a gitmeyip, götürüldüklerini, 23 Haziran 1983'te DYP'nin kuruluşunu ve o dönemin istediği şartları taşımasına karşın 1983 seçimine sokulmayışını anlatıyor ve sürdürüyor:

— Eşitsizlik daha orada başlamıştır. 25 Mart 1984'deki yerel seçimlerde ise, daha seçim devam ederken hakkımızda dava açılmıştır. Sonra da Cumhuriyet Başsavcısı, DYP'nin kapatılması talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Bunu en iyi sizin bilmeniz lazım. Çünkü, başsavcının geçirdiği kalp krizinden sonra alındığı yoğun bakım odasına, sizi çağırıldığını ve başvuru dilekçesini size verdiğini biliyorum.

— Evet, DYP ancak 1985'te aklını birtakım sıkıntılardan kurtuldu. Bu tarihe kadar da partiyle ilgili herhangi bir etkinlikte bulunamadı. Bu nedenle bütün bir 1984 yılı...

— Felç geçti felç... Geldik 1985 Mayıs'ına. O tarihte Kongre yapıldı. Bu defa birtakım eller uzandı partiye. Mehmet Yazar'ın devreye girmesi, DYP'nin devletleştirilmek istenmesidir. Devlet, DYP'yi bu yolla cezalandırmak istemiştir. Bu normaldir. Çünkü DYP, Devlet'e karşı vatandaşı savunan bir partidir. DYP, grubu bulunmadığı için '86'ya kadar TV'ye çıkmamıştır. Kim ne derse desin, bugünün toplumu endüstri toplumu filan değil, enformasyon toplumdur.

*“Bu Meclis
güdümsüz
olacak.
DYP güdüme
sığmaz.”*

— Sonunda TBMM'de bir grup kurdunuz ve bazı sorunları böylece çözüme kavuşturdunuz. Ve oldukça da rahatladınız.

— Rahatlama bir sıkıntıyı da beraberinde getirdi. Dağılan MDP esas olmak üzere Halkçı Parti'den ve ANAP'tan gelenlerle kurduk grubumuzu. Ne var ki partiyle grubun uzlaşması kolay olmadı. Uzlaşamama sorunu tıpkı '61'de olduğu gibi bir daha çıktı karşıma. '87 seçimi için listeler yapılırken dünyanın sıkıntısını çektim. Bir vücuda başka bir madde konmuştu ve vücut bunu kabul etmiyordu. Parti teşkilatı, kendi bölgelerinden gelen milletvekillerini istemediler. DYP çok sıkıntılar çekmiştir ve bunun sebebi de devir ve devlettir. Devlet yeşeren her dalını koparmıştır DYP'nin. Yasaklar da bunun için konmuştur. Bugün Meclis'in bir köşesin-

de 59 kişiyle oturuyorsak bunun sebebi Devlet'tir. Ama ben aldığımız sonucu hiç de küçümsemiyorum. Beş milyon oydur bu. '87'de bizim yapmadığımız tek şey iktidar olmaktır.

— İktidar olmak bir an bile aklınızdan geçti mi bu koşullara karşın?

— ANAP iktidara AP'nin seçmeninin bir kısmıyla gelmeseydi, yalnızca sol oyların desteğiyle gelseydi, biz bu seçimde bile ANAP'ı silerdik. Ama AP seçmeninin '83'te gidecek yeri yoktu. AP seçmeni iktidara alıştı. İktidarı bırakmak kolay değildir ona. Seçim şartlarına bakarken şunları da gözardı etmemek gerek: Belediyeler onların elindeydi. Fakir Fukara Fonu onların. Köye kente sınırsız hizmet götürme imkânları vardı, bucakları ilçe, ilçeleri il yapma vaatleri vardı. Hem de bir padişah gibi ulûfe dağıtarak. Radyo ve TV'nin

noyratça kullanılması ve bu yolla yıkanmış beyinler vardı.

— Sayın Demirel, radyo ve TV'yle beyinlerin hangi yöntemlerle yıkandığını düşünüyorsunuz?

— Benim dört duvar arasına tıktığım günden bu yana on milyon genç seçmen girmiştir devreye. Bunlar beni tanımıyor. Çünkü yasaklarla onlardan koparılmışım. Ben kendimi nasıl tanıtacağım? Hal böyleyken, 12 Eylül öncesi anarşi Türk vatandaşına yanlış anlatılmış, önce bu yöntem kullanılmıştır. Sanki anarşiyi biz yapmışız, ANAP kaldırmıştır. İkisi de yanlış. Anarşiyi biz yapmamışızdır ve ANAP da kaldırmamıştır. Ama Türkiye'de kimse bir şey dememiştir bu iddialara. ANAP nereden kaldırmıştır anarşiyi? '83 Kasım'ında anarşi bitmiştir ki, seçim yapılmıştır. Ve ANAP iktidar olmuştur. ANAP, bir bunalı-

mın ürünü olarak geldiği iktidarda, bunalımı yaratanlardan hep himaye görmüştür. İkinci yol olarak da referandum seçilmiştir.

— Ama referandumda sizin parti de...

— Dünyanın hiçbir yerinde referanduma giden hükümet halka “reddedin” diye gitmez. “Size geliyorum, şöyle bir konu var, artık kapansın” diye gider. Referanduma gitmeselerdi efendim, kim dedi onlara gidin diye.

— Ama Sayın Demirel sizin parti de...

— Bakın referandum kanununu

1-0’lık sonuç galibiyet sayılmıyor mu? Sonuç, konulan kurala uygundur ve galibiyettir.

— Yasal olarak, kural olarak öyle... Ama bir arada yüzde 70’lere varan, ancak yüzde 50.22’yi bulan bir sonuç kolay kolay sindirilebilecek bir sonuç olmasa gerek. Üstelik çok kimse evet oyunu kullanırken başka ölçülere...

— Devlet’e rağmen 12 milyon oy çıkarabilmek çok büyük hadisedir. Ama Türkiye, bunun farkına varamadı.

— O halde referandumdan yakın-

— Sayın Demirel, gelelim 29 Kasım seçimine.

— 29 Kasım seçimine AP seçmeni referandumdan beklediği sonucu alamamanın moral bozukluğu ve yılgınlığı içinde gitti. Ayrıca basın her gün “ANAP iktidar, SHP ana muhalefet” temasını işledi. Basının işlediği iki konu da, koalisyon korkusu ve 12 Eylül öncesi oldu. Bunlar bizi büyük şehirlerde yıktı. Üç büyük şehrin çıkardığı toplam 90 milletvekili arasında benim bir tane milletvekilimin bulunması bundan. SHP’yle oy farkımız da bundandır. Anketler fevkalade kötü

*“Meclis
kürsüsü,
basın,
radyo ve TV
ile meydan
hür
olmalıdır”*

kendileri çıkardılar. Burada da taraflı propaganda işledi. Ne demektir, ilçe olmak isteyen bucağa “referandumdan sonra” demek? O zaman arkadaşlarıma dedim ki... “Yılmayınız, memlekette vicdanlar tükenmemiştir. Bunu aşacağız, hem de iktidar gasplarına rağmen...” Referandumu aşmıştır Türkiye. Referandumun galibi biziz.

— Aman efendim nasıl olur, ancak 70 bini bulan oy farkıyla referandumun galibi olmak?

— İsterse bir oy farkla olsun. Kuralı böyle koymuşlardı. Yarıdan bir fazla diye koymuşlardı. Futbolda

manız neden?

— Bizim taraf referandumdan büyük farklar beklemişti. 70 bin fark bizimkileri demoralize etti, galip olmamıza rağmen...

Referandumun kıl payı sonucuna bakarak, birçok kimse yüzde 1’e bile varmayan orana yasaklı liderlerin razı olmamasından söz ederken, DYP Genel Başkanı bir başka görüşü savunarak, “Halka reddedin diye giden ve reddettiremeyen bir hükümetin istifa etmesi gerekirdi, ama etmedi, 1968’de General De Gaulle öyle yapmıştı,” diyor.

yönlendirmiştir Türkiye’yi. Anketlerin bu sakıncası görüldüğünden, mesela Fransa’da seçimin iki ay öncesinde yasaklanmıştır.

— Peki bütün bunların yanı sıra, Türkiye’de birşeylerin değiştiğini de düşünüyor musunuz?

— Türkiye’de bir şeyler değişmiştir. Türkiye’de moral değerler çok aşınmıştır. Demokrasi, temel hak ve hürriyetler, adalet, demokratik rejim, insan hakları gibi konuları, artık maddeci olan bu topluma anlatmak güçtür. 1960’lı yıllarda, hatta bizim bıraktığımız ’80 başlarında bile çok geçerli kavramlardı. Ama bugün bunla-

rın dinleyicisi yok.

— Nasıl geldi bu noktaya Türkiye?

— Türkiye'nin bu noktaya gelişinin sebebi depolitizasyon ve siyasi dejenerasyondur. Türkiye, "Hürriyet mi, etmek mi, can güvenliği mi?" sorusunun karşısında kalmıştır ve Türk vatandaşları "Üçü birden," diyememiştir. Bir hukuk âlimi bütün diktatörlerin güvenlik vaadederek geldiğini söyler, ki fevkalade doğrudur.

— Sayın Demirel, ne demek istediğinizi daha açık söyler misiniz?

— Daha açığı şu. 11 Eylül günü Kızılay'ın muhtelif yerlerinde bombalar patlarken bakıp duran çevrelerin, ertesi gün harekete geçmeleri çok önemlidir. Sonra Bedrettin Demirel'in, "Çok kan dökülüyordu ama, bıraktık ki olgunlaşsın," sözü fevkalade korkutucu ve ipuçları veren bir sözdür. Bırakacaksın, olgunlaşacak ve karşındakini reddedemeyecek duruma getireceksin, sonra da kurtarıcı olarak geleceksin. İyi bir senaryo hazırlandığı ortaya çıkmıştır.

— Yönetiminizde şu anda birbirine sınıksız kenetlenmiş bir DYP olduğu söylenemez. DP'liler var, AP'liler var, Danışma Meclisi kökenliler var, safkan DYP'liler var. Bir de seçim küskünleri var. Bunları nasıl toparlayacaksınız?

— Hiçbir zorluk olmaz toparlamakta. Çünkü DYP bir fikir etrafında toplanmış bir heyettir. DYP, çok canlı, fevkalade birikimi olan ve ülkenin her köşesinde, her hücrelerinde kişisi bulunan bir büyük kuruluştur. Bugün ortaya koyduğu güç, o büyük gücün yalnızca bir parçasıdır. Günler, haftalar, aylar sonra daha iyisini koyacaktır. Ben DYP'de kimseye sen-ben kavgası yaptırmam. 1961'de de böyle toparlamıştım. Saydıklarınız doğru. Ama bu kadar kırılmış-dökülmüş bir siyaset ortamında bunlar normaldir. Arkadaşlarım iyi getirmişlerdir buraya kadar. Ve 1997'de varacağımız noktaya 1987'de varmışızdır. O noktayı on yıl öncesine alısta referandum ilk adım olmuştur. Referandum aşılmasaydı Türk siyasi hayatı ölürdü. Arkadaşlarım sağlamdır ve toparlanacaktır.

— 1987 seçim sonuçlarını bir de GÖKKUŞAĞI için değerlendirir misiniz?

— Bunun için, evveline dönmek la-

zımdır. Şu dört duvar arasından so-kağa çıkıp halkı savunmak fevkalade güç bir şeydi. 85 davaya girdim çıktım o dönemde. Duvarı çok zor deldik yani. '87 seçiminin galibi biziz. Meclis'ten Devlet gücüyle uzaklaştırılan ve kapatılan o kapıdan millet gücüyle girenlerdir bu seçimin galibi. Bu DYP için de böyledir, SHP için de... Grup başkanvekillerine bakın iki partinin de, anlarsınız.

— Peki ya '87 Meclisi?

Demirel burada iyice coşup yumruğunu masaya vuruyor ve "83 Meclisi, güdümlü bir Meclis'ti, bu Meclis gü-

SHP'yle ortak bazı çalışmalar var mı hesapta?

— Particilikte ortaklık olmaz, bundan taraflar rahatsız olurlar. SHP, CHP'dir, DYP de AP'dir. Bu ikisinin yanyana gelme güçlüğü vardır. Müsterek hareket şekilciliktir. Medeni münasebetlerimizi sürdürürüz, muayyen konularda aynı eleştirileri de yapabiliriz. Ama bu ortaklık değildir. Me-sele ortak hedefi vurmaktır.

— Meclis'te muhalefetin toplam sayısı 158... İktidarla toplam muhalefet arasında 134 "havaya kalkan parmak" farkı var. Bu farkla, Başba-

dümsüz olacaktır, çünkü DYP güdüme sığmayan bir partidir," diyor. Bu Meclis'in en önemli sorunlarını da şöyle sıralıyor:

"Mesele demokrasinin işlemesini ve demokratikleşmeyi sağlamaya devam etmektir. Açık tartışma ortamını sağlamak ve yıkılan, aşınan moral değerlerin bir kısmını tamir etmektir. Bunun için hür muhalefet yapılabilmesi, Meclis kürsüsünün, basın, radyo ve TV'yle meydanların hür olması lazımdır. Ben bu dört şey için gayret edeceğim."

— Bunları gerçekleştirme yolunda

kan'ın Meclis'i yine devre dışı bırakmasına nasıl karşı çıkacaksınız?

— Parmak sahipleri bir, iki, üç defa akla ve vicdana sığmayan işler yapar, ama daha ileri gidemez. Onlar da vicdan sahipleridir. Bu Meclis hürriyetleri boğmaya kalkarsa ayakta kalamaz. Ben o Meclis'lerden geldiğim için bilirim. Meclis'i, o zeminin verdiği bütün imkânları kullanarak çalıştıracamız.

— Sayın Demirel, ben o Meclis'lerden gelmedim ama, bu iyimserliğe katılmak çok zor görünüyor. Ama yine de, kolay gelsin... ■

—Jülide Gülizar

Uygarlığın temelleri

Uzun boylu, ince yüzlü adam başını geriye atıp derin bir soluk aldı, ellerini masanın üstünde kavuşturdu, konuştu:

"Asgari ücret bir çayla simit parasını karşılayamayacak ölçüde... 3 kişilik aile çay, simit yese ayda 54 bin lira yapıyor. Bırakın insanların insanca yaşamasını, hayvanca yaşamasını sağlayacak bir ekonomik altyapı oluşmuş değil!"

Adı: **Abdurrahman Dilipak**'tı. İşi: Gazeteci. *Milli Gazete*'de yazıyordu. İnsan hakları üzerine bir söyleşi yapıyorduk. Ve o 'dindar' denildi mi hemen arıdnadn' gelen "*Bir lokma, bir hırka...*" teslimciliğine böyle aykırı bir ifade kullanırken hiç de bizi şaşırtmayı amaçlamıyordu.

Dilipak, "Konut edinme, barınma bunlar çoğu ilkel insan hakları, afedersiniz, bunlar hayvan hakları! Çünkü bir hayvani vasfımız, biyolojik vasfımız var, bir de insani vasfımız. İnanç ve fikir hürriyeti insani haklardır. Barınma gibi ihtiyaçlar ise biyolojik varlığımızı sürdürmek için bir zarurettir" diyerek meselenin özünü şöyle saptıyor:

"İnsan haklarının bütün maddelelerini tek tek tartışmak mümkün ama, toplum bu haklarının farkında değil. Süreç içerisinde giderek farkına varıyor. Gittikçe hızlanacağını ve çeşitleneceğini sanıyorum. Siyasal örgütlenme hakkını savunurken bir yandan çevreyi savunacak, bir yandan inanç hürriyetini, sendikal hakları savunacak..."

Ama bu gidiş "*kozmpolit, arabesk, istismara açık bir mücadele*"ye de dönüşebilir, "*fazilette uzlaşma*"ya da. "*Kontrollü bir bunalım stratejisinin kışkırttığı çılgınlıklara*" kurban gidebilir, yahut "*toplumu, kitleleri*" duyarlılaştırabilir.

"çağ
atlamak"
için, önce
çağdaş
olmak,
demokrasinin
gereklerini
yerine
getirmek,
yasalardaki
çağdışı
hükümleri
ayıklamak
gerekir.

Çözüm, insan-tanrı'lardan kurtuluşta, **Dilipak**'a göre: "Herkesin belli bir politikası var ve kendisi tanrı olmak istiyor. Hepimiz küçük tanrıyız. İşçi ustabaşı olur, tanrılaşır. Askere üç gün evvel gelmişse, komutandır. Emreder."

Bu, buyurgan bir devlet felsefesinde kurumlaşıyor, insan haklarından yana olmayan bir felsefede.

"Devlet benim için değil, ben devlet için varım. 'Varlığım Türk varlığına armağan olsun' diyor; Ya Türk varlığı benim varlığımı garanti etmezse?.. Ben yoksam sen nasıl var olursun?..

"Siyasi partiler diyanet teşkilatının yeniden düzenlenmesi konusunda görüş açıklayamazlar. Korkunç bir şey! Benim hakkımı savunacak adam, kendisi himmete muhtaç, nerede ki gayeye hizmet ede?"

İnsan hakları sorununun, özünde demokratikleşme çabasıyla çözümleneceğini düşünen avukat **Rasim Öz**, "Demokrasi tüm kurum ve kurallarıyla işlerlik kazanmadıkça, geleceği halkın denetimiyle güvenceye alınmadıkça sağlanacak hiçbir kazanımın kalıcı olmasına olanak yoktur" diyor.

"İktidar olacak siyasi parti Türkiye'nin demokrasiye geçeceğini ifade edecek, imzacısı bulunduğu uluslararası anlaşmalara uyacak, Avrupa Topluluğu'na üyeliğe talip olacak, 'çağ atlatmak'tan söz edecekse, önce çağdaş olmanın gereğini yerine getirmek ve anti-demokratik, çağdışı hükümleri kaldırmakla yükümlüdür.

"Bu bağlamda, demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan düşünce, örgütlenme ve inanç özgürlüğü üzerindeki yasaklar, başta TCK 141, 142, 163. maddeleri ve buna engel diğer anti-demokratik yasa hükümlerinin kaldırılma istemi, gündemdedir.

1983 Anayasası'nın mimarı **Prof.**

Dr. Orhan Aldıkaçtı tam karşıt görüşte:

"Bu maddelerin şu anda değiştirilmesi gerektiğini düşünmüyorum. Bunun kamuoyunda çok fazla belirtilmesi, gündeme getirilmesi bir grubun isteklerine hizmet etmek içindir. Bunlar, Türkiye'ye demokratik olmayan bir düzeni getirmeye çalışanlar tarafından yapılıyor. Buna izin verilemez."

Bu maddelerin kalkması gerektiğini kabul eden ama bunun "Türkiye'nin en önemli meselesiymiş gibi her seferinde ortaya sürülmesini anlama imkânını" bulamayan Radikal Parti Başkanı **İbrahim Eren**, "Aydınlar niçin bir gün bir meydana oturup 'Türkiye'de demokrasinin varolabilmesi için şunlar gereklidir' diye bir metin kaleme almazlar ki?" diye soruyor.

"1987'de şu kadar milyon insanın kendi dilinde bir gazeteyi okuyamaması, devlet televizyonunda şarkısına, türküsüne raslamayıp dehşet verici. Yıllardır yaşadığı topraklardan ayrılıp yurt dışına göç eden Süryani'ler, Yezidi'lerin trajedisi karşısında aydınlarımızın, demokratlarımızın suskunluğu, üzerlerine düşecek bir utanç karasıdır. İnsanların artık biraz bir şeylere cesaret etmeleri gerekiyor."

Prof. Aldıkaçtı ise böyle bir "cesaret gösterisinin" de tehlikeli olduğu kanısında:

"Sendikalar, dernekler ve siyasi partiler evvelki gibi faaliyet yaparsa, '80 öncesi durum ortaya çıkar. Bu da o zamanki durumun yeterince anlaşılmadığını gösterir."

Çözümün "*büyük bir tartışma ortamı*"ndan doğacak yeni bir Anayasa ile getirilebileceğini ileri süren **Eren**, "Bu Anayasa mutlaka çöpe atılmalı. Meşru bir kaynağı olmayan bir meclisten çıkan yasalarla seçilen bu ikinci meclis de meşru değildir. Anayasasında devletin kutsal olduğu yazılan bir ülkede demokrasi yoktur" diyor ve gündemin en acil maddesinin genel af olduğunu söylüyor.

"12 Eylül döneminin işkence ve kana dayalı adaletsiz yargılamaları sonucu, yüzbinlerce insanın acılarının ve toplumda açılan yaraların bir ölçüde olsun giderilmesinin tek yolu koşulsuz ve en geniş kapsamlı bir af"tır diyerek bu görüşe katılan **Rasim Öz** bunun yanı sıra, geçtiğimiz dönemde DİSK örneğinde olduğu gibi özel mal-

Ali Bulaç:

Önce kendimizi değiştirelim

İnsan hakları söz konusu olduğunda Türkiye'nin bu alanda oldukça ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Ben, kendi hesabına Türkiye'de insan hakları konusunun iki önemli bağlamda ele alınabileceğini düşünüyorum:

İlki Türkiye'de birtakım siyasi ve yönetici çevreler, eskisine oranla insan haklarından daha çok ve olumlu yönde söz eder hale gelmişlerdir. Ancak Türkiye'de insan haklarının korunmasını istemekle sözgelimi ceza yasasında yer alan kısıtlayıcı, ağır ve baskıcı maddeler arasında doğrudan bir ilişki var. Eğer gerçekten sorumlu yöneticiler ve siyaset çevreleri, bu konuda içten davranıyorsa, öncelikle köklü bir takım değişiklikler yapma yönünde de önemli ve etkili adımlar atmaları gerekir. Aksi halde söylenenlerin hiçbirini inandırıcı olamaz. Bugün Türkiye'de insanlar, yazarlar, düşünürler, sanatçılar ve aydınlar hâlâ ağır ve psikolojik bir baskı altında yaşıyorlar. Çoğu kimse kendini adeta bir mayın tarlasında hissediyor; yazdıklarından hangi cümle 141, 142 veya 163. maddenin kapsamına girer de canım yanar diye tedirginlik duyuyor. Bu tedirginlik ve kısıtlamalar sürdükçe kültürün, sanatın, düşünce ve bilimin özgürce gelişmesine, evrensel boyutlarda ürünler vermesine imkân yok.

Bir diğer önemli nokta, bizzat insan hakları ve özgürlükler konusunda sıkıntı çeken aydınların ilgi çekici tutumu. Aydınlarımız toplumsal kökenleri ve politik idealleri bakımından hep çifte standart izlemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Sağa baskı yapıldığında sol, sola baskı yapıldığında sağ ses çıkarmıyor. Oysa işkence, haksız kısıtlama vb. şeyler sağ ve solun ötesinde insanî sorunlardır ve kime yöneltilirse yöneltilsin, herkesin bunlara içten karşı çıkması gerekir. Aydınlar dürüst bir kararlılık göstermedikçe yöneticiler nasıl gösterebilir?

Bizim insan hakları konusunu, özgürlükleri kültürümüzün bölünmez bir parçası kılmamız, her durumda sahip çıkmamız lazım. Üst seviyede sorun buyken, toplumsal

alt kademelerde kimi aydın çevrelerin, sivil toplumun dinamik güçleri olmak isteyenlerin —ki bunlar içinde sol, müslüman ve bir parça sağcı da var— aynı sorunları kendi kanallarından gündeme getirmek istediklerini gözlüyoruz. Eğer bu maya tutarsa sevindirici gelişmelere tanık olabileceğiz. Buna rağmen çok ümitli değilim. Aydınlar çifte standart izleme huylarını bu olayda da sürdürecekler, diye endişe ediyorum.

Önümüzdeki beş yıl içinde, ceza yasasında yer alan kısıtlayıcı maddelerin ortadan kalkması gündeme gelecek. Bunu Komünist Parti'nin legal düzeyde çalışması konusu izleyebilir. Kanımca tutukluluk süresi ve bu arada ardı arkası kesilmeyen işkence iddialarının ciddi olarak gündeme getirilmesi, kesin önlemlerin alınması gerekir. İşkence bir insanlık suçu olması yanında bir siyaset aracıdır da. Eğer bugüne kadar yasadışı, sakıncalı, zararlı kabul edilen düşünceler serbestçe ifade edilip tartışmaya açılırsa, bu yöndeki kısıtlamalar kalkarsa, işkence sorunu da bir ölçüde kendiliğinden çözüme kavuşmuş olacak. Çünkü, sorguyu yapan insan, veri olarak sanığın veya tutuklunun "zararlı, yasa dışı" düşünceler taşıdığını bilincinde taşır; bu da onu daha sert, katı davranmaya iten önemli psikolojik bir etkidir.

Özetle, bizlerin, aydınların öncelikle böyle özgür, serbest bir dünyaya, herşeyin özgürce tartışıldığı bir ülkeye zihnen hazırlanmaya, bunu kabullenmeye ihtiyacımız var. Savunduğumuz dünya görüşü ve politik çözüm, bizce ne kadar doğru ve haklı olursa olsun, bunu başkalarına zor kullanarak benimsetemeyeceğimizi, esasında buna hakkımız olmadığını kavrayıp özgür tartışma, karşılıklı alışveriş yolunu seçmemiz lazım. Bu da bir kültür sorunudur; bir an önce biz kendimizi değiştirmeliyiz, eski alışkanlıklarımızı bir kenara itmeliyiz. Aksi halde sivil topluma ulaşma ideallerimiz ve bu yöndeki çabalarımız hep boşa gidecektir.

varlıklarına el konulmasına yol açan gelişmelerden yakınıyor

Yargılanmadaki haksızlıkları vurgulayan bir başka hukukçu da Mahir Çayan ve Arkadaşları davası avukatı olarak tanınan, '80 sonrası siyasi davalarda dört müvekkili idam edilen **Sadık Akıncılar**:

"Bir ülkede işkence kalkmadıkça, zorla ifade alınması kalkmadıkça insan haklarından bahsedilmesi sahteliktir. Savcılık ve kolluk kamu yönünden taraf olmakla birlikte, iktidar yönünden de taraftır. Delilleri istedikleri gibi toplar, ifadeleri istedikleri gibi alırlar. Savunma sorgulamayla başlamadıkça idamdan da beter bir insan hakları ihlali olan işkence ortadan kalkmaz!"

Sorunun çözümünü demokratik baskı gruplarının etkinliğinde bulan **Akıncılar**, "Bunları basın ve basın kadar Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve bunlar getirmezlerse barolar gündeme getirmelidirler" diyor, ancak kamuoyunda bir kanıksamanın varlığını da teşhis ediyor.

"Kendi kamuoyumuza, kendi insanımıza anlatmamız gereken şeyleri biz yapmıyor, bunun için dışarıdan yardım bekliyoruz. İnsanımız bu olaylara her zaman muhataptır. Sorunların esas ögesidir. Bunlar her gün, her an onun da başına gelebilir. Gelmektedir. Onun için mücadele iç politikaya yönelik olarak sürdürülmeli.

"Esasta bu sorunu iktidarların çözmesi için bir neden yok, bunu onlardan beklemeyip baskıların güçlendirilmesi ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerekir."

Prof. Aldıkaçtı da sorunu bilinçlenme eksikliğine bağlıyor:

"Bugünkü sistem Türk toplumu dikkate alınarak oluşturulmuştur. Toplum geliştikçe hak ve özgürlüklerin bilincine varıldıkça soyut olan olumlara doğru yönelmesi doğaldır."

"Hak ve özgürlüklerin bilincine nasıl varılacağı"nı ise belirlemiyor Anayasa Profesörü.

"İnsan Hakları Derneği, kamuoyunu insan hakları ihlallerine duyarlı kılmak amacıyla kurulmuş. İstanbul Şubesi Başkanı **Emil Galip Sandalcı**, "Halen hapisanelerde onbinlerce tutuklunun bulunması, akıl almaz bir vurdumduymazlıkla askeri mahkemelerde binlerce idam cezası istenmiş,

Uğur Cilasun: Umudum gittikçe artıyor

Yıllardır ülkemizin gündemindeki en önemli sorunlardan birini oluşturuyor "insan hakları". Ve nedense herkes, insan haklarından söz edildiğinde bazı hakların varlığını değil de yokluğunu anlıyor. Örneğin düşünce özgürlüğünün olmadığını, örgütlenme özgürlüğünün olmadığını, pasaport verilmeyenler için seyahat özgürlüğünün olmadığını, çalışma özgürlüğünün olmadığını ve işkenceler nedeniyle vücudun dokunulmazlığının olmadığını anlıyoruz insan haklarından söz edildiğinde. Bu doğal bir şey. Zira bir hak, bir özgürlük zaten varsa, ondan neden söz edilsin ki?

İnsan hakları kabaca, insanın yalnızca ve yalnızca "insan" olmasından kaynaklanan, bu hakkı kullanmak için başka hiçbir koşulun olmadığı haklardır. Sağlıklı yaşam hakkı, onurunun korunması hakkı, düşünce üretmek ve bunları açıklamak hakkı, vücut ve onur dokunulmazlığı, çalışma hakkı, yasaların eşit uygulanmasını istemek hakkı vb. insanın salt insan olarak doğması ile kazandığı haklardandır.

Türkiye öteden beri, bu temel haklar ve özgürlükler açısından durumu pek "parlak" olan bir ülke olmamıştır. Padişah II. Abdülhamid'in, siyasal karşıtlarına bizzat işkence yaptığı biliniyor. Bu geleneklerle ortaya çıkan Türkiye'nin devlet yapısı, ülkeyi, yalnızca insan oldukları için bazı haklara sahip yurttaşların oluşturduğu bir ülke olarak görememiş. Bunun sonucu olarak da, Türkiye Cumhuriyeti Devleti 60 yılı aşan tarihinde, pek çok insan hakları belgesinin altına imza atmış olmasına karşın, bu kavramı benimsememiş ve uygulamaya koymamış.

Bu genel değerlendirmenin dışında ben bu yazıda, ülkemizde herkesin ilk bakışta görebildiği; işkence, düşünce ve örgütlenme hakkı, sendikal haklar ve benzeri temel hak ve özgürlüklerden söz etmeyeceğim.

Boyalı basında hergün çarşaf çarşaf yapılan yayınlar var. Bunların en başlıcası da fuhuş ve zina haberleri. Oysa "özel yaşamın gizliliği" bir insan hakkı değil midir?

Ahlak zabıtası niçin her türlü bas-kına bir bölük gazeteci ile birlikte gi-diyor? O gazetelere bu insanların sütun sütun fotoğraflarını yayınlama hakkını kim veriyor?

Bir kişinin AIDS'li olduğunu açık-lamak hangi hekimin, hangi gaze-tecinin, kimin hakkı olabilir? Özel yaşama, özel yaşamın gizliliği hak-kına nasıl böyle pervasızca tecavüz edilir?

İnsan haklarının en temel özellik-lerinden biri, evrensel olarak her-kese ilgilendirmesidir. Türkiye'deki bir insan hakları ihlali İsveçli "so-kaktaki adamın" da sorunudur. Gü-ney Afrika'daki bir insan hakları ih-lâli de Türkiye'deki "sokaktaki adamın" sorunu olmalıdır. Bu aynı zamanda bir gelişmişlik düzeyi gös-tergesidir.

Bu açıdan bakıldığında Tür-kiye'de henüz "sokaktaki adamın", değil Güney Afrika'daki insan hak-ları durumu ile, kendi ülkesindeki durumla bile pek fazla ilgisi oldu-ğu söylenemez. Bunu söyleyerek çoğunluğu oluşturan kitleleri suç-luyor değilim tabii. Suçlu apaçık bellidir. Suçlu gelişmiş ve özgür yurttaşlardan oluşan bir milletin devleti olmaktan korkan, "devlet mekanizmasıdır". Bu mekanizma, yurttaşını, yabancı bir ülke ordusu-nun üniforması ile ve "kimlik bitte" diyerek İstanbul caddelerinde kont-

rol ettiğinde, buna hiçbir tepki gös-termeden uyan, robotlar haline ge-tirmiştir. Bence günümüz Türkiye'sinin —insan hakları düzeyi açısın-dan— bu olaydan daha güzel çizil-miş bir resmi yoktur.

Batı demokrasilerinde 21. yüzyı-la doğru insan hakları kavramında da önemli değişiklikler olmaya baş-lıyor. Örneğin batılı insan, gelir dü-zeyi ne olursa olsun, en son tıbbi gelişme ve tekniklere dayalı bir sağ-lık hizmetinden yararlanamamayı, bir insan hakları ihlali sayıyor. Biz ise, hâlâ ilk insan hakları bildirge-lerindeki hak ve özgürlükleri ve do-kunulmazlıkları aramakta, Bunlar için mücadele vermekteyiz. Ama bu kez umudum daha fazla benim. Çünkü, her hak ve özgürlük için tek tek, kişi kişi, grup grup, kitle kitle mücadele veriliyor. Bu mücadele sonunda kazanılacak hak ve özgür-lüklerden bir düdük sesiyle vazgeç-mek kolay olmayacak insanlar için.

2000'li yıllara, bugünlerde verilen mücadelelerin, gösterilen çabaların ürünlerinin alınarak gireceğimizden eminim ben. Çağdaş dünyanın o gün ulaşmış olacağı insan hakları ve özgürlüklerini de gününde yaka-lamak için şimdiden düşünmek, tartışmak gerekiyor.

yüzlerce idam cezasının verilmiş ol-ması nedeniyle önce Genel Af" diyor.

"Anayasanın değiştirilmesi sözkö-nusudur. Sendikalara, derneklere, top-lantı, yürüyüş ve gösterilere, basına ve örgütlenmeye ilişkin yasal sınırlandır-malar gündeme getirilmeli, bunlar kaldırılmalı. Kürt sorununa adil, an-layışlı, radikal çözüm bulunmalı.

"141, 142, 163. maddelerin, YÖK kurumunun kaldırılması, YÖK'zede-lerin görevlerine dönmesi, radikaller, çevreciler, eşcinseller, feministler gibi azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunması, özerk ve bağımsız bir TRT gibi sorunlar gündem konusunu oluştururken insan hakları yönünden diğer önemli sorunlar da pasaport ve-rilmemesi, vatandaşlıktan çıkartma-lar, siyasi mülteciler gibileri. Ayrıca devletin belirli bir tutumla ele alma-dığı İranlı mülteciler sorunu da gün-demde tutulmalı" diye toparlıyor **San-dalcı** Türkiye'nin insan hakları alanın-daki eksikliklerini.

Türkiye'de insan hakları davasının özünde bir terslik var. Bu hakların ih-laline engel olmanın sorumluluğu, her yurttaşı bu ihlallerden sakınma gö-re-vi başta devlete düşüyor. Ama ülke-mizde devlet ile hükümet öyle içiçe ki!

Korunması gereken iktidarın, ikti-dar tabanının değil, kudretsizin hak-ları. Gücü yeten hakkını kendi alır za-ten. Çağdaş düzenlerin belirleyici ya-nı, *gücü yetmeyeni* gözetmek. Bizde ise demokrasi, çoğunluğun sultanı ola-rak yorumlanagelmiş, gitmekte; azın-lık hakları ertelenedurmuş, durmak-ta. Önümüzdeki yıllarda bu anlayış değişecek mi? Gerçekten demokratik-leşebilecek mi toplumumuz? Kendi-lerini 'Devletin Sahipleri' olarak nite-leyenler 'küçük tanrılar olma' sevdasından vazgeçebilecekler mi?

Bütün eksik gediğine rağmen Türkiye'de bu mümkünmüş gibi gö-rünüyor. 12 Eylül öncesine kadar 'el-de var bir' kabul edilen, üstüne kafa yorulmayan, hatta bazı kesimlerin kü-çümsedikleri, horladıkları insan hak-ları sorunsalı —hava gibi— ihtiyaç bastırınca herkesin karşısına dikiliver-di. Ve birbirinden pek haberi olma-yan, birbirine kuşkuyla bakan kesim-leri çevresine topladı. Demokrasi mev-zilerinin berkitilmesi herkesin günde-minde baş yeri tutuyor artık. Ufukta hoşgörü var, uygarlık var. ■

İşkence hükümündedir

ALİ TAYGUN

Bir an için, bize hükûmet edenlerin işkenceye karşı olduklarını farzedelim. Diyelim, bütün içtenlikleriyle bir insanlık suçu kabul ediyorlar işkenceyi; kaldırılсын istiyorlar. Hatta işkence olasılığına karşı sağlam bir tedbir olduğu su götürmez bir yasal uygulamayı da benimsemiş olsunlar: Avukatlar sorguya girebilsin. İşkence kalkar mı?

Belki kendine sahip çıkacak bir avukatlar ordusu olan üç beş şahsiyete işkence zorlaşır. Belki işkence uygulayıcısı olmak bahtsızlığına dūçar birkaç memur daha 'kurban' edilir. Ama uygulama sürer. En azından düşünce suçları kovuşturmalarında işkenceden kaçınılmaz.

Adam 'muzır' düşüncelere sahip. Oturuyor, arkadaşlarıyla muzır tasarılar kuruyor. Biri ihbar ediyor. Yakalanıyorlar. "Anlat!"

Ortada tabanca, tüfek, maddi hiç bir şey yok. Söz var. Edilmiş ve uçmuş gitmiş. Kanun sarıh. 'Suç işlenmiş.' Nasıl kanıtlanacak?

Aptal değil ya sanık... "Söylemedim," diyor.

İşkence yapılacak. Başka hiç bir çaresi yok!

Düşünce polisiye bir mesele oldukça, düşünce yasaklanabildikçe işkence kaçınılmaz.

Geçen sayımızdaki söyleşisinde, şimdi TRT ile ilgili Devlet Bakanı olan Sayın Kahveci, "Ben halkın yüzde 95'i için demokrasi istiyorum," diyordu. Kastı, en geniş kitlelerin bile en basit yasal haklarına sahip çıkamadıkları bu ülkede, küçük bir azınlığın hakları için yasa değişikliğini düşünmenin fantazi olduğu idi sanıyorduz.

Demokrasinin, insan haklarının bir incelik sorunu olmadığını da bir kenara bırakalım. Şu veya bu düşüncenin değil, *düşüncenin*, eski deyişle 'fikriyatın' yasaklanabileceği anlayışı varolabildikçe demokrasi olabilir mi? İşkence kalkabilir mi?

Muzır yayın için bir yasa çıkarmışlar. 'Muzır', yani izar edici, rahatsız edici...

İktidarı elinde tutan, kendisine karşıt görüşlerden elbette izar olacak. Bu doğal.

Doğal olmayan, olmaması gereken, bu rahatsızlığı ortadan kaldırma hakkını kendinde görmesi. "Sen beni rahatsız edecek gibi düşünemezsin, efendi. Düşünürsen tıkarım seni içeri!" diyebilme hakkını kendisinde bulması.

Bu nasıl olabiliyor?

Bizde 'hüküm' ile 'iktidar' hep içiçe girmiş. 'Hükmetmek' hem yargı üretmek; hem de yönetmek anlamına gelmiş. 'Tahakküm', kezâ!

Yönetme ile yargılama fiillerinin bu birliği modern devlet anlayışına uygun değil. Bu eski, feodal anlayış. Tebâ, yani 'tâbi' olanlar için geçerli.

Ama bizde hâlâ 'devletin bekası' için hüküm vermek hakkını kendinde buluyor iktidar koltuğunda oturan. Hatta buna vazifeli addediyor kendini. 'Doğru' düşünce ile yanlışını ayırmak, iktidar olduğu için onun sorumluluğunda artık. Devlete hizmet etmek üzere geldiği konumda devleti düşmanlarından koruma telaşına düşüyor. Kendinden başka herkesi düşman görüyor ve başlıyor 'tahakküm'e!

Çözüm, düşüncenin dokunulmazlığının kabulünde. Ama bu kabul nasıl iktidar için geçerliyse muhalefet için de geçerli olmalı. Yoksa, hakkını alan, kendi görüşünün, siyasi haklarının, düşüncelerinin dokunulmazlığını kurtaran,

tıklım tıklık otobüste, "Biraz yer, kardeşler," diye ite kaka kendine bir yer buldu mu, "Doldu abiler, bir sonrakine," diye kapıyı açtırmayan açıkgozler gibi demokrasiyi kendinle sınırlamalı.

Ülkece "çağ atlamak" elbette her yurttaşın hayalidir. Ama bunu işkencesiz, yasaksız bir düzeni gerçekleştirmeyi dileyen bir iktidar başarabilir.

Seçenekleri sınırlama hakkını kendinde gören bir iktidar, 'devletin bekası'nı kendi görüşünün bekasıyla bir tutan bir iktidar ise işkencesiz yapamaz.

Halkını 'cahil', bir kendini 'âkil' bulan iktidar işkencesiz yapamaz. Bütün iyi niyetiyle de olsa, polisiye tedbirleri bu sefer işkenceyi engellemek için de kullansa bunu başaramaz. Çünkü işkence onun sisteminde 'onsuz olmaz'dır. Bir adamın düşüncesine müdahale edilebileceği anlayışı geçerliyse ona işkence edilebileceği anlayışı da kaçınılmaz olarak geçerlidir.

Düşünce özgürlüğü olmayan bir toplumda işte bu nedenle demokrasinin yüzde 95'liği de olmaz, yüzde 99'lugu da, yüzde 1'liği de.

Son zamanlarda çocukların ağzından pek düşmeyen bir deyişle "Hüküm bende!" denilebildiği an —ve bunu söyleyen her kim olursa olsun— işkenceli hayata 'mahkûm' olunacaktır.

Avrupa Topluluğu'na girilir, girilmez. Ayrı. Ama girebilmek için aranan şart, medeni olmayı kabullenmedir. 'Tahakküm'den vazgeçmedir. 'Hüküm-et'siz bir toplumdur.

Poul E. Lauritzen:

Önce insan hakları

*“Bu konu, sağın solun değil,
insanlığın
ortak sorunudur”*

Treni kaçırmamalıydım. Bütün patlayıcıları fabrikada kullanmış, görevi yerine getirmiştım. Yerel örgütten arkadaş istasyonun kapısında beni bulacak, depodan getirdiği patlayıcılarla bir silah teslim edecekti.

Geç kalmaya gelmezdi. İşini biliyordu polis. Birazdan arama başlardı.

Gişenin önü boştu. Tam eğilip biletimi alacaktım, adamın biri sertçe iteledi beni, önüme geçti. Bir tren vakti sordu gişeciye, sonra yüzüme bakmadan hızla uzaklaştı. Tekrar gişeye döndüğümde ayağım yerdeki çantaya takıldı. Emanet yerine ulaşmıştı.

İstasyona girdiğimde etrafın çevrilmiş olduğunu farkettim. Sandığımızdan da çabuk davranmışlardı. Geri dönsem dikkat çekecekti. Bozmadım, bir kenara geçtim, oturdum.

Siyah deri pardesünün cebindeki cıvıltıyı neredeyse gözümüne sokmasa, ateş isteyecek derdim: Öyle tatlı gülmüyordu. “Çantanızda ne var?” dedi.

Afalladım. “Ne olacak,” dedim, “gazocağım, bir de diş fırçam.” Bunların da çantada olacağını biliyordum.

Sabotaja giderken öteki arkadaşla bırakmıştım. “Özel eşyam yani.” Gülmsemeye çalışıyordum.

“Bir bakabilir miyim?” dedi.

Yakayı ele vermiştik.

“Buyrun,” dedim. Çantayı uzattım.

Aldı. Açtı. Elini içine soktu. Gözucuyla beni kontrol ediyordu. Karıştırdı, karıştırdı.

“Teşekkür ederim. Kusura bakmayın.” Bir baş selamı, ve döndü gitti.

Talihim yine yaver gitmişti. Arkadaş istasyona benden önce gelmiş, tedbir alındığını anlamış, patlayıcılarla silahı son dakikada çantadan çıkarılmıştı.

Çocuk mavisizi gözlerinde ışıltılar, edası masal anlatan bir dede: Danimarka'nın Jylland yöresinin Vejle kasabasında savaş malzemesi üreten bir Alman fabrikasını uçurduktan sonra direnişçilerin Arhus'taki gizli karargâhına dönerken Gestapo'yla bilmem kaçınıcı karşılaşmasını anlatıyor Poul E. Lauritzen. Emekli hazır giyimci. “Ne haut couture, ne konfeksiyon. İkisinin arası. Beş satış merkezimiz vardı. İyi para kazandık. Sonra sattık hepsini, emekli olduk. Parayı da bu vakfa yatırdık.”

“Vakıf...?”

“PL-Vakfı... Danimarka veya baş-

ka ülkelerde insan haklarının korunması için Uluslararası Af Örgütü'nün gösterdiği etkinlikler türünden çaba sarfeden kişi ya da kuruluşlara destek olmak amacıyla kuruldu.”

Hikâyesine devam etmesini istiyorum.

“Trene bindim. Sırtımda paltom var. Kendi kendime ya dönerse, dedim. Pirelenir, dönerse? Çıkarayım şu paltoyu. Paltoyu da şapkayı da. Çıkardım, asmaya kalmadı, baktım üç kişi olmuş Gestapo'lar, bindiler trene. Kompartımanları bir bir yokluyorlar. Bizimkine de geldiler, geçtiler. Tanıyamadılar beni.

“Tren yedide kalkacaktı, kalkmaz. Sekiz oldu. Bekliyoruz. ‘Tamam,’ dedim, ‘ihbar var, beni almadan gitmeyecekler.’ Derken kalktı tren. Şans işte...”

“Şansınız hep yardımcı olmuş size.”

“Hep değil, ama çoğu zaman. Carl ile tanışmamız, otuzbeş yıllık dostluğumuz bir şans eseri.”

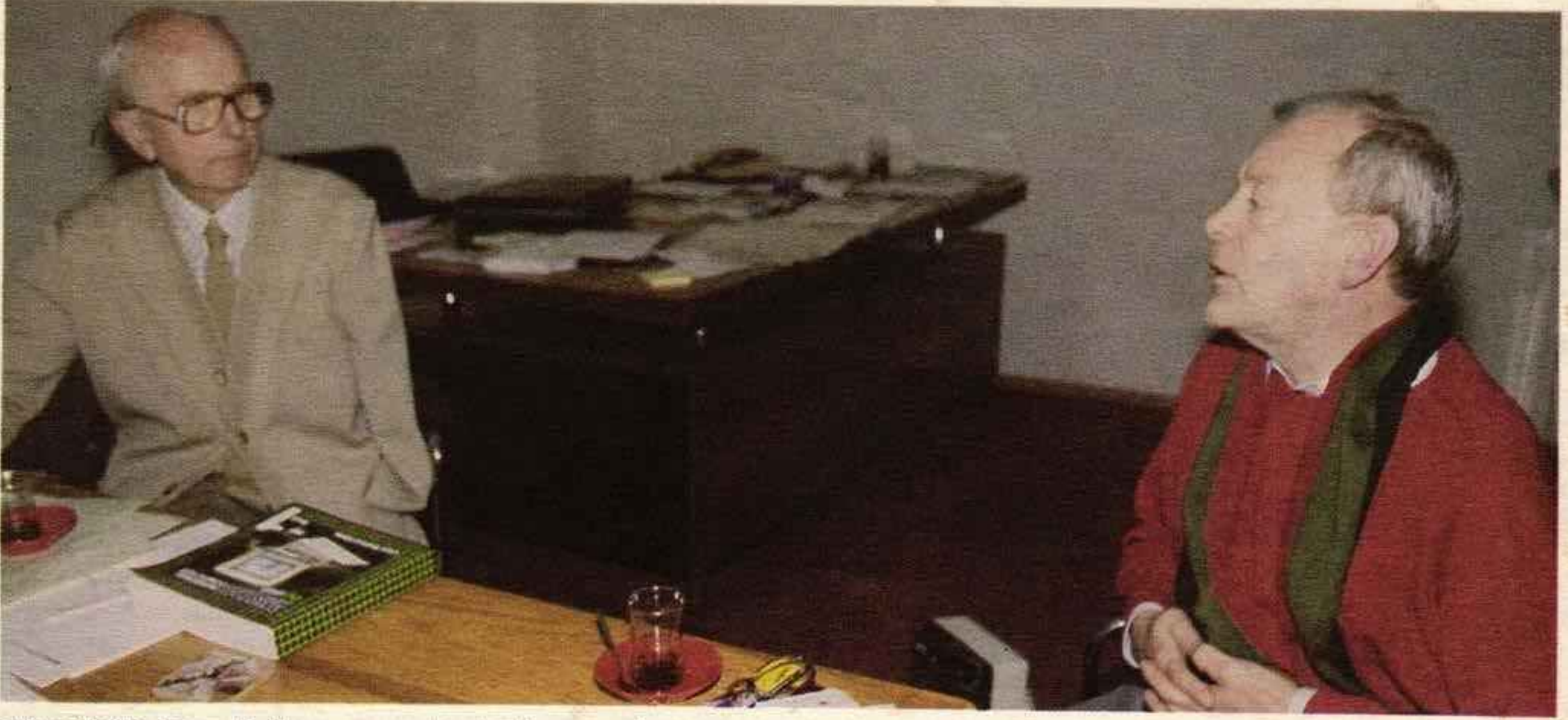
Carl, Carl Johs Seeberg. Poul'un iş ortağı. Vakfı birlikte kurmuşlar. Bunun akıllarına nereden geldiğini soruyorum.

“Danimarka 9 Nisan 1940'tan 5 Mayıs 1945'e kadar işgal altında kaldı. Özgürlüğümüzü, kişisel güvenliğimizi kaybetmiştik. Düşüncelerinden, inançlarından, ırklarından dolayı bir çok insanın hapsedildiğine tanık olduk. Bu insanlar eziyet gördüler, insanlık dışı muamelelere maruz bırakıldılar. Çoğu işkence kamplarına gönderildi. İnanılmaz acılar çekildi. Katliamlar yapıldı.

“Bütün bunlara karşı tek bir dileğimiz vardı: Dünya Savaşı sona ermeli, bu savaşa katılan devletler anlaşmalı; özgürlük içinde, daha yaşanılabilir bir dünya yaratılmalıydı.

“Savaştan sonra Birleşmiş Milletler örgütü kuruldu. 10 Aralık 1948'de de dünya ülkeleri Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni benimsediler.

“Biz bunu duyduğumuzda, ‘işte şimdi bütün hayallerimiz gerçekleşti!’ diye düşünmüştük. Ama yanılmışız. Ardından gelen yıllarda gördük ve duyduk ki insan hakları çoğu devlet tarafından ihlal ediliyor. Bu ihlaller Uluslararası Af Örgütü raporlarında defalarca açıklanıyor. Uluslararası Af Örgütü'nün büyük çalışmalarına ih-

Danimarka'da insan haklarına yararlı olmak amacıyla kurulan PL-Vakfı'nın kurucuları Paul Lauritzen (sağda) ve Carl Johs Seeberg (solda). Bu yıl verilmesi kararlaştırılan "Özgürlük ve İnsanlık Ödülü"nü sahibi Ali Taygun yurt dışına çıkış için pasaport alamayınca, Türkiye'ye gelip Danimarka Büyükelçisi'nin de katıldığı bir törenle kararlarını gerçekleştirdiler.

tiyaç olduğu görülüyor.

"Bu durum karşısında kurulacak bir vakıf Birleşmiş Milletler Beyannamesi doğrultusunda insan haklarına saygı gösterilmesi için yapılacak çalışmalara destek olabilecekti.

"Bu maksatla Ocak 1984'de Uluslararası Af Örgütü'ne başvurarak böyle bir vakıf kuruluşunda yardımlarını istedim, kabul ettiler. 28 Eylül 1984'te Viborg'da Avukat Poul Sogard'ın bürosunda Mali Müşavir Svend Jensen, Carl Johs Seeberg, Poul Sogard ve adı geçen Poul Lauritzen'in huzurunda PL-Vakfı kuruldu.

"Dileğimiz, bu vakfın insan haklarına yararlı olması, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yazılı şartların yerine getirilmesi."

"Savaş sırasında bir gün böyle bir vakıf kuracağınız aklınıza gelir miydi?"

"O zaman o kadar uzun vadeli düşünmüyorduk. Gestapo vardı karşımızda. Danimarka Direniş Örgütü'nün kökünü kurutmaya uğraşıyorlardı. Bizimki özel bir sabotaj ekibiydi. Alman silah, mühimmat, savaş malzemesini yoketmekle görevliydik."

"Zor!"

"Dedim ya, şans çok önemli bu tür işte. Her zaman. Üç ya da dört ayın vardır, bilemedin beş. Çok kısa bir sü-

re bu. Tecrübe kazanamazsın. Şansın olacak."

"Sağ kalabilmişsiniz."

"Evet. Son eylemimiz için 3 Mart 1945 günü kararlaştırılmıştı. Barıştan birkaç ay önce."

"Birkaç ay bile değil," diyorum kendi kendime. "58 gün. Sen gel, gel de..."

"Mayın imal edilen bir fabrikaydı hedefimiz. İyi korunuyordu. Planımız çevredeki Alman askerleriyle çatışmaya girmeden sessizce içeri sızma. Ama daha yaklaşırken gördüler bizi. Ateş başladı. Arkadaşlardan biriyle ben vurulduk. Kaçacağız. Arabalardan birine atladık, şansımız varmış, sonunda çalıştı. Almanlar peşimizde. Sahibini tanıdığımız bir çiftliğe sığındık.

"İki yaralı arkadaş girdik eve, yakındaki bir doktoru çağıracağız. Yalnız biliyoruz, Gestapo telefonları dinliyor. 'İrgatlardan birini at tepti' dedik, 'aman gel'. Doktor geldi. Baktı. 'Hastaneye kaldırmak lazım', dedi, 'ben birşey yapamam'.

"Gittik hastaneye. Almanlar da oradaydı."

Carl burada açıklıyor: "Vuruşmalardan sonra iki tarafın da yaralıları hastaneye kaldırılırdı. Almanlar üst kattaki ameliyathanelere alınırdı. Danimarka Direniş Hareketi'nden olan-

lar bodruma. Almanlar tahmin ederlerdi bunu. Eylemlerden sonra hastaneleri didik didik ararlardı. Bunları alelacele ameliyat etmişler... Korkuyorlardı."

"Küçük bir çiftliğe kaçırdılar bizi hemen. Ortalık durulana kadar orada kaldık."

Söylemediği bir şey var Poul'un. Kolunu o hastanede bırakmış. Sol kolunu. Poul çolak. Ayrılırken, omuzbaşıdan bir karış uzanan bir çomak sımsıkı çekiyordu beni kendine. Ateş-kesten elle sekiz gün önce kesilen koldan artakalan buydu.

"Neden direnişçi oldunuz?"

"Ne bileyim, barış için birşeyler yapmak lazımdı. Ben de yapıverdim. Ufak birşeyler. Yapmak zorundaydım."

Carl ekliyor: "Yapılacak tek umutlu iş buydu."

"Kaç yaşındaydınız?"

"Başladığımda 27-28 yaşlarındaydım. Savaştan önce dünyada olup biteni merak ederdim. Radyo dinliyoruz o zaman. Winston Churchill'i dinlerdim. Hitler'i de çok dinledim. Nutuklarını. Savaş olacağını hissediyordum. Birşeyler yapmam gerektiğini hissediyordum. Barış için savaşmak gerekiyordu. Önce uçuş kurslarına katıldım. İngiltere'ye gidip asker olacaktım. İsveç üzerinden bir denedim. Olmadı. Ben de, Danimarka'da çalış, dedim

kendi kendime.

"Alborg'daki Danimarka Direniş Hareketine katılmanın yollarını aradım. Alborg 50-60 bin nüfuslu bir yer. Sonunda ilişkiyi kurdum. Zordu üye olmak. Dar bir çevreydi. Uzun süre denediler beni. Bir hastanenin ikinci katında bir oda gösterdiler. Bekle de bekle. Sonunda ilk emir geldi. Arhus'daki karargâha tayin edilmişim. Gittik."

Carl'a soruyorum, o da katılmış mı harekete?

"Tam tersine!" diyor direnişçinin can yoldaşı, "Savaş sırasında onun sabotör olduğunu bilsem hemen ihbar ederdim."

Ama nasıl olur?

"Ben çocuktum canım. Danimarka'nın güneyinde yaşıyorduk. Güney Danimarka, bilirsiniz, 1864'ten 1920'ye kadar Almanya'ya dahildi. Alman kökenliyim. Anam babam Almandı. Dedelerim Almandı. Alman kültürüyle büyümüştüm. Alman okulu gittim. Almanlar dosttu bize. Evimize gelirlerdi. Alman ordusunda akrabalarımız vardı. Kesinlikle Poul'un safında yer almadım."

"Karşı saftaydınız yani..."

"Elbette. İlkokulda öğretmen içeri girince hep ayağa kalkar, avaz avaz birşeyler söylerdik. Sonra 'Heil Hitler!' deyip otururduk."

"Kurtuluştan sonra ne oldu?"

"Savaş bittiğinde beni hapse koydular. Bütün Alman kökenliler gibi. Daha on yedimdeydim. 'Alman dostu' dediler bize. Makabline şamil bir kanun çıkardılar. 1939'dan bu yana Almanlarla yapılan bütün görüşmeleri yasadışı saydılar, ceza uyguladılar. Altı ay yattım. Sonra salıverdiler. Herkes salıverildi. Yapılacak bir şey yoktu. Alman'lık suç olamazdı ki!"

"Poul ile dostluğunuz?"

"Savaştan on yıl sonra tanıştık. 1955'te. Danimarkalıyım ben, Alman değilim. Ama Alman asıllıyım. Kültürüm öyle. Nazi değilim elbette. Öte yandan Poul, Direniş Hareketinde yer almış, Almanların sakat bıraktığı bir adam. Çok konuştuk. 35 yıllık arkadaşız, ortağız, hâlâ konuşuruz."

"Siz de bütün varlığınızı bu vakfa yatırdınız değil mi?"

"Öyle sayılır."

Poul'a dönüyorum: "Sorması ayıp, sizin politik görüşünüz ne?"

"Temel hakların çiğnenmesine kimse seyirci kalmamalı"

Şaşıyor. "Bunun insan hakları meselesiyle ne ilgisi var? Şu veya bu parti. Ne farkeder? Bir şemsiye gibidir insan hakları, hepsini altına alır. Sağmış solmuş ortaymış, mesele bu değil ki!"

Carl açıklıyor. "Sağcıyız herhalde. Ortanın sağı."

"Hristiyan Demokrat?"

"Öyle."

Poul'u rahatsız eden bir şey var, soruyor: "Törende kimle konuştuydum sola yakın olduğunu söyledi. Kimi biraz solcuyum, dedi. Kimi biraz daha solcuyum. Hiç sağcı yoktu?"

"Olmaz ki," diyorum. "Yani bizde olmaz."

"Buna çok şaşırdım. İlk defa duyuyorum. Önemli bir sorun. İnsan hakları alanında sağ ve sol kanatlar olmasın! Sorun bu. Hem de büyük bir sorun."

"Bizim işadamlarına sorsak size devrimci derler."

Kahkahalarla gülüyorlar. Carl, "Çok şaşırtıcı bir şey bunu duymak. Belki de biz biraz safız. Ama aklım almıyor," diyor.

Poul:

"İnsan hakları meselesine benim gibi bakmayan bir işadama görsem çok üzülürdüm, düş kırıklığı yaratırdı bende. İnsan hakları ihlal ediliyorsa bu konuda birşeyler yapmak lazım. Pa-

ran varsa, ihtiyacından fazlası varsa bu alana harcamak lazım."

İşler karıştı, konuyu değiştiriyorum. Ölümle o kadar yüzyüze gelmiş bir insan öldürülmeyi hiç düşünmüş mü?

"Öleceğin varsa ölürsün. Yani bu meseleleri başka türlü düşünürsün... Elinden geleni yaparsın. Şansına güvenirsin."

"Ya öldürmek?"

"Bir keresinde bir Alman hücum botunu batırma emri almıştık. Tekneye çıktık. Esir aldık adamları. Öldürmek istemiyorduk. Alman da olsa öldürmek istemiyorduk. O kolay. Biz savaş malzemesini tahrip ediyorduk. Makinelim vardı. Alman subayı —boynunda, hiç unutmam, Demir Haç nişanı— silahına el atacak oldu. 'Höt, möt,' dedik, neyse vazgeçti. Nasıl sevindim bilemezsiniz. Rahatladım. Almanları gemiden çıkarıp bir eve kitledik. Sonra bombayı koyduk. Gemi battı."

Carl'ın aklı takılmış deminki meseleye: "Anlayamıyorum," diyor. "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,

'Madde 3. Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.

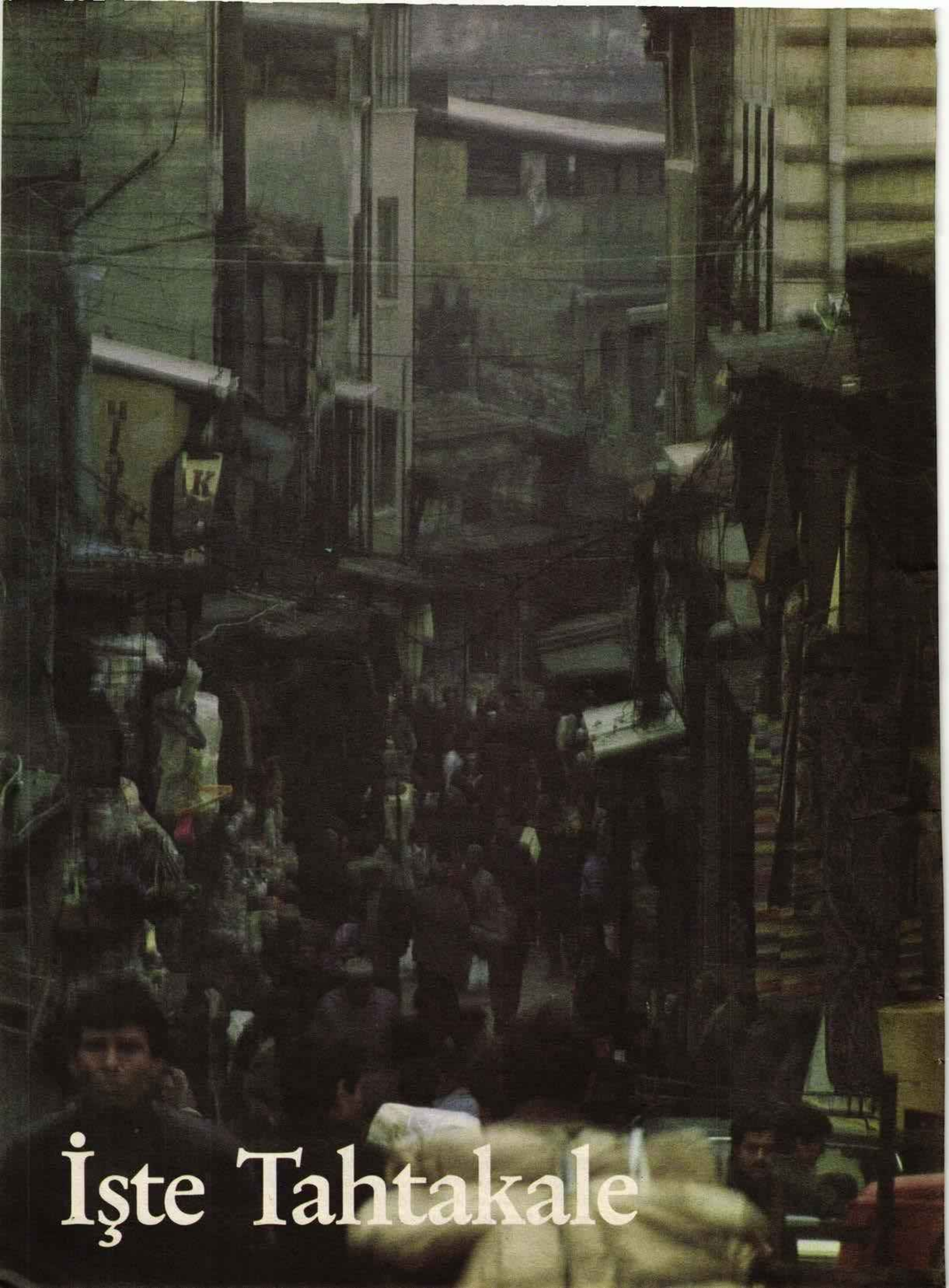
Madde 5. Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.'

der. Bir adam, cebinde para var diye bu ilkelerin çiğnenmesi karşısında sessiz kalabilir mi? Tuhaf. Çok tuhaf!"

Ayasofya kilise/cami/müzesinin kapısında, bir Hitler-genci ile bir savaş kahramanı direnişçi. Birlikte kurdukları kadın giyimi butiklerinden kazandıklarını vakfettikleri PL-Fonu'nun "Özgürlük ve İnsanlık" ödülünü vermek için kalkmış onca yoldan kendi siyasi görüşlerine yakın bir partinin iktidarda olduğu Türkiye'ye gelmişler...

82 yaşında, tek kollu, mavi gözleri gülen bir adam... Hayatımda hiç görmemişim o günlere kadar, kimbilir bir daha görür müyüm... O soğukta sarılmış bana, ağlıyor. 59 yaşındaki öteki mendilini kapamış yüzüne çoktan içeri kaçmış. El sallıyoruz birbirimize. Ben yoluma gidiyorum...

Ne tuhaflıklar var şu dünyada ya-rabbi! ■ -A.T.

İşte Tahtakale

Saygı Yazmırderele Bazarı

Beyazıt'tan başlayıp Haliç kıyılarındaki İstanbul Ticaret Odası'nı da içine alan geniş bir çemberin içi... Birbirine karışmış Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapıların, hanların, duvarların arasına sıkışmış ipince yollar üzerinde koşuşturan, bir yerlere girip çıkan, kum gibi kaynayan 2.5 milyondan fazla insan, klakson sesleri, hamal desturları, kaset çığırıları arasından yükselen büyük uğultu... İstanbul'un tam göbeğindeki en eski ve en büyük ticaret merkezi... Tahtakale.

Dövizle ilgili her Hükümet kararından sonra adı akla gelip "beli kırıldı" diye ilan edilen, "çökertileceği" açıklanan Tahtakale... Ve döviz akımında-

ki her tıkanma belirtisinde "tırmanan", "şahlanan", "çıldırın" Tahtakale... Toptancı piyasalarının beyni, tüm sektörlerin gizli finans kaynağı, ekonominin şahdamarı, yeraltı ekonomisinin merkezi, gizli açık her türlü işin büyük bir hız ve sessizlikle çözümlendiği, borsaların borsası Tahtakale...

Bir yandan İstanbul'un çeşitli bölgelerine taşınarak dağıtılması düşünülen Tahtakale, bir yandan da son zamanlarda ayyuka çıkan ve gazete manşetlerinde yer alan altın ve döviz kaçakçılığı olaylarının yarattığı gerilimi yaşıyor. Tahtakale'nin ortak yazgılı insanları, işadamları, sanayiciler, ithalatçılar, ihracatçılar, spekülâtörler, kabadayılar, ayakçılar, hamallar, tezgahçılar, çantacılar, kısacası, belki de dünyanın başka hiçbir köşesinde bu kadar içiçe ve yanyaña gelemeyecek değişik tipte insan, kamuoyunun üstünkörü ilgisiyle ortaya atılan doğruyanlış haberlerin etkisiyle tedirgin olmuş durumda.

GÖKKUŞAĞI, İstanbul'un tam göbeğinde yer alan bambaşka bir dünyayı, borsaların borsası Tahtakale'yi ve onunla içiçe yaşayan altın ve döviz hareketinin merkezi Kapalıçarşı'yı, buralarda kişilerden bağımsız olarak işleyen mekanizmayı ana hatları ile gözler önüne serecek bir araştırmanın sonuçlarını yayınlıyor.

Arkadaşımız Meliha Okur, iki aydan fazla süren bu çalışma sırasında başta "Büyükbaba" olmak üzere Tahtakale'nin birçok ünlü simasıyla görüşerek, geçmişi ve bugünü ile herkesin merak ettiği soruların cevaplarını aradı. Tahtakale'nin günlük işleyişini, temel kurallarını, geleneklerini, 'racon'unu ortaya çıkardı. Kişileri değil, onlardan çok daha bağımsız olarak işleyen sistemin ana hatlarını belirledi.

Adı Tahtakale ile birlikte anılan 'Ayaklı Borsa'nın ardındaki sistemi, Kapalıçarşı'yı da bir başka arkadaşımız, Hakan Feyyat ortaya çıkardı. Son zamanlarda basında ismi en çok duyulan kişilerin yakın çevreleri ve birbirleri ile bağlantılarını araştırdı. Söylemeye gerek yok, bu yazının da amacı kişiler etrafında spekülasyon yapmak değil, mekanizmanın kilit noktasında yer alanların bilgilerine dayanarak sistemi ortaya çıkarmaktı.

İlgi ile okuyacağınızı sanıyoruz. ■

Borsaların borsası

Altından karabibere, her türlü malın borsası Tahtakale, aynı zamanda yeraltı dünyasının da merkezi

Tahtakale, bir yanda mal hareketi, bir yanda döviz hareketi, bir yanda da altın hareketine dayanan bir sacayağı üzerinde kuruludur.

Bir kolu, Unkapanı Altıncı Blok'tan başlar, Vefa, Süleymaniye, Beya-

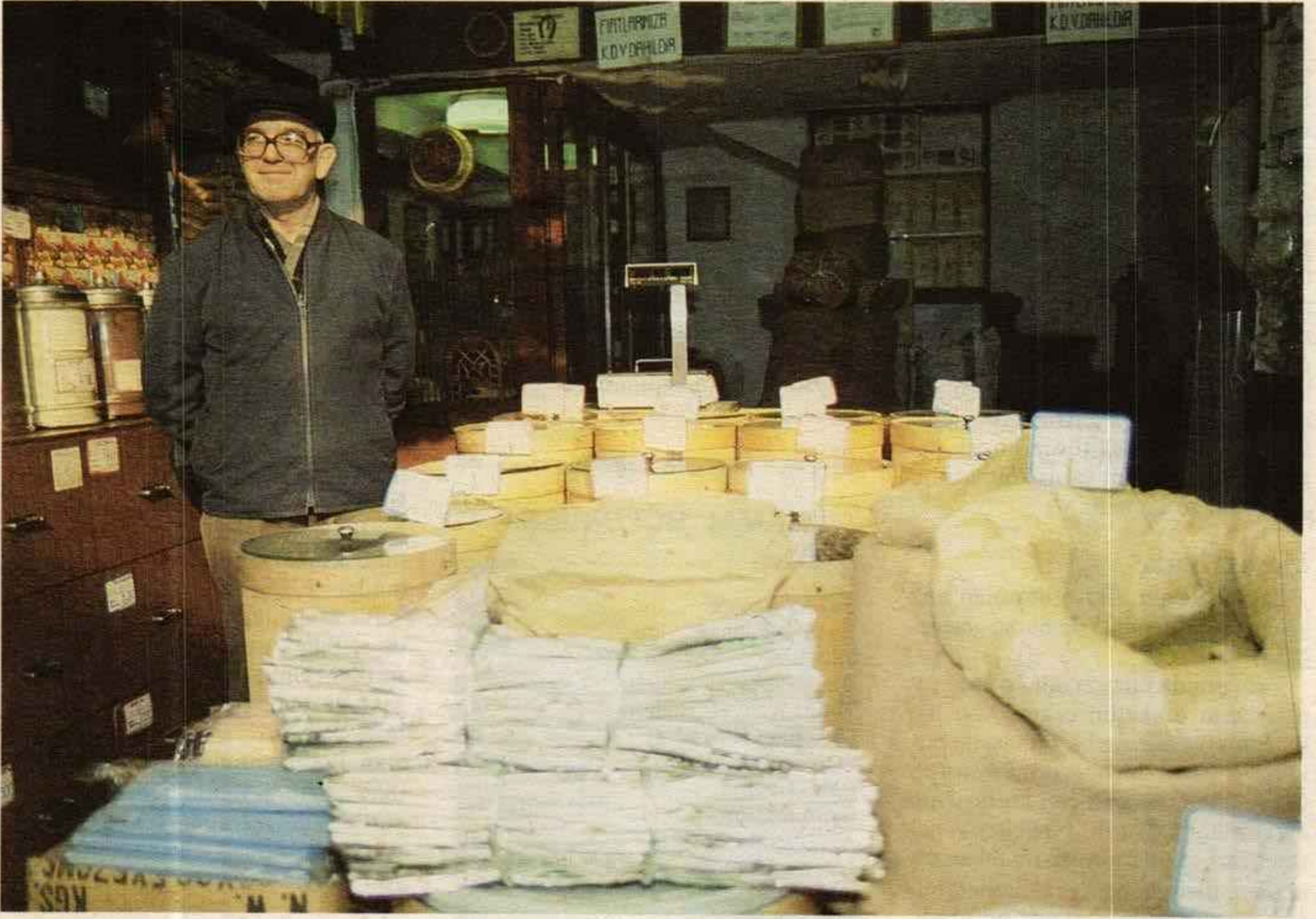
zıt Camisi'ni içine alarak Mercan'dan, Bakırcılar Çarşısı'ndan Sultanhamam ve Sirkeci'ye iner. Bir kolu da, yine Beyazıt'tan başlayarak Kapalıçarşı ve Ağa Sokak üzerinden Mahmutpaşa'ya, oradan da Tahtakale PTT'sinin de bulunduğu Telefon Sokak, Tomruk Sokak ve Paçacı Sokak'ı içine alarak

Tahtakale raconu

Tahtakale'de kimlik değişimi sürüyor. Bizans'tan, Osmanlı'ya, Osmanlı'dan günümüze iş hayatını elinde tutan Yahudi kökenli tüccar, "iş ilkeleri" kitabının da yazarı olarak, popülaritesini elinde tutuyor. Yeni yetişen Türk tüccarlarının ku-

lağına küpe olsun diye ilkelerin bir kısmını yazmak istedik. Özellikle çek ve senet mafyasının gündemde olduğu günlerde... Bir de işadamları kimliği kazanmak isteyen, ancak zor kullanarak ününü artıranlara seslenmek istedik.

1. Akıllı olmanın en büyük avantajı aptal görünmektir.
2. Haksızlığı kabul ediş en büyük haksızlığı doğurur.
3. Sırrını sakla ki dostun olsun.
4. Mesleğini kimseye öğretme.
5. Kurnaz olmayı ilke edin.
6. Ölçülü, dürüst ol.
7. Senetini, ödemeni zamanında yerine getir.
8. Sattığın malı geri alma, satıp da cayma.
9. Herkesin yanında işinden bahsetme.
10. Üçüncü bir dili mutlaka öğren, öğren ki çalışanlarının yanında bu dille iş bağlantısı yap.
11. İş hayatında hep kızgın ol. "Kızdıkça kâr etmelisin," felsefesini temel ölçü olarak ele al.
12. At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz ilkesiyle hareket etme. İki noktayı birleştirmeye bak.

aşağılara uzanır. Bu kol Tahtakale'nin en canlı ve cirosu en yüksek merkezlerinden geçer. Balkapan Sokak ve Hasırcılar Caddesi'nin bulunduğu bölüm, Küçükpazar ve Mahmutpaşa ile birleşerek, İstanbul Ticaret Odası'nın tam karşısındaki yolda diğer kolla keşir. Eskiden gıdacıların yer aldığı Yağ İskeleyi, Zindancı Han'ın bulunduğu bölüm, Unkapanı'na doğru tenekeciler ve sacçıların yer aldığı bölümler, Tahtakale içinde önemli fonksiyona sahiptirler.

Hayat mektebi

Hemen hemen tüm toptancı piyasası ile ithalat işlemlerinin önemli bir kısmını elinde tutan Tahtakale'nin iş saatlerindeki nüfusu 1.5 milyonun üzerine çıkar. Bu sayı, bayram öncelerinde, gurbetçilerin izin zamanlarında, yılbaşı sıralarında Anadolu tüccarının da akını ile birlikte yarı yarıya artar, 2-3 milyona yaklaşır.

İşte bu milyonluk iş merkezi, ticaret hayatımız bakımından tam bir okul durumundadır. Tahtakale, okuyamamış çocukların çekirdekten yetişme işadamlı haline geldikleri, okumuş, aydın kökenli insanların hayatın gerçekleriyle tanışarak iş hayatını öğrendikleri merkezdir.

Ya okulun fakülteleri?..

Onlar da herbiri yaptığı iş, ya da çevrilen dolaplarıyla ünlenen ve değişik bir işin "merkezi" durumunda olan hanlardır:

Başta Balkapan Han olmak üzere, Şevtavuk Han (Şeyh Davutoğlu Han), Büyük Yıldız Han, Sabuncu Han, Zindancı Han, Hamdibey Geçidi, Çukurca Han, Kızıl Han, Çuhacı Han, Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Vakıf Hanlar, Silahtar Han, Tamburacı Han, Kalmaz Han gibi tarihi hanların yanında, Sirkeci'nin ilk büyük hanı Mühürdüzade Han, Doğubank İş Hanı, eski adıyla Kızılay, yeni adıyla Altın Han, Zaza Han, Asri Han, Marputçular İş Merkezi, Eryaman

Han, Karagül İş Merkezi, eski adıyla Kohen Han.

Gizli zenginler buralarda yetişir, buralarda yaşar. Haraççılar, kabadayılar buralardan türer. Geçmişte bütün hızı ile süren sigara kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği Tahtakale'nin çeşitli han odalarına ve mahzenlerine yuvalanmış gizli güçler tarafından organize edilirdi. Şimdilerde, değişik ölçülerde de olsa, ayrı işlerin tezgâhlendiği merkezler buralarda.

Köklü gelenekler

Hem ticari ilişkilerini, hem de yeraltı dünyasının işleyişini kavramak için Tahtakale'nin geleneklerini, bunun için de tarihini kısaca gözden geçirmekte yarar var.

Tahtakale, eski adıyla "Taht-ı Kal'a", Beyazıt'taki eski saray ile Topkapı Sarayı'nın surları altında, eski yerleşim durumuna göre "kale altında" oluşmaya başladı. Oluşum, Türkiye'ye kapitalizmin giriş süreci ile aynı çizgileri taşır. Galata'nın tam kar-

şısında ve eski İstanbul'un eteklerinde doğan bu ticaret merkezi, aynı zamanda Asya Avrupa ticaretinde ilk bağlantı noktasıdır. Kalay, çay, ıhlamur, baharat gibi bütün Asya malları, daha sonra Yemiş İskelesi, Limon İskelesi ve Yağ İskelesi adını alan Haliç iskelelerine boşalır, çoğunluğu Rum olan tüccar, gelen malın bir bölümünü bugünün deyimi ile "reeksport" yaparak Avrupalı tüccara devreder, diğer bölümünü de dükkânında satardı. Bugün bile, ıhlamur çuvalarının üzerinde kalay külçeleri bulunduran dükkânlara rastlamak mümkündür. Tahtakaleli tüccarın çok değişik işlere de para yatırır olması bu geleneğin sonucudur.

Mayası haraç

Tahtakale'nin eskiye dayanan ana geleneklerinden biri de haraç geleneğidir.

Zamanında burada dönen para yeniçerilerin dikkatini çekmiş, bu ilgi sistemin çözülmeye başlaması ile birlikte bir haraç talebine dönüşmüştür. O zamanlar, her yeniçeri "ortası"nın ayrı bir baltası vardı. İskelelere yanaşan ticari gemilere baltasını takan orta, hem tüccarı, hem malı kollar, bunun karşılığında da payını alırdı. "Balta olmak" tabiri buradan gelir.

Gel zaman, git zaman, haracın ölçüsü kaçınca, iş Yeniçeri Ocağı'nın tasfiyesine kadar dayandı. İşte bu noktada, Tahtakale'nin üçüncü sistemi, "kabadayılıktan işadamlığına geçiş" işlemeye başlar. Eski yeniçerilerden bileği güçlü olanlar, köşe kapmaya, mülk sahibi olmaya başlarlar, giderek de ticarete atılırlar. Tahtakale sahnesindeki ilk Müslümanlar işte bu bileğine kavi yeniçeri bozmalarıdır.

Tahtakale'deki ticaret hayatında Türklerin yer almaya başlamalarında ikinci etken, Konya, Akseki gibi yörelerden buğday ve bakliyat ticareti yapanların zamanla açtığı dükkânlar. Artık Anadolu tüccarı da Tahtakale'de üslenmeye başlamıştır. Bu süreç, çok sayıda "hemşeri"nin de Tahtakale'ye yerleşmesine yol açar.

Azınlıklar egemenliği

Tahtakale piyasasına az sayıda tacir ve çok sayıda hamal ve yanaşma olarak katılan Müslüman Anadolu-lular, İttihat ve Terakki dönemine kadar

bu piyasada gayri müslim tüccarın egemenliğini etkilemediler. Geleneksel yapının ilk ırgalanışı İttihatçılar zamanında, 'İktisadi Türkçülük' hareketiyle başladı.

1946'daki ünlü Varlık Vergisi uygulamasıyla yerleri iyice sarsılan gayri müslimler arasından Rumlar, 6-7 Eylül 1956 olaylarından sonra piyasadan çekilmeye başladılar. 1964 krizi sonrasında ise Rum esnaf Tahtakale'den ayağını kesti. Bugün izlerine zor raslanıyor.

Osmanlı'dan günümüze etki ve

HAMAL BÖLÜKLERİ

Bölük adı	Adedi
Sirkeci Bölüğü	250
Hasır İskelesi Bölüğü	125
Yağ İskelesi Bölüğü	150
Soğan İskelesi Bölüğü	60
Tütün Gümrük Bölüğü	160
Unkapanı Bölüğü	45
Ayakkapı Bölüğü	70
Balat Bölüğü	120
Eyüp Bölüğü	30
Ayvansaray Bölüğü	60
Asmaaltı Bölüğü	140
İpçiler Bölüğü	136
Kazıcılar Bölüğü	196
Çiçek Pazarı Bölüğü	130
Şekerciler Bölüğü	117
Çarşıkapı Bölüğü	136
Meydancılar Bölüğü	204
Kumkapı Bölüğü	72
Yenikapı Bölüğü	90
Yağ Kapanı Bölüğü	37
Kürkçükapı Bölüğü	70
Tophane Bölüğü	70
Ortaköy Bölüğü	40
Beşiktaş Saman Bölüğü	63
Sarıyer Bölüğü	40
Erenköy Bölüğü	26
Kadıköy Bölüğü	72
Üsküdar Bölüğü	80
Cevizli Bölüğü	34
Fındıklı Bölüğü	26
Heybeliada Bölüğü	37
Büyükkada Bölüğü	62
Burgazada Bölüğü	34
Kınalıada Bölüğü	17
Kasımpaşa Bölüğü	85
Hasköy Bölüğü	20
Sütlüce Bölüğü	40
Akay Köprüaltı Bölüğü	20
Beşiktaş Hayrettin Bölüğü	54

Not: Bölüklerin sayısı kurulduğundan beri değişmemiştir.

ağırlıkları gitgide azalmış olsa bile, Yahudiler Tahtakale'de varlıklarını sürdürüyorlar. Ancak büyük bir kısmı İsrail'e göçtüğü için sayıları oldukça azalmış durumda.

Yahudilerin döviz akımını önemli ölçüde ellerinde tutmaları yüzünden yeraltı dünyasından ağır baskı gördükleri, sayılarının azalmasında bunun da payı olduğu kuşkusuz. Döviz işine ilk giren "Pötürgeli" bir yanlışlık yaptıkları kanısını taşıyor:

"Döviz işinden hiç anlamıyorduk. Bütün püf noktalarını zamanla öğrendik. Ancak bazı merkezlere girmemiz yine de engellendi. Kapalıçarşı Süryanilerin elindeydi. Bunlar Türkiye'yi kemiriyorlardı. Süryanilerle çok uğraştık. Ama onlar bizim sesimizi kıstılar. Keşke Yahudiler gitmeseydi de bunlar gitseydi."

Bir zamanlar "Tahtakale'nin Kralı" diye anılan, uzun yıllar Sirkeci-Çarşı trafiğini elinde tutmuş, ancak kumar zaafı yüzünden gücünün tümünü kaybedince sessiz sedasız işi bırakmış olan Pötürgelinin "Keşke gitmeseydiler" dediği Yahudilerden bir grup yurt dışı döviz trafiğindeki merkezlerden birini, Cenevre kanadını yönetiyor.

Anadolu başkaldırıyor!

1950'li yılların başına kadar Tahtakale'nin çalışma düzeni ve hiyerarşisinde genellikle Yahudiler patron, Ermeniler satıcı, Rumlar muhasebeci olarak yer alırdı. Aynı yıllarda Anadolu'dan kalkıp zengin olma hayalleriyle İstanbul'a gelen fakir köylüler, Sirkeci bölgesinde hamallık işlerine talip olarak 'iş hayatına' adımlarını atıyorlardı. Hamallık bölükler halinde örgütlenen ve bir bedel ödenerek girilen bir işti. İlk hamallar Malatya'ya bağlı, ama yöresel özellikleriyle kendilerini Elazığ'a daha yakın hissedilen Pötürgelilerdi. Kürt kökenli Pötürgeliler, Tahtakale semtindeki yoksul ahşap evlerde, han odalarında gecelik ücret ödeyerek kalırlardı. Bunlar köylerine dönmek istediklerinde odalarını ve bir bedel karşılığında aldıkları 'semer'lerini hemşehrilerine bırakırlardı. 1948-50 yıllarında 'semer' 110 lira idi. En büyük parayı da kolbaşları ve kâtipler kazanıyordu.

Para kazanmak hırsıyla çıkan her işe sarılan yeni grup "Kürtler" hamal

piyasasını ele geçirmek üzere yoğun mücadeleye girdiler. Kanlı kavgalardan sonra egemenliklerini sağladılar. Bir grup Pötürgeli ise 'milliyetçilik duyguları' ile Tahtakale'de bina sahibi azınlıklardan haraç kesmeye başladılar.

Kabadayılık ideali

Tahtakaleli fakir delikanlıların kalfalarında bir gün ünlü bir kabadayı olmak hayali yatıyordu: "Memleketimizin varlığından yararlanan zenginlerden hakkımız olanı alıp fakir insanlara dağıtmak istiyorduk."

Bu idealler uğruna önceleri kahvelerde 'ayakçı' olarak çalışmaya başlayan, sonra ellerine aldıkları silahlarla buraların patronluğuna yükselenlerin yanı sıra, bazıları da gayri müslim tüccarın bekçisi, hamalı iken 'mala sahip çıkarak' sermaye biriktirmeye koyulmuşlardı.

'Tatlı kâr', güç, itibar yeni gelenleri çileden çıkarmıştı. Esrar, eroin, döviz alım-satımı, silah işlerine girdiler. Kahvelerde gruplaşmalar başladı. Güçlendikçe eski esnafın korkulu rüyası oldular. Ancak gerçek tüccar olma şansını 1965'ten sonra, kıran kırana bir mücadeleyle ellerine geçirdiler.

Çamur Nazım

1950'li yılların en ünlü ismi Çamur Nazım'dı. Kendisi Bayburt'luydu. Bakırcılar Çarşısı, Mercanlar bunun tekelindeydi. İsminin geçtiği yerde akan sular dururdu. Bugün yaşayanlar onu şöyle anlatıyor:

"Tahtakale'nin ahşap yoksul evlerinde yaşama savaşı veren bir aileden geliyordu. Karnını doyurmak için işe ihtiyacı vardı. Ancak yapabileceği iş yoktu. İşportacılık yapmak ona göre değildi. Kumar oynamaya başlamıştı. Kumarda üstattı. Üstüne adam tanı mıyordu. Ayrıca güçlü kuvvetliydi. Yumruğunu yiyen iflah olmazdı. Kumarcılığıyla ve gücüyle bir anda yıldız olmuştu. Memleketinin malını yine kendi halkına vermek için Yahudilerden, Rumlardan para almasının hiçbir sakıncası yoktu. Bu yüzden hızlı haraççıydı. Küçük çapta eroin ve esrar işine el atmıştı. Kendisini yavaş yavaş eroine alıştırdılar. Sonuçta bütün parasını kaybetti, 1957 yılında öldüğünde geriye hiçbirşey bırakmamıştı."

Yükleyiciler kralı Küllük:

"Ordumuz disiplinlidir"

Tahtakale'nin nirengi noktalarından biri hamallık. Geçmiş ikinci Abdülhamit'e kadar uzanıyor. Ermenilerin organize ettiği işlerden birisi. 1890'lı yıllarda Pötürgeli Mustafa Kahya'nın başlattığı "bayrak açma" yarışı İbrahim Reis, Mehmet Reis ile devam ediyor. 1909 yılında yarışı Salih Reis kazanıyor. Pötürge Koferdis (yeni adıyla Doğan-yol)'ten Salih Reis tulumbacılık ve kömürcülük zenaatinin yerine hamallığı güçlendiriyor. Diğer adıyla Sarı Reis, bugün ünlü Öksüzöğlü sülalesinden. Sarı Reis'in karısı Kadife Hanıma altından yaptırdığı takınyalar hâlâ dillere destan.

Bölük hamallığı Osmanlı zamanında "Nizamnameye" bağlanmış. 1325 sayılı Dersaadet Nizamnamesi hâlâ geçerli. Yasaya göre, tüccar yanında çalıştırdığı sigortalı hamalın dışında tüm yükünü bölük hamallarına taşımak zorunda. Hamallık müessesesi bölüklerden oluşuyor. Bugün 39 hamal bölüğü var. Bölüklerin hikâyesi Kurtuluş Savaşı'na kadar uzanıyor. Her bölüğün başında bir de bölükbaşları var. Bölükbaşları elleri silah tutan, kavgada yenilmeyen, poliste küçük bir sabıka kaydı olan insanlardan oluşuyor. Spekülasyon ve stok dönemlerinde bölükler arasında yük taşıma konusunda kavgaya acımasız biçimde sürmüş. Günümüzde hamal bölükleri ile han hamalları arasında sürtüşmeler var. Ayrıca Han Odabaşları Cemiyeti ile Hamallar Cemiyeti arasındaki sürtüşme halen devam ediyor.

Eski adıyla Hamallar Cemiyeti yeni adıyla Yükleyiciler Derneği

Başkanı Ramazan Küllük ile konuştuk. Küllük, giyimiyle kuşamıyla daha doğrusu şıklığıyla derneğini en güzel biçimde temsil ediyordu.

Küllük, ciddi, gürsesli, iri yapılı, gözünü budaktan sakınmayan biri. "Biz tüccarın teminatıyız" diyor. Önümüzdeki dönem sorunlarına sahip çıkılacağına inanıyor. Artık İTO ile bir sorunları kalmayacağına inanıyor. Çünkü yeni başkan yanlarında yetişmiş, işi bilen biri. Dalan'la da anlaşmışlar. "Geçmişte bizi sıkıyönetime öcü gibi göstermişlerdi. Derneğimiz çalışmalarına bir süre ara verilmişti. Sonuçta gerçek anlaşıldı. Yine çalışmaya başladık. Dalan da söz verdi. Hamal bölükleri Toptancı Çarşısında da aynen çalışacaklar." diyor. Tek tip elbise giyecekler, arkalıkları bırakıp tekerlekli araçlar kullanacaklarmış. ANAP'ın sorunlarını çözeceğine inanıyorlar. Onun için bütün bölükler ANAP'a kaydolmuş. Küllük, bazı bölükbaşlarının sabıkalı olduğu yolundaki iddialara gülüp geçiyor, "Bu arkadaşlarımız dirayetli, güçlü, milliyetçi kişilerdir. Geçmişleri değil, idarecilikleri önemlidir." diyor. Bölüklerin disiplinine güveniyor. Ordusu İstanbul'a kol atmış. Bölükler 3 bin 297 kişi. Ne eksik ne fazla, yüzyıldır bu sayı değişmiyor. Han hamalları ile birlikte toplam ordu 16 bin kişi. Boşalan yer babadan kardeşe, oğula geçiyor. Bölükler arasında bölükbaşının rızası ve Dernek Başkanının onayı ile "becayış" usulü değişiklikler yapılabiliyor. Hamallar Bağ-Kur'a kayıtlılar. Nakit çalışıyorlar. Bölükbaşları diğerlerine göre iki katı ücret alıyorlar.

Kakao Dayı

Tahtakale merkezi; Telefon, Tomruk Sokak, Paçacı Sokak Pötürgelilerin elindeydi. Buranın kralı "Kakao Dayı"ydı. Efendiliği ile tanınırdı. Dayı Mehmet, Pötürgeliydi. Çamur Nazım'ın yerine piyasaya hakim olmuştu. Onun Tahtakale'deki saltanatı 1967 yılına kadar sürdü. Bir sazı vardı, bir de kahvesi... Bugünkü Vakıflara ait binaların bulunduğu yerler boş arsaydı. Kahvesi buradaydı. Bunun yanında Battal Ağa ya da *Battal Büyükfırat* vardı. Kendisi *Heybetli* ailesinin sonradan akrabası oldu. Piyasada hatırı sayılır insanlardandı. Battal Ağa'nın kumarhanesi vardı. Ku-

marhane Çemberlitaş'ta baharatçıların bulunduğu binadaydı. Tahtakalede *Cemiyet Reisliği* de yaptı. O yıllarda İnönü'nün sağ kolu olarak politik bir güce de sahipti. Zaten tüm Pötürgeliler Paşalarına karşı sevgi duyuyorlar ve canı gönülden onu destekliyorlardı. Ancak paranın olduğu yerde politika yapılmazdı. Para politika yapanlara yol gösteren bir araçtı. Tahtakale merkezindeki tarihi hanların bekçiliği işini, yani "odabaşılığını" da Pötürgeliler üstleniyordu. Örneğin şimdi bir bölümü vakıfların bir bölümünde şahısların mülkiyetinde olan tarihi *Balkapan Han*'ın ilk odabaşısı *Abdullah Efendi* diydi ve odabaşı o dönemde 100 lira alıyordu.

Hanlar el değiştiriyor

1950'li kuşağa kabadayılık gücü veren *Arap Rafet* ise ayrı bir hikâyeydi. Rafet ilk işe başladığında köylü sigarası satardı. Küçük çapta esrar eroin işine girdi. Sonra da Meşhur "Avur Zuvur" kahvesini açtı. Bu kahveyi zaman içinde Konyalı Fethi'ye sattı. Şimdiki *Eryaman Han*'ın bulunduğu yerdeki "Avur Zuvur" kahvesi fedailerin buluşma noktasıydı. Rafet'in 20 fedaisi vardı. Servetinin haddi hesabı yoktu.

Arap Rafet'in sonu da hüznünlü bitti. Öldüğünde cenazesini Tahtakale'nin efendiliğiyle tanınan kralı "Kakao Dayı" kaldırdı. Dayı Mehmet Pa-

Tahtakale'nin temellerinden biri de haraç ve kabadayılık geleneği

çacı Sokak'taki, *Şevtavuk Han*'ın bulunduğu yeri ve hanı aldı. Buraya Konyalı bekârlar gelmeye başladı. Konyalılar daha çok meyve, sebze satarlardı. İçlerinden biri baba adam çıktı *Fethi Eryaman*... Şimdiki Eryaman Han'ın sahibi olan Konyalı Fethi, sanayici bir ailenin candamarı olarak zamanında Tahtakale piyasasında büyük mücadele verdi. (Şeyh Davutoğlu) Şevtavuk Han'ını daha sonra Vakıflar aldı. Han ve gayrimenkul sahibi olmak o zamanki kabadayılar için pek itibarlı bir iş değildi. Daha çok haraca ve uyuşturucuya yönelik olarak çalışan bu kabadayılar Tahtakale merkezindeki birçok hanın ve arsanın tapusuz sahipliğini 1970'li yıl-

lara kadar sürdürdüler.

Aksekililer sahnede

Pötürgeliler hamallık ve odabaşılık işine sahiplenirken, Erzincan'dan kalıp gelen Kemahlılar ise kahvelerde çalışmaya birkaç handa çay ocağı işletmeye başladılar. Kemahlıların Tahtakale'deki tarihleri 1950'li yıllara rastlar. Ancak Tahtakale'de asıl hareketlilik 1960'larda, Antalya'nın küçük bir ilçesi olan Akseki'den Tahtakale'ye göç ile başladı. Pötürgeliler ve Aksekililer arasındaki 1960-1970 yıllarının mücadelesi kıran kıranaydı. 1970'lerden sonra herkesin pazardaki payı ve yapacağı iş belli olduğundan mücadele yavaşladı. Bugün Tahtakale merkezindeki Vakıf Hanları, Asri Han, Karagül İşmerkezleri, Marputcular Çarşısı Aksekililer ile doludur. Bunların yaptıkları iş saatçilik ve hırdavat işidir. Pötürgeliler ise hamallık, odabaşılık, hırdavat kâğıt ticareti yaparlar. Elektronik eşya, beyaz eşya işi ise genelinde Tahtakale'de her kesimin işidir.

Ünlüler

1960'larda şimdinin birçok ünlüsü Tahtakale'de işportacılıkla işe başlayan insanlardı. O zamanlar çember satan *Kürt Hüseyin*, bugünün (Hüseyin Uğurlu'su) Osman Duman, Arap Hüseyin (Hüseyin Heybetli) Kakao Dayı (Mehmet Bingöl), Karagül Ailesi, Mahmut ve Dursun Karagül, Çelenk Ailesi (Bekir Çelenk ve akrabaları) burada verilen mücadelelerden çıktılar.

1965'lere kadar han sahibi olma hevesi taşımayan tüccar ya da kabadayılar 65'den sonra arsa alıp satmaya, gayrimenkule yatırım yapmaya başladılar. Tahtakale piyasasında hanlar olayı böylece başlamış oluyordu. 1964'den sonra iş sahibi Rumların İstanbul'dan ayrılmaları gayrimenkul sahibi olmada ilk adımdı. Mallarını satma hakkına sahip olmayan bu insanlar odabaşılara ya da güvendikleri eli silah tutabilen kişilere anahtarlarını teslim edip gidiyorlardı. Yahudilerin de bu dönemde İsrail'e göçleri başlamıştı. Pastadaki kârın kendilerini tatmin etmediğini gören birçok Yahudi ise odabaşılara mallarını bırakıp yurtdışına çıkıyorlardı. Bir kısmı da cüzi paralara hanlarını satı-

yorlardı. Örnek verirsek, bugün Hüseyin Uğurlu'ya ait olan Asri Han 13 bin liraya, Zaza Han o zamanın parasıyla 7 bin liraya satılmıştı.

Gelelim Tahtakale'nin bugününe...

Tahtakale bugün kalaydan karabibere kadar dünyanın en canlı borsalarından biri durumunda. Yurt ölçüsünde her türlü malın alım satım değeri, değil günlük, anlık olarak burada belirleniyor. İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı 120 bin işyerinin yaklaşık 40 bini bu bölgede bulunuyor!

İşadamlarının hemen tamamı çekirdekten yetişme, Tahtakale kaldırımlarında büyüme. Onları yanlarında yetiştiren ve artık tamamı bir köşeye çekilmekte olan eski kuşaklar ise işin püf noktasını Yahudi ve Rumların yanında pişerek öğrenmişler.

Tahtakale'de genel kurala uygun olarak parayı en hızlı ve en iyi çevirebilmek esas. Borsaları canlı tutan da bu.

Tahtakaleliler 1980'lere kadar stok işine öncelik verirlerdi. Şimdi bunun yerini her türlü malı anında bulup satmak almış.

Alım satımda güvenin esas olduğu Tahtakale'de, 1980 sonrası bir güven bunalımı yaşandı. Racon sarsıldı. Yeni türeyen bazı ihracatçılar ve holdingler aldıklarının üstüne yatarak, borç takarak, vurgun yaparak Tahtakale dışına kaçtılar. Senede sepete güven kalmadı. Bu kriz şimdilerde atlatılıyor.

Eskiden çok hızlı olan sigara işi, ucun ucun devam ediyor, tombalacılar kanalıyla pazarlanıyor. "Beyaz işi" artık Sultan Mahallesi'ne kaymış durumda. Silah kaçakçılığının artık yapılmadığı söyleniyor. Herkesin çekmece-sinde döviz var ama bu iş de "kaçak" olmaktan çıktı. Ancak Kapalıçarşı'nın cirosu, resmi döviz işlemlerinden fazla.

Borsaların ünlüleri

Tahtakale'deki borsalar yüz yıllık geleneğe göre, ama çağın hızına uygun olarak sürüyor. Kimi sırf bize özgü. Örneğin, Asmaaltı çuval borsası, ki cirosu en büyük borsalardan biri bu, hiçbir yazılı kurala dayanmıyor. Söz esas. Toplam 57 fabrikanın ürünü, kullanılmışlar dahil, sürekli dükkanları dolaşan ve fiyatları ileten komisyoncular kanalıyla alınıp satılıyor. "Polipropopilen" üretimi sonucu it-

hal bağı kopan borsanın eski canlılığı yok. Bu borsanın devleri Rıza Le-ki, Ali Yegani, Ali Azeren, Muharrem Pişan, Yahya Akel, Halit Gordi, Jüt Sanayii A.Ş., Kurtas A.Ş.. Bazı borsalar da, malın özelliğinden dolayı, uluslararası borsalara göre fiyat belirliyorlar. Örneğin kalay borsası böyle. Fiyatı Londra Borsası'na göre belirleniyor. Bu borsanın büyük oyuncuları da Mehmet Küçükdeveci, Ramis Hataylı, Turtas A.Ş., Şükrü Kahvecioğlu. Kahvecioğlu, kahve borsasının

*Beyaz işi
artık
Tahtakale
dışına kaymış
durumda.
Döviz işi
kaçak
olmaktan
çıktı.*

da eski kralı.

Fiyatı Brezilya ve Güney Amerika borsalarına bağlı olarak Şikago Borsası'ndan belirlenen kahve borsasında ise, kalay ve çuval borsalarında da ismi geçen Turtas A.Ş. ile, Yahya Akel, Sezginler ve İzmirli bir firma fiyatları belirliyor.

Tahtakale'nin en eski borsası, asırlara dayanan geleneği ile baharat borsası. Denebilir ki Tahtakale'nin nabızı burada atıyor. Hemen tüm ithalatçılar bu işe kıydan köşeden giriyorlar.

Süryanilerin de bu borsada boy göstermeye başlamaları "acaba başka işlerin kamufle mi?" diye endişe yaratıyor. Borsanın üç büyüğü, Ali Haydar Özler, Koço Kaptanoğlu ve Abit Hindiler.

Tarih açısından yaşı en genç borsalardan biri ise kimyevi maddeler ve hammaddeler borsası. Hacı Zülfikaroğlu, Ömer Lütfi Özgül, Mehmet Ali Özşeker, Ali Ekmekçi ve Bay Beno da bu piyasayı elinde tutanlardan.

Gizli para babaları

Tahtakale'nin mali durumunu ortaya çıkarmak, büyüklüğünü belirlemek hemen hemen imkânsız gibi. Bilinen şeylerden biri, burada hiç tanınmayan, gazete sütunlarına yansımayan, ama Koç'lar, Sabancı'lar kadar serveti ve nakdi olduğu söylenen çok sayıda işadamlarının var olduğu. Son derece mütevazı bürolarda, çuvalların tenekelerin ardındaki tahta masalarda oturan, reklamı hiç sevmeyen gizli zenginler arasında Koço Kaptanoğlu'nun, Şükrü Kahvecioğlu'nun, Firuz Sağlar'ın, Behruz ve Hasan Vatan-dost'ların, M. Musbah Erdemoğlu'nun, Haydar Özkan'ın adı ilk ağızda sayılanlardan. Saat piyasasının zengini, Mahmut Karagül. Tahtakale'nin zenginleri arasında adı geçen Perviz Lekide şatafatı hiç sevmeyenlerden biri. Adı sadece bundan 20 yıl önce tıp fakültesine 200 milyon lira bağışlarken şöyle bir geçmiş.

İstanbul'un göbeğindeki Tahtakale bir süre sonra tarihe karışacak. İkitelli ve Mahmutbey Köyü tarafında istimal edilen bir araziye Tek-Art tarafından yapılan büyük bir siteye bölüm bölüm taşınacak. Belki orada baharat kokularına karışan eski cıvıltı pek olmayacak. Ama eski geleneklerin süreceği kesin.

Geleneği sürdüreceklerden biri de hamallar. Eski lonca sistemi, Dalan'la yapılan anlaşmaya uygun olarak, yeni yerde de varlığını koruyacak. Ancak, üniformalı ve tekerlekli taşıma araçları ile daha modern bir görüntü gösterecek.

Kısaca, biçim değişecek ama, Tahtakale'nin mayasını oluşturan hamal bölükleri, diğer geleneklerin bir kısmı ile birlikte yaşamaya devam edecek. ■

Meliha Okur

Bir döviz merkezi: Doğubank Hanı

"1978-79 yıllarıydı. Hatırlarsınız! 'Kendi dövizini kendin bul' zamanları. Bir müşterim vardı. Sürekli benden mal alırdı. Oturmuş, kahveleri yudumluyoruz. Aniden haber geldi. 'Han ihbar edilmiş, mali polisler askerler binayı sarmış, giriş çıkış kesik.' Müşterim sapsarı kesildi. Üzerinde 180 bin mark vardı. Biz şaşkınlıkla. 'Aman' demeye kalmadı. Polisler daldı içeriye. Üstümüz, başımız, çantalar, dolaplar didik didik edildi. Birşey bulamayıp çıktılar. Meğer, kaşla göz arasında tomarları ayakkabının içine sıkıştırmış, çıkardı bana verdi. Aceleyle çöp sepetine doldurdum. Biz kan-ter içindeyiz. Polisler yeniden daldılar içeri. Yeniden arama falan. Sonunda temiz çıktık. Marklar kurtuldu. O zamanlar bu gibi işler hemen hergün olurdu. Bu hanın tuvaletlerinde sıkışık zamanlarda tenekeler içinde dolarları, markları yaktığımızı bilirim. Herkes de bilir."

Burası, uzun yıllar döviz ticaretinin ve kaçak mal pazarlamasının merkezi olarak ün yapan Doğubank İş Hanı. Hanın hâlâ Kapalıçarşı ile kanbağı sürüyor. Türkiye'nin "Küçük Amerika" yapılması resmi devlet politikası iken, 1957 yılında kurulmuş. Cumhuriyet döneminin ilk büyük ticaret merkezi olarak planlanmış. Kurucusu "Acemli" İzzet Şefiizade. Demokrat Parti yetkilileri ile iyi ilişkiler içinde olan İranlı Şefiizade, Türk vatandaşı olmadığı halde, birkaç ortakla birlikte Doğubank'ı kuranlardan. Doğubank, o dönemde 300 lira yatırıma bir altın veriyordu. 1959'da bankanın tüm hisseleri Şefiizade'nin eline geçmişti. Sahibi olduğu Doğu Şirketi, bankacılık ve inşaat piyasasında çalışırken kendisi de sarraflık işiyle uğraşıyor, Han'daki geleneğin temellerini atıyordu.

Hanın ünlenmesi, 1961'li yıllarda başladı. Tam karşıya düşen Sirkeci tren istasyonundan Almanya'ya işçi göçünün başlaması, Doğubank Hanı'nın iyice hareketlenmesine yol açtı. Bu olay, hem döviz işini bereketlendirdi, hem de hâlâ sürdürülen "permi" işini hanın asli işleri arasına soktu. Hanın ünü, büyüdükçe büyüdü. Özellikle 71 ve 78'li

yıllarda sık sık polis ve asker baskınına sahne olup zulalarının kurcalanması da ününün yayılmasına sebep oldu.

Doğubank İş Hanı, sadece yaptığı işlerle değil, barındırdığı ve yetiştirdiği ünlülerle de isim yaptı. Banker Kastelli işin püf noktalarını burada öğrendi. Derviş Temel buradan yetişti. Her seçkin işadamlarının cebinde silme telefon numaralı ile dolu altın yaldızlı bir kartı bulunan ünlü "sarraf" Ömer Ayık'ın yazıhanesi burada. Handan yetişen ünlüler arasında Fethi Deveciler, Özdemir Gürsel, Hüsnü Çanakçı,

bir dönem CHP milletvekilliği de yapan Fuji Film'in sahiplerinden Rıfat Zu, Mustafa Levent, "Kasap" lakabı ile tanınan Mustafa ve İsmet Kasap kardeşler gibi ünlü işadamlarının dışında, Sabir Çerçi, Turan Tan gibi icra iflas işlerinde uzman avukatlar da bulunuyor.

Doğubank İş Hanı sekiz katlı. Esas ünü giriş katı ve zemininden geliyor. Burası gerçek bir Tahtakale.

1983 yılında yavaşlayan permi ticareti ve bedelsiz ithalat bugün yeniden hızlanmış durumda. Hergün saat 10-12 arasında hanın önü ve

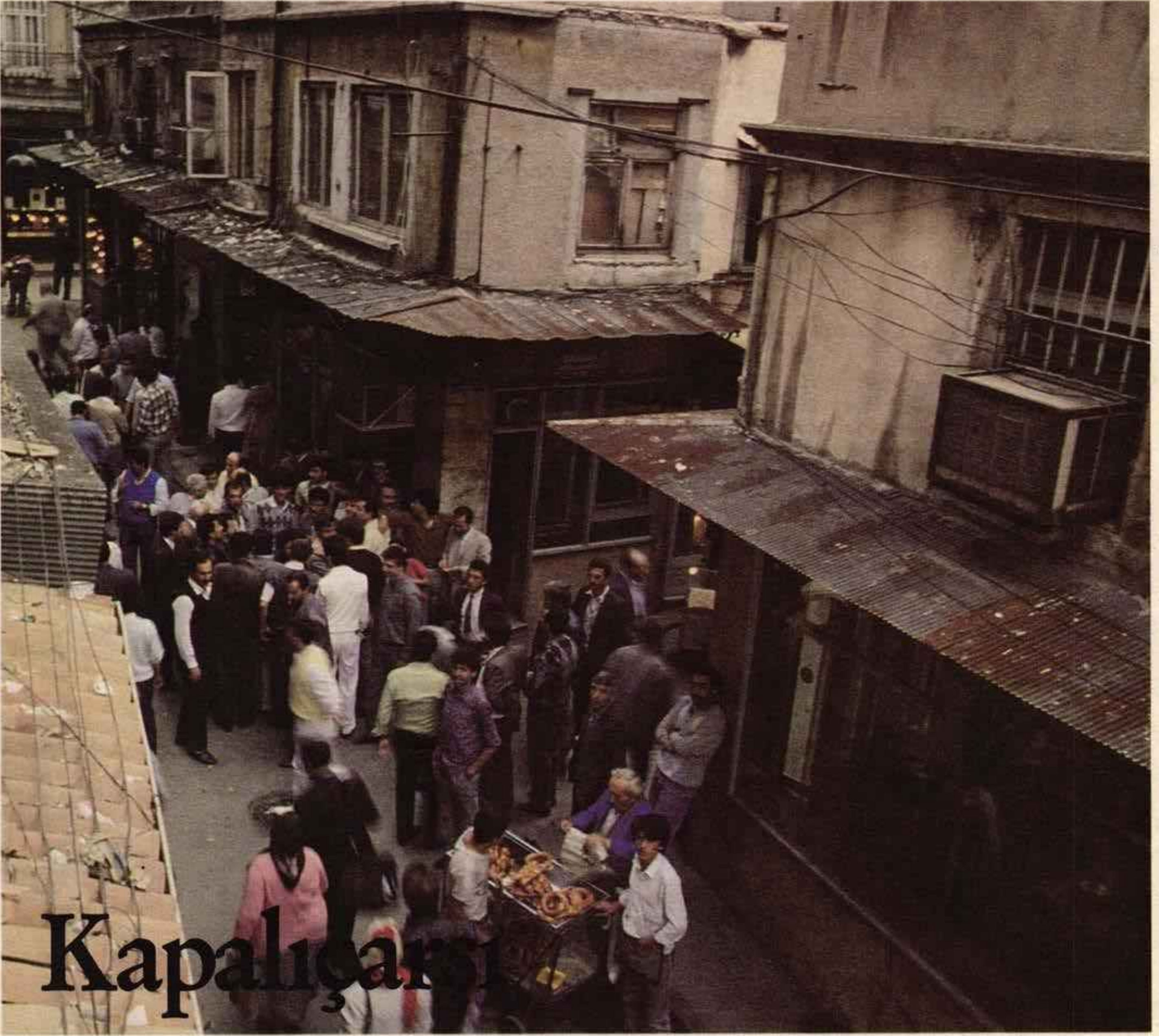
içi permi satın almak için çığırtkanlık yapan ayakçılarla doluyor. Ayakçılar, yakaladıkları gurbetçiyi alt kat-taki ofislere indiriyorlar. Koridorlara taşmış buzdolapları, müzik setleri ve her türlü eşya arasında oluşan hızlı bir permi borsasının kalabalığı arasından sürekli oradan oraya mal taşıyan hamallar güçlükle geçebiliyorlar. Hana mal girişi ise sabaha karşı 4-5 arasında yapılıyor. İddialara göre, eskisi kadar olmasa bile, gelen malların önemli bir bölümü faturasız.

Hanın giriş katındakilerin çoğunluğu ise sarraflık ve gözlükçülük yapıyor. Vakıf Han'daki altın borsası, 1961'lerde burada oluşmuş. Uzun bir süredir de ana ağırlığı Kapalıçarşı'ya kaymış. Handakilerin ortak kanaati şu: "Henüz yasallaşmayan her türlü iş burada döner. Döviz ve altın işini Kapalıçarşı yürütür. Burada 'lider' durumundaki kişi sayısı ikiye geçmez. Kapalıçarşı bizden para ister. Döviz başına kârımız bilemedin 50 kuruştur. Ama ciro yüksektir."

İlginç olan şey, denetimin çok sıkı, baskınların peşpeşe yapıldığı 1970'li yıllarda dahi handa kaçak eşya yakalanmış ama döviz borsası hiç açık vermemiş. Baskınlarda yakalanan kişiler genellikle ayakçılar oluyormuş. Gerçi şimdi döviz işi çok rahatladı sayılır. Yine de bazı riskleri yok değil. İşte bir Doğubank'linin söyledikleri:

"Geçenlerde Ağa Sokaktayım. Çantamda markım vardı. Polis etrafı sardı. Herkes kaçıştı. Doğal olarak ben de kaçtım. Sokakta bir ağabeyimiz vardır. Onun yanına sığındım. Peşimden geldiler. 'Aç çantayı' dediler. 'Aman' falan derken, ağabeyimiz araya girdi, 'Arkadaş yabancı değil' dedi. Bırakıp gittiler. Eğer çantayı açsaydım, elimdeki mal o günkü banka kurundan boz durulacak, ben de zarar edecektim."

İşte bu gibi ufak tefek pürüzler, Doğubank'ın hâlâ dikkati çekmekten ürken havasının sürmesine yol açıyor. Onun için de, alt katın loş koridorlarında flaş patlayınca, kendi deneyimimize dayanarak söylüyoruz, tatsız gelişmeler ortaya çıkıyor.

Kara paranın dönüşü

“... **B**en itibarlı ve haysiyetli bir işadamıyım. Turizmle ve inşaatla iştigal eden üç şirketin yönetim kurulu başkanıyım. Turizmcilik yapıyorum ve ayrıca kuruluşu sırasında her türlü soruşturmanın yapılmış olduğu bir milyar lira sermayeli bir döviz büfesinin ortağıyım...”

Geçen ay içinde gazetelerde tam

sayfa olarak yer alan ve toplam maliyeti 100 milyon liraya yaklaşan bu ilanların altında Yaşar Aktürk imzası yer alıyordu. Bundan 30 yıl önce Kilis'te berberlik yapan, bugün ise Türkiye'nin en paralı adamları arasında yer alan Yaşar Aktürk...

Nasıl olmuştu da bu başdöndürücü tırmanışın kahramanı Yaşar Aktürk birdenbire gazetelerin ilk sayfalarında yer almış ve *Hürriyet* ile *Sa-*

bah gazeteleri arasında başlayan bir soğuk savaşın kahramanı olmuştu? Nasıl olmuştu da, iki buçuk yaşındaki Küçük Hikmet'in kaçırılması ve ölü bulunmasıyla başlayan olaylar zincirinin bir ucu Erol Aksoy, Hüsnü Özyeğin gibi ünlü bankacılara, oradan da Başbakan Özal'a kadar uzanmıştı?

Çetin Yetkin ve İrfan Taştemur'un *Hürriyet*'te yayınlanan haberi gerçek

bir fırtına yarattı.

Ya bu fırtınanın ardında ne vardı?

Yaşar Aktürk, Aktürk'ün ortakları, döviz büfeleri ve giderek Kapalıçarşı'da yaptığımız geniş bir soruşturma, olayın ardındaki perdeyi biraz daha aralamamıza yolaçtı. "Çağ atlayan" Kapalıçarşı ve Tahtakale'nin işleyişini ve günlük akımını belirledi.

Kara para yurda dönüyordu. Olay kara paranın giriş ve çıkışında oluşan fırtınanın rüzgârıydı. Sadece bu yıl Türkiye'de dönen paranın yekûnu 1.5 milyar doları buluyordu.

Paranın dünyası

Kapalıçarşı, kendine has kuralları olan, bu kuralları kanun gibi uygulayan, bunun için de kendine has özel güvenlik birimleri ve "tahsilat timleri" bulunan bambaşka bir dünyadır. Paranın dünyasıdır... Kolları öylesine uzundur ki, banka genel müdürlerinden saygın işadamlarına, hatta tâ tepelere kadar uzanır. Burası "Paranın kurtarılmış bölgesidir"...

Berber Yaşar, 1970'lerde Kapalıçarşıya geldiğinde de durum buydu... Tam 25 yıldır, konvertibiliteye geçiş tartışmaları başladı başlayalı, buradaki kurallar hiç değişmedi. Çünkü burada, Kapalıçarşı'da, çok eski zamanlardan beri hiçbir kambiyo sınırlaması kabul edilmez. Bu dünyada konvertibilite zaten ilan edilmiştir. Derler ki, Filipinlerden kaçan İmelda ve Ferdinand Marcos çifti bile mal varlıklarını bu kadar hızlı bir sistemle yurtdışına kaçıramamışlardır. Birçok ülkenin diktatörü, "ne olur ne olmaz", düşüncesiyle belki de imrenerek bakmaktadırlar Kapalıçarşı'daki süratli ve sırdaş transferlere. Son derece masum para transferlerinden uyuşturucu, silah ve kaçak mal trafiğine kadar her türlü işlemin sırdaş ve hızlı bankası da burasıdır. Buranın yönlendirmesiyle her gün tonlarca altın yurtdışına gitmekte ya da girmekte, dövizler yer değiştirmektedir...

Kapalıçarşı, doğal olarak, banka sistemi ile de içiçedir.

Kara paranın ferahlığı

Kapalıçarşı'daki sistem, çok değil, beş yıl öncesine kadar yurtdışına yoğun ölçüde servet kaçırılmasına aracılık etti. İsviçre bankalarında milyarlarca dolar birikti. Bunlar, hiç değil-

Spekülasyon bülteni: Günlük oyun 50 milyon dolar

Kapalıçarşı'da tek bir merkezde birleşen gerçek spekülasyonun günlük hacmi ortalama olarak 50 milyon dolar. Bu kadar altın ve döviz, yurtiçi ve dışındaki fiyat farklılıklarına göre gidip geliyor. Bu işlemlerin bedeli nakit olarak ödeniyor. Bu işlemler yapılırken altın için kiloda 200 bin lira masraf alınıyor. İç ve dış fiyat farkı kiloda yarım milyonu aşınca iş cazipleşiyor. Bugün, yurtiçindeki altının gramı yurtdışından 2 bin lira yüksek. Bu durumda bir kiloluk işlem 1 milyon 800 bin lira kâr bırakıyor.

Ancak, her zaman altının kendisi gidip gelmiyor. Uluslararası borsa açısından yararlanarak spekülatif işlemler yapmak mümkün.

Altının kilosu bugün 20 milyon lira. Diyelim ki üç milyon lira yatırırlarak, diyelim Londra Borsası'ndan 2.5-3 kilo altının 'satın alma hakkı' nı alabiliyorsunuz. Sonra da fiyat oynamalarına göre, bu kadar altının kayıp ya da kazancı sizin oluyor.

İstanbul'da biri Kapalıçarşı'da, diğeri Taksim'de iki ayrı merkezden yüzde 2-3 teminatla, uluslararası borsalarda oynayabiliyorsunuz. Aldığınız malın fiyatı düşerse kaybediyor, yükselirse kazanıyorsunuz.

Taksim'deki Fumar A.Ş. bu işi legal olarak yapıyor. Buranın on kadar gedikli müşterisi var. Günlük cirosu diğerinin yanında oldukça düşük.

Kapalıçarşı'daki A'nın Yeri ise gerçek spekülasyonun yeri. Aile

içinde Kapalıçarşı komisyoncularına açık. Gerçek üstatlar da burada.

Bu 'marjlı' alım satım yapılan yerlerden, sadece bir telefon emri ile, döviz ve altından, kakaoya, domuz barsağına kadar istenilen her mal üzerinde oyun oynamak mümkün. En çok oynanan oyunlardan biri de ABD'deki 100 hisse senedinden oluşan paket.

Diyelim 2 bin dolar yatırarak aldığınız 100 bin dolarlık kontrat karşılığı hisse senetlerinin ya da doların değeri 1.62 marktan 1.65 marka çıktı. Hediyeiniz 900 dolar...

Ancak bu oyunda insanın her zaman şansı yaver gitmiyor. Örneğin son borsa krizinde, çeviri piyasasında tanınan bir entelektüel, bir gecede 30 milyon lira zarar etti. "Kara Pazartesi" Türkiye'de can almadı belki ama çok 'ah...' aldı. Şekerçi Mahmut gibi ünlüler, dükkân kapayıp kayıplara karıştı.

Buna rağmen, ekonominin kuralı: Spekülasyon durmuyor. Kontrat başına denen komisyonlar da Londra ve ABD borsalarında vergiye dönüşüyor.

Marjlı alım satım yapan bu merkezlerin dışında, Türkiye'de sayıları onu bulan özel bankalar da, kendi içlerinde kurdukları 'dealing' servisleri ile, herbiri 3-5 milyon doları bulan portföylerini uluslararası spekülasyonda deniyorlar. Zaman zaman 5 milyon dolar kayba uğrasalar bile, 'ya çıkarsa' umudunu hiç kaybetmeden bir süre sonra yenisinden spekülasyona soyunuyorlar.

İki merkezin günlük işlem hacmi

Yeri	Günlük Sayısı	Günlük Alım-Satım	Kontrat Başına Ödenen Komisyon	Spekülatör Sayısı
Taksim Fumar AŞ	10 kontrat	625,000 \$	90 \$	10 kişi
Kapalıçarşı A'nın Yeri	50 kontrat	3,125,000 \$	70 \$	40 kişi

se önemli bir kısmı, yasadışı işler için finansman kaynağı oluşturdular.

Bu para kirli işlerde kullanıldı ve sürekli tepki çekti ama, aynı zamanda hep döviz sıkıntısı çeken iktidarların kaynak arayışları içinde yer aldı. Ürkütülmemeye, önemli tavizlerle yurda çekilmeye çalışıldı. Herkes yumurtayı dik oturtmaya çalıştı. Ama bunu Kristof Kolomb'un tekniğini kullanarak Özal'dan başka başarabilen olmadı. Gerçi yumurta kırıldı, akı sağa sola bulaştı ama, yine de dik durdu. Kara para dönmeye başladı.

Kapalıçarşı'da iki önemli "havale merkezi" bulunuyor. Sistemi yönetenlerle bu merkezlerin "aboneleri" arasında yaptığımız soruşturma, kara para akımının yönünü, büyüklüğünü ve dönüş hızını ortaya çıkardı. Buna göre, *şu anda yurtdışındaki çeşitli hesaplarda Türkiye kaynaklı 10-12 milyar dolarlık bir kara para spekülasyon amaçlı işlerde kullanılmak üzere yönelecek hedef arıyor*. Hatırlatmaya gerek yok, bu miktar 11 trilyon liralık Türkiye bütçesinden daha büyük, tüm dış borçlarımızın da üçte biri kadar.

Kara para anketinden çıkan bir diğer sonuç, 1980 öncesindeki kaçış süresinin dörttebirine yakın bir hızla geri döndüğü. Bu yıl, birbuçuk milyar dolarlık bir geri dönüşün sözkonusu olduğu belirtiliyor. Bu hesaba göre, bir zamanlar yılda 2.5 milyar dolar kadar ihracat yapabilen Türkiye'nin aynı yıllarda 5-6 milyar dolarlık altın ve döviz kaçışına sahne olduğu, buna karşılık bilinenin çok ötesinde silah ve sigara kaçakçılığı yapıldığı anlaşıyor. Mekanizmanın içinde olanların, yakın şahitlerinin yaptıkları tahmin bu...

Yılda 1.5 milyar dolarlık bir döviz girişinin, ki bu büyüklük de yıllık turizm dövizine eşittir, daha sonra getireceği sıkışıklıklar bir yana, şu anda ferahlık yarattığı açık. Geçen yıl giren 1.5-2 milyar dolarlık paranın 500 bin dolarlık bir bölümünün tekstil sektöründeki kriz sırasında can simidi olarak kullanıldığı belirtiliyor.

Yurt dışındaki önemli merkezler

Kapalıçarşı'nın yurtdışı bağlantıları dört önemli merkezden yürütülüyor. Bunların en oturmuşu İsviçre'de Zürih ve Cenevre kanatları. Zürih kana-

"Parlak" konuştu: "Banka sistemi zavallı kalıyor"

Nihayet İsviçre-Zürih'te bir "brokerage-house" sahibi ve Kapalıçarşı'da da yedi bankanın toplam *volüm*'ünden daha büyük çalışan 'Parlak'a ulaşabildik. Birkaç gün daha İstanbul'da kalacaktı. Ertesi gün telefonumuz çaldı. Bir şartı vardı. Görüşme "off-the-record" olacaktı. Yani isim, yer sormak ve yazmak yoktu. "Peki" der demez "Atla Kapalıçarşı'ya gel,de kapıyı çal" dedi.

Telefondaki ses, hiç de öyle kafamızdaki eli tesbihli, yaka bağır açık Kilisli tiplemesini andırmıyordu. Zaten Egeli'ydi. Kapalıçarşı'ya gelir gelmez 3 katlı binanın zili çaldı. Kapı megafonundaki ses kimliğini aldı ve kapı açıldı. Önümdeki merdivenleri tırmanırken kamera ile kapının izlendiğini farkettim. Merdivenlerin sonunda ismim bir kez daha sorularak sağdaki büyükçe odaya alındım. Burası tam bir *dealing-room*'du. Hani şu bankaların döviz işlemlerinin takip edildiği komuta ya da işlem odaları. Onlarca telefon harıl harıl çalışmaktaydı.

Lacivert İtalyan takım elbiseli 40 yaşlarındaki esmer adam, "Ben C." diye beni karşıladı. *Parlak* lakabının o an genel görünümünden kaynaklandığını anladım. Kemerine asılı anahtarlığı, yumuşak-sert görünümü ve genel kıyafetiyle sokakta görseniz 'bu adam kesin polis şefidir' diyebilirsiniz.

"Bu işleri biliyorsun işte. Bizim buradaki dükkân da bu. Anlayaca-

ğın Merkez Bankası fil, biz de piyeyiz..." diye söze başladı.

Görüşmemiz sırasında yurtdışı telefonların harıl harıl çalıştığı odada milyonlarca dolar dönerken 'Parlak'ın konuşmasında verdiği en önemli mesaj özetle şöyle:

"Şu anda Türkiye'de faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle döviz girişi çok yüksek. Yurtdışında zamanında açılan mevduat hesapları buraya dönüyor. Akım buradan yurtdışına değil artık; yurtdışından buraya. Buradan yurtdışına transfer olayı kalktı diyebilirim. Aşağı yukarı iki senedir durum böyle. 1980 öncesi gidiş vardı. Ama diyebilirim ki yarıya yakını geri döndü. Kara para en büyük bölüm kurtarıcı olarak tekstile geldi. Geçen senenin bir kısmı ile bu sene, 1.5 hatta 2 milyar dolar girmiştir Türkiye'ye şu ya da bu sebeple. Özal'ın yeni meşhur olduğu dönemde, henüz müsteşarken, bankalara günde bir milyon dolar girmeye başlamıştır. Bunların hiçbirisi işçi dövizini değildi. Doların dolar olduğu zamandı. 70 sente muhtaç olduğumuz söylentileri yemiydi. Çarşı bir köprüvazifesi gördü. Nasıl gördü? Bunu Ankara'nın kafasına sokamıyorum."

Parlak, konuya yıllardır bu işin içinde olanların rahatlığı ile bakıyor:

"Altın eşittir döviz. Altın bu memleketten gider, döviz döner gelir. Bunun başlangıç noktası şöyle: Siz Hakan olarak 100 tane Ata Lira'nızı getirir bana satarsınız. Ben onun

dındaki tepe isim "Parlak". Tek başına yedi büyük bankanın toplam transfer hacmini aşıyor. Çarşı'da özel bir merkezi var. Cenevre kanadı Yahudilerin kontrolünde. Türkiye'deki hatırı sayılır firmalarla bağı, vaktiyle adı bir kaçakçılık adına karışmış bir ünlünün damadı kuruyor. Münih, bir merkez olma özelliği göstermesine karşılık bankacılık işlemlerinde yavaş kaldığı için dezavantajı var. Son zamanlarda Ceki İbrahimzade gibi ka-

parasını ödemeye mecburum. Bunun için altını Zürih'te satıp, aldığım doları bankaya yatırmam, karşılığı olan Türk lirasını da alarak size ödemeyi yapmam gerekiyor. Dolayısıyla ne oluyor? Bankanın havuzuna, zamanında Kapalıçarşı'dan çıkan ve hiç bu havuza akmayan para giriyor. Sonunda altın, muhakkak paraya dönüşecek ve havuza girecektir."

Peki, Merkez Bankası ne yapacak?

"Aynı eşitlikten gidelim. Merkez Bankası bugüne kadar 20 ton altın sattı. altın alamaz mıydı? Gayesi ne olmalıydı? Altını toplamak, paraya çevirmek ve o parayı sanayiye sokmak olmalıydı. Halbuki ne yapıyor? Devlet Darphanesi'nin ayar bastığı altından bile yüzde 3 alım satım farkı almaya çalışıyor. Fiyatı yüzde 3 aşağı çekiyor. Kapalıçarşı bunu binde 8 ile yapıyor. Bu yüzden Merkez Bankası altın alamadı, hep sattı. Bugün ben Merkez Bankası olsaydım, serbest piyasayı köprü olarak kullanıp Çarşı'nın dövizini toplardım. Fiyatları anlık değiştirerek, mal satacağım yerde mal alırdım. Menşeyini sormazdım. Kaçakçı bile, soktuğu altını Merkez Bankası'na bozdururdu."

Kapalıçarşı'nın günlük işlem hacmini soruyorum:

"Bugün Çarşı'da günlük 10 milyon dolarlık döviz işlemi oluyor. Bunun 'cash efektifi' 5-6 milyon dolar. Burayı besleyen Anadolu. Yoksa, sadece Çarşı'daki işlem 500 bin doları zor çıkarır günde. Burayı besleyen Anadolu'dur. Yurtdışına giden işçiler hep Anadolu'dan gitti. Bu işlemler süt sağmaya benzer. İneğin memesi Ağa Sokak'tadır."

C'nin banka sisteminin rolü konusundaki düşünceleri de ilginç:

"Anadolu, fiyatını İstanbul'dan geçirmek zorundadır. Ancak, paranın gidiş gelişine banka sistemi ayak uyduramıyor. Ben, diyelim ki Antalya'dan bankasına 1 milyon mark yatırdım. Buraya gelene kadar iki günü buluyor. Halbuki sistem kendi içinde sabah yatırıyor, aynı gün, şu ya da bu biçimde parasını alıyor. Banka sistemi zavallı kalıyor. Güvensizlikten değil, hantallıktan."

Kapalıçarşı'dan yapılan havalelerin değişik niyetlerle kullanıldığı söyleniyor. Bu yolu kimler, ne amaçla kullanıyor?

"Bugün piyasada kim efektifçidir, kim fiktifçidir, artık bunların ayırımı yapamıyoruz. Sabah gel, burada telefonu dinle. Adam ağlıyor. 'Aman, bugün 1 milyon doları indirmem gerek' diye. Şimdi, bu adam fiktifçi midir, yoksa vadeli ihracat yapmış da 90 günlük kapama süresi mi dolmuştur? Artık bunu ayıramıyoruz. Benden finans istiyor. Bunun adı budur. Gerçi bu süreyi uzatılabilir ama, parasını 90 günlük kur üzerinden alabilir. Bugün ihracatta 8-9 milyar dolara ulaştık. Bunun yarısı trink para değildir. Çoğu 6 ay, bir sene vadeli. Taahhüdünü 90 günde kapatmak için ne yapacak? Mecbur bana gelip 'indirtme' yapmaya. Bugün 90 günlük süreyi kaldırılırsa, bana gelen 100 kişinin 90'ı rahatlar, kalan 10'u fiktifçidir. Biz de anlarız. Şimdi hayalcileri anlama imkânımız yok."

'İndirtme', yurtiçinde para transferinin şifresi. Parlak'ın döviz büfeleri hakkındaki görüşünü öğrenmek istiyorum:

"Yakında ben de açacağım."

mak mümkün. Yurtdışındaki bir hesaba yasal olarak havale yapılabilir. Hatta, döviz tevdiat hesabından çekildiği belgelendiği takdirde, dışarı çıkan herhangi bir kişi, teorik olarak sonsuz miktarda döviz yanındaki çek defteri ile çıkarabiliyor.

Ama yeraltı ekonomisinde iz bırakmamak esastır. Bunun için, her zaman olduğu gibi bugün de gizli bankalara, havale merkezlerine ihtiyaç duyuluyor. Servet kaçırma işlemleri durduktan sonra bu merkezlerde altın ve döviz spekülasyonu yapılıyor. Bunlar dışında özellikle uyuşturucu trafiği de bu yolu kullanıyor. Resmi hiçbir veriye yer olmayan işlemlerin buz üzerine yazıldığı bu merkezlerde GÖKKUŞAĞI için yaptığımız araştırma ilk gayriresmi "bülten" belirlenmesini sağladı. Buna göre, *sadece bir merkezden ve sadece altınla döviz trafiği için kullanılan paranın günlük hacmi 50 milyon dolar*. Bu çalışmamızda, bankalar üzerinden geçirilen parayı normal işlemler arasında sayıp, değerlendirme dışında bıraktık.

Dönüş yolu

Yurtdışına çıkarken Kapalıçarşı'yı tercih eden kara para dönerken banka sistemini kullanıyor. Geçen yıl dönen 1.5-2 milyar dolarlık paranın 500 bin dolarlık kısmının, tekstil sektöründeki büyük kriz sırasında kullanıldığı tahmin ediliyor.

Kara paranın dönüşü, üç temel nedene dayanıyor. Birincisi, faiz farkı, ikincisi devlet garantisi, üçüncüsü vergiden düşürerek sağlanan kazanç.

Yurtdışındaki dolar hesaplarına verilen faiz yüzde 7 dolayında. Oysa Türkiye'de aynı dolara, bazı bankalarla yapılan anlaşmalar sonucu "duble" faiz işletmek, yüzde 15'ler dolayındaki faiz getirisi sağlamak mümkün. Bunun için dışardaki dolarlar, "prefinansman kredisi" görünümünde getiriliyor. Bu birinci kâr kaynağı... Bu, düşen doların faizi ile Türk lirası faizi arasındaki farktan kaynaklanıyor.

Bu kanal, "devlet kefaleti" ile garantili olarak işliyor. Paranın sahibi, yurt dışındaki banka ile anlaşmayı sağlarken de bu garantinin varlığından yararlanıyor. Çünkü, prefinansman kredisi, kısa vadeli dış borç niteliğinde.

çok işadamlarının toplandığı Londra ise seriliğinin yanında yarı yarıya ucuz çalışmasıyla da gözde bir merkez olmaya aday gözüküyor. İtalya ve Fransa ise kambiyo kontrollerinin yüksek olması nedeniyle buralarla rekabet edemiyorlar.

Gidiş yolu

1983 kambiyo değişikliklerinden sonra artık istenilen miktarda döviz istenilen zamanda yurtdışına çıkar-

Bir tavşan-kaplumbağa hikayesi

Transferlerde Kapalıçarşı'nın tercih edilmesi sadece işlemlerin gizliliğinden kaynaklanmıyor. Hızlı ve çabuk olması nedeniyle tercih ediliyor. Aynı anda yapılan iki işlemin farkı tavşanla kaplumbağanın yarısını andırıyor:

Banka sisteminde para transferi

Ahmet Bey önce Çarşı'dan TL verip dövizini alır. Bu noktada maliyetler eşittir.

Dövizini cebine koyup bankasına gelir. Önce Döviz Tevdiat Hesabı açtırır. Sonra hesabından yurt dışındaki falanca hesaba transfer talimatı verir. Banka şubesiyle merkezi arasındaki işlemler ortalama iki-üç gün sürer.

Talimat yurt dışındaki muhabir bankaya geldikten sonra burada da iki gün valör işletilebilir. Paranın alıcıya ulaşması ortalama bir haftayı bulur.

Bu işlemlerin masraf ve komisyonu yüzde 2'yi bulur. Bu 100 bin dolarlık havaleda 2 milyon liralık maliyet demektir. Bankalar, seçkin müşterilerinin havalelerini ertesi gün tamamlayabilirler.

Kapalıçarşı'da para transferi

Ökkeş Bey Çarşı'daki "adrese" gelir. 100 milyon lirasını senetsiz sepsiz bırakır. Talimatını verir.

Bu yol 1980'lere kadar servet kaçırma amacıyla kullanılıyordu. Ayrıca silah, uyuşturucu ve altın kaçakçılığı için "sırdas" sistemdi. Şimdi bu yolu ikinciler daha çok kullanıyorlar. Hayali ihracat için gereken transferler de buradan yapılıyor. Ayrıca acele para naklinde de işadamlarının tercihi Kapalıçarşı. Şimdi çok yoğun kullanılışının nedeni, sessiz, sırdas, hızlı ve ucuz oluşu. Türkiye'de oluşan 'bakiye'nin transferi ise belli aralıklarla gümrük kapılarından bazen 'peynir kutusu' kılığında bazen de yolcu otobüsleri bagajındaki posta ile sağlanıyor. Dünyanın herhangi bir yerindeki alıcı, aynı gün, aynı kur üzerinden havaleyi alabilir. İşler acele, müşteri devamlı ise, 'rica üzerine' süre bir saate kadar inebilir.

"Kapalıçarşı" "süper-line" sistemiyle naklettiği döviz için binde 8 komisyon alır. 100 bin dolarlık nakilde müşteri kazancı, zamanın dışında, 1,200,000 liradır.

Gerçi kâğıt üzerinde devlet kefaleti yok gibi gözüküyor. Ama, Kemal Horzum'un Emlak Kredi kefaleti ile gelen "prefinansman"ı, zamanında ödenmeyip de alacaklılar kapıya dayanınca, "aman gavura rezil olmayalım" diyerek 60 milyon dolar bir kalemde ödenmişti. Çünkü sistemin kefi, "Türkiye'nin kredi itibarı"dır.

Kendi parasını, yurt dışındaki bankadan prefinansman kredisi olarak getiren kişi, aynı bankadan getirdiği dövizini teminat göstererek, yüzde 45-50'lik bir maliyetle kredi alıyor. Bu krediyi, hiç bir iş karşılığı olmadan yüzde 64 faizle başka bir bankaya yatırması halinde bile kazancı 15 puanlık bir faiz farkına eşit.

Gözü biraz kara olanlar, bu operasyonu rahatlıkla genişleterek hayali ihracat mekanizmasını çalıştırmaya başlıyorlar. Ucuz parayla sağlanan "sermaye", "katlama" ile arttırılarak, sonuçta hem döviz borcu kapatılabiliyor, hem vergi iadesi sağlanabiliyor, hem de faiz farklarından dolayı kazanç elde ediliyor. Bu da, ikinci, üçüncü, beşinci kâr kaynağı...

Resmi kur ile Tahtakale kuru arasındaki farkın açılması ise bu mekanizmayı frenliyor. Nitekim, geçtiğimiz Aralık ayı içinde, fiyat makası dolar başına 150 liraya kadar açılınca prefinansmanların çarşı dövizini ile kapatılması zorlaştı, kara para yine beklemeye girdi, dönüş durdu. Aralık ayına ilişkin prefinansman rakamları resmen açıklandığında bu yavaşlamayı hep birlikte göreceğiz...

Kara paranın giriş çıkışı genellikle sessiz sedasız oluyor ama, arasıra "Küçük Hikmet" olayında olduğu gibi kamuoyunun ilgisini toplayan bazı olaylarda sessizliğin bozulduğu da görülüyor.

İştah kabartan büfeler

Yaşar Aktürk'ün adı etrafında kopan fırtına da bunun bir parçası... Bu olayın hemen ardından "Berber Yaşar" ile ilgili araştırmayı derinleştirdiğimizde karşımıza, sisteme yeni monte edilmeye çalışılan "döviz büfeleri"nin bazılarında, ilginç isimler çıktı. Döviz büfelerinin de Kapalıçarşı ile akrabalıkları ortaya serildi.

Ticaret sicilleri üzerinde yaptığımız araştırma, “üç şirketim var” diyen “Berber Yaşar”ın aslında yedi şirketi olduğunu ortaya çıkardı: Diteks İç ve Dış Ticaret, Ask Uluslararası Otelcilik Turizm İnşaat, Aka Turizm Pazarlama İnşaat, Yakut Beynelmillel Otelcilik Turizm ve Ticaret, İttaş Milas Turistik Tesisler Turizm Sanayi ve Ticaret ile Süzer Döviz Alım Satım A.Ş..

Bu şirketlerin ikisindeki ortaklık yapısı ilginç.

Süzer Döviz Alım Satım A.Ş. yeni kurulan döviz büfelerinden. Ortakları Uğur ve Nizam Süzer ile Yaşar Aktürk. Adı geçen Uğur Süzer’in, T. Dış Ticaret Derneği Başkanı Mustafa Süzer’le bir akrabalık bağı yok. Geçen yıl, bir hayali ihracat soruşturması nedeniyle Sırrı Çağlar imzasıyla Milliyet’te yayınlanan bir yazı dışında kamuoyunca bilinirliği de pek yok. Ancak Uğur Süzer’in adı geçtikçe, Başbakanın oğlu Efe Özal’ın adı da anılıyor. Bunun nedeni, 1985’te 10 milyon liralık sermaye ile kurulan şirketinin iki ayda 59 milyon dolarlık ihracat yaparak göze batışı üzerine devletin resmi görevlilerine, “Eğer hayali ihracat gibi bir şey olsaydı, Başbakanın oğlunu yanıma alır mıydım? Genel Koordinatör yapar mıydım?” dediği şeklindeki iddialar. İsviçre’ye bir metre kabloyu 32 dolardan satan Uğur Süzer, Efe ile firması arasındaki bağlantıyı, teyzesinin torunu Gamze ile olan arkadaşlığı ile açıklamıştı.

Bir bankanın, sırf Süzer’in işleri için Karaköy’de yeni bir şube açtığı söyleniyor. Uğur Bey, yazları Selimpaşa’daki yazlığından Şişhane’deki işyerine gidip gelmek için Sancak-Air’den yevmiyesi 400 bin liraya helikopter kiralamıştı. Son aylarda pek ortalıkta gözükmüyor. Adına kayıtlı telefonlardan birinden Maksim Gazinosu’nun darbukacısı çıkıyor. Adamcağız, Uğur Süzer’e fena halde içerliyor. Günde en az 10 telefon alıyormuş. Hep de bilmemne bankası ile falanca holdingler ararlarmış. Bıkmış artık. Şirket telefonundan çıkan sekreter Yaşar Aktürk için, “Bilmiyorum” diyor. Efe Özal’ı soruyoruz. Cevap alışılmış: “Bizimle ilgisi yok efendim...”

Kuyumcunun düğünü

Yaşar Aktürk’ün bir başka ortaklığında da Kapalıçarşı’dan tanıdık isim-

ler yer alıyor. Milas Turistik Tesisler 70 milyon lira sermaye ile 1974'te kurulmuş. Yaşar Aktürk dışındaki ortakları Muhittin Yurtsever, Ahmet Surur Topaloğlu, Haşim Göksel Aşıcıoğlu ve Mehmet Uğur Aşıcıoğlu. Kilisli Aşıcıoğulları Kapalıçarşı'nın önde gelen ailelerinden. 500 SL Mercedes'li Mehmet Aşıcıoğlu'nu belki de uzatmalı sevgilisi Hülya Avşar'dan tanıyoruz. Bacanağı Jaguar'lı Haydar Gaffar'ı da üç ay önce Hilton Otelinde oğlu Mehmet için yaptığı 100 milyonluk sünnet düğününden... Davetlilerin yerlere serilmiş onbinlikler üzerine de "Allah Allah" eşliğinde dansedişleri, uçuşan paralar, *Günaydın* Gazetesi'nin birinci sayfasından yayınlanmıştı.

TÜSİAD'ın bir araştırmasına göre, yurdumuzda resmi kurumlarca denetlenemeyen hasıla, resmi hasılanın yüzde 90'ı oranında bir boyuta ulaşmaktadır.

Bunun anlamı, bir gecede 100 milyon liralık sünnet düğünü yapan Kilis'li kuyumcunun, geçen yıl İstanbul Defterdarlığına gelir vergisi beyanamesi veren mükellefler arasında bulunmamasıdır. 3 kuyumcu dükkânına bir de karton fabrikasına sahip mükellef ne beyan ediyordu acaba defterdarlık yetkililerinin gözlerinin içine bakarak?

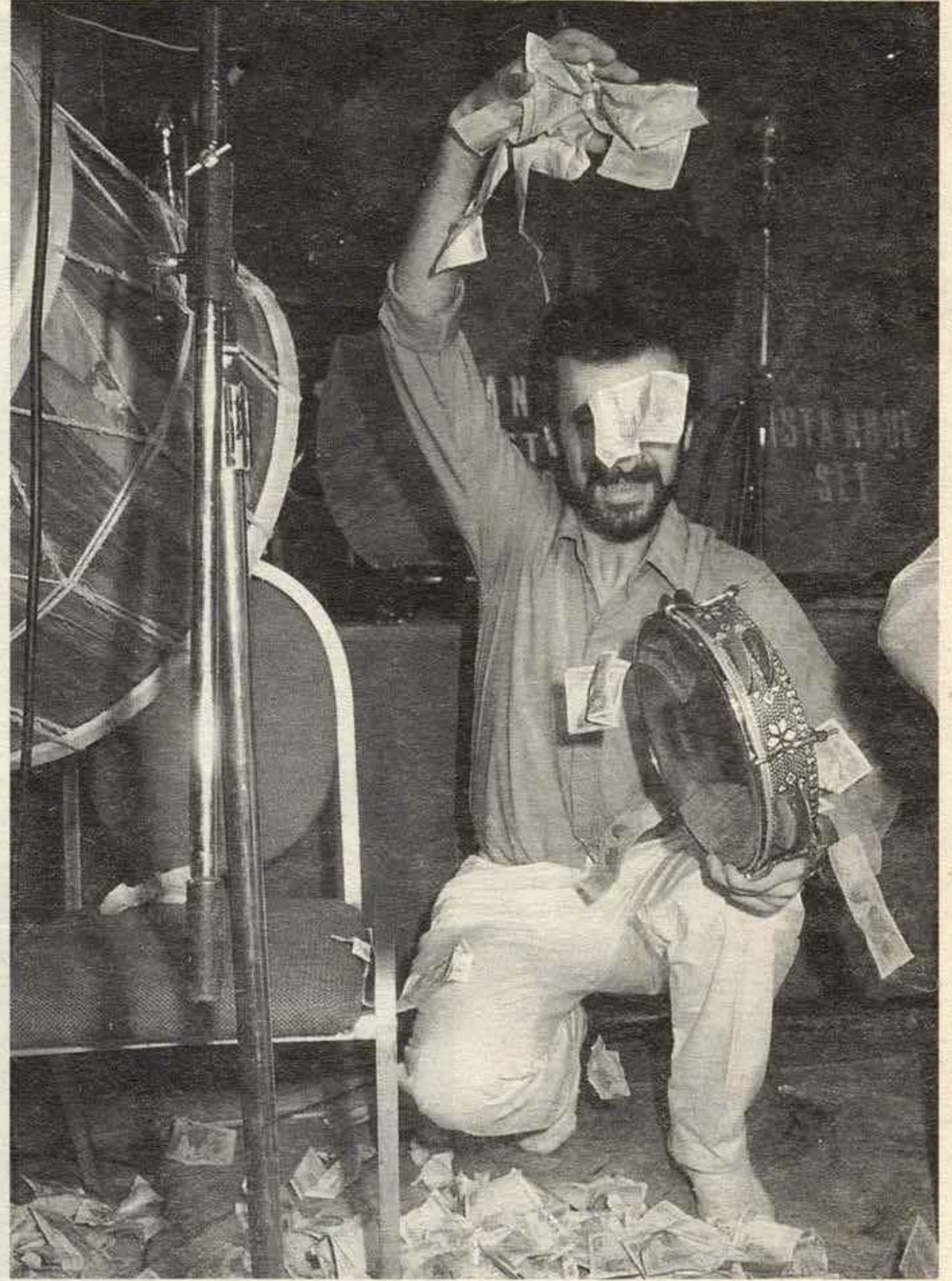
Büfelerin ardında

Bir büfenin ardında Kapalıçarşı'nın bu kadar tanınmış simaları olur da diğerlerinin ardında olmaz mı?

Hemen belirtelim. Önceleri kimse girmez denen bu işe duyulan ilgi gitikçe artıyor. Dört aydır faaliyette olan Türkiye ve Ankara'daki ilk büfenin, Merkez Döviz Alım Satım'ın ortağı Yusuf Uzunyol, "Biz bu işin ticaretine taliptik. Girdik. Dört ayda dört milyar lira ciro yaptık. Şimdi hiç alakası olmayan adamlar bu işe girdi," diyor...

Uzunyol, "hiç alakası olmayan adamlar" derken yanılıyor. Yılbaşında faaliyete geçmesi beklenen beş döviz büfesinin büyük kısmı, para ticaretine alışık insanlardan kurulu. Yakında bir çarşı büyüğü daha sıvanacak bu işe. Acaba hükümetten ne gibi bir sinyal aldı?

Büfelerden biri Doğu Grubuna ait Döviz İşlem ve Ticaret Merkezi, Sahibi Ayhan Şahenk. Grubun dış tica-

ret firması İmeks'in hayali ihracattan dolayı açılmış 5 ayrı davası var.

Şehmus Tatlıcı'nın Şetat A.Ş.'si. Tatlıcı, Kapalıçarşı'nın tanınmışlarından.

Kesrikli Döviz İşlemleri A.Ş.'nin Zeki Küçükberber'i, Başbakanın kızına Jaguar hediye etmekten dolayı kopan kıyametin kahramanı. Sarıyer'deki yeri ile belediyenin uyuşmazlığı sırasında adı Oflu İsmail'le birlikte anılmıştı.

Bir kapalı kutu

Kapalıçarşı'nın kapalı kutusunun ardında işte bunlar var.

Kendi kanunları ile ayrı bir dünya. Alışverişlerde "hayırlı olsun" sözünün

çek ve senet yerine geçtiği bu dünyanın işleyişi, Kilis'in ışıkları dışardan görünmeyen ufak pencereci evlerine ne kadar benziyor?

'Parlak', 'Berber', 'Kayserili', 'Yahudi' ve Aileler burada, suyun başında dükkân sahipleridir. Ama her birinin tezgahı ve iş hacmi birbirinden gizlidir.

Bakalım Kapalıçarşı'da kimler kabuklarını kırarak çağ atlamaya devam edecek, kimler bilek gücüyle durumu idare etmeye çalışırken dillere destan olmaya devam edecek? ■

—Hakan Feyyat

Tahtakaleler ölmez

Farklı fiyatı yaratan salt döviz spekülasyonu değil talebin yüksekliğidir

Indiana ve New York Üniversitelerinde ekonomi dalında master ve doktora yapan Doç. Dr. Gentaç Özler Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Özel ilgi alanı banka ve sermaye piyasası ilişkileri. Son beş yıldır piyasa araştırmacılığı yapıyor.

Döviz piyasası üzerinde çeşitli çalışmalarını Özler'le serbest piyasanın varoluş nedenleri üzerinde konuştuk:

"Türkiye, '80'lerden sonra ihracatı ve ithalatı birlikte artırdı. Sistem bir nevi vites değiştirdi. Ama kronik sorunlarını çözemedi. Dış harcamalar dengesini lehine çeviremedi. İhtiyaç duyduğumuz döviz, dışarıya verdiğimizden fazla. Dolayısıyla bir talep fazlalığı var. Serbest piyasa sisteminin varolmasının ilk ve sürekli nedeni bu."

"Diğer nedenler nelerdir?"

"Türkiye'de tüketici gelirleri iyice kutuplaştı, polarize oldu. Gelirin yüzde 5'lik kısmının potansiyel olarak talebi büyürken geri kalan kısmının mal ve hizmet talebi geriledi. Bu durum özellikle lüks ithalatı körükledi. Lüks ithalat 1 milyar doları aşmış durumda ve tüm ithalatın yüzde 7-8'i kadar. İkinci neden bu. Bir başka neden, devletin borçlanması yanında bankalar, hatta belediyelerin özel kredi kuruluşlarından para bulma yoluna gitmeleri. 1985-90 arasında anapara ve faiz ödemeleri olarak 6 milyar dolar

ödenek. Dördüncü neden, gayriresmi piyasada dövizin fiyatı üzerine oynanabiliyor olması. Spekülatif para

talebi, yasal olmayan para kazanmanın bir aracı haline dönüşmüş durumda. Hayali ihracat fonlarının olduğu yer de serbest piyasa. Sonuncu neden de, enflasyon olayı nedeniyle, artık Türk insanının Türk parasına güven duymaması. Herkes eline geçen liralara döviz çevirmek istiyor. Sadece bu bile, ikinci piyasanın ortadan kalkması için yeterli neden."

■ **Döviz dengesi açısından dış borçlarımızın durumu nedir?**

— İthalatın serbest bırakılması ile birlikte, hazır giyim gibi harcamalarla sonucunun alınması arasındaki farkın az olduğu sektörlerde patlama oldu. Ama eskiden 2 milyar dolar olan

açık 4 milyara ulaştı. Geleneksel olarak ülkeler ülkelerden borç alır. Bizde belediyeler, kamu kuruluşları, bankalar yatırım ve diğer nedenlerle döviz talebini canlı tutuyorlar. Bütün bunlar döviz talebini artıran etmenler. Devlet çok borçlandı. Resmi kanallardan kredi olanakları daraldığı için özel sektör kendi kredi almaya başladı. Türkiye 2000'li yıllara kadar her yıl 4.5 milyar dolar borç ödeyecek. Bunlar ertelenebilirse, ki Özal'ın yurt dışı gezilerindeki amaçlarından biri de budur, biraz rahatlatma olacak.

"Günlük kur uygulamasına geçilmesinin serbest piyasa üzerindeki etkileri nasıl oldu?"

"Günlük kura geçildiğinde resmi olmayan piyasa ortadan kalkar sanılıyordu. Bu, ancak dengedeki bir ekonomi için geçerlidir. Döviz arz ve talebi eşit olsaydı saptanan kurların ikinci piyasayı ortadan kaldırıcı etkisi olabilirdi. Ama dengeden saptırıcı nedenler çok."

"Son günlerde yoğunlaşan devalüasyon söylentilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?"

"Serbest piyasa ile resmi kur arasındaki fark yüzde 10-15 oranında açıldığı zaman bu tip beklentiler artıyor. Şimdi de böyle. Dikkat edilmesi gereken nokta her iki piyasada da eğilimin aynı yönde olduğudur. Serbest piyasada fiyatlar yükselirken resmi piyasada da yükseliyor. Seçimlerden sonra hükümet, on bin doların üzerindeki döviz fiyatlarının belirlenmesini piyasadaki pazarlığa terketti. Bu, döviz kurunun serbest bırakılması anlamına geliyor. Artık devalüasyon kararını piyasa verecek."

"Serbest döviz piyasasının geleceği nedir?"

"Bence sistem devam eder, değişmez. Döviz borsasının kurulması spekülatif döviz talebini bir ölçüde kontrol altına alabilir. Ama bu tip talep, toplam talebin önemli bir kısmını oluşturmuyor. Spekülatif amaçlı ve kısa vadeli talep döviz borsası ile kontrol edilebilir. Fiyatların serbest kalmasıyla marjlar daralır. Böylece spekülatörlerin bir kısmı çekilir. Ancak, Türkiye'deki iç dinamikler sonucu dövizin her türüne ihtiyaç var. Talep büyük. Sistemin devamını gerektiren şey de talebin niteliğidir."

— Yasemin Öztürk

Perde açılıyor. Yarbay North, Kongre Soruşturma Komisyonu önünde yemin ediyor. Kongre üyeleri, gazeteciler, televizyoncular, "body guard"lar. Salon tıklım tıklım dolu. Sürekli patlayan flaşlar altında yığıtlığe toz kondurmadan duran yakışıklı Yarbay North, yeni bir skandalla sarsılan kızgın kamuoyunun önüne atılan yem durumunda. Aradan zaman geçtikçe North kendini toparlayacak, saskınlığını yerini umursamazlık almaya başlayacak ve görev süresinin bitimine bir yıl kalan Reagan, Nixon'ın akıbetine uğramaktan kurtulacaktır.

Oliver'in maceraları mı?

İran-Kontra Skandalının ardındaki gerçekler, Yarbay Oliver North'un kişiliğinden çok özelleştirilmiş bir dış politikanın içyüzünü sergiliyor.

Iran-Kontra faaliyetleri, kafası hafif karışık bir deniz yarbayının şimdi becerebildiğinden daha iyi yürütülmeli. Başarı sağlanabilmesi için (*harekât*) CIA tarafından yeniden üstlenilmeli. Buna ihtiyaç büyük." 1986 Haziranında bir *PROF* mesajında (*Beyaz Saray'da bilgisayar aracılığı ile yürütülen haberleşme sisteminde mektuplara verilen ad*) açıkça dile getirilen bu çaresizlik ifadesinin sahibi, henüz bir yıl sonraki ününe erişmemiş Oliver North. Mesajı alan ise Reagan'ın ulusal güvenlik danışmanı Amiral John Poindexter.

O günden bu güne, Türkiye basınında "İrangate", ABD'de ise çokluk "Iran-Kontra olayı" (*Nikaragua boyutunu ihmal etmemesi bakımından*

bizim de tercih ettiğimiz tanım bu) diye bilinen bu gizli operasyonlar dizisine ilişkin bir çok gelişme oldu. İlk Reagan'ın özel üç kişilik Tower Komisyonu, ardından Kongre ve Senato komisyonları kuruldu, soruşturmalar saatlerce televizyondan naklen yayınlandı, raporlar hazırlandı, basıldı. Bunların arasında *şimdilik* en sonuncusu, 18 Kasım 1987'de yayınlanan ve Türkiye'nin rolünü de gündeme getiren rapor. 690 sayfa uzunluğunda ve 1.5 kilo ağırlığındaki bu rapor vesilesiyle "16. ülkenin" yani Türkiye'nin de çorbada tuzu olduğu ortaya çıktı.

Iran-Kontra olayı ile Türkiye arasında sıcak bir bağ kurulmasını sağlayan bu haber oldu. Ancak biz, bu dosyayı derlerken olayın bizi doğru-

dan ilgilendiren yanının ötesine geçmek istedik. Olayı genel hatlarıyla, başlangıçtan bu yana ele alıp "kim, ne zaman, nerede, ne yaptı?"nın ötesinde, ABD'nin iç ve dış politikası bağlamında irdelemeyi tasarladık.

Iran-Kontra diye adlandırılan olaylar dizisi ABD'deki siyasal yaşamın arazlarından, arasına rastlanan dışavurumlarından sadece biri, en tazesisi. Lübnan'dan bir gazete haberi yoluyla tesadüfen kamuoyuna malolan bu olay, onca kirli çamaşır arasından gözler önünde kısmen yıkanan bir kanlı gömlek adeta.

Iran-Kontra olayının bize ABD hakkında söylediği nedir? Sanırız cevabı aranması gereken soru bu. İlk, dünya kamuoyunu 15 aydır yakından ilgilendiren gelişmelerin nasıl başladığını hatırlamakta yarar var.

İran, Nikaragua, Lübnan ve hatta Laos...

Şah rejiminin İslam devrimi ile yıkılması ABD-İran ilişkilerinde yepyeni bir dönem başlattı. İran'ın hayli militanca yürüttüğü antiemperyalist kampanya, Tahran'daki ABD Konsololuğu'nun işgali ve görevlilerin rehin alınması ile doruğuna ulaştı. 1980 başından rehineler bırakılana kadar bir hayli gerginleşen ilişkiler, daha sonra bazı konjonktürel gevşemeler yaşadı ise de gerginliğini sürdürdü.

Lübnan'da süren iç savaş ortamı İran rejimi yanlılarınca çeşitli biçimlerde kullanılmaktaydı. ABD'nin bölgedeki varlığına ve diğer siyasi güçlere karşı mücadele yürütülürken, kimi Amerikalılar rehin alınarak talepler öne sürülüyor, yoğun propaganda yapılıyordu. Öte yandan, İran-Irak savaşı uzuyor, bölgedeki güçler savaşın akışını etkilemeye çalışıyorlardı. Bu arada ABD ve İsrail başta olmak üzere, bir dizi ülke tarafsızlık kisvesi altında dönemsel olarak değişen tercihleriyle savaşa doğrudan ve dolaylı müdahaleler yapıyordu.

Bu bağlam ve ortam içinde, CIA'nın Beyrut'taki kilit adamı William Buckley'nin kaçırılması bir bakıma olayların akışını belirleyen bir dönüm noktası oluverdi. Buckley'i kurtarabilme ihtimali ABD yönetimini Şii militanlarla dolaylı da olsa pazarlığa oturma noktasına getirmişti. İşte bu siyasi ruh hali içinde Reagan rejimi, İran

içinde bazı kesimlerle ilişkiye geçerek, can düşmanına silah satışını, başka bir deyişle rehine-silah değiş-tokuşunu başlattı.

İleride, olay duyulduğunda, Reagan yönetimi silah-rehine takasını kökten reddedecek, aslında İran ile ilişkileri düzeltmek üzere bir politika izlendiği görüşünü yaygınlaştırmaya çalışacaktı. Ama ayrıntılar gün ışığına çıktıkça görülecekti ki, yapılan bir silah-

Gizli operasyonlar, ilişkiler sonucu bu takas gerçekleştiğinde sebebi hâlâ tam olarak aydınlanmamış bir gelişme oldu: İran'dan sızdırılan bir haber Lübnan'da yerel bir gazetede yayınlandı. O ana kadar gizli yürütülen İran-ABD pazarlığı dünyaya ilan edilmişti artık. Gelsin demeçler, gitsin karşı demeçler, yalanlamalar, komisyonlar, North'lar, Poindexter'ler, vs..Ve hepsi de geldi, geçti.

bulmayan politikası "gayri resmi" olarak uygulanmış, üstelik silah satışlarından elde edilen gelirin bir bölümü Kongre yasakladığı halde Kontra'lara aktarılmış, bir bölümü ise aracı şirket sahiplerinin İsviçre bankalarındaki hesaplarına konmuştu. Bu Amerikan yasalarına ters düşüyor, yürütme erkine tanınan hakların aşıldığı anlamına geliyordu.

Olayların merkezinde yer alan Oli-

Ollie North. Olayların baş sorumlusu.

rehine takasından başka bir şey değildi. Ve bu takas da nihai sonuçları bakımından başarısızdı: Üç Amerikalı rehinelikten kurtulmuş, başka üç Amerikalı rehin alınmıştı. İran ise biraz piyasanın üstünde fiyat ödemiş olmakla birlikte, yüklü miktarda silah ve yedek parça elde ederek (2004 TOW, 200'den fazla HAWK uçaksavar füzesi, vs.) bu ihtiyaçlarını kısmen gidermişti.

Bu olay neden aylarca ağızlardan düşmedi, neden Amerika kamuoyunda bu kadar ilgi çekti? Herhalde ABD-İran "yakınlaşması" değildi bunun sebebi. Görünürde, infial yaratan mesele, ne yapıldığı değil, bunun nasıl yapıldığı idi. ABD ile İran arasındaki ilişki gizli yollardan, özel şirketler ve "resmi" olmayan "sıradan" vatandaşlar tarafından yürütülmüş, Reagan yönetiminin Kongre'den destek

1979 Temmuz Sandinistalar Somoza rejimini deviriyor. Carter yönetimi ekonomik yardımı başlatıyor.

1981 Ocak ABD umduğunu bulamıyor ve 75 milyon dolarlık yardımı kesiyor.

1982 Mart CIA'nın Nikaragualı rejim aleyhtarı Kontra'lara gizli yardım yaptığı öğreniliyor.

1982 Mayıs Nikaragua Sovyetler Birliği ile 166.8 milyon dolarlık yardım anlaşması yaptığını açıklıyor.

1984 Nisan CIA'nın Nikaragua koylarına mayın döşendiği öğreniliyor.

1984 Ekim Bütçeye eklenen Boland şerhi ile ABD yönetiminin Kontra'lara yaptığı her tür yardım bir yıl için yasaklanıyor.

1985 Haziran Kongre, Kontra'lara 27 milyon dolarlık askeri olmayan yardımı onaylıyor.

1986 Mart Kongre Reagan'ın Kontra'lara 100 milyon dolarlık yardım teklifini reddediyor.

1986 Ağustos Kongre, Kontra'lara 100 milyon dolarlık yardımı onaylıyor.

1986 Kasım Başkan Reagan, Kongrenin yasağına rağmen, ABD'nin Kontra'lara gizlice milyonlarca dolar yardım yaptığını kabul ediyor.

1987 Kasım Ağustos'ta Guatemala'da Nikaragua'nın ve diğer dört Orta Amerika ülkesi Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı Barış Planı 5 Kasım'dan itibaren yürürlüğe giriyor.

ver North'un 'belki biraz yasadışı ama yurtseverlikten başka amacı olmayan' bu girişimi şöyle açıklanacaktı. "Amerika'nın güvenliği Nikaragua'daki devrim ile tehlikeye düşmüştü. Bu ülkenin kuşatılması, rejim karşıtı Kontra'lara ABD'nin sürekli mali/askeri yardımı ile gerçekleştirilecekti. Kuşatmanın rejimi gitgide yıpratıp yerinden edebileceği düşünülmüştü. Bu görüşle Reagan yönetimi Kongre ve Sena-

to'dan defalarca yardımın sürdürülmesi talebinde bulunmuş ancak talepler reddedilmişti.

Resmî yardımdan umut kesildiğinde North ve diğerlerinin aklına, hükümet politikasını sürdürmek üzere özel kişilerden, kuruluşlardan ve hatta yönetime yakın diğer ülkelerden yardım sağlamak gibi 'dahiyane' bir fikir gelmişti. Bu senaryo içinde İran'a silah satışlarından elde edilecek 'kâr'ın Kontra faaliyetlerine transferi! Plan uygulamaya kondu. North, gerek İran-ABD ilişkileri, gerek Kontra'lara yardım operasyonlarının başına emekli general Richard Secord (ve dolayısıyla ortağı Albert Hakim)i getirdi. Haliyle hem Secord hem Hakim "yürekten inandıkları bu siyasi projeyi" gerçekleştirirken kendi şirketlerini palazlandırmayı da ihmal etmeyeceklerdi.

Deniz yarbayı Oliver North Milli Güvenlik Konseyi'nde ikincil bir görevi sürdürürken İran-Kontra olayının baş kahramanı oluvermişti. Kimdi bu adam? Nereden gelip, nereye gidiyordu? Ve gerçekten gelişmelerin mimarı, tek sorumlusu muydu? Yukarıda aktarmaya çalıştığımız gelişmeler duyuldukça herkesin kafasında benzer sorular belirmeye başlamıştı.

Oliver North'un, ya da sevenlerinin ağzıyla Ollie'nin askerlikte yıldızının ilk parlaması 1968'e, Laos'a kadar uzanmaktaydı. 1964'de, Saygon'da (*daha sonraları İran-Contra soruşturması sırasında adı tekrar ortaya çıkacak olan*) General John K. Singlaub yönetiminde MACV-SOG (*Askeri Yardım Komutanlığı, Vietnam - Özel Operasyon Grubu*) adında bir birlik kurulmuştu. Asli görevi politik cinayetlerin "denetlenmesi" olan bu ekibe 1968'de Üsteğmen North'un da katıldığını görüyoruz. Ayrıca o sıralar yarbay olan Secord'un da grupta hava hücumlarından sorumlu komutan oluşu, en azından North-Singlaub-Secord tanışıklığının "askeri başarılarla" sıranmış hayli uzun bir geçmişi olduğunu gösteriyor. Komisyon soruşturmaları sırasında sol memesinin üstü Vietnam'da aldığı kahramanlık madalyalarından geçilmeyen, altı günde bütün ABD'yi "yurtsever kararlılığı" ile büyüleyen yarbay, Laos'taki geçmişinden bahsetmeye vakit bulamayan, MACV-SOG mensubu Ollie'dir.

Komisyonlar...

İran'dan sızdırılan ve Lübnan'da yayınlanan gazete haberi, yukarıda da belirttiğimiz gibi ilkin Reagan yönetiminin şaşkın yalanlama çabalarıyla karşılandı. Kısa bir süre sonra, olay kahramanlarının yoğun "durum muhakemeleri" üzerine, önemli belgeler başarıyla yokedildikten sonra Adalet Bakanı Edward Meese aracılığıyla haber doğrulandı.

bazı belgeleri kaçırmış ve de soruşturma salonunda görüşmelere yol açan o safiyane itiraf: North'un bilgisayar kullanımındaki pahalı cahilliği. Yukarıda da sözünü ettiğimiz PROF haberleşme ağı içinde gönderilen gizli mesajların sistemin hafızasından silinmesi için gerekli komutu, ekrandan metin silen komutla karıştırdığını pişman bir ifadeyle anlatan North o anda bile sempati toplamasını biliyordu.

Haydar Tunçkanat: Türkiye'nin adı nasıl karıştı?

İran ile pazarlığın Yb. North ve Richard Perle tarafından yapılmış olduğu anlaşılıyor. Bu iki şahsın İran'a gittikleri, Soruşturma Komisyonu raporlarında açıklanıyor. Silah ve yedek parçalar da önce İsrail'e sevkedilecek, oradan CIA'nın paravan hava yolları şirketine ait uçaklarla İsrail'den Portekiz'e götürülecek ve Lizbon'dan kalkacak aynı uçaklarla, malzemeler İran'a gidecektir. Fakat, son anda Portekiz hükümeti İsrail'den kalkacak silah yüklü uçakların ülkesine inmelerini istemiyor.

Bu durumda, CIA'nın Avrupa'daki sorumlusu, Ankara'daki CIA istasyon şefini arayarak, İsrail'den kalkacak uçakların Kıbrıs Rum Hava sahasından geçerek Türk Hava sahasından İran'a gitmeleri için acele izin alınmasını istiyor.

Uluslararası kurallara göre, tarifeli seferler dışındaki sivil kargo uçaklarının hava sahasından geçişleri o ülkenin iznine bağlıdır. Geçiş izni için uçağın uçuş tarihi, numarası, cinsi ve yükün önceden bildirilmesi zorunludur.

CIA istasyon şefi, Başbakan Turgut Özal ile temas kurmuş; Başba-

kan ve Genelkurmay, durumu tartışarak, Lübnan'daki Amerikan rehinelere kurtarılması karşılığında, İran'a petrol sondaj malzemesi götürecektir nakliye uçaklarının Kıbrıs Rum hava sahasından geçmemek koşulu ile Türkiye'nin hava sahasını kullanarak İran'a gitmelerine izin verilmiş. Fakat uygulama sırasında uçakların Kıbrıs Rum hava sahasını kullanarak Türk hava sahasına girmeleri ve uçak pilotunun yer istasyonuna, yükünün silah olduğunu bildirmesi hoş karşılanmıyor. Dost bir ülkeye ait olduğu için de uçağın Türk Hava Kuvvetleri uçakları tarafından zorla indirilmesinin de doğru olamayacağı, ayrıca gizli silah satışının da ortaya çıkması olasılığı karşısında, olayın üzerine gidilmiyor ve CIA'nın paravan hava yolları şirketine ait uçakları, İran'a silah taşımaya devam ediyorlar. Başbakan Turgut Özal da 24 Kasım 1987 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan beyanatında olayı doğruluyor. Böylece, İran'a gizli silah satışında rol alan 16. ülkenin Türkiye olduğu kuşkuyla yer vermeyecek biçimde en yetkili ağızdan doğrulanmış oluyor.

Burada bir parantez açalım ve resmi belgelerin yokedilmesine ilişkin North'un yarı-profesyonel polisiye maceralarına değinelim. Belgelerin kâğıt parçalama makinesinde imhası sırasında, aracın aşırı kullanım yüzünden bozulması ve Beyaz Saray'dan tamirci aranması; North'un odasını, dosyaları Adalet Bakanlığı yetkilileri mühürlediği halde, sekreter Fawn Hall'un sırtında, çizimlerinin içinde

Yaklaşık üç ay süren komisyon soruşturmalarının ortaya çıkarttığı, ya da bilenlere bir kez daha hatırlattığı gerçeklerden biri de televizyon yoluyla yaratılan sempatinin sınır tanımazlığı idi. North ekranlarda belirene kadar, kamuoyunda esen eleştirel tavır, bol madalyalı Ollie'nin hamasi, fakat etkin ifadesi ile altı günde yumuşatıldı. Soruşturmaları, yakından, bazen günde 8-10 saat izleme-

nin kazandırdığı bir boyut var ki, bu, yazılı metin ve raporlardan elde edilemiyor. O da, hayatları boyunca "profesyonel bir yaklaşımla demokrasinin kurtarılması ya da inşası" adına kirli ve kanlı operasyonlara bulaşmış bir grup adamın, sıkıştırıldıklarında apaçık ortaya çıkan, aslında insanlık ve demokrasi düşmanı yüzleri; zaman zaman spotlar altında riyakârlığın terli yüzlere, kızarıp bozarmaya ve tiklere dönüşmesi. Aktörlükte en başarılıları olan North'un bile zaman zaman içine düştüğü, böylesine öğretici; ideal demokrasi havarilerinin ger-

çek yüzünü bütün çıplaklığı ile aksettiren bocalamalar görülmeye değerdi. Görebilene tabii.

Ve rapor... Ve Türkiye...

6 Ağustos'ta biten soruşturmanın ardından, aylar süren bir çalışma ile 690 sayfalık rapor yayınlandığında soruşturmayı yakından izleyenlerin canıncı yeni bir bilgi edindikleri söylemez. Komisyon raporunun vardığı sonuç da beklendiği, ya da olması gerektiği gibiydi. Anayasal bir krizden söz etmemeye, siyasi düzene ilişkin en ufak bir kaygıya yol açmamaya aşırı

özen gösterilen raporda özetle siyasi yapının esas itibarıyla ideal olduğu vurgulanmış; uygulamaya ilişkin kimi hataların yapıldığı ama bunların sorumlularının bile aslında yurtsever oldukları, ancak hadlerini bilmedikleri belirtilmişti. Kınanan bunlardı. Gerisi kozmetik değişiklik önerilerinin, bir-iki tavsiyenin ötesine geçmemekteydi.

16. ülkenin Türkiye olduğunun raporun yayını ile anlaşılması, bizim açımızdan yeni bir bilgidir şüphesiz. Fakat hayli büyük bir tablonun küçücük bir unsuru olduğumuzu unutmadan olanları değerlendirebilme soğuk-

Baskın Oran

Yolgeçen hanına döndük (!)

"Abi, orda vakit biraz geç oldu galiba, kusura bakma. Belgelerde Frank Terpil diye bir herif geçiyor. Ben bunu hatırlayacağım bir yerlerden. Sen mi yazmıştın acaba?"

Sabahın birbuçuğunda arayan Ufuk Güldemir'e adigeçen muhterem hakkında gerekenleri aktardıktan sonra Uğur Mumcu sordu: "Bu 'Kürtlere Destek Programı' adlı haberin çok önemli. Sedat'la ikinizde aynı belgeler var. Nasıl atlatma yapabildin o konuda?". Cevap samimiydi: "Burada Amerikalının biri gösterdi, abi".

İrangate'in Türkiye'ye yansıması, şu kadar yıldır aynı kaptan yiyen iki ahbap çavuşun, Sedat Ergin'le Ufuk Güldemir'in ayrı ayrı gazetelerin Washington muhabiri olunca giriştikleri sıkı rekabet sonucu, oldukça başdöndürücü cereyan etti. Bilardoda üstüste sayı çeker gibi verilen haberler, ekleriyle birlikte tam 3036 sayfalık gerçek bir hiyeroglif dayandığı için, saata karşı bu yarışta bazen birbiriyle, bazen kendi içlerinde, bazen de Türkiye'deki durumlarla çelişti. Geçiş iznini hükümet verdi ise, 147 Bin dolar rüşvetten söz eden "Sarı Meyve Operasyonu" neyin nesiydi? Ya "Kuleyi Ayarladık" manşeti? Neresinden girsen en az 1000 Km. tutan bir Türkiye'de böyle kafadan uçak geçirecek "casus" kuleciye ceza değil, cesaret madalyası gerekebilirdi. İzinin Genelkurmay'dan verilmiş olma olasılığı ise İnal Batu'nun bir demecine dayandırıldı. Oysa Batu son-

radan şöyle diyordu: "Muhabirin sorduğu soruların kimine cevap veremedim. 'Bunları kimden sorayım, Genelkurmay'dan mı?' dedi. Valla, ben bilmiyorum, kimden sorarsan sor, ama benden sorma, türünden bir cevap verdim" Ertesi gün muhabir haberi "İnal Batu... Konu Genelkurmay Başkanlığından soruşturulmalıdır" dedi" biçiminde vermişti.

Aslında, Türkiye'den İran'a silah geçirilme olayı kendi başına hiç de önemli değil. Sanayi çarşısı deyişiyle "keyfe keder", hepsi bu. Çünkü geçiren bir süperdevlet, üstelik fiilen denetlenmesi aşağı yukarı olanaksız bir yerden, yani havadan geçiriyor. Onun için, gelip gelip de bizimkilerin sonunda, "Biz beyana itibar ederiz," demesine kusura bulmak zor. Olayın önemi, Amerika'nın birbirine tamamen zıt iki ayrı yüzünden çıkarılması gereken üç derste toplanıyor.

Birincisi, bu İrangate olayı aslında Amerika için bizden daha önemsiz. Oysa bizim "egemenlik haklarımız" söz konusu. ABD hükümeti bu işi rehin alınmış yurttaşlarının hayatını kurtarmak için yapmış, üstelik de parasıyla Nikaragua'da Amerikan çıkarları için çarpışan Kontra'lara yardım etmiş. Ama Amerika ayağa kalkıyor. MIT —mil pardon— CIA belgeleri yayınlanıyor. Çünkü safyürek Amerikan halkı yalan dolandan hoşlanmıyor. Hepsini bu. Oysa, belgeler asıl Türkiye'nin ipliğini pazara çıkardığı hal-

de Türkiye'nin kılı kıpırdamıyor. Yayınlanmasa, hayatta duyacağımız yok. Amerika'nın bu yüzünün iyi değerlendirilmesi ve bundan ders alınması gerek. Gizlilik ve yalandan nefret, Yankee'lerde olan, özbeöz Türklerde pek bulunmayan (artık kalmayan?) nitelikler.

Gelelim Amerika'nın öbür yüzüne... Yarbey North 1980'de ABD Tarihhan büyükelçiliği baskınında alınan rehinelere kurtarma operasyonu için ünlü İncirlik'e geliyor. Operasyonun rezili çıkınca dönmek zorunda kalıyor. Ya dönmeseydi? Sonra tekrar geliyor, önce İstanbul'dan İranlı kaçırıyor, sonra İran'a silah kaçırıyor. Yolgeçen hanı. Ülke toprağına bu kadar hakim olamayan bir Türkiye'de, zaten U-2 gibi sabıkaları olan Amerikan üslerinin, çok değil birkaç vakte kadar Türkiye'nin başına esaslı bir çorap öreceği şimdi anlaşılmasaydı, bir dahaki sefere zor anlaşılır. Laz'a idam edilirken sormuşlar, son sözün nedir diye, "Bu bana ders olsun" demiş.

Amerika'nın ikinci yüzünün verdiği bir diğer ders daha az ciddi değil. İrangate olayının aktiflik bakımından ikinci, rütbe bakımından birinci aktörü General Secord, bir de ortaya çıkıyor ki, ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulmuş gizli bir proje olan "Kürt Ayaklanmasına Destek Programı"nın da yöneticisi!

Buna, işte buna yapılacak tek yorum, olsa olsa, bazı kamyonların tamponlarında bir aralar görülen şu arabesk özdeyiş olabilir: "Ne Söylesen Bi Fazla"!

kanlılığını göstermek kaydıyla. Kasım 1985'te İsrail'den, İran'a silah sevki sırasında Portekiz'in silah taşıyan uçaklara iniş izni vermesi yüzünden Türkiye'nin, hava sahasının bu uçaklar tarafından kullanımı için olumlu tavır takındığı yeni öğrenildi. Türkiye'nin izni nasıl verdiğinin ayrıntıları ise belki ileride öğrenilecektir. Baskın Oran'ın tekrar gündeme getirdiği sorulara da tatmin edici cevaplar bulunabilir. Yalnız bu olayın bir kez daha bize hatırlattığı şu: NATO üyeleri arasında bile ABD ile ilişkiler açısından tek tip davranış söz konusu değil. Gerçi durum biraz farklı ama, Portekiz direnmiştir, Türkiye direnememiştir. Evet demek zorunda bırakılmıştır. Bu konunun sorgulanması, nasıl bu noktaya gelindiği ve nasıl çıkılabileceği, esas tartışılması gerekendir.

Ne öğrendik?

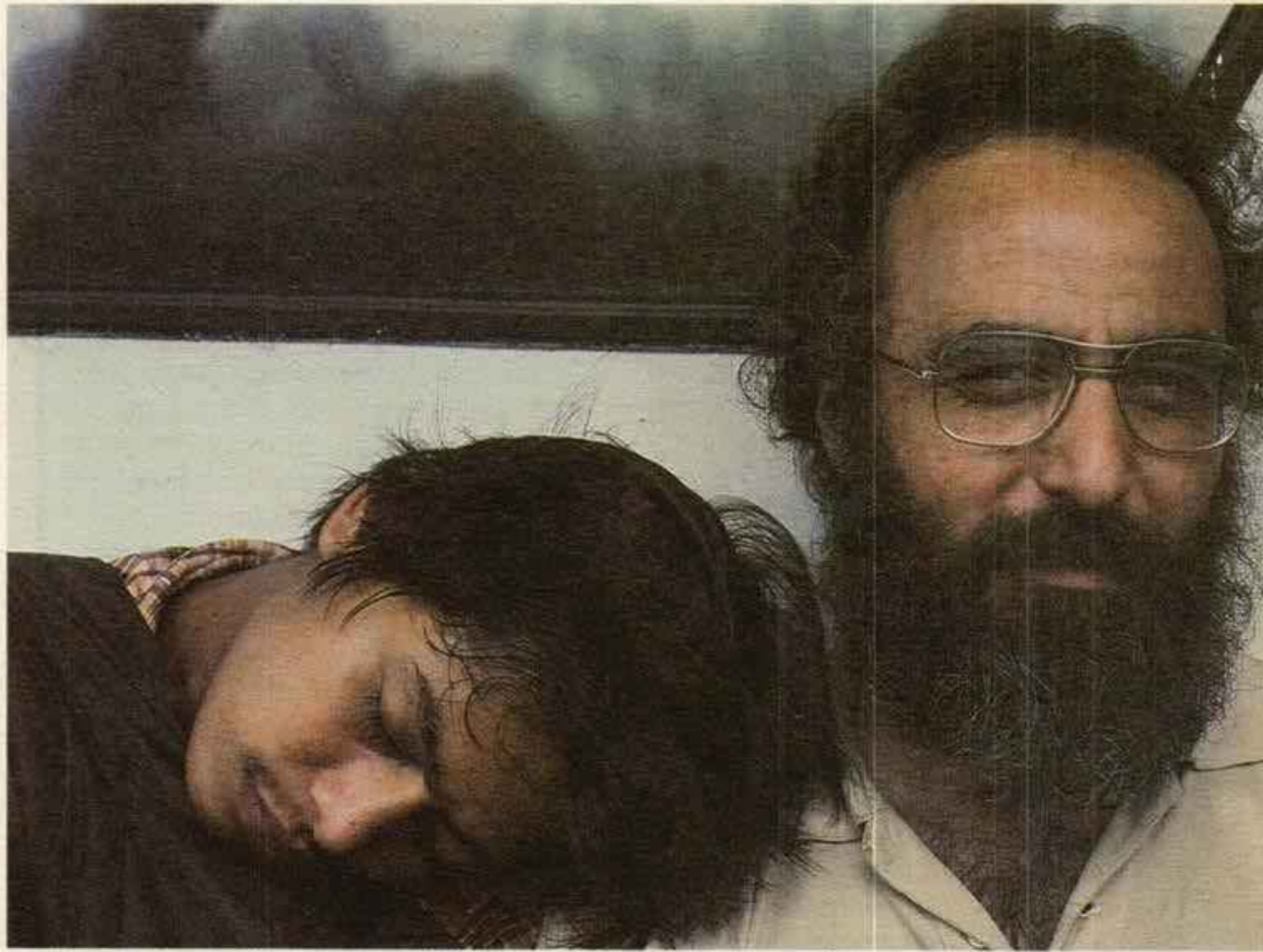
ABD iç ve dış siyasetinin anlaşılabilmesi için İran-Kontra olayının çok değerli bir malzeme olduğu açık. Pat Tummons'un da belirttiği gibi, ABD'de siyasi eğilimlerin oluşumu ve değişimine ilişkin ilginç ipuçları sağladı bu olay. Öte yandan idealize edilmiş ABD demokrasisinin gündelik işleyiş mekanizmasının ne denli gizlilik, kirlilik içerebileceği bir kez daha gündeme geldi. Şurası açık: ABD yönetimi, bu denli sansasyonelleşme imkânı bulamayan, fakat aynı önemde bir dizi operasyon daha yürütüyor. Hem de neredeyse her gün. Bu tür bir işleyiş neredeyse kaçınılmaz hale gelmiş. Niye mi? Nikaragua ile ilişkileri ele alalım: Askeri yardım, rejime karşı tavır, vs. kamuoyunda Reagan yönetiminin arzuladığından bir hayli farklı ele alınmaya başlayınca, Kongre ve Senato da yer yer söz konusu taleplere duyarlılık göstermek zorunda kaldı. Nitekim Reagan'ın istediği yardımlar bir kaç kez onaylanmadı. Yönetim çaresiz kalamazdı tabii! Tıpkı öncekiler gibi, derhal "saat gibi işleyen" ekipler kurulabilir, otel odalarında (İstanbul Sheraton mesela?) planlar yapılabilir, operasyonlar başlatılabilir. Ve bu operasyonlar sayesinde kimileri köşeyi dönerdi. (İran'a satılan silah ve yedek parçalardan elde edilen 16 milyon dolarlık gelirden Secord ve Hakim'in şirketi 12 milyon dolarlık bir kâr sağlamıştır). Ve bütün bunlar olağanüstü bir gizlilik içinde yapıldı-

ğından kamuoyunun, kongrenin, senatonun tepkisi gibi lüzumsuz bir takım problemler de yaratılmazdı. Ta ki, kendini bilmez, zaten güvenilmemesi gereken bir kaç İranlı, gelişmeleri basına sızdırmaya görsün! Kaldı ki onun da çaresi vardı. Sistem, komisyonları, televizyondaki soruşturma şovları ile kendini ve Reagan'ı temize çıkarabilirdi. İran'ın da bu işten pek zararlı çıktığı söylenemez. İran, kısmen ve geçici de olsa ABD rejiminin yıpranmasına yol açabilmiş, pahalı da olsa silah ve parça ihtiyaçlarının bir bölümünü giderebilmiştir. Nikaragua'nın

gördüğü zarar ise ortadadır.

Bir kez daha uyutulan Amerikan kamuoyu, siyasi rehabet içinde, kafa-lardaki ideal demokrasi imajını sarsma fırsatını yine kaçırmıştır. ABD yönetimi, rejimin siyasi meşruiyeti gerçi kısmen de olsa, yara almıştır İran-Kontra olayı ile. Fakat bu yara daha çok dışsaldır; yani yabancıların gözünde yıpranmıştır ideal ABD imajı. Henüz içsel ve ciddi bir sorgulamanın başladığı söylenemez. Yine de bu yaranın sarılış biçiminden herkesin çıkartacağı dersler olacaktır.

—E. Ahmet Tonak

Nikaragua'da bir Türk. Sungur Savran bir Sandinistle birlikte.

Kuşatılmış Nikaragua'dan

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim üyesi-yken 1980 Eylül'ünden sonra istifa eden Sungur Savran geçtiğimiz yıl Nikaragua'yı ziyaret ederek kuşatma altındaki devrimin sorunlarını yerinde inceledi. Halen 11. Tez Dergisi Yazı Kurulu üyesi olan Sav-

ran'la İran-Kontra olayının Nikaragua üzerindeki etkilerini tartıştık:

E. Ahmet Tonak: *Sungur, hatırladığım kadarıyla 1986 Nisan sonu Nikaragua'ya gittin. Kontra olayı olsun, ABD'nin askeri müdahale ihtimali olsun, bunlar sokaktaki insanın gerçekten benimseyerek tartıştığı meseleler*

mi? Hayatın gündelik akışı içinde, bu askeri ve ekonomik kuşatma, kendini özellikle pahalılık ve kıtlık şeklinde de hissettiriyordur sanıyorum. Nasıldı genel durum?

Sungur Savran: 1986 yılının Mayıs'ında Managua'da herkesin ağzında bir slogan vardı: "Somos tres millones, derrotando cien millones!" Kabaca şöyle demek: "Üç milyon kişiyiz, yüz milyonu yeneriz!" Nikaragua'nın nüfusu yaklaşık üç milyon ama denklemin öte yanında yer alan ABD'ninki yüz milyondan çok fazla. Yüz milyonla o dönemde ABD Kongresi'nde tartışılmakta olan Kontra'lara yüz milyon dolarlık yardım kastediliyordu. Çok anlaşılır bir şeydi bu slogan, çünkü Nikaragua'ya kısa bir

herşey daha beter çığrından çıkıyor

Haluk Gerger Skandalın ardından

Söz konusu skandalı, her biri ABD'yi anlamamız açısından önem taşıyan üç boyutuyla değerlendirmek gerekmektedir.

1) Kontra haydutlarına yapılan yardım, özellikle Reagan yönetimi içindeki Amerikan dış politikasının üç özelliğini gözler önüne sermektedir.

Birincisi, bir kez daha görülmüştür ki, ABD, sermayesine (sömürsüne), kültürüne (yozlaştırmasına) ve siyasal hegemonyasına (bağımlılaştırmasına) yeryüzündeki tüm ülkeleri alabildiğine açık tutma iradesine karşı çıkan her halka, elindeki her araçla açıkça savaş açmaktadır.

İkincisi, Reagan yönetimi, uluslararası ilişkilerdeki yasa tanımazlığını, ABD'nin "yasa üstü (dışı), egemenlik üstü" konumunu bir geleneğe, uluslararası hukukun fiili bir normuna dönüştürmektedir.

Üçüncüsü, ABD, Monroe Doktrini'nden bu yana, Amerika kıtasını şiddet ve sömürü cenderesi içinde tutmak politikasını sürdürmektedir.

2) İran'a gizlice silah satılması ise, herşeyden önce, ABD'nin terörizmden, bir dış politika stratejisi olarak, çok çeşitli biçimlerde yararlandığının somut bir göstergesidir. İran'ı en büyük düşman ilan edip, örneğin Türkiye gibi kimi müttefiklerini bu ülkeyi cezalandırmaya özendiren ABD'nin, Ortadoğu'da

anti-İran mihverini oluşturduğu sırada bu ülkeye gizlice silah satması, aynı zamanda, çifte standardın da görkemli bir örneğini göstermektedir. Tabii, ABD'nin bir ülkenin içişleri ve politik geleceği konusunda ne tür kaba, cüretli ve küstah bir biçimde ilgilenebildiğini, siyasal gruplara nasıl "markaj"lar uygulayabildiği de ortaya çıkmaktadır.

3) Amerikan iç politikası açısından ise, sözkonusu olay, o pek övülen "demokratik denetim mekanizmaları"nın nasıl yozlaştırıldığını ve hep iş işten geçtikten sonra devreye sokulabildiğinin bir başka örneği. Aynı zamanda, ABD içinde sermaye ile militarizmin ittifakının nasıl devlet içinde, gereğinde daha güçlü devletler yarattığının bir kanıtı, belki de buzdağlarının ortaya çıkan uçlarından sadece bir tanesi. Son olarak da çıkarılması gereken bir başka "ders"e değinmek gerek. ABD'de başkanlık sistemi artık tam bir feodal/emperyal devre dönüşmüştür. Demokrasiyi ve hukuk devletini yozlaştıran bu emperyal ahtapot, Yarbey North gibi feodal beylerle ulus-dışı iradeler oluşturabiliyor, Rambo mantığının korkunç sonuçlarını yaşama geçirebiliyor. Herhalde başkanlık sistemine geçmeyi düşünen ülkeler için anlamlı dersler oluşturmaları bu tür gelişmeler.

ziyaret bile Kontra savaşının ülke üzerinde yarattığı tahribatın örneklerini derhal kavramak için yeterliydi. Nikaragua devrimi tam anlamıyla kuşatılmış bir devrim idi. Ekonomik alanda savaşın yarattığı sorunlar elle tutulur mertebeye varmıştı: Pirinçten giysilere kadar birçok tüketim maddesi zorunlu olarak karneye bağlanmıştı, enflasyon daha o dönemde yüzde 200'ün üzerinde seyrediyordu (bugün abartma payını çıkarsak bile yüzde 1000-1500 arasında olduğu tahmin edilebilir). Özellikle Honduras sınırına komşu Kuzey bölgelerinde (Nikaragua'nın en verimli tarım bölgeleri Kuzey'e düşüyor) köylülerin Kontra çetelerinin baskınlarından kaçarak topraklarını terketmesi sonucunda tarımsal üretim önemli darbeler yiyordu vesaire vesaire.

Senin gözünle gördüğün bir Kontra tahribatı oldu mu? Askeri seferberlik halinin, savaşın tahribatının yanı sıra, siyasi ve psikolojik etkileri de oluyor sanırım. Ne dersin?

Masaya şehrine yakın bir kooperatif çiftliğini ziyaret etmiştik bir keresinde: Daha bir hafta önce Kontra'lar komşu çiftliğe saldırmış ve birkaç kooperatif üyesini katletmişlerdi. Herkes korku ve heyecan içinde olan biteni anlatıyordu. Bütün bunlardan sonra insanların çoluklarıyla çocuklarıyla ateşin içinde oturup çalışmalarını nasıl bekleyebilirsiniz? Bir de insani dram var yaşanan: On yedi yaşında kolunu, bacağını, gözünü yitirmiş gençler dolaşıyor Managua sokaklarında. Bütün bunlar halkta "savaş bitsin de ne olursa olsun" psikolojisinin gittikçe yaygınlaşmasına yol açıyor tabii. ABD'nin istediği de bu en başta.

Ama, bundan da ötede, doğrudan bir ABD istilası tehlikesi, konuştuğumuz bütün Nikaragualılar'ın dile getirdiği bir kaygıydı. Biz oradayken bütün Nikaragua gazeteleri, Kanada televizyonu tarafından ortaya çıkarılan bir CIA planının haberiyle kaynıyordu. CIA kendi adamları aracılığıyla ABD'nin Kosta Rika büyükelçisini öldürtecek, suçu Sandinistaların üzerine atacak, sonra da Libya örneğinde olduğu gibi "teröristleri cezalandırmak" ve Grenada örneğinde olduğu gibi "bölgedeki ABD yurttaşlarının güvenliğini sağlamak" için Nikaragua'ya askeri müdahalede bulunacaktı.

Kimse bunu "Sandinistaların bir propaganda oyunu" diye nitelemeye kalkışmasın. Çünkü dediğim gibi olay Kanada televizyonu CBC tarafından teşhir edilmişti. E, bu gibi planların ışığında ve Grenada'nın istilasının ertesinde (bence bu istilanın esas amacı ABD kamuoyunu Nikaragua'ya yapacak bir müdahaleye hazırlamak, ABD halkının nabzını ölçmek olarak düşünülmeli) Nikaragualıların kaygısını anlamamak mümkün değil.

ABD'nin ne yollarla desteklediği artık apaçık olan Kontra saldırıları geçtiğimiz günlerde duruldu. Şu sıralar Ortega, Kontra'larla görüşüyor. Hem bu son gelişme üzerine, hem de Nikaragua devriminin geleceği üzeri-

ne ne düşündüğünü merak ediyorum.

ABD'nin bütün bu baskılarının bugün Sandinistaları kolay kolay onaylanamayacak bir konuma getirdiğini de maalesef görüyoruz. Biz Managua'da iken yapılan 1 Mayıs kutlamalarında yaptığı konuşmasında Daniel Ortega "Kontra'larla hiçbir görüşme yapmayız ve anlaşma imzalamayız" diye haykırıyordu. Meydan da alkıştan inliyordu. Aradan bir buçuk yıl geçti, geçtiğimiz Kasım ayında 50,000 kişinin katıldığı bir mitingde yine Ortega, Kontra'larla Başpiskopos Obando y Rivera aracılığıyla bir görüşme yapılacağını açıklayarak bu hattan geri düştü açıkça. Bir gazeteciye verdiği demeçte kendisi de itiraf ediyor kitle-

nin farklı bir şey beklediğini. Tamam, sadece dolaylı bir anlaşma sözkonusu, içeriği de ateşkes ile sınırlı. Ama Ortega geçmişte "hokkabazlarla değil sirk sahibiyle görüşmeyi" tercih ettiğini açıklamıştı. Korkarım, girilen yolun sonu Kontra'larla bir uzlaşma olabilir. Bu, devrimin kazanımlarından ödünler verilmesi anlamını taşıyacaktır kaçınılmaz olarak.

Henüz davanın yitirildiğini söylemiyorum. Ama Nikaragua devriminin kazanımlarının korunmasını istiyorsak, dünya çapında dayanışmayı artırmak zorundayız. ABD'nin Nikaragua devrimini boğmak için gösterdiği çabayı boşa çıkartmak bütün dünyanın ilericilerinin görevi. ■

Kontralar, dünya kamuoyunun bütün tepkilerine karşılık ABD yardımı ile Sandinist rejimi yıpratmaya devam ediyorlar.

'Teflon Başkan'ın dibi tutmadı...

Cok değil, daha bir yıl önceydi. Dünyanın dört bir yanında gazeteler "rezale!" başlıkları atıyor, "aldatıldık!" feryadı koparıyorlardı. Reagan yönetimi, Kongre'nin koyduğu yasağı hiçe sayarak Nikaragua Kontra'larına yardım etmiş; üstelik bunu, Körfez Savaşı'nda dökülen kanlara engel olmak için kendi koyduğu ambargoyu da (Operation

Staunch) hiçe sayarak İran'a satılan silahlardan sağlanan 'avanta'yla gerçekleştirmişti.

Bunun ortaya çıkması üzerine Amerika'da Devleti oluşturan üç 'erk', düş kırıklığı, dehşet ve hayret ifadesinde birbiriyle yarışa kalktılar. Dördüncü 'erk' olan basın ise Kasım 1986 olaylarına 'mal bulmuş Mağrîbi' gibi saldırdı. Teflon kaplama başkanın dişi tutmuştu sonunda! Köşe yazarları, yorumcular (hepsi değilse bile bunların önemli kısmı), açığı yakalamışlardı: İran-Kontra skandalı, Reagan yönetiminin maskesini düşürmek için kaçırılmaz fırsattı. Bu hükümetin yasaları hiçe sayan, beceriksiz, doğrultusunu 1980'lerden çok 1930'lara yakışan mantıksız bir komünizm korkusuyla belirleyen gerçek yüzü ortaya çıkacaktı artık.

Tepkiden eser yok

Aradan bir yıl geçti.

Şimdi durum ne merkezde? Ne yazık ki çok fazla bir şeyin değiştiğini söylemek mümkün değil.

Kimbilir, belki de yanlış, baştan beri sorulan sorulardaydı.

Meseleyi soruşturmak için iki kurul oluşturulmuştu. Bunlardan biri hükümetçe seçkin şahsiyetler arasından atanan bir 'ihtiyar heyeti'ydi; öbürü, bu dolapları çeviren karanlık güçler âlemine yönelik kovuşturmayı yürüten adli heyet. Bunların ikisi de meselenin 'nasıl'ına kafa yordular sadece. Nasıl başladı? Nasıl yürüdü? Kontra'lar parayı nasıl aldılar — daha doğrusu pek alamadılar? İsrailliler işe nasıl omuz verdiler?.. Her iki soruşturmanın da belli başlı noktaları bunlardı işte. Ama asıl 64 bin dolarlık soru bunların arasında hiç yer almadı. Üstelik bu büyük ödüllü soruyu, cevabı verebilecek konumdakilere kimsenin de sorduğu yok. Soru şu: O infiale ne oldu?

Bugün ABD'nin siyasi manzarasını hangi açıdan tahlil edersek edelim, bir şey kesin: İran-Kontra olayının açığa çıkmasıyla patlayan o infial, o öfke, o devlete tanınan sınırların çiğnenmediği duygusu.. uçup gidivermiş! Tepkiden eser yok artık. Bu sırroluşun nedeni, hükümetin durumu düzeltmeye, yoluna koymaya çalıştığı doğrultusunda bir açıklamayla da geçiştirilebilecek gibi değil. Tersine, gün geçtikçe herşey daha beter çığrından çıkıyor!

Soruşturma öze dokunmadan yürütüldü

Ronald Reagan:

"Olaydan çıkardığımız dersler..."

Başkan Reagan'ın 12 Ağustos tarihli televizyon söylevinin Beyaz Saray'dan açıklanan resmi metni.

Sevgili Amerikalı yurttaşlarım, bu İran-Kontra meselesi üzerine yürütülen Kongre soruşturmaları tamamlanmadan görüş açıklamayacağımı birkaç kez söylemiştim. Şimdi konuşmanın zamanı geldi. Ve bu akşam sizlerle bu olaylardan aldığımız bazı derslerden bahsetmek istiyorum.

Geçirdiğimiz şu son dokuz ay içinde başımızdan kafa bulandırıcı, acı olaylar geçti. Biliyorum, bu dönemde nelerin döndüğü konusunda kuşkularınız vardır. Ama umarım benim bu soruşturmalar karşısında yansızlığım açısından bir kuşkunuz yoktur.

Şimdiye kadar dört soruşturma yürütüldü. Bu soruşturmanın üçünü ben istedim, dördüncüsünü de onayladım ve tam anlamıyla işbirliği yaptım. Kongre oturumlarına Beyaz Saray'dan 250,000 sayfadan fazla belge sağladım. Özel günlüğümün kimi kısımları buna dahildir. Yani yeterince

Ne var ki kamuoyu olanı biteni memnunkulla, hoşgörülle karşılamakta.

Gülünç başsavcı

Başsavcı Edwin Meese'i ele alalım: Adam sadece bu umutsuz planın mimarbaşı Oliver North hakkında yürütülen ilk tahkikat sırasında ortaya çıkanları hasıraltı etmekle kalmadı, şimdi de çıkar bağı olan bir savunma sanayi şirketini (*Brooklyn, NY'daki Wedtech şirketi*) yasadışı yollardan kollamakla suçlanıyor. Meese'in bu göreve getirilmesinin bir hata olduğundan hâlâ şüphesi kalan varsa içlerinin rahat etmesi için söyleyelim: Başsavcının, Yüce Mahkeme yargıç

bilgilendirilmediğimi anlayınca cevapların aranmasına kendim önayak oldum.

Bulduğum cevapların kimini beğenmedim. Tower Kurulu'nun açıkladığı ve benim de geçen Mart söylediğim gibi, bizim ilk baştaki girişimiz silah satışlarına karıştı, silah satışları rehinelerle içiçe girdi... Dışişleri Bakanı Schultz da, Savunma Bakanı Weinberger de Amerikan halkının duyar duymaz, bu planın 'ver silahı - al rehineyi' türünden bir pazarlık olduğunu tahmin edeceklerini söylemişlerdi. Ve maalesef tahminleri doğru çıktı.

Sizlere Mart ayında söylemiştim: Kafam öyle meşguldu ki rehinelerle, bu kaygım hiç girilmemesi gereken alanlara kadar uzandı. Zincire vurulmuş Amerikalılar gözümün önünden gitmiyordu. Bu görüntü.. bu gerçek.. onların özgürlüklerinden, ailelerinden yoksun, yurtlarından o kadar uzakta olmaları.. aklımdan çıkmıyordu. Ve bu bir hataydı.

Amerikalı yurttaşlarım, aslında ne-

adayı Douglas Ginsburg'un geçmişini araştırırken nasıl gülünç bir duruma düştüğü ortadadır. Sicili konusunda türlü yalan söyleyen aday, Meese'i rahatlıkla atlattı. Sonunda Ginsburg yalanları yüzünden değil de gençliğinde marihuana içtim diye doğru söylediği için oldu yerinden.

Meese kepezeliği böyle gelişedursun, Kongre'de olanlar da halkın "yeti artık!" diyeceği noktaya varıldığını ortaya koyamadı. Soruşturma kapsamında alınan ifadelerde ne zaman basının henüz kurcalamadığı bir alana girilecek olsa, oturma başkanı hemen 'kifayet-i müzakere' ilan edip, bu konular hakkında tartışmalara son ve-

Uyuşturucu kaçakçılığı konu dışı bırakıldı

riyordu. Ve bu hal karşısında yine halk, daha da beteri, duruşmaları izleyen basın, hiç bir merak belirtisi göstermiyordu. Kontra'lardan bazılarının, CIA'nın "Latin Kıymetleri" denilen 'has adamları'nın uyuşturucu kaçakçılığı yaptıklarına dair iddialar vardı. Ama bu iddialar konu dışı kabul edildi. Üstelik gerekçeleri hiç bir zaman açıklanmadı. Aynı şekilde, İsrail Hükümeti'nden, soruşturma kurullarıyla işbirliği yapması doğrultusunda hiçbir talepte bulunulmadı.

Eski skandal

Gelin şimdi, bütün bunları, 1970'li yılların başlarında gerçekleşen Watergate olayıyla kıyaslayalım. Watergate

yi başarmak istediğimi size anlatabilmek için uzun uzun, sık sık düşündüm. Ne ki sizlere duyduğum saygının derinliği bu tür mazeretler sunmamı engelliyor. İşin aslı şu: Bu yanlış doğru kılmak için söyleyebileceğim hiçbir şey yok. Yolundan sapan bir projeyi inatla takip ettim.

Paraların aktarılması

Soruşturmalarındaki öbür önemli mesele de, bildiğiniz gibi, paraların Nikaragualı Kontra'lara aktarılması meselesiydi.

Yarbay North ve Amiral Poindexter benim yapılmasını isteyeceğimi sandıkları şeyi yapıyorlardı. Nikaragua'da demokratik direnişi canlı tutuyorlardı. Aynı o zamanki gibi bugün de Sovyetlerin Orta Amerika'da bir köprübaşı edinmelerini engellemenin önemine inanıyorum.

Kontra davasıyla böyle içiçe olduğum için duruşmalar sırasında esas soru, bu aktarmadan benim haberim olup olmadığı idi. Ben, direnişçilerin üçüncü ülkelerden, özel kaynaklardan yardım aldığını biliyordum. Bu çabaları bütün kalbimle destekliyordum. Ama kocaman yazıyorum işte: Paraların aktarıldığından haberim yoktu. Gerçekten de, ortada aktarılabilecek bir para olduğunu bile bilmiyordum.

Ne ki sorumluluk Amiral Poindexter'in sorgusunda söylediği gibi onda bitmez. Amerika halkının nihai hesabı soracakları kişi benim. Amiral, sorgusunda beni korumak istediğini söyledi. Ama hiçbir Başkan hiç bir zaman hakikatten korunamaz. Hiç bir harekât başkumandandan saklanacak ka-

dar gizli olamaz. Kendi kararımı kendim verme hakkım, yükümlülüğüm vardı benim...

Benim niye bu duruma infial göstermediğimi sormuş biri. Geçen gün duydum. Aslına bakarsanız öyle zamanlar oluyordu ki öfkeden burnumun ucunu göremiyordum. Kimi kızmazdı ki onlara? Verilen zarara, kaybedilen zamana bakın bir! Ama bu kızgınlığın sonunda her zaman yine anlamışımdır ki infialin, öfkenin en iyi tedavisi eyleme geçmektir.

Değişiklikler yapmak

Şu başımızdan geçenlerin bir daha tekrarlanmaması için tedbirler aldım. Ne bu hükümette, ne de bundan sonra geleceklerde bu tür olaylar yinelenmeyecek. Ancak geçen şubat Tower Kurulu raporunu açıkladığı zaman söylenenleri çok iyi hatırlıyorum. Kurula göre hata, sistemden çok insanlardaydı.

Dünyada bilinen her tedbiri alabiliriz. İnsanoğlunun tasavvur edebileceği en iyi sistemleri kurabiliriz. Ama sonunda bunu çalıştıracak olanlar insanlardır. Ve ne yaparsak yapalım, insani umutlardan, zafiyetlerden, heveslerden hiç bir zaman uzak kalmayacağız.

Sizlere hem sistemi hem de onu çalıştıran insanları değiştirmek için ne yaptığımı anlatayım.

Önce, yeni ve işini bilen bir ekip kurdum. Yeni bir Ulusal Güvenlik Danışmanım var. CIA'nın başında yeni bir yöneticim var. Burada, Beyaz Saray'da, yeni bir Kurmay Başkanım var. Ve bunların hepsine herşeyden ve

tam haberdar edilmem gerektiğini söyledim.

Buna ek olarak, Tower Kurulu'nun Ulusal Güvenlik Konseyi için hazırladığı modeli benimsedim. Ve UGK kadrolarının gizli harekâtlarda herhangi bir faal rol almalarını yasakladım.

Ülkemizin gizli harekâtlarını gözden geçiren bir rapor hazırlatmıştım. Tamamlanmış. Beklenmedik bir şey çıkmadı ortaya. Bazı harekâtlar sürdürülüyor, miyadını dolduran bazıları durduruldu.

Ayrıca bundan böyle Kongre'ye ileride gerçekleşecek gizli faaliyetler konusunda bilgi vermek ve onlara danışmak için yeni, sağlam yöntemler benimsedim.

Uygun olan yerde gizli hareket yapmaya devam edeceğiz. Ne ki her harekât meşru ve özgün bir siyasi maksada yönelik olmalı.

Ne var ki sorun politikalar ya da personelden çok daha derinlere iniyor. Bu duruşmalardan muhtemelen çıkarabileceğimiz en büyük ders, devletin yürütme ve yasama dalları arasında birbirine güvenin yeniden sağlanması gereğidir. Bu güvensizliğin sonuçlarını yalanlar, sızdırmalar, bölünmeler ve hatalar olarak gördük. Ancak aramızda işbirliği yapmayı öğrenirken dış politikaların komitelerle yönlendirilemeyeceğini de anlamamız gerekir. Ve şimdi işbirliği ile daha çok şeyler başarabileceğimiz duyusunun gün geçtikçe kuvvetlendiğini sanıyorum.

İşte bu da İran-Kontra kepezeliğinden sonunda çıkacak iyilik bile olabilir.

süreci Richard M. Nixon yönetimi için ilkin önemsiz bir leke görünümündeki bir 'vukuat'la başladı. Derken, Nixon'un seçim kampanyasını yürütenlerin, Demokratların Ulusal Seçim Merkezi'ne girenlerle dolaylı bir ilişki içinde olabilecekleri iddiaları serpilip gelişti, Nixon'un üstüne katran sürülüp tüylere bulanarak kongreden kapıdışı edilmesine ramak kala, görevi kötüye kullanmaktan hakkında açılan dava tam biterken, 'izzet-i ikbal ile bab-ı hükümetten' istifasıyla sonuçlandı. Ufacık, farkına anca varılan bir olay, dev boyutlara ulaşan bir skandala dönüşmüştü.

İran-Kontra meselesinde olanlar ise sanki tam tersi bunun! Başkan ve en yüksek danışmanlarının çevresinde gelişen akıl dondurucu bir skandal, anında baştanbaşa bütün ülkenin, hatta bütün dünyanın manşetlerine tırmanıyor, televizyon haberleri bu skandalla çalkalanıyor ama Nixon'un talihinin döndüğü Watergate fırtınasında olduğu gibi tepkilerin şiddeti gitgide artacak yerde, tuhaf bir şekilde sönüp diniveriyor. Ve İran-Kontra meselesinin gözbebeğimiz gibi koruduğumuz demokratik kurumlarımıza, müttefiklerimizle olan ilişkilerimize, Orta Doğu ve Orta Amerika'da milyonlarca insanın ölmeden ülkesine barış geleceği umuduna ne çapta bir zarar verdiğini daha yeni anlamaya başladığımızı işaret eden ve her gün yükselen delil dağlarına rağmen oluyor bu iş!

Reagan'ın açmazı

Bunun nedenini anlamak için İran-Kontra olayı açıklanır açıklanmaz başlayan o ilk tartışmalara dönüp bir bakmak gerekir. Kimi köşe yazarları, "Hükümet bu yüzden düşer mi?" diye sorarak girdiler işe. Reagan görevden alınmaktan nasıl kurtulacaktı? Olaylar kendi yönetimi altında gerçekleşmişti. İki ihtimal vardı: Her ikisinde de işi bitikti. Ya olanlardan haberi yoktu: Sorumluluğu yüklenecekti; ya habersizdi: Beyaz Saray'da artık görev yapamayacak kadar beceriksiz olduğu ortaya çıkacaktı.

Bugünlerde ortalıkta Reagan'ın geçen yılki olaylardan zarar görmediğini iddia edecek kimse kalmadığı halde görevden alınma ya da istifaya zorlanmadan söz eden yok, üstelik bu-

Kamuoyu gün geçtikçe gerçekle yüzyüze gelmekten, 'Amerikan rüyası'nın sonunu görmekten korkuyor, çekiniyor

nun nedeni Reagan'ın tek alternatifinin George Bush olması da değil elbette!

İhtiyar tilki

Hayır, Amerikan halkı rezaletlerle yüz göz olup, hatta onlardan hoşlanır hale gelirken, sanki bu değişik Reagan'ı da beğenir oldu! Artık o, seçildiği günlerde olduğu gibi muhafazakârlığın güçlü sesi değil. Şimdilerde iyi kalpli ama sarsak bir ihtiyar gibi, arasıra dalıp gidişi, filmlerle hakikati birbirine karıştırışı ile acıma türünden bir sevginin nesnesine dönüştü. Bir ay gibi kısa bir süre içinde karısı ağır bir göğüs ameliyatı geçiren,

kaynanası ölen, iki Yüce Mahkeme yargıç adayı paldır küldür devrilen kim herkesin gırtlığına bir yumruk tıkanmasına neden olmaz ki! En azından Amerikalıların büyük çoğunluğu böyle düşünüyor. Ve böyle düşündükleri için Reagan'ın politikalarını onaylamasalar da ve hatta onun muhtemelen, İran'a yapılan silah satışlarından elde edilen paraların Kontra'lara gittiğini bildiğini tahmin ettikleri halde kendisini hâlâ sevdiklerini söyleyeceklerdir.

Pekâlâ Reagan'ın onların hoşnutsuzluğunu kazanması için ne yapması lazım? Aklıma birşey gelmiyor. Ha belki, vefakâr Nancy'ye ihanet ederse. Bu da olacak iş değil!

Amerikan rüyası

Reagan'ın dayanıklı popülaritesi belki de Amerikalıların İran-Kontra olayına tepkilerindeki tuhaflığı anlamakta bir ipucu oluşturabilir. Zaten seçmenleri tarafından pek sevilmeyen Nixon'un tersine —hatırlarsınız, ona Üçkâğıtçı Dick (Tricky Dick) adını takmışlardı— Reagan bir başkandan da öte. Hollywood'un en şaşmaz reçeteleri uyarınca kendini özel bir paket olarak pazarladı Reagan. Onu satın alan, Amerikan Rüyası'nın tümüne de sahip oluyordu: Çakı gibi delikanlıları, bir içim su kızları, hep haklı yanda döğüşen yiğit askerleri, ve çiftçileri, ve kapitalistleri, ve ev kadınları ile komple bir Amerikan Rüyası!

Bunun modası geçmiş bir hayal olduğunu bir yana bırakalım, daha ilk ortaya atıldığında umutsuzca romantik, hele Vietnam sonrası yıllarda düpedüz saçmasapan olduğunu unuttuk. Reagan'a oy verirken Amerikalılar onun bu sözünü tutacağına inanmak istiyorlardı. Ve bu güne kadar da başka türlü düşünmekten alakoydular kendilerini. Çünkü böyle yapmaya yeltenseler, siyasi kaosla yüzyüze gelmek zorunda kalacaklar. Bu da en iyi ihtimalle huzursuzluğa yol açacak. Onun için de karın çamurun içinden düşse kalka yürümeye devam ediyorlar. Bu Ollie North'u ulusal kahraman ilan etmek pahasına olsa da.

Peki ya o infial, o öfke! Galiba daha ilk baştan pek samimi değildi o tepkiler. En azından Reagan-sever bir kamuoyunun, yani eğer esas oğlan bu işlere bulaşmışsa kendisinin de ihane-

te uğradığına, çevresindeki vefasız dostların çevirdikleri dolaplara kurban gittiğine inanan bir kamuoyunun samimiyetten uzak bir ifadesiydi. İran'dan Nikaragualı asilere transfer edilen paralar konusunda derin kaygılarını hâlâ muhafaza edenlerin infialine gelince; bu, yerini alaycılığa, aciz duygusuna, umarsızlığa, ve bazı ender durumlarda da işin içyüzünü kavramaya bıraktı.

Yeni ipuçları

Aslına bakılırsa, muazzam bir bilgi birikimine rağmen olup bitenin şöyle derli toplu bir görüntüsü hâlâ ortaya çıkmış değil. Savcıların, Kongrenin ve mahkemelerde sürmekte olan soruşturmaların daha bir takım ipuçlarını ortaya çıkarması bekleniyor. (Özellikle mahkemelerde: Bir dava var. İran-Kontra alışverişinde başrolü oynayan birtakım insanlara karşı iki gazetecinin açtığı dava. Bu iki gazeteci, Tony Avirgan ile Martha Honey, Orta Amerika'da ABD tarafından desteklenen faaliyetler yüzünden bedeni ve mali zarara uğradıklarını iddia ediyorlar. Duruşmalar başladığında bu olaylara ışık tutmak açısından ifadelerinin, şimdiye kadar ortaya çıkanlar arasında en ilginçleri olacağı benziyor.)

Şimdiye kadar yapılan ve bundan sonra yapılacak açıklamalar ne olursa olsun, kesin olan bir şey var: Başkan Reagan görev süresi dolana kadar edecek bütün fırtınalara göğüs gerebilecek. Başka bir yönetimin görevi devralmasına epi topu bir yıl kala, üstelik Kongre Reagan'ın savunma harcamalarından doğan muazzam federal bütçe açıklarını kapatmaya çabalarlarken, kimseler esas sorunun adını koymaya yanaşmıyor: "Ronald Reagan'dır," diyemiyor. Genel kanı, işler ne kadar kötüye giderse gitsin, Kongre'nin Reagan'la uğraşması halinde durumun daha da beter olacağı.

Gerçekten öyle mi acaba? Ben, doğrusu başka türlü düşünüyorum. Başkandan yaptıklarının hesabını sormamakla Kongre, her şeyden önce Amerikalıların Reagan'ın ilk başta seçilmesine yol açan gülünç beklentilerle yüzleşmelerini engelliyor. Gerçekleşmesi umulan ulusal boşalım, arınma, katarsis hiç bir zaman gerçekleşmeyecek. Öte yandan basın, muhale-

İran İslam Cumhuriyeti Meclis kürsüsü. Rafsancani'nin hemen ardındaki hatip, skandalın en fırtınalı döneminde yapılan bir tuhaflığı sergiliyor. Elinde Başkan Reagan'ın, Ayetullah Humeyni'nin okuması için gönderdiği incil.

fet görevini üstlenecek olsa, her zamankinden de çok işe yaramaz bir başbelası olarak nitelenmekle kalmayacak, aşırı durumlarda komünist ajanların bilinçsiz maşaları olarak suçlanacak.

Gerçek korkusu

Uzun sözün kısası, Amerikalıların İran-Kontra meselesiyle hesaplaşmaya yanaşmamaları, derinlerde yatan bir *gerçeklerden kaçma arzusunun* şimdiye kadar görülen en açık örneği. Üyelerinin büyük bir çoğunluğu Reagan yönetiminin seçim başarılarını taklitten öte bir şeycikler istemeyen ödle bir Kongre'den şimdi kalkıp da seçmenlerin boğazına acı gerçekleri

tıkması beklenebilir mi? Hakim eğitime ters düşenler, ister sıradan vatandaş, ister basın mensupları, ister seçimle işbaşına gelmiş olsunlar "*gayrı memnun*", hatta daha beter yaftalarla donanmak tehlikesiyle karşı karşıyalar. Ve konuşmanın bedeli ağırlaş-tıkça konuşmaya razı olanların sayısı da azalıyor.

Ani ve beklenmedik bir dönüşüm olmadıkça gerçeklerden böylesi bir kaçışın ne anlamlara geleceği, sonuçları, tam anlamıyla ürkütücü, korkunç. Üstelik bu, sadece Amerikalılar için değil, esenliği kısmen Amerika'nın gücüne bağlı her bir ülke için de aynen geçerli. ■

START'tan finiş

*Zirvede umutlu bir
başlangıç yapıldı ama,
sonuca ulaşmak için
daha çok uzun yol var*

Amerika Birleşik Devletleri'nin eski bakanlarından Henry A. Kissinger, 1987 yılının son ayında Washington'da imzalanan INF ya da orta menzilli nükleer füzelerin ortadan kaldırılması yolundaki anlaşmayı, "Batı stratejilerine 40 yıldır biçim vermekte olan kavram ve uygulamaların sökülüp atılması," diye niteliyor. Gerçekten de, ABD Başkanı Ronald Reagan ve Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbacov tarafından 8 Aralık 1987 tarihinde imzalanan INF anlaşması, nükleer silahsızlanma çabaları açısından 40 yıldır atılabilmiş en önemli adım. Anlaşma ile ortadan kaldırılmaları kararlaştırılan nükleer silahlar gerçi gerek ABD'nin gerek Sovyetler Birliği'nin elindeki toplam nükleer gücün yalnızca yüzde 3'ü. Ama, bir kategori nükleer füzelerin ortadan kaldırılması konusunda iki devletin anlaşmaya varmış olması bundan sonraki silahsızlanma çalışmaları açısından büyük önem taşıyor.

Uzun yol

Aralık ayında Washington'da imzalanan anlaşma altı yıl süren pazarlıkların ürünü. Taraflar şimdi, bahar aylarında Moskova'da yapılması bek-

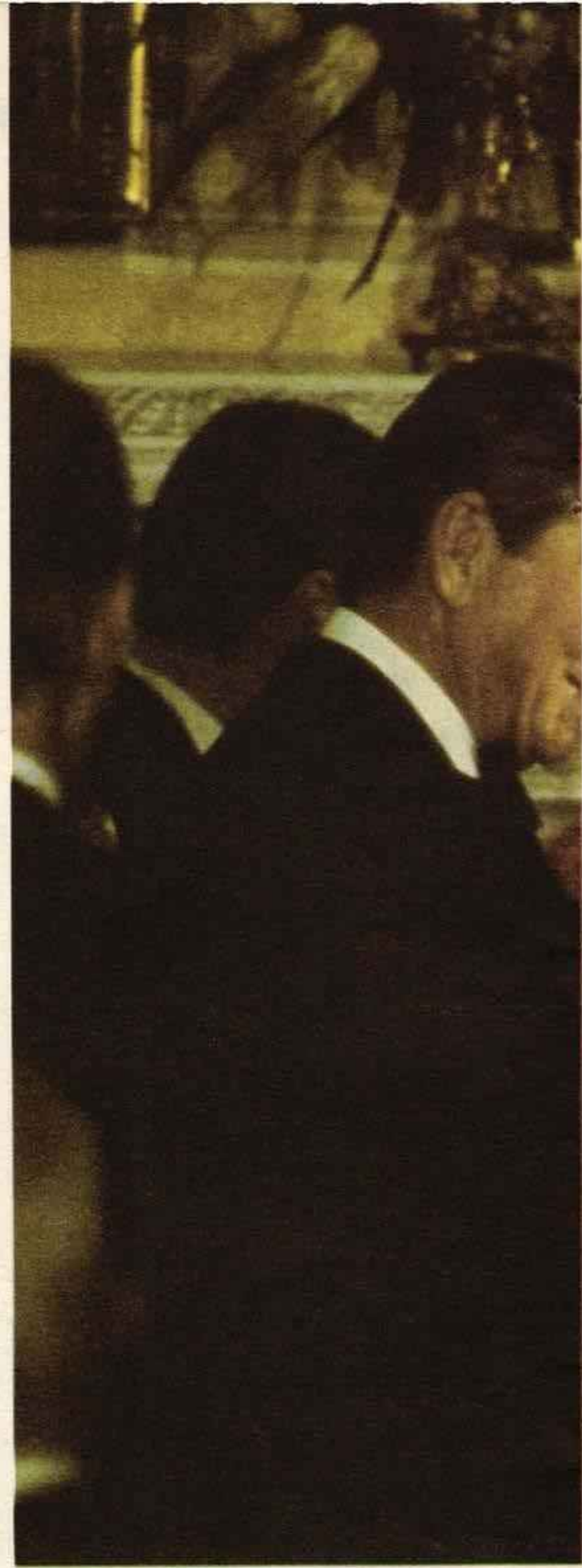
lenen dördüncü Reagan-Gorbacov zirvesinde, bu kez de uzun menzilli nükleer füzelerin azaltılmasını öngören anlaşmanın imzalanmasına hazırlanıyorlar.

Ancak, INF anlaşmasına yönelen eleştirilere bakılırsa, bugünden yarına, dünyamızda hızla nükleer silahsızlanmaya gidilmesi pek kolay olmayacağı benziyor.

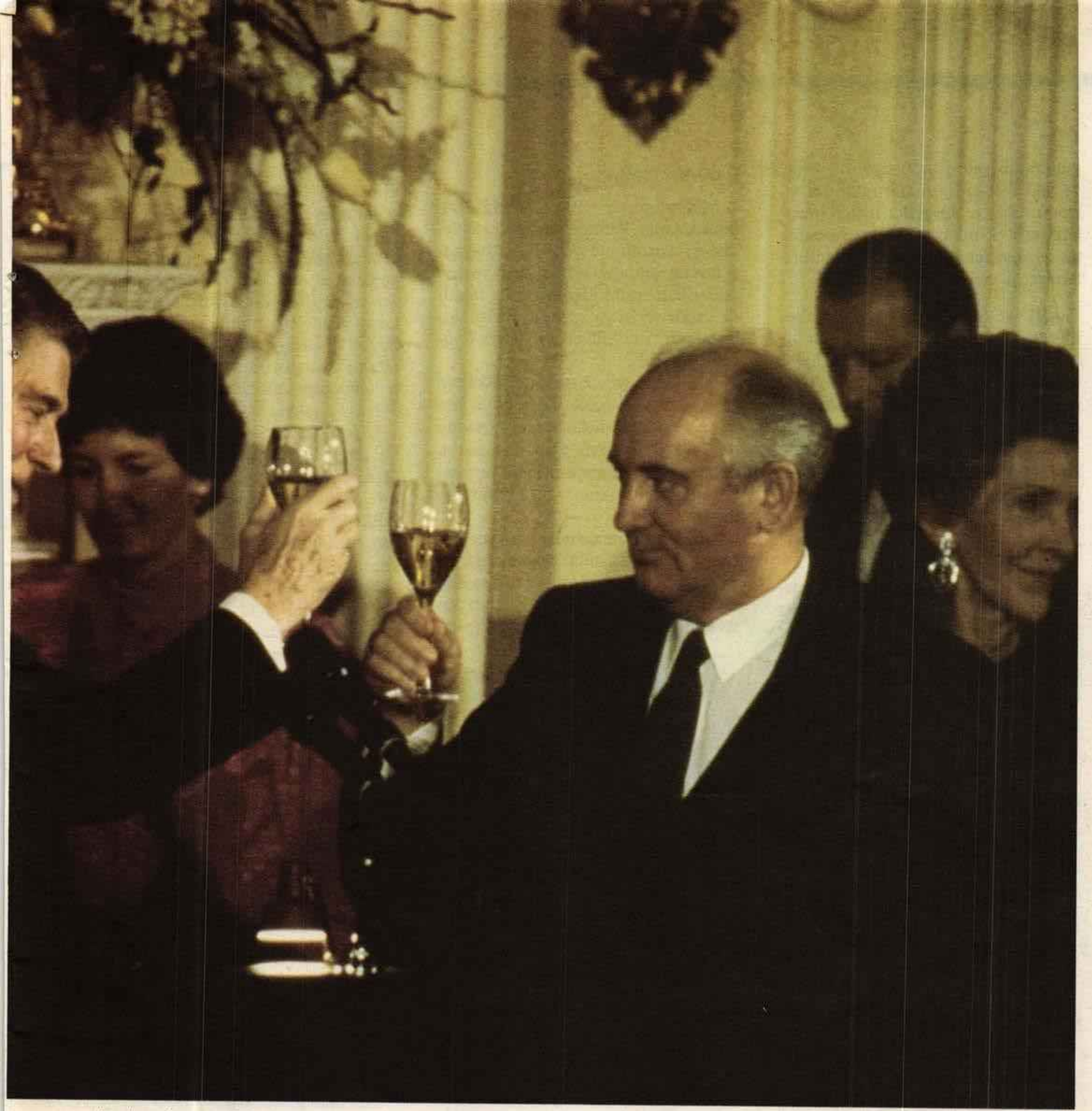
Aralık ayında Washington'da yaratılan iyimserlik havası ne denli etkiyici olmuşsa da, böylesine hızlı bir nükleer silahsızlanma önünde duran engeller de o denli aşılması güç nitelikler taşıyorlar. INF anlaşmasını mümkün kılan en önemli faktörlerden biri, tarafların Reagan'ın "Yıldız Savaşları" diye bilinen projesi üzerinde tartışmayı ertelemeleri oldu.

İlk adımlar

Reagan ile Gorbacov'un ikinci kez bir araya geldikleri, 1986 Ekim'indeki Reykjavik zirvesinin çıkmaza girmesine neden aslında ABD Başkanı'nın Yıldız Savaşları ya da SDI diye bilinen projesi olmuştu. Bu yüzden, nükleer silahsızlanma çabaları konusunda bugün varılan noktayı değerlendirebilmek için bellekleri tazelemekte yarar var. 1963 yılında ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafın-

*Son 40 yılda
atılan
en önemli
adım*

dan imzalanan nükleer deneme anlaşmasından bu yana kaydedilen gelişmeler, bir anlamda gelecekte neler olabileceği konusunda sağlıklı öngörülerde bulunmayı da mümkün kılacak.

1963 anlaşması ile ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği topraküstü, denizaltı ve uzayda nükleer deneme yapmayı yükümleniyorlardı. Bundan başka, sınırlardan öteye tehlikeli oranda nükleer serpinti taşıyabilecek derecede güçlü yeraltı denemeleri de yasaklanıyordu. Ancak, Fransa bu anlaşmanın dışında kaldığı için Pasifik'teki Mururoa mercan adalarında iste-

diği biçimde nükleer denemeler yapmayı sürdürüyordu.

1968 yılında imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nden başka 134 ülke daha imza atacaktı ama, bu antlaşma o tarihten sonra başka ülkelerin nükleer güçler safına geçmesine engel olamayacaktı. Nükleer silah teknolojisinin yayılmasını önlemeyi hedefleyen bu antlaşmaya imza koyan ülkelerin, antlaşmanın hükümleriyle kendilerini pek bağımlı saymadıkları da böylece anlaşılacaktı.

1972 yılında imzalanan ABM ya da

Anti-Balistik Füze Antlaşması ise balistik füzelere karşı savunma sistemlerinin geliştirilmesini, denenmesini ve konumlandırılmasını engellemeyi hedefliyordu. Bugün, INF anlaşması nedeniyle yeniden çok geniş bir biçimde tartışmaya açılan ABM Antlaşması'na göre, antibalistik füze sistemlerinin ne bütünü, ne de bu sistemleri oluşturan bileşkenlerden herhangi birinin havada, karada, uzayda denenmesi, bunların geliştirilmesi yasak sayılıyordu.

ABM Antlaşması ile birlikte imzalanan SALT I Antlaşması ise nükleer başlık taşıyabilen füzelerin sayısını o

günkü düzeyde donduruyordu. ABM ve SALT I Antlaşmalarından iki yıl sonra ABD ve Sovyetler Birliği imzaladıkları ek bir protokolle antibalistik füze sistemlerinin konumlandırılabilceği yerleri de sınırladılar.

ABD ve Sovyetler Birliği'nin elleindeki stratejik füzelerin sayısını ülke başına 2,400 ile sınırlayan ve iki yıl içinde bu rakamın 2,250'ye düşürülmesini öngören 1979 tarihli SALT II Antlaşması ise ABD Kongresi tarafından onaylanmadı. 1986 yılında, ABD, artık kendisini bu antlaşmayla bağımlı saymadığını açıkladı.

Yıldız Savaşları

SALT II işlerliğe kavuşmasa bile, daha önceki antlaşmalar uluslararası hukuk kurallarına göre onaylanmış ve yürürlüğe girmişti. Ne var ki, 1983 yılında Reagan, Yıldız Savaşları projesini açıkladıktan sonra, 1972 tarihli ABM Antlaşması için yeni yorumlar araştırılmaya başlandı.

İki yıl sonra, 1985'te, Washington'da Beyaz Saray yetkilileri Yıldız Savaşları projesinde laser ışınlarına dayalı teknikler kullanılacağı için bunun ABM Antlaşması'nın kapsamına girmediğini açıkladılar. Çünkü, bu proje ABM Antlaşması'nda sözü edilen sistemlere kıyasla tümünden değişik fizik ilkelerine dayalı bir yeni teknoloji getiriyordu.

Şahinlerin isyanı

Beyaz Saray'da Reagan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert McFarlane'in başı çektiği bu yeni yorumun taraftarları Kongre'nin tepkisi ile karşılaştılar. ABM Antlaşması'nın bu yeni yorumunu "inanılmaz" olarak niteleyen Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Dante Fascell, olayla ilgili soruşturma açılmasını istedi. ABD'nin NATO içindeki müttefikleri de bu yeni yorumu sindirmekte güçlük çektiler. Aynı yıl yapılan Kuzey Atlantik Assamblesi toplantısında, 16 NATO ülkesinin parlamenterleri, Yıldız Savaşları projesine müttefiklerin katkıda bulunması için, bu projenin ilkin ABM Antlaşması'nın hükümlerine yüzde yüz uyması koşulunu getirdiler.

Çıkmaz sokak

McFarlane ve ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger'in destekledikleri yorum ile ABM Antlaşması'nın imzalandığı dönemdeki yorum Amerikan resmi ideolojisinde bugüne kadar yerlerini korudu. Birisi antlaşmanın "dar" diğeri ise "geniş" yorumu olarak.

İşte Reykjavik zirvesinde, Reagan Yıldız Savaşları projesinden ödün vermeyeceğini ileri sürünce, Gorbaçov'un da 1972 tarihli ABM Antlaşması'nı daha dikkatli okumasını salık vermesi ve toplantının çıkmaza girmesinin nedeni bu oldu.

ABM Antlaşması'nın çeşitli yorumları, bahar aylarında Moskova'da yapılması beklenen dördüncü Reagan-Gorbaçov zirvesinin başarısızlıkla sona ermesine neden olacak faktörler-

ABD'de görüşler birbirinden çok farklı

den yalnızca biri. Amerika'da ciddi ciddi tartışılmakta olan bir başka konu da, dördüncü zirvede varılması beklenen anlaşma gereğince nükleer savaş başlıklarının sayısının yarı yarıya indirilmesinin gerçekte "nükleer bir savaşı caydırmakta ne denli etkili olacağı". Harvard Üniversitesi Bilim ve Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi yöneticisi Joseph Nye, nükleer silahların sayısında azaltma yapmanın her zaman iyi bir şey olmadığını savunuyor. Yöneticiye göre, nükleer hedeflerin azaltılması, karşı tarafın ilk vuruş isteklerini artırabilecek bir nitelik arz ediyor. Bu görüşe göre, taraflardan biri, ilk vuruşta düşmanın nükleer silahlarla cevap verme yeteneğini ne denli azaltırsa nükleer savaşın patlak verme olasılığı o denli artmış oluyor.

Bu noktada, ABD'nin dışişleri eski bakanı Kissinger de nükleer silahsızlanmanın karşısında yer alıyor. Kissinger'e göre, bahar aylarında yapılması beklenen START Antlaşması gerçekleşir de, hem ABD hem de Sovyetler Birliği nükleer başlık sayılarını yüzde 50 oranında azaltırlarsa, Sovyetler Birliği'nin Amerika'daki kıtalararası balistik füze silolarına yöneltebileceği nükleer başlık sayısı 3'den 4'e çıkacak.

Kissinger, buna karşılık ABD'nin Sovyetler Birliği'ndeki kıtalararası balistik füzelere karşı vuruş oranının bire bir oranına düşeceğini savunuyor. ABD dışişleri eski bakanına göre nükleer füze atabilen denizaltıların sayısındaki indirim de Amerika'nın "caydırıcı" gücünü önemli ölçüde azaltacak. Şu anda ABD deniz kuvvetlerinde kıtalararası balistik füze atabilen 36 adet denizaltı olduğunu ve bunlardan 25 tanesinin her an açık denizlerde bulunduğunu belirten Kissinger, START Antlaşması sonucunda bu sayıların sırasıyla 18 ve 12'ye düşeceğine dikkati çekiyor.

'Zula'daki füzeler

Dünyanın nükleer silahlardan arındırılmasının mümkün olmadığını savunan Kissinger bir yandan da INF Antlaşması'nın "tarihsel" önemine parmak basmadan edemiyor. Dışişleri eski bakanına göre, INF Antlaşması gerçi ABD ve Sovyetler Birliği'nin nükleer potansiyellerinin yalnızca yüzde 3'ünü kapsıyor ama, "bu dünyadaki tüm nükleer silahların kaldırılması yönünde bir ilk örnek oluşturuyor."

Bir zamanlar Reagan'ın savunma bakanı yardımcısı olan Richard Perle de, Kissinger'in görüşlerine hemen hemen denk düşen düşüncelerle ortaya çıkıyor.

İnsanların, bir gün nükleer silahlardan tümüyle arındırılmış bir dünyada yaşamaları düşüncesini "tehlikeli bir biçimde gerçekçilikten uzak bulduğunu" belirten Perle, "Onların bir kıta boyutlarındaki bir saman yığının da bir kaç nükleer silahı iğne gibi izlemeyeceklerine güvenebilir miyiz?" diye soruyor. Perle, Sovyetler'in stratejik nükleer silahlarda yüzde 50'lik indirimi Amerika'ya verilmiş bir ödün olarak sunmakta ısrar ettiklerini, an-

cak bunun ABD için bir ödün olmadığını da savunuyor.

ABD'de, Reagan'ın başkanlık döneminin sona ermesine bir yıl kala birdenbire politika değiştirip nükleer silâhsızlanma yönünde adımlar atmasına böyle karşı çıkılıyor. Kissinger, Perle ve onlar gibi düşünenlerin ardındaki çıkar gruplarının tam bir haritasını çıkartmak belki mümkün değil. Ama, nükleer silâhsızlanmaya karşı olan güçlü grupların varlığı da yadsınamaz bir gerçek.

Buna karşılık, Beyaz Saray yetkilileri INF Antlaşması'nın Amerikan Kongresi'nce onaylanmasına yetecek kadar destek olduğunu bildiriyorlar. Ancak, antlaşmayı engellemek isteyen senatör ve temsilcilerin bir takım önergeler hazırlayarak işi yokuşa sürmekte kararlı oldukları da biliniyor.

Oryol'un dengesi

Washington'da bunlar tartışılırken Moskova'da silâhsızlanma konusunda yıllardır takınılmış tutumda pek fazla bir değişiklik görülüyor. Ancak, bu yönde daha hızlı adımlar atılması isteniyor.

Sovyetler Birliği Barışı Koruma Komitesi Üyesi Vladimir Oryol, karşılıklı güç dengesindeki görece eşitliğin barışın korunmasında önemli faktörlerden birisi olduğunu kabul ediyor. Ancak, silâhlanma yarışındaki tırmanmanın, bu eşitliği ABD'nin bir türlü kabullenmeyip sürekli üstünlük sağlama çabalarına bağlıyor. Bu nedenle her iki taraf da sürekli nükleer silâhlar üreterek, bunların tahrip gücünü artırarak bugüne ulaştılar. Oryol, nükleer ve konvansiyonel silahların karşılıklı ve dengeli indirimini olanaklı görüyor. ABD ile Sovyetler Birliği arasında güç dengesi bozulmadıkça dünya barışının da herhangi bir tehdit altında kalmayacağını savunuyor.

START'tan sonra

Bu yıl imzalanması planlanan START Antlaşması gerçekleşebilirse, her iki tarafın elindeki nükleer başlık sayısı 6,000 ile sınırlandırılacak. Ancak, buna paralel olarak Sovyet lideri Gorbaçov, 1990 yılına kadar Avrupa'daki konvansiyonel silâhlarda ve asker sayısında yüzde 25'e varan indirimler yapılmasını öngören bir plan

üzerinde çalışıldığını da ABD gezisi sırasında duyurdu. Bu plana göre ilk ağızda, NATO ve Varşova Paktı silâhlı kuvvetlerinden 100,000 ile 150,000 asker indirimi yapılacaktır.

Gorbaçov'un açıklamasından sonra Batı'da bu indirim oranlarının yüksek bulunduğunu belirtildi. Batılı savunma uzmanlarına göre, konvansiyonel silâhlarda indirim için yüzde 6'lık bir oran başlangıç pazarlığı için bir temel oluşturabilir.

Geçen yılın son ayında yapılan INF Antlaşması ile bu yılın bahar aylarında imzalanması beklenen START Antlaşması'na uzanan süreçte, 14 yıldır Viyana'da sürmekte olan karşılıklı ve dengeli silah indirimi görüşmelerinin de hareketlenmesi bekleniyor.

Bu hareketlenmede Batı Avrupa'da INF Antlaşması sonrasında ortaya çıkan eğilimler önemli rol oynayacak.

Sovyetler sonuca gitmek istiyor

Örneğin orta menzilli füzelerin sökülmesinden sonra Orta Avrupa'da nükleer silâhlardan arındırılmış bölgelerin kurulması bazı NATO müttefiklerince dile getirilmeye başlandı bile.

Kısaların çilesi

Federal Almanya'da bu görüşü savunanlar, orta menzilli nükleer füzelerin kaldırılmasından sonra ülke topraklarında kalacak olan kısa menzilli taktik nükleer silahların daha büyük tehlike arzedeceğini ileri sürüyorlar. Çünkü, Federal Almanya topraklarında konumlandırılmış olan bu taktik nükleer silahlar ateşlendiklerinde büyük ölçüde gene Federal Alman topraklarına düşecek ve Almanya'ya zarar verecekler.

INF Antlaşması'nın imzalanmasından sonra gerek İngiltere Başbakanı

Margaret Thatcher, gerek Federal Almanya Şansölyesi Helmut Kohl desteklerini ifade ettiler ama uzun dönemde stratejik nükleer silâhsızlanma çabalarının Avrupa'da ne gibi sorunlara yol açacağı daha şimdiden uzmanlarca ortaya atılan sorular arasındadır.

Şimdilik ABD ve Sovyetler'in kendi ellerindeki nükleer silahların pazarlık konusuna dikkati çeken uzmanlar, daha sonraki aşamalarda İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinin sahip oldukları nükleer silahların gündeme gelmesi halinde soruna nasıl bir çözüm bulunacağını bilmediklerini söylüyorlar.

Çünkü, daha geçen yılın son ayındaki antlaşmadan sonra Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand olaya oldukça soğuk baktığını belirterek, "Bazıları dünyanın geleceği konusunda kararlar verirken, Avrupa orada yoktu," diyordu.

Mitterand'ın bu sözleri, gelecekte Fransa'nın elindeki nükleer gücün de söz konusu edileceği bir pazarlıkta nasıl bir tutum takınacağını ipuçlarını veriyor.

Kohl ise, bir yandan INF Antlaşması'nı desteklediğini ifade ederken bir yandan da, "Silâhsızlanma bizim için başlı başına bir hedef değildir. Asıl hedefimiz ulusal güvenliğimizin azalması değil artmasıdır," diyerek Federal Almanya'nın da silâhsızlanma görüşmelerinde söz sahibi olacağını ima ediyordu.

Hiç kuşkusuz, şimdilik yalnızca ABD ile Sovyetler Birliği arasında sürdürülen nükleer silâhsızlanma görüşmeleri, NATO'nun diğer müttefiklerini de kapsar bir biçimde genişlediğinde bugünden tahmin edilemeyecek sorunlar ortaya çıkacaktır.

Bugün bile, Washington'dan bakıldığında, bahar aylarında Moskova'daki zirve toplantısının ne ölçüde başarılı olacağını kestirmek mümkün değil. Gene de INF, 1988 yılının nükleer silâhsızlanma çabaları açısından bundan önceki yıllara oranla tarihsel bir önem taşıdığına işaret ediyor. Bahar aylarına kadar bu alandaki gelişmeler, bundan sonraki nükleer silâhsızlanma çabalarının ne denli başarılı olacağını belirleyecek. ■

Dikenli yollar

Senato'nun antlaşmayı onaylaması bekleniyor ama bazı senatörler şerh koymaya hazırlanıyor.

Aralık ayında Sovyet lideri Mihail Gorbacov ile ABD Başkanı Reagan arasında gerçekleşen üçüncü zirve toplantısının ardından Washington'da hava birkaç saatliğine iyice keyifliydi. Ne ki aslında zirve, silahların denetimi alanında canalcı sorunları cevapsız bırakmış, silahsızlanmaya da köklü çözümler getiremeden sona ermişti.

Söz konusu geçici rahatlama orta menzilli nükleer silahları (INF) ortadan kaldıracak anlaşmanın 8 Aralık'ta imzalanmasının bir sonucuydu. Gorbacov ile Reagan Beyaz Saray'da, gösterişli bir törenle belgeyi imzalamışlar ve o gece de bunu mevsimin unutulmayacak sosyal olaylarından biri olacak bir yemekle kutlamışlardı.

Üç gün süren zirvenin geri kalanı ise Reagan, Gorbacov ve yardımcılarının iki ülkenin stratejik (uzun menzilli) nükleer başlıklarının sayısını yarıya indirecek bir anlaşma taslağı hazırlamalarıyla geçti. Ancak ne bu tartışmalarda ne de diğer pürüzlü meselelerde pek yol alamadılar. Afganistan, Nikaragua ve Sovyet göçmenleri

konularında görüş birliğine varamadılar.

Kısacası, bu zirvede her iki liderin de popülerlikleri artarken başarıları sınırlı kaldı.

START'ın geleceği

Zirveden önce bütün hazırlıkları tamamlanmış olan INF Antlaşması'nın dışında bu buluşmanın en somut sonucu Reagan'ın bir başka zirve için 1988 içinde Moskova'ya gitmeyi kararlaştırması oldu. Ancak uzun menzilli silahların sınırlandırılması için düşünülen START antlaşmasının o zamana kadar hazır olup olmayacağı daha belli değil.

START konusunda anlaşmaya varılmasının önündeki engel Reagan'ın hiç hoşlanmadığı bir deyimle "Yıldız Savaşları" olarak adlandırılan SDI (Stratejik Savunma İnisiyatif) projesi.

Washington zirvesinden sonra yaptıkları ortak açıklamada iki lider SDI'nın canalcı parçalarının uzayda denenmesi konusunda 'anlaşmamakta anlaşmanın' pek ötesine geçemediler.

Zirvede, taraflar 1972'de imzalanan Anti-Balistik Füze Antlaşması koşul-

larına 7 ila 10 yıllık bir süre için uymayı kabullenmişlerdi kabullenmesine. Bu sırada füze savunma programlarına 'gerektiği gibi' devam edeceklerdi. Ne ki Reagan, bu anlaşmayı kendisine SDI'ya deneme hakkının tanıdığı şeklinde yorumluyor. Kongre çoğunluğu ise ABM Antlaşması'nın böyle denemeleri önlediği kanısında.

Farklı Yorumlar

Reagan 'SDI ödününü' bir zafer ilan ede dursun, Gorbacov, Moskova'ya iner inmez ayağının tozuyla, 14 Aralık'ta televizyonda yaptığı bir konuşmada SDI planları üzerinde Reagan ile aralarında önemli ayrılıklar bulunduğunu açıkladı:

"Kimileri Washington zirvesinin SDI gibi konulardaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırdığını iddia etmeye çalışıyorlar. Bu görünüş altında bu program için yapılan çalışmaları hızlandırma çağrılarında bulunuyorlar. Açıkça söylemek zorundayım: Bunlar tehlikeli eğilimler. Küçümsenecek gibi de değiller," dedi.

Gorbacov, Reagan 1989'da görevden ayrıldığında gerek yeni ABD başkanının gerek Kongre'nin SDI programını çok egzotik ve pahalı bularak sürdürmeyecekleri kanısında. Kongre iki yıldır bu programı zaten traşlayıp duruyor. Önümüzdeki 1988 yılında beklenen ekonomik iniş bu yönde baskıları daha da artıracak.

Zirveden sonraki ortak açıklamalarında Reagan ile Gorbacov START antlaşma taslağında yer alan denizaltı ve topraküstü balistik füzeler için "altsınırlar" tespitinde biraz yol alındığını söylediler. İki taraf da genelde, her iki ülkenin stratejik hücum sistemlerinin 1600; savaş başlıklarının ise 6000 ile sınırlandırılmasını kararlaştırmışlardı. Şimdi Reagan ile Gorbacov Cenevre'de masaya oturacak müzakerecilerini denizaltından ya da karadan atılan kıtalararası füzelerinin toplam sayısını 4900 ile sınırlandıracak bir anlaşma taslağı hazırlamakla görevlendirmiş bulunuyorlar. Öte yandan, liderler, füzelerin hangi tipinden kaç tanesine izin verilebileceğini belirlemediler.

Dikenli konular

Reagan'ın yeni güvenlik danışmanı Korgeneral Colin Powell, START ant-

laşma taslağı ayrıntılarının müzakeresinde "dikenli meseleler" kaldığını söyledi. Reagan'ın 1988 yılının ilk yarısında gerçekleşeceği beklenen Moskova ziyaretinin de orada imzalanacak bir START antlaşmasının varlığına bağlı olmadığını da sözlerine ekledi.

Öte yandan Reagan, Senato'nun INF Antlaşması'nı gerekli 2/3 çoğunlukla onaylamasını güvence altına almak istiyor. 100 senatör arasından pek azının bu anlaşmaya karşı çıkma ihtimali var. Ne ki, Sovyetlerin suratlarının asılmasına neden olacak şerhler düşülmesi de beklenmiyor değil.

Bir senatör, örneğin, bu anlaşma onaylanmadan önce Sovyetler'in Afganistan'daki birliklerini çekmesini şart koşmayı düşünüyor. Diğerleri füzelerin yokedilmesini sağlayacak ve yerlerine başkalarının yapılmasını engelleyecek 'denetim' yollarının pekiştirilmesinde diretecekler.

Gorbaçov'un kendisi de Kongre'nin dokuz lideriyle Washington'daki Sovyet Büyükelçiliği'nde tanışarak onlardan INF Antlaşması'nı desteklemelerini istedi. Temsilciler Gorbaçov'un kendilerini etkilediğini ama bunun antlaşmayı destekleyecekleri anlamına gelmediğini söylediler.

Bunların arasında Senato'nun en etkin cumhuriyetçisi, grup sözcüsü Robert Dole, Senato komisyonlarından birkaçını yeterince incelemeyen antlaşmaya destek vermemeye özellikle dikkat etti. Dole, 1988'de Cumhuriyetçi Parti'den başkan adayı olmak istiyor. Bu yarışta baş rakibi ise Başkan Yardımcısı George Bush. Bush, INF Antlaşması'nı bütün varlığıyla destekliyor. Bunu kanıtlarcasına Gorbaçov ile Sovyet büyükelçiliğinde başbaşa kahvaltı etti.

İşleyiş süreci

INF Antlaşması geçerlik kazandıktan en geç 18 ay sonra bütün kısa menzilli nükleer füzeler ve üç yıllık bir süre içinde de iki aşamalı olarak bütün orta menzilli füzeler imha edilecek. Toplam olarak Amerikalılar 859, Sovyetler 1752 füze yoketmiş olacaklar.

INF Antlaşması'na göre Sovyetler daha çok kayıpta gibi gözükmekteyse de bu füzeler ABD'ye ulaşacak

cinsten değil. Yokedilecek ABD füzeleri ise Avrupa'daki kimi NATO ülkeleri ile Sovyetler Birliği'ndeki kimi hedeflere ulaşacak türden.

INF Antlaşması büyük olasılıkla Nisan ayında ABD Senatosu'ndan geçecek. Füzelelerin gerçekten imha edildiklerini doğrulayacak yerinde denetim olanaklarının tanınması bunu kolaylaştırıyor. Her iki taraftan da müfettişler fırlatma yerlerini kontrol edebilecek, eski füzelerin yokedilişine tanık olacaklar. Üstelik diledikleri füze fabrikasını istediklerinde gezip yeni silahların imal edilmediğini güvence altına alacaklar.

Afganistan sorunu ve diğerleri

INF Antlaşması Amerika'da beğenildi. Gorbaçov'un Washington ziyaretiyle bir halkla ilişkiler zaferi kazandığı bütün ağızlarda. Ancak Sovyet politikasının kimi yanları olumsuz tepkiler almakta berdevam.

Zirve sırasında Reagan ile Gorbaçov Beyaz Saray'da buluşurlarken binlerce gösterici sokağın öte yanındaki Lafayette Meydanı'nda yürüyüş yapıyor, 115,000 Sovyet askerinin Afganistan'a girişini kınıyorlardı. Liderler bu konunun çözümlenmesinde pek yol alamadılar. Dışarı sızan haberlere göre Gorbaçov askerleri azar azar geri çekmek istediğini söylüyor ama kesin bir tarih saptamaya yanaşmıyormuş.

Gorbaçov'un Washington'a ulaşmasından önceki gün ise 200,000'den fazla protestocu Washington kent merkezinde yaptıkları sessiz yürüyüşle rejim aleyhtarı Yahudiler'den daha fazlasına çıkış sağlanmasını talep ettiler. Reagan, bu konuda yaptığı açıklamada görüşmelerde meseleyi açtığını ancak Gorbaçov'un ödün vermeyi reddettiğini söyledi.

Tartışmaların hep sıcak geçtiği söylenemez. Bir noktada Gorbaçov, Reagan'a bir mahkemede bulunmadıklarını, Reagan'ın savcı, kendisinin de keşinlikle sanık olmadığını hatırlattı.

Zirvenin en azından bir başlangıç olarak önemi önümüzdeki günlerde de sürecek.

Robert L. Koenig, St Louis Post Dispatch gazetesinin Washington muhabiri. Zirveyi GÖKKUŞAĞI için izledi. ■

Görevimiz tehlike

Türkiye'de konuşlandırılmış kısa menzilli nükleer füzelerin büyük kısmı kendi toprağımızda patlayabilir

Gencay Şaylan, zirvenin sonuçları ve Türkiye'ye etkileri konusundaki muhabirimizin sorularını cevapladı:

■ *Washington'da varılan anlaşmanın önemi nedir?*

— INF Antlaşması silahsızlanma, özellikle nükleer silahsızlanma olayının tarihi içindeki en büyük gelişmedir. İlk kez böyle bir anlaşma ile nükleer silahların sınırlandırılması değil, belli türde silahların imhası öngörülmektedir. 300 km. - 8000 km. arasında değişen orta ve orta-kısa menzilli füzeler imha edilecektir. Böylece Avrupa'nın büyük bir nefes alması, "sınırlı nükleer savaş" türünden stratejilerin son bulması söz konusu olmuştur.

■ *Anlaşmadan sonra ABD'nin nükleer stratejisinde bir değişiklik beklenebilir mi?*

— Antlaşmaya bağlı olarak gündeme gelen önemli bir tartışma konusu da ABD'nin nükleer savaş stratejisinden önemli bir dönüş yaptığı nokta-

sıdır. ABD, nükleer silah tekeli elinde tutarken en az üç kere (Berlin, Kore, Dien Bien Fu) nükleer silah kullanmaya kalkışmış ancak sonra çeşitli nedenlerle bu düşüncesinden vazgeçmiştir. 1960'ların başından itibaren karşı tarafın da yokedicici kapasiteye sahip olmasıyla birlikte dünya barışı yeni bir temele oturmuştu. Bu temeli, terör dengesi, tarafların karşılıklı birbirlerini yokedebilirliği sağlamaktaydı. Böylece son 30 yıllık tarih bu terör dengesine dayalı bir "savaşmamazlık" geçti. İlk bakışta bir paradoks gibi görünse de bu terör dengesinin barış için devamı gerekliydi. Bu dengenin "kârlılığının" bozulmaması gerekiyordu. Son 15 yıllık gelişmeye baktığımızda ABD'nin birinci vuruş yapmayı temel amaç haline getirdiğini söylemek mümkün. Bu dönemde meydana gelen önemli teknolojik yenilikler, örneğin MIRV, çok yüksek vuruş hassasiyeti gibi gelişmelerle çok güçlü bir "counter-force" oluşturulmuştu. Tabi bu gelişmeler daha son-

ra karşı tarafı da etkilemiş, onlar da aynı tür silahlara sahip olmuştu. Böylece ABD bir yandan bir ilk vuruş kapasitesi geliştirirken, öte yandan karşı sistemi sürekli silahlanma harcaması yapmaya zorlamaktaydı.

■ *Bundan sonraki adım ne olabilir?*

— Bundan sonraki ilk adım Avrupa'daki konvansiyonel güçlerde bir indirim olmalıdır. Konvansiyonel güçler açısından Varşova Paktı'nın saldırı silahlarında (tanklar) NATO'nun da savunma silahlarında (tanksavar) üstünlükleri göze çarpıyor. Bu açıdan başta tanklar olmak üzere Avrupa'daki konvansiyonel silahlarda indirim gündeme geleceğe benzer. Kuşkusuz bunu daha büyük bir adım, ICBM'lerde O'a gidebilen bir indirim izleyebilecektir.

■ *Stratejik dengede orta menzilli füzelerin önemi nedir?*

— Orta menzilli füzeler ABD'ye büyük bir fırsat verdi. NATO'nun "esnek-mukabele" stratejisi, "sınırlı nükleer savaş" halini alınca Varşova Paktı da Avrupa'daki hedeflere karşı kullanılmak üzere başta SS 20'ler olmak üzere çeşitli orta menzilli füzeler geliştirdi. Bunun üzerine Amerikalılar dengeyi korumak için Batı Avrupa ülkelerine Pershing II ve Cruise füzelerini yerleştirdiler. Aslında ilk vuruş için ABD'nin Avrupa'da sahip olduğu 436 adet savaş başlığı yeterli bir güç değildir. Ama ilk vuruşu ICBM'lerle yapmak yerine Avrupa'da konuşlandırılmış Pershing II ve Cruise'lar çok daha kısa uçuş mesafesi nedeniyle yüksek etki sağlayabilecekti. Kısacası bu füzeler bir yandan ilk vuruş için önemli bir olanak sağlarken öte yandan çıkacak bir nükleer çatışmada, savaşı Avrupa ile sınırlı tutmayı öngörmekteydi. Belki de bu nedenle, Avrupa barış hareketi, tarihindeki en sert demokratik muhalefeti, bu füzelerin konuşlandırılmasına karşı yürütmüştü. Şimdi bunlar kalktı. Yani ihtiyar Avrupa kıtası 2011 tane savaş başlığından, tehdidinden kurtuldu. Çok önemli bir gelişme.

■ *Washington'da tartışma dışı bırakılan SDI (Yıldız Savaşları) projesi daha sonra atılacak adımları engelleyebilir mi?*

— Ben, bu gelişmeler konusunda oldukça iyimserim. SDI'nin (Yıldız

Türkiye NATO ve VARŞOVA paktları için ilk feda edilecek ülke konumunda

Savaşları) bu konuda ciddi bir sorun olacağını sanmıyorum. SDI'nin çılgın ve sorumsuz bir girişim olduğuna kuşku yok. 1971'lerde SALT I Antlaşması şehirlerin savunulmasını yani savunma sistemlerinin geliştirilmesini yasaklamıştı. Bu rasyonel bir tutumdur. Taraflardan birinin şehirlerini savunacak hale gelmesi terör dengesini bozar, karşı tarafın ikinci vuruş kapasitesini O'a indirir diye düşünülüyordu. Taraflardan biri, diğerinin şehirlerini savunacak bir sistemi geliştirdiğini doğru ya da yanlış istihbar ettiği anda gereksiz ve erken bir ilk vuruşu başlatacaktır. Aslında SDI çok da yeni bir gelişme değildir. Ancak Reagan iktidara gelince bütün Amerika ve müttefik ülkelerin şehirlerini nükleer saldırıdan koruyacak bir düzeye getirilmesi emrini verdi. Ama, bu gerçek olmaktan çok ABD iç politikasına yönelik bir girişim olma özelliğini taşıyor. ABD'de birçok ünlü bilim adamı, SDI'yi ekonomik ve teknik açılarından gerçekleşmesi mümkün olmayan

bir sistem diye tanımlıyor. Bunların arasında ünlü Teller'de var. Teller'e göre, uzaya savaş istasyonlarının yerleştirilmesi çok pahalı, fakat vurulması çok ucuz. Böylece şehirleri koruyacak bir savunma sistemi yerine füze silolarını koruyacak bir savunma sistemi çok daha gerçekçidir. Bu açıdan Teller'e göre, uzaya sadece erken uyarı uyduları yerleştirmek gerekir. Görüldüğü gibi ABD'deki eğilim esas olarak şehirlerin değil, füze silolarının korunmasının gerçekçi bir seçim, meşru ve haklı bir girişim olacağı yolundadır. Füze silolarını korumak ilk saldırıyı yapacak olana karşı caydırıcılık olanağını güçlendirmektedir.

■ *Bu anlaşmanın Türkiye açısından önemi nedir?*

— Antlaşmanın, Türkiye açısından özel bir önemi vardır. Sınırlı nükleer savaş stratejisinin uygulama bulması halinde SS 20'lerin ilk patlayacağı ülkenin Türkiye olacağını düşünmek bir abartma olmasa gerek. Sınırlı nükleer savaş anlayışı açısından Türkiye hem Varşova Paktı hem de NATO için ilk feda edilecek ülke konumundadır.

■ *Demek ki "Görevimiz Tehlike"?*

— Türkiye'de belli sayıda taktik nükleer başlık olduğu biliniyor. Bunlara yenilerinin eklenmesi, yeni kısa menzilli füzeler konuşlandırılması gündeme gelebilir. Bu konuya çok dikkat etmek gerekiyor. Bir bloklarası çatışmada bu silahları kullanmak gerekecek midir? 300 km.den daha kısa menzilli olan bu silahların, tabi Türkiye'de konuşlandırılmış olanların büyük bir kısmı Türkiye toprağı üzerinde patlayacaktır. Ve bu açıdan bu silahların taktik ya da stratejik sayılmasının hiç önemi yoktur.

INF Antlaşması'ndan sonra konvansiyonel silahların önem kazandığı ve Türkiye'nin bu alanda gerekeni yapması söylenmektedir. Taraflar arasında karşılıklı caydırıcılık ve güvenlik sisteminin kurulması konvansiyonel silahların artırılmasından değil azaltılmasından geçer. Türkiye gibi yoksul, insanların bir bölümünün ortaçağ koşullarında yaşadığı bir ülkede kıt kaynaklarımızın pahalı konvansiyonel silah sistemlerine ayrılması, caydırıcılığı artırıcı, güvenliği sağlayıcı bir seçme olmayacaktır. ■

General Dr. Necibullah: “Kararı tarih versin”

*“Zirveden sonra
ABD’nin de bölgede
barıştan yana gerçekçi
adımlar atacağı
görüşündeyim”*

General Dr. Muhammed Necibullah (40) bundan birbuçuk yıl önce Babrak Karmal’ın yerine Afganistan Demokratik Halk Partisi Sekreterliğine getirildiğinde, batılı birçok gözlemci, ülkede kısa ve orta vadede herhangi bir değişiklik beklenemeyeceğini savunuyorlardı. Pakistan sınırındaki göçmen kabilelerden birine mensup olan Necibullah, gerçekten de Babrak Karmal’ın sadık adamlarından biri olarak bilinmekteydi. 1975’te bitirdiği tıp fakültesinde, İslamcı bir çevreden gelmesine karşın, kralın baskı rejimine karşı direnişi örgütleyen, ateşli bir hatip olarak tanınmıştı.

Zakir Şah, genç subayların giriştiği kansız bir darbe sonucu, tahtını 1973 yılında Muhammed Davud’a terk etmek zorunda kalmıştı. Ülkede 1965’ten bu yana yeraltında çalışan “Afganistan Demokratik Halk Partisi”, Davud’un diktatörce davranışları karşısında yeniden direnişe geçti.

1978 Nisan’ındaki darbe sonucu, partinin “Halk” fraksiyonu lideri Taraki iktidara geldi. 1979 Eylül’ünde ise Hafızullah Emin, Taraki’ye karşı parti içinde egemenlik sağladı. Ancak ülke genelindeki huzursuzluklar, partideki güçler dengesinin hızla değişmesine yol açıyordu. 27 Aralık 1979 günü Sovyet birlikleri Afganistan’a girdiler. Yeni hükümetin başına geçen Babrak Karmal, güvendiği arkadaşı Dr. Necibullah’ı, Afganistan Gizli Servisi’ni kurmakla görevlendirdi.

Necibullah kısa bir sürede Afgan Gizli Servisi’ni hükümetin güvenini kazanan bir örgüt durumuna getirmekle kalmadı; muhaliflerinin de belirtmekten geri kalmadıkları bir ustalıkla, Pakistan’la olan sınır bölgesindeki birçok kabileyi mücahitlere karşı tavır aldirmayı da başardı. 1981’den bu yana partinin Politbürosunda yer alan Necibullah, Mayıs 1986’da 59 yaşındaki Babrak Karmal’aan boşalan Parti Sekreterliğine, birkaç ay sonra da Devlet Başkanlığına getirildi.

Gorbaçov’un “tam destek” vaad et-

tiği genç Devlet Başkanı, son aylarda birbiri ardına batı kamuoyunu hayrete düşüren öneriler geliştirmeye koyuldu. Afganistan devlet ambleminden kırmızı yıldızın, orak ve çekiçin kaybolması belki yalnız biçimsel bir göstergedi; ancak Necibullah, Afganistan’da iktidardaki Demokrat Parti’nin yanı sıra dört ayrı partinin daha serbestçe çalışabileceğini ilan edince, “yeni çizgi”ye ilgi arttı. Bunun dışında Necibullah, kendi partisinin de marksist bir çizgide olmadığını öne sürüyor, Afgan halkının temel bağının İslam dini olduğunu açıklıyordu. Necibullah, hükümetine de yeni partilerin ve İslami akımların temsilcilerini almakta gecikmedi.

Son aylarda eski Afgan Kralı Zakir Şah’ı da içine alan, geniş kapsamlı “Ulusal Barış” görüşmeleri öneren Necibullah, mücahitlerin de katılacağı bir konsey geri çekilmesini isterse bu karara uyacağını söylüyor. Necibullah, Cenevre’de süregelen Afganistan-Pakistan görüşmelerini çıkmazdan kurtarmak için de yeni bir öneri getireceğini ve Sovyet birliklerinin “bir yıldan daha az bir süre içinde” ülkeyi terk etmeleri yolunda Gorbaçov ile görüş birliği içinde bulunduğunu belirtiyor. Afganistan konusundaki görüş ayrılıklarının iyice belirginleştiği Reagan-Gorbaçov doruğundan sonra Necibullah ilk röportajını GÖKKUŞAĞI’nın Batı Almanya temsilcisi Mustafa Danış ile yaptı. Necibullah ile Stern ve GÖKKUŞAĞI için iki ayrı görüşme yapan Mustafa Danış, ana dilinde konuştuğu General Necibullah’a Batıda yaygın kanılar hakkındaki görüşlerini de sordu:

■ Sayın Devlet Başkanı, Sovyet birliklerinin Afganistan’a girişinin üzerinden sekiz yıl geçti. Bu askerlerin geri çekilmesi için somut bir zaman planlaması var mı?

Necibullah — Bundan kısa bir süre önce Afganistan Devlet Başkanı olarak Kurucu Meclis’te yaptığım bir konuşmada, Sovyet birliklerinin bir yıldan daha kısa bir süre içinde ülkemizi terk edebileceklerini açıkladım. Sovyetlerin de buna benzer resmi açıklamaları oldu.

■ Somut olarak hangi tarihte başlayacak bu geri çekilme işlemi?

Necibullah — Bu, tümüyle ülkemize yönelik dış saldırının durdurulma-

sına bağlı. Afganistan'ın iç sorunlarına dışarıdan müdahale eden yabancı güçlerin, karşı devrimcilere sağladıkları maddi ve askeri yardıma son vermeleri durumunda, bu geri çekilme işlemi derhal başlayabilir. Ancak biz, bundan böyle gelecekte de bu tür dış müdahalelere girilmemesi için uluslararası garantiler istiyoruz. Cenevre'de bu alanda bir anlaşmaya varılır varılmaz, Sovyet birlikleri ülkemizi terketmeye başlayacaklardır.

■ **Sovyetlerin hükümetinizin egemenliğini ve kendi güçlerini pekiştirmek için zaman kazanmaya çalıştıkları doğru değil mi?**

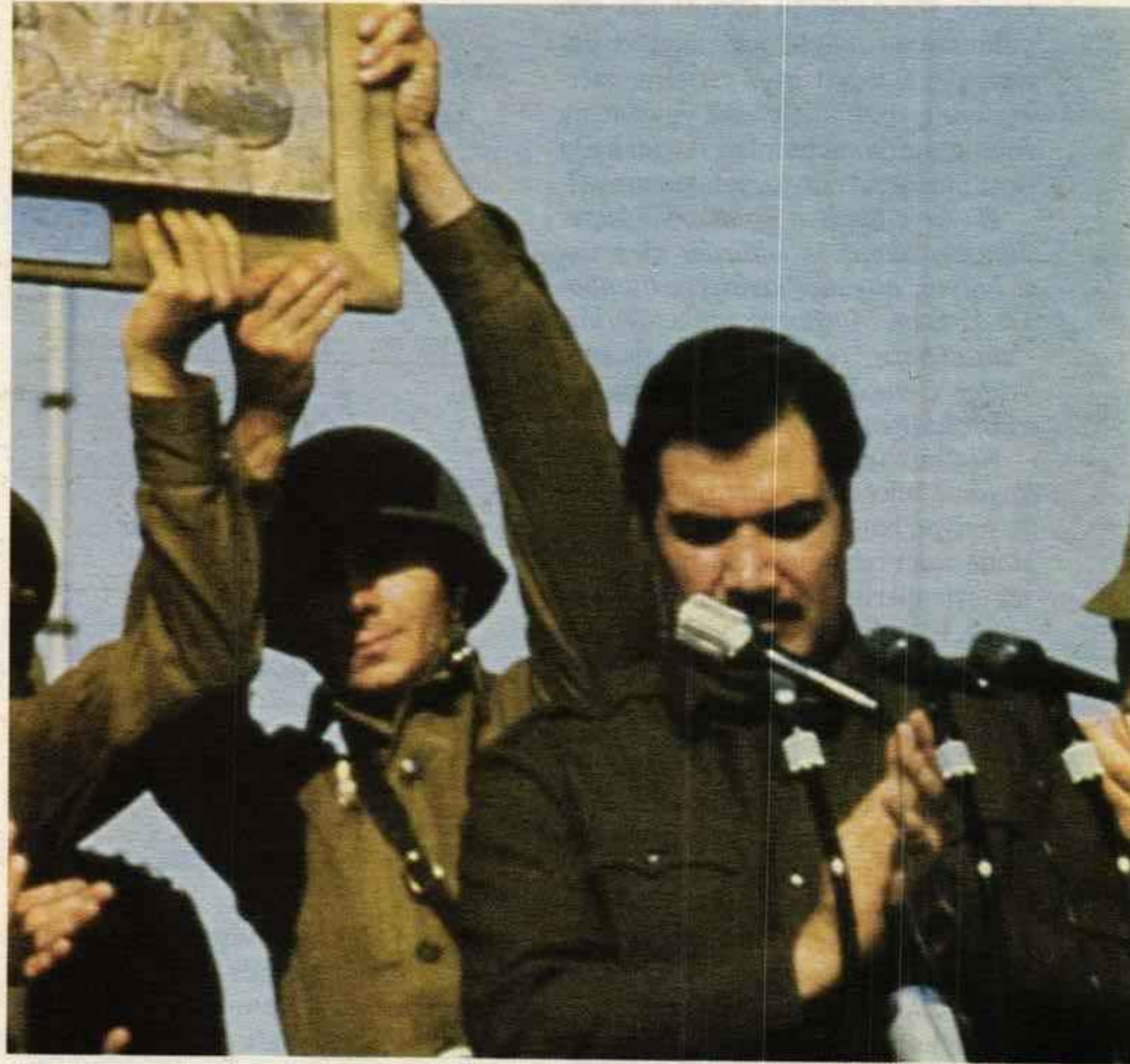
Necibullah — Bizim hükümet olarak durumumuz, ülkemizin bir iç sorunu. Geçmiş yıllarda Afgan ilerici güçleri bu hükümete sahip çıktıklarını yeterince kanıtladılar. Ülkemizin dışından kaynaklanan ve beslenen saldırılar durdurulduğu anda, hükümetimizin duruma ülke çapında hakim olduğu görülecektir. Sovyetler Birliği de bizce kabul edilecek bir garanti gerçekleşince, ülkemizde bulunan sınırlı sayıdaki birliklerini geri çekeceğini resmen ilan etmiş bulunuyor.

■ **Bu sözünü ettiğiniz garantiler, "mücahitler" olarak bilinen, İslam kökenli muhalif gruplar için de geçerli olacak mı?**

Necibullah — Afganistan ile Pakistan arasında Cenevre'de Birleşmiş Milletler aracılığı ile sürdürmekte olduğumuz görüşmelerin önümüzdeki devresine yeni bir öneri getiriyoruz. Bu öneri, Sovyet birliklerinin ülkemizden çekilmesi için somut planı da içeriyor. Bu anlaşma, gerçekleşirse, elbette çatışma içindeki bütün taraflar için geçerli olacak.

■ **Washington'daki Reagan-Gorbaçov doruğunda Afganistan konusunda bir sonuca varılamadı. Olayın Moskova doruğuna kadar bir çözüme kavuşacağı görüşünde misiniz? Öncelikle Batının, Sovyet birliklerinin yedi ay gibi bir sürede Afganistan'dan çekilmeleri gerektiği savını göz önünde bulundurursak?**

Necibullah — Ben, bundan böyle ABD hükümetinin de bölgede barıştan yana gerçekçi adımlar atacağı görüşündeyim. Bu gelişme, elbette Pakistan'ın tutumuna sıkı sıkıya bağlı olacak. Daha önceki dönemlerde Pakistan'ın Sovyet askerlerinin çekilmesi için sekiz ile on altı ay arası değişen

sürelerden yola çıktığını düşünürsek, Bizim "bir yıldan daha kısa bir zaman" biçimindeki önerimizin kabul edilme şansı oldukça yüksek. Bu aşamada Pakistan'ın da soğukkanlı bir karara varması durumunda önümüzdeki görüşmelerin barıştan önceki son aşama olacağını umabiliriz.

■ **Sovyet lideri Gorbaçov'un "Afgan devriminin kendi kendini savunabilmesi gerektiği" görüşünde olduğu biliniyor. Mücahitler ise, ülkenin yüzde sekseninden fazlasını kontrol ettiklerini öne sürüyorlar. Sovyet desteği olmadan da egemenliğinizi koruyabilecek misiniz?**

Necibullah — Karşı devrimcilerin oldukça sık tekrarladıkları bir iddia bu. Ama sırf bu yüzden doğru olduğu söylenemez. Dış destekli bu güçler, gerçekten ülkemizin yüzde seksenini ellerinde bulundursalar, derhal önerimizi kabul edip ateş-kes'e gidebilir ve daha fazla kan dökülmesine meydan vermeden yapılacak seçimlerde iktidara gelebilirler. Ama durum bundan çok farklı. Dış destek kesil-

diği anda, karşı devrimcilerin ellerinde tuttıkları bölgeler de kontrol alanlarından çıkacak.

■ **Mücahitlerin savı da bu doğrultuda. Onlar da Sovyet desteği kesildiği anda hükümetinizin düşeceğini söylüyorlar ve görüşmelere başlamak için ön koşul olarak Sovyet askerlerinin geri çekilmesini istiyorlar. Bu öneriyi nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Necibullah — De Facto durum bütün açıklığı ile ortada: Sovyet birliklerinin ülkemizde tek varoluş nedeni, karşı devrimcilerin dış ülkelerden aldıkları, son derece yüksek rakamlara ulaşan maddi ve askeri destekte yatıyor. Bu dış müdahalenin durdurulması garanti altına alındığı gün, geri çekilme planı yürürlüğe konacak. Bunu hem biz, hem Sovyetler Birliği taahhüt etmiş bulunuyoruz.

■ **Pek çok Afganlının Sovyet askerlerine "saldırganlar", "işgal kuvvetleri" gözüyle baktıkları doğru değil mi?**

Necibullah — Afgan halkı, kimin ulusal çıkarlarından, kimin hangi güç-

lerden yana olduğu konusunda son yıllarda çok zengin gözlemler ve deneyimler elde etti. Sivil yerleşme merkezlerine, okullara, çocuk yuvalarına roketatarlarla saldırıları Afgan halkı dost mu kabul ediyor, sanıyorsunuz?

■ *Ama başkent Kabil'e bile güpegündüz roketlerle saldırılar düzenlenebiliyor; büyükçe kentlerde bombalar patlıyor. Müslüman muhalifleriniz "ulusal barış" çağrınıza pek yanaşmıyorlar. Gene de ülkedeki duruma hakim olduğunuz söylenebilir mi?*

Necibullah — Gerçekleri ortaya koymak bile, asıl suçluları ele vermeye yetiyor, bana kalırsa. Sivil halk üzerinde canlı tutulmaya çalışılan bu terör eylemlerinden bıktı artık Afgan halkı. İslamiyet adına sivil halkın, savunmasız insanların, çocukların kanına girenlerin dostu olmadığını artık Afganlılar çok iyi biliyor. Afganistan gibi coğrafi yapısı terör eylemlerine çok elverişli bir ülkede bu saldırıların önünü almak, gelişmiş ülkelerde olduğundan çok daha zor.

■ *Mücahitlerin elinde Amerikan yapısı Stinger uçaksavar roketleri de var. Savaşın son aylarında bu roketlerin belli bir etkisi oldu mu?*

Necibullah — Bu olayı batı basını da yeterince biliyor. Somut olaylardan doğru sonuçlara varmak gerekiyor. O zaman savaşın uzamasından kimin sorumlu olduğu, kimin daha fazla kan dökmekte yarar gördüğü de ortaya çıkacak. Evet, gerçekten de karşı devrimci güçler, son aylarda Stinger roketatarlarıyla silahlandırıldılar. İçlerinde tek bir asker bulunmayan, kadınlı-erkekli, genç-yaşlı sivil Afgan halkını taşıyan uçaklarımız da bu roketlerle düşürüldü. Size soruyorum şimdi: Bu eylemler aslında uluslararası çapta terörist saldırılar değil mi? Bizce, en iyisi, sivil halka yönelik bu cinayetleri mümkün kılan güçleri uluslararası bir mahkemenin önüne çıkarmak ve onları dünya kamuoyunun tanıklığı önünde yargılamak olurdu. Şu olayın üzerinde durmak gerekiyor: Amerika Birleşik Devletleri, bir yandan İran'da hükümette bulunan veya hükümete yakın İslamcı grupları terörist ilan ediyor; öte yandan da bu gruplardan çok daha saldırgan, gözünü kan bürümüş çetelerin eline uçaksavar roketler tutuşturuyor!

Uluslararası teröristlerin eline en

"Afganistan'da anayasaya göre İslama aykırı yasa çıkartılamaz"

modern silahları teslim edenlerin dünya kamuoyu önünde bir an önce açığa çıkarılması ve mahkûm edilmesi gerekir. Ancak haberleşme ve iletişim alanındaki bağımlılıklar, bu gerçeklerin yaygınlaşmasına imkân tanımadı bugüne kadar.

Askeri açıdan baktığımızda Stinger roketlerinin herhangi bir denge kaymasına yol açtıkları söylenemez. Demin söylediğim gibi, karşı devrimciler de onları asıl sivil halk üzerinde denemekle meşguller.

■ *Belli bir zamandan beri eski Afgan Kralı Zakir Şah'ın da barış görüşmelerinde rol oynabaleceğinden söz edilmekteydi. Bu plandan vaz mı geçtiniz?*

Necibullah — Bu soruyu Zakir Şah'a yöneltmeniz daha doğru olur. "Uluslararası Barış" kapsamında yaptığımız çağrının, Afganistan'daki tüm politik güçler için geçerli olduğunu belirttik. Bu güçleri görüş belirtmeye ve görev almaya çağırdık. Çağrı, elbette yurt dışında yaşayan Afganlılar için de geçerli. Eski Afgan kralının da bu güçler arasında yer almaması için hiçbir neden yok.

■ *Devlet başkanlığına getirildiğinizden bu yana "Necibullah" adını kullanıyorsunuz. İslamiyetin izlediğiniz politika üzerindeki etkisini nasıl*

değerlendiriyorsunuz? Sizce İslamiyet marksist bir rejimle bağdaşabilir mi?

Necibullah — Belgelerde kayıtlı olan isminin tümünü kullanmam, neden bunca politik ve ideolojik spekülasyona yol açtı, anlayamıyorum. Devletimiz ve İslamiyet konusunda Anayasamızın ikinci maddesi çok açık. Bu maddede Afgan halkının dininin, İslam olduğu belirtiliyor. Bu bağlamda Anayasamız, Afganistan Cumhuriyeti'nde İslam ilkelerine aykırı bir yasanın çıkarılamayacağını da belirlemekte. Bizim politik programımıza gelince: Amacımız, Afgan halkının barış içinde, eşit haklara sahip bireyler olarak adil ve çoğulcu bir toplumda yaşamalarını sağlamaktır. Bunun da İslamiyetle çalışan bir yanı olduğu görüşünde değilim.

■ *Ama marksist olduğunuz doğru değil mi?*

Necibullah — Politik görüşlerimiz ve amaçlarımız konusunda söylenecek herşeyi açıkça söylemekteyiz. Afganistan Demokratik Halk Partisi içinde değişik politik görüşlerden insanlar var. Benim hangi dünya görüşünü benimsediğim konusunda yargıyı bırakalım muhaliflerimiz değil de tarih versin.

■ *Biraderiniz Sadıkullah bir süre önce mücahitlerin safına geçti. Bu olay parti içindeki konumunuzu sarsmadı mı?*

Necibullah — Sadıkullah, gençliğinden beri politik düşünce ve davranışa sahip bir insan değildi. Zaman içinde hangi görevi, hangi işlevi üstlendiği görülecektir. Partimin ve Kurucu Meclis'in hakkımdaki tutumu ise belli.

■ *Sayın Necibullah, Türkiye-Afganistan ilişkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?*

Necibullah — Biz, bu iki ülkenin halklarını birbirine pek çok yönden yakın, kardeş halklar olarak kabul ediyoruz. Ortak din olarak İslamiyet bu yakınlıkta elbette büyük bir rol oynuyor. Yüzyıllardır süregelen bu yakınlık, Türkiye'nin uluslararası platformda barışçı önerileri desteklemesine yol açarsa, bu büyük bir destek olacaktır. Barışçı ve adil bir toplumun kurulması yolunda Türkiye halkına başarılar diliyorum. ■

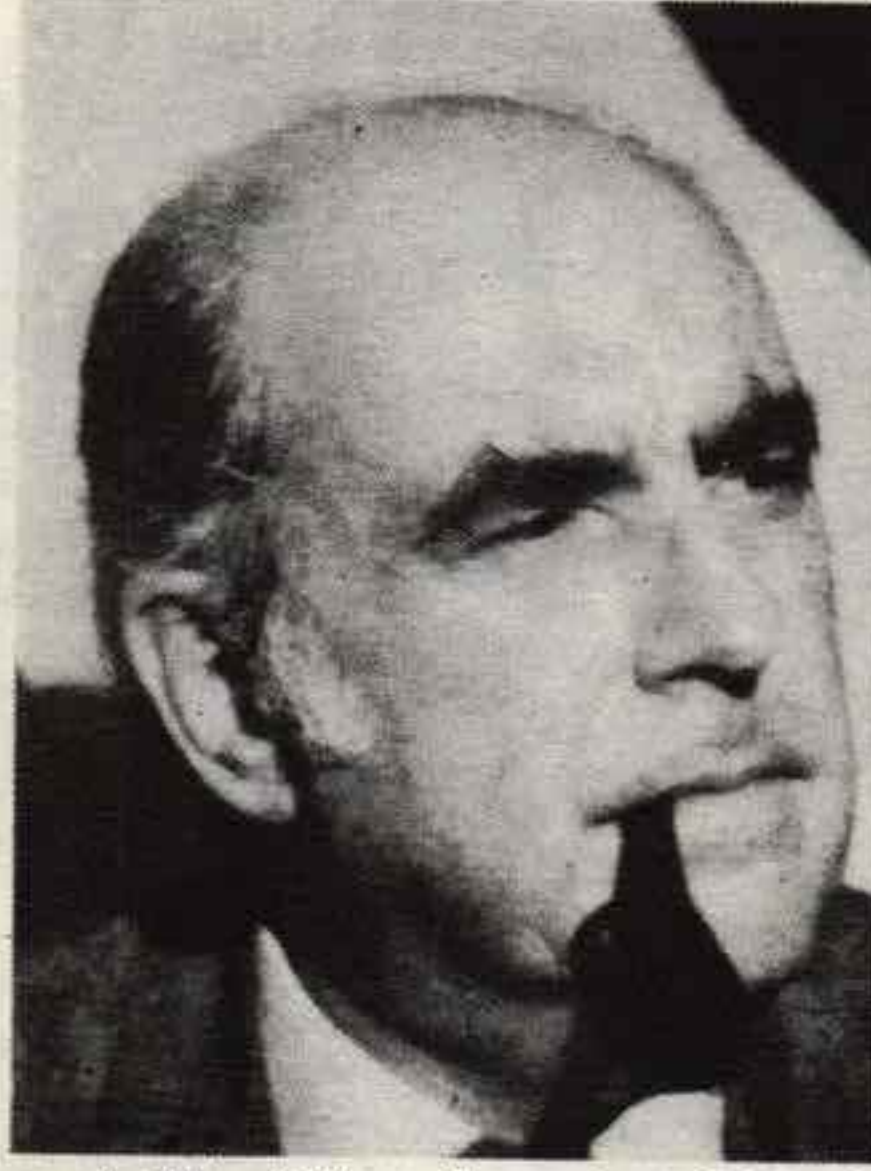
Hassas dengeler

Geçtiğimiz Kasım ayında Papandreu hükümetinin ABD ile üsler konusunda yeniden masaya oturduğu Yunanistan'da bir başka üs konusu daha fırtına koparacağı benziyor. GÖKKUŞAĞI'nın güvenilir kaynaklara dayanarak sağladığı bilgilere göre, Yunanistan'da, Didimotiho'da (Dimetoka) bugüne kadar ulusal radar sistemi kapsamında bulunan radar sisteminin, Türkiye'de Anamur ve Ayancık'ta bulunan diğer iki radar sistemi ile tek bir merkezde birleştirilmesi için hazırlık yapılıyor. Projelerinin hazırlanmasına 1985 yılında başlanıldığı ileri sürülen yeni merkezi sistemle, söz konusu radarlar NATO'nun NADGE (NATO Hava Savunma Yer Sistemleri) programına alınacak. Bugüne kadar etkinlik bölgesi Yunan hükümeti tarafından saptanan ve topladıkları bilgiler ulusal savunma sistemi içinde değerlendirilen Didimotiho'daki radarın, bundan böyle NATO sistemine bağlanması, Türkiye üzerindeki gözün kaldırılarak kuzeye çevrilmesi sonucunu da verebilecek. Radarın, Ayancık ve Anamur'daki radarlarla birleştirilmesi, Papandreu hükümetinin titizlikle korumaya çalıştığı Ortadoğu ülkeleri ve Libya ile ilişkileri arasına da "karakedi" girmesine sebep olabilecek. Sistemin NATO gözetiminde tek bir merkeze bağlanabilmesi için 1987 yazında ihale açıldığı ve Yunan hükümetinin 300 milyon drahmiyi (yaklaşık 2.4 milyar TL) gözden çıkardığı belirtiliyor.

Hassas dengeler

Öte yandan bazı gelişmeler, Papandreu hükümetinin 1984 yılında yürürlüğe koyduğu "Yeni Savunma Doktrini"nin gerektirdiği hassas dengelerin de yer yer sarsılmaya başladığını gösteriyor.

Bilindiği gibi bu politika, "gerçek tehlikenin" Türkiye'den geldiği temasını işliyor, NATO ve ABD ilişkilerinde oldukça "bağımsız" bir çizgi izlen-

mesini öngörüyor, buna karşılık Bulgaristan başta olmak üzere Yugoslavya ve Arnavutluk'la ilişkilerini sıkılaştırmayı hedefliyordu. Yeni Savunma Doktrini, Sovyetler ve Libya dahil tüm Ortadoğu ülkeleri ile dostluğu öne alan bir yakınlaşmayı içeriyor, buna karşılık İsrail'le ilişkilerini asgari düzeyde tutan ve bu ülkeyi resmen tanımaktan kaçınan bir çizgi izliyordu.

Türkiye ile ilişkilerinde bir yumuşama arifesinde bulunduğu izlenimini veren ve yakında Özal-Papandreu Zirvesi'nin gerçekleşme olasılığını artıran politika, ilk büyük gediği, geçtiğimiz Kasım ayında başlayan Amerikan üslerinin geleceği ile ilgili görüşmeler sırasında verdi. ABD ile 1983 yılında yapılan ve Amerikan üslerinin 1988'den itibaren Yunanistan topraklarından uzaklaştırılması sürecini başlatan anlaşmanın, iki farklı yorumu içeren, iki farklı metni olduğu anlaşılınca kıyamet koptu.

1983 Anlaşması'na göre, ABD, beş yıl tamamlanmadan anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini isteyebilecek, eğer süre bitiminden önce yeniden tartışma başlarsa, Papandreu hükümeti olumlu bir pozisyona kavuşarak üsler konusunu sıfırdan başlamak üzere görüşebilecekti. Ancak, görüşmeler başladığında işin bu kadar kolay

olmadığı ortaya çıktı. Amerikan tarafının elindeki metinde, üsler konusundaki anlaşmanın 5 yıl 17 ay sonra "sona erdirilebilir" olduğu "terminable" belirtiliyordu. Oysa vaktiyle kamuoyuna açıklanan Yunanca metin "sona erdirilir" ifadesini taşıyordu. Ülke içindeki tepkileri önlemek için kullanılan iki ayrı metin, Papandreu'nun dış politikasındaki ciddiyeti, en azından "tartışmalı" hale getirdi: "Acaba, ABD ve üsler konusundaki tavır ve demeçler göstermelik miydi?"

Dimyat'ın pirinci

Yunanistan topraklarındaki Amerikan üslerinin geleceği ile ilgili tartışmalar hiç kuşkusuz Balkan ülkelerinde de dikkatle izleniyor. Dostluğu öne alan ve 12 Eylül 1986'da Bulgaristan hükümeti ile "İki ülkenin birbirlerine karşı hasmane girişimlerde bulunmayacağına, topraklarının bu tür girişimlere araç olmayacağına ve iki ülkeden birinin güvenliğinin tehlikeye girmesi halinde, görüş alışverişi için temas geçileceğine" ilişkin bir anlaşma imzalayan Yunanistan hükümeti, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'la da "Balkanlarda barış ve güvenliğin geliştirilmesi" adına olumlu köprüler kurmak ve geliştirmek çabasında.

Gerek ülke içinde bir erken seçim nedeni olabilecek kadar önemli sayılan Amerikan üsleriyle ilgili gelişmelerin, gerek artık gözlerini kuzeye çevirmeye hazırlanan Didimotiho (Dimetoka) radar üssünün, "Yunanistan için esas tehlikenin kuzeyden değil, doğudan geldiği" yolundaki Yeni Savunma Doktrini'ne dayanan politikaları yıpratma olasılığı oldukça büyük.

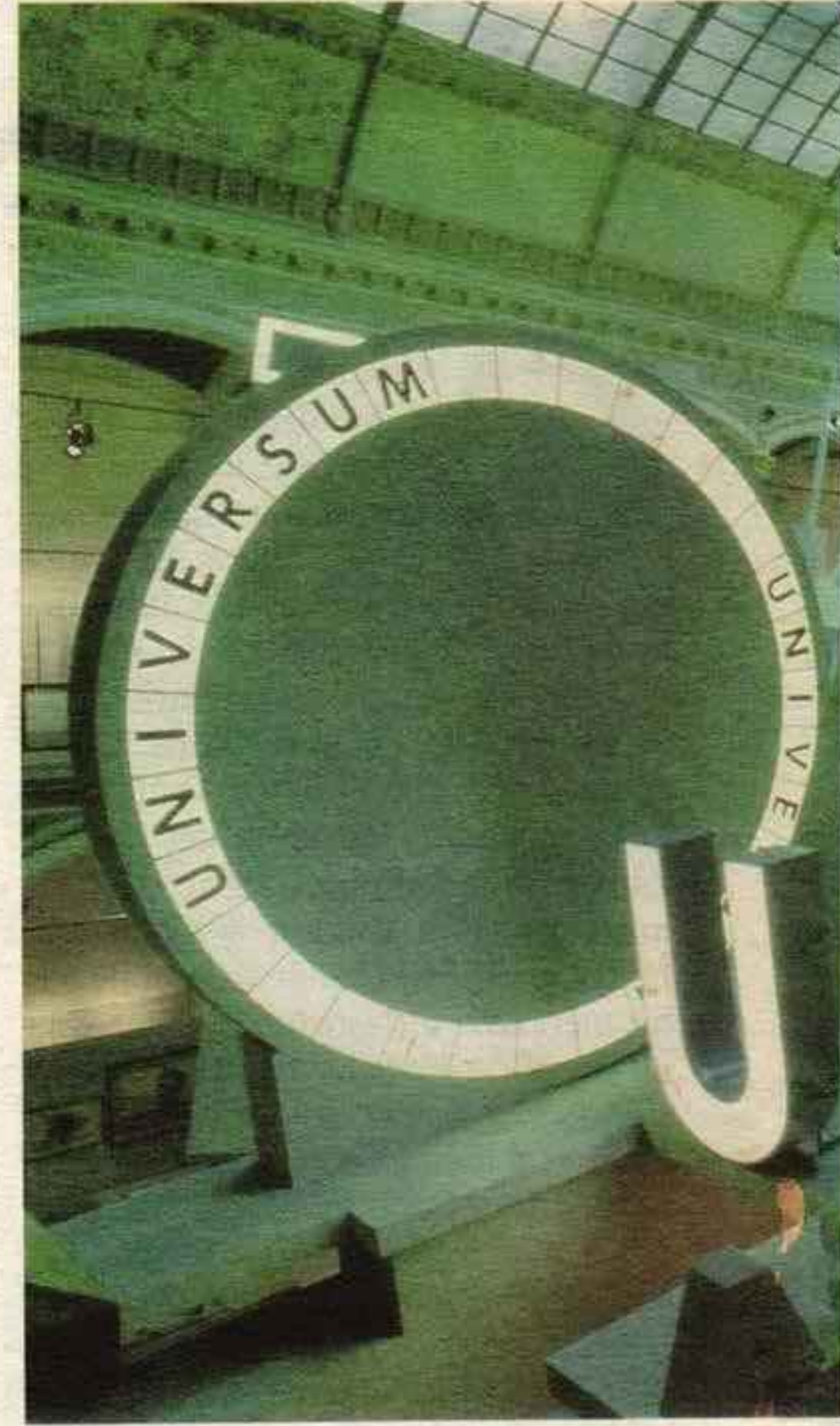
Şubat ayında Belgrad'ta gerçekleşmesi beklenen Balkan Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantısı arifesinde dengeleri sağlamlaştırmak için belki de eskisinden daha fazla çaba göstermek gerekecek. Öyle ya, Dimetoka'ya pirince giderken, evdeki bulgurdan olmak da var... ■

"Yontular Bulvarı"ndan... Azade Köker

Berlin, Berlin

*Yedi yabancı
sanatçının yapıtları
Kreuzberg'de "Yontular
Bulvarı"na dikildi.*

Berlin, Berlin Sergisi'nden

13 Ağustos 1961 tarihinde neredeyse tam ortasından ikiye bölünen ve o günden bu yana Doğu-Batı ilişkilerinde bir barometre, bir mihenk taşı niteliği taşıyan, doğusu "sosyalist" batısı "kapitalist" Berlin kenti, geçtiğimiz 1987 yılında 750. doğum yılını kutladı.

Gerçi Berlin Atina, Roma, Paris ve Köln gibi Avrupa'nın diğer bazı kentleriyle karşılaştırıldığında 750 yıllık geçmişiyle çok genç sayılırdı ama, bu 750 yıllık geçmişin sadece son 75 yılında Berlin'de olup bitenler tüm Avrupa'nın çehresini değiştirmeye yetmişti. Bismarck'ın 18 Ocak 1871'de binbin hünerle 35 prenslik ve 4 bağımsız kenti bir araya getirerek Almanya'yı tek bir ülke, Almanlar'ı tek bir ulus ve Berlin'i bu ulusun başkenti yapmasından sadece 74 yıl sonra 8 Mayıs 1945'te Hitler'in orduları kayıtsız şartsız teslim oluyor ve Almanya

Mehmet Aksoy'un çalışması Punk'ların "katkı"sından kurtulamadı.

tek bir ülke, Almanlar da tek bir ulus olma niteliklerini yitiriyor, Berlin de ortadan ikiye bölünüyordu. İşte bu ikiye bölünmüş kentin hem doğusunda hem de batısında tüm 1987 yılı boyunca 750. kuruluş yıldönümü şenlikleri yapılıyordu.

Savaşın sonra kurulan Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin başkenti olan Doğu Berlin'de kente ilk gelen Türklerle ilgili bir sergi açılırken, Federal Almanya'nın bir eyaleti sayılan ancak tüm çevresini saran 161 kilometre uzunluğunda ve 3 metre 50 santim yüksekliğindeki bir duvarla Avrupa'nın ortasında yalnız bir ada gibi kalan Batı Berlin'de yaşayan yaklaşık 120 bin Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşı kentin doğum yılını Berlin Kültür Senatörlüğü ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ortak hazırlanan özel bir programla kutluyorlardı.

Doğu Berlin'deki İslam Müzesi'nde Osmanlı devletinin ilk Berlin elçisi

Ahmet Efendi ve beraberindeki heyeti gösteren gravürler, tablolar, zamanın gazete küpürleri ve diğer belgeler sergileniyordu. 9 Kasım 1763'de Berlin'e gelen Osmanlı heyetinin giysilerini gösteren tablolar ise serginin çekirdeğini oluşturuyordu. Berlin'e gelen ilk Türk heyeti büyük ilgi görmüş, Berlinliler 9 Kasım 1763 günü Türkler'i seyretmek için çoluk çocuk sokağa dökülmüşlerdi. Daha sonra da kentte bir Osmanlı modası başlamış, Berlinliler bir süre Osmanlılar gibi giyinmişlerdi.

Bu sergi kentin batısına getirilmiyordu ama Batı Berlin'de Türkler ve Türkiye üzerine başka sergiler açılıyordu. Zaten 1987 yılı Berlin'deki Hristiyan Demokrat (CDU) ve Hür Demokrat (FDP) koalisyon senatosuyla arası çok iyi olan Özal hükümeti açısından da iyi başlıyordu. Ocak sonunda açılan ve dünyanın en önemli tarım, hayvancılık ve gıda maddeleri fuarlarından biri sayılan Uluslararası

Yeşil Hafta Fuarı'na 25 firma ile katılan Türkiye'nin tipik bir eski İstanbul mahallesi görünümünde düzenlenen 600 metrekarelik pavyonu en özgün pavyon seçiliyor ve başarı belgesi alıyordu. Dönemin Tarım, Ormancılık ve Köy İşleri Bakanı Hüsnü Doğan, uygun fiyata sağmal inek ithal edebilmek için fuarda nabız yoklarken, Türk pavyonundaki eski İstanbul dükkânlarında Maraş dondurması, tatlı ve şekerleme, çay ve baharat, hamsi buğulama ve lüfer ızgara satarak on gün içinde yaklaşık 2 milyon mark hasılat yapan görevliler, bakanı döviz sağlıyorlardı.

Yeşil Hafta'nın peşinden turizm dalında dünyanın en büyük fuarı olan Uluslararası Turizm Borsası da Türkiye açısından olumlu geçiyordu. Türkiye son yıllarda en çok ilgi çeken ülkelerden biri seçiliyor, ayrıca Türkiye üzerine "Türkiye yeni yollar arıyor" başlıklı uluslararası bir seminer düzenleniyor, seminerde Türki-

"Yontular Bulvarı"ndan... Mehmet Aksoy

Azade Köker (detay)

ye'de turizm yatırımı yapmak isteyen büyük turizm firmalarıyla Alman Yatırım Kredi Bankası yetkilileri Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz'ı yakalamışken fırsatı değerlendiriyorlar ve trafik keşmekeşinden servis eksikliğine, ağır dönen bürokrasi çarkından hükümetin turizmcilerin kârından yüzde 10'a kadar pay istemesine dek çeşitli konuları eleştirerek, bakana, "Ülkeniz çok güzel orada yatırım yaparız ama önce istediğimiz koşullar yerine getirilsin ya da bırakın biz yapalım işimize karışılmasın," diyorlardı. Seminerden ayrılarak 750. yıl kutlama törenlerinin program protokülünü imzalamak için Berlin Kültür Senatörü Hassemer ile buluşan Mesut Yılmaz da "Sizin turizmciler beni terletti" diyerek senatöre dert yanıyordu. Daha sonra imzalanan program protokolünde ise bir folklor ekibinin, Konya mevlevi dervişlerinin, yağlı güreş gösterisi yapacak güreşçilerin, şarkıcı Yıldırım Gürses ve arkadaşlarının, bir de Ankara Ongunlaşma Enstitüsü'nden bir defilenin Berlin'e gelerek Türk kültürünü Berlinlilere tanıtmaları öngörülüyordu ve bu kültür elçileri Haziran ve Temmuz 1916'dan beri en soğuk yaz mevsiminin yaşandığı Berlin'e gelerek Türk kültürünü tanıtıyorlardı.

Bu arada Yılmaz ve Hassemer'in protokolünde olmayan ancak değişik kuruluşlar tarafından Berlin'e çağrılan Aziz Nesin, Vedat Türkali, Pınar Kür, Tomris Uyar, Orhan Pamuk ve Refik Durbaş da Berlin'e gelerek okumalar yapıyorlar, Berlinli okurlarıyla tanışıyorlardı. Yaşar Kemal de Kültür Senatörü Hassemer'in özel konugu olarak Berlin'e geliyor ancak okuma yapmıyordu.

Öte yandan Azade Köker, Gülden Artun, Mehmet Aksoy, Seyyit Bozdoğan, Ergin İnan ve Metin Talayman'ın yapıtlarından oluşan ve "Überall Bahnhof" (Her Taraf Tren Garı) adını taşıyan bir sergi de büyük ilgi çekiyordu. Bir başka sergide ise Berlin'den çok daha yaşlı olan İstanbul, Antalya, Bursa ve İzmit kentlerinin şehir planlaması ve korunması sorunları anlatılıyor, Tarlabası'nın başına gelenlere değiniliyordu.

—Cemal Demirer,
Berlin

Kopan parmakları atmayın

Başarılı bir ameliyat daha bitmiş, Neriman hanımın çamaşır makinesinin merdanesine kaptırdığı elinin iki parmağı altı saat süren bir operasyonla yerine dikilmişti. Dr. Oya Bayrı, ameliyathaneden çıkıp sigarasını yaktı... Çayından henüz bir yudum almıştı ki, hastabakıcı telaşla odaya girdi.

"Oya hanım, bir acil var. Bu defa dört parmak.."

Taksim'deki Pasteur Hastanesi, Türkiye'nin tek el ve mikrocerrahi merkezi. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş aşamasında olan bir ülkede sıkça rastlanan iş kazaları merkezin önemini belirliyor. Pasteur Hastanesi günün 24 saati hizmet veriyor. Hemen hergün ortalama 8-10 ameliyatın yapıldığı merkezin kahramanları 18 Kişiden oluşan bir ekip.

Ekip şefleri, Prof. Dr. Ayan Gülgönen, Op. Dr. Türker Özkan, Doç. Dr. Ahmet Karaoguz, Doç. Dr. Oğuz Polatkan ve ülkemizdeki ilk ve tek kadın mikrocerrahi uzmanı Op. Dr. Oya Bayrı. Bu sihirli parmakların sahipleri ihtisaslarını ABD ve Avrupa ülkelerinde yapmış.

Olayın başlangıcı Prof. Dr. Ayan Gülgönen'in bir dişçinin kopan parmağını başarılı bir operasyonla diktiği 1978 yılı. 1985'te ise Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, *Mikrocerrahi ve Rekonstrüksiyon Vakfı*'ni kurarak Pasteur Hastanesi'ne maddi kaynak sağlıyor ve ekip faal olarak çalışmaya başlıyor.

Vakfın asıl amacının yurt çapında başka merkezlerin de açılmasını sağlamak ve maddi durumu iyi olmayan hastaların ameliyat ücretlerini karşılamak olduğu söyleniyor. Öte yandan, vakıf, Maslak'ta modern bir mikrocerrahi merkezinin kuruluş çalışmalarını yürütüyor.

Çıplak gözle görülebilmesi çok zor olan ve "ethilon" adı verilen iplikler-

le mikroskop altında gerçekleştirilen ameliyatlarda çok titiz çalışılması gerektiğini vurgulayan Prof. Dr. Ayan Gülgönen, tecrübenin de önemli bir rol oynadığını söyleyerek, şu örneği veriyor:

"Parmak ucuna doğru yaklaştıkça atardamar ve toplardamarın kalınlığı 0.5-0.6 milimetreye çıkıyor. 0.6 milimetre çapındaki damarın bir yerinden kesildiğini düşünün. İçinden kan geçen bu damarın iki ucunu karşı karşıya getirip diyoruz. Gerektiğinde

da 3 katına çıkartılması gerektiğini söyleyen Ayan Gülgönen, "Hastanenin teknik imkânlarının da buna bağlı olarak artırılması lazım. Türkiye'de yılda yaklaşık 5 bin civarında el ve parmak kopması olayı meydana geliyor. Biz bunlardan ancak 1,250 kadarına hizmet veriyoruz." diyor.

Kopan bir organın altı ya da en geç sekiz saat içinde merkeze getirilmesi gerektiğini belirten Doç. Dr. Ahmet Karaoguz, dikkat edilecek en önemli noktayı şöyle açıklıyor:

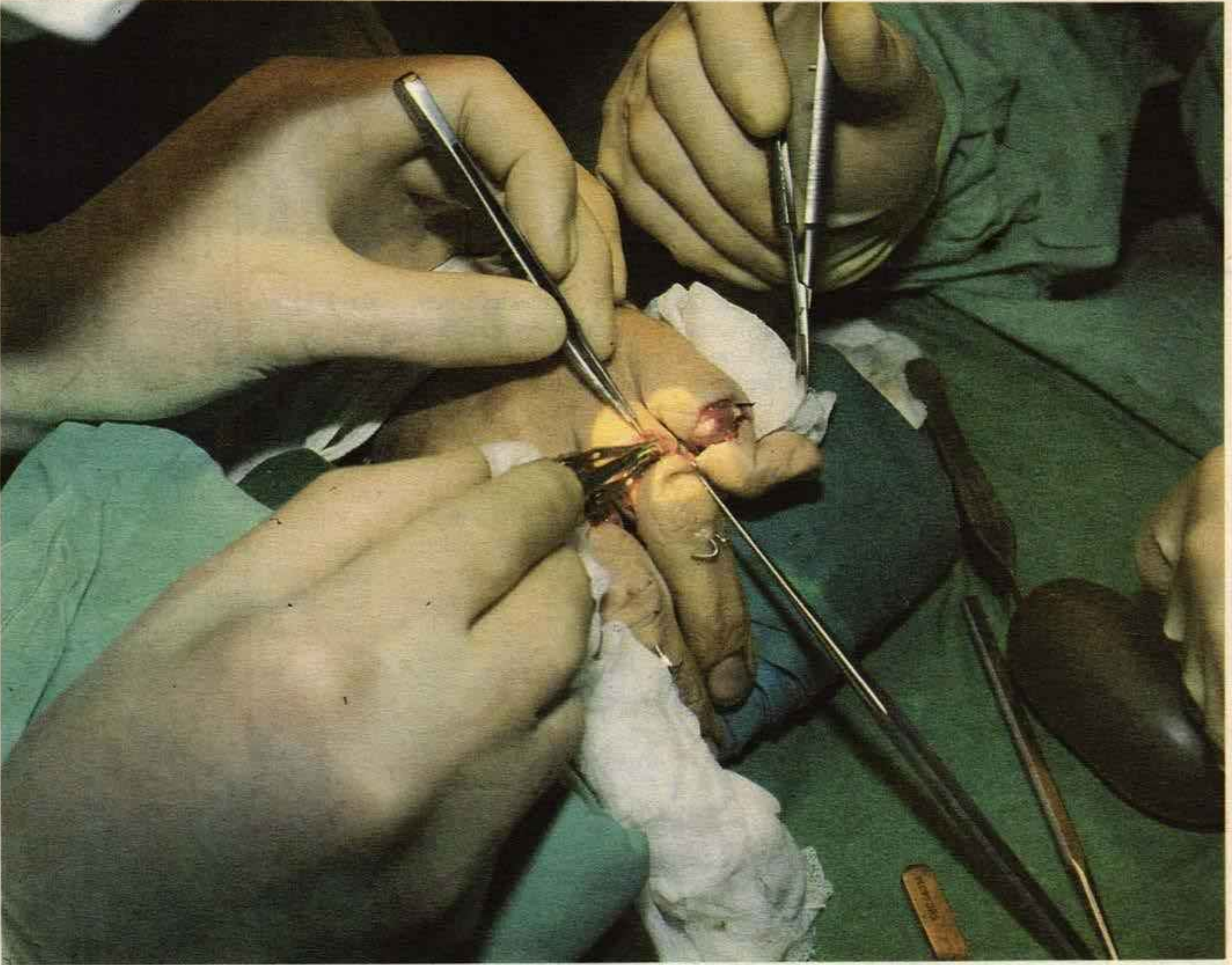
Oya Bayrı: "Kendimize ayıracak vaktimiz yok. İşimiz hata affetmiyor."

8-10 dikiş atıyoruz. Söz konusu bölgeyi mikroskop altında 20 kere büyütüp operasyonu gerçekleştiriyoruz. Bu işte dikkat ve tecrübe çok önemli."

Avrupa ile kıyaslandığında teknik açıdan hiçbir sorunlarının olmadığını belirten Gülgönen, "Yalnızca yer ve eleman sıkıntısı var," şeklinde konuşuyor.

18 kişilik kadronun en kısa zaman-

"Kazaya uğrayarak kopan organın yerine dikilebilmesi için içi buz dolu bir kapta getirilmesi gerekir. Yalnız, organ buzla temas etmemeli. O da ayrı bir kapta olmalı. Organ, kas dokularının ölmemesi için sıfır derecenin altında bir ortamda bulunmalı. Bunu maalesef anlatamıyoruz. Adam elini makineye kaptırmış... Buz dolu bir torbanın içine atmışlar, sallaya sallaya

Ameliyatta çıplak gözle görülemeyen iplikler kullanılıyor. En önemli unsurlar, "dikkat" ve "tecrübe"...

ya çorba gibi getiriyorlar. Tabii bizim işimiz de zorlaşıyor."

Kopan organlar uygun şartlarda getirildiği zaman olumlu sonuç alındığını belirten Ahmet Karaoğuz, bazı durumlarda ayak ve el parmaklarının yerlerinin değiştirilebildiğini belirtiyor.

Bu durum özellikle el başparmağının kopması halinde geçerli. Eğer kopan başparmak işlevini yitirmişse, ayak başparmağı veya ikinci parmak eldekinin yerine dikiliyor. Diğer bir çözüm yolu da, tarak kemiğinin çıkarılıp, elin biraz daha küçültülmesi ve eski işlevine kavuşturulması. Özellikle baş parmağın muhafaza edilmesinin önemli olduğu vurgulanıyor. Fizyoterapist Tülay Özer, el başparmağının iş yapabilme açısından çok önemli olduğunu, diğer parmaklar hiç olmasa

Parmağını kaybedenlerin çoğunluğu genç işçiler

bile, başparmağın sağlanmaya çalışıldığını belirtiyor.

Meydana gelen kazaların dörtte üçünün el ile ilgili olduğunu kaydeden Tülay Özer, kimi zaman yüzüklerin parmak kopmasına yol açtığını söylüyor:

"Çalışma esnasında yüzük herhangi bir yere takıldığında parmağı kopartabiliyor. Ayrıca bu tür olaylarda hastanın yaşı çok önemli. Genç hastalardan daha olumlu sonuçlar alınıyor. Genç hastalarda sinirlerin uzaması daha erken oluyor. Yaş ilerledikçe sinirler daha geç sürede uzuyor. Vücutta nerenin kesildiği de önemli. İnsan vücudunun bütün fonksiyonları beyinle ilgili. Örneğin, parmak kopması ameliyatı, omuzdan kopan bir kola göre daha kolay ve alınan sonuç da tabii ki değişiyor."

Ameliyat sonrasında hastanın tedavisi devam ediyor. Hastaya rehabilitasyon ve fizik tedavi uygulanıyor. Fizik tedavi ile dokular yeniden canlandırılıyor ve el fonksiyonları tekrar eski durumuna dönüştürülüyor. Hastanın tamamıyla iyileşmesi halinde bile kontroller uzun süre devam ediyor.

El cerrahisi dalında dünyadaki belli başlı merkezlerin öncülüğünü Japonya ve Avustralya'nın yaptığı belirtiliyor.

Daha sonra sırasıyla ABD, Fransa, Federal Almanya, İsviçre, Türkiye ve İngiltere geliyor.

CEM (Avrupa Acil El Cerrahisi Birliği) kanalı ile ülkeler arasında bilgi alışverişi sağlanıyor.

Tıp fakültelerindeki lisans eğitimi sırasında el mikrocerrahisi üzerine öğrenim yapılmadığını belirten Op. Dr. Oya Bayrı, "Mikrocerrahi yüksek ihtisas dalıdır, bu da ancak belirli merkezlerde öğrenilir. Bu işi öğrenmek için sigorta hastanelerinden bize genç doktorlar gelir" derken, her yıl haziran ayında uluslararası bir toplantı düzenlenerek Türk hekimlerinin mikrocerrahi konusunda yeni gelişmelere ilişkin bilgilendirildiğini sözlerine ekliyor.

"Çorba gibi" getirilen organların yanı sıra başka ilginç olaylar da meydana geliyor. Oya Bayrı, tanık olduğu bir tanesini şöyle anlatıyor:

"Elini kolunu kaptıranların arasında nedense Karadenizli'ler çoğunlukta. Meraklı olduklarından sanırım. Geçenlerde birinin iki parmağı kopmuş. Makineye kaptırmış. Arkadaşları telefonla sordular. 'Parmakları nasıl getirelim?' Tarif ettik, 'torbaya koyun, getirin' dedik. 'Tamam' dediler, ama tam kapatırken yine sordular: 'Adamı da getirelim mi?'"

Parmaklarını cebine koyup getirenlere, konserve kutularına koyanlara da rastlandığını anlatıyor doktorlar.

Yaz kazaları

Kazaya uğrayanların genellikle işçi kesiminden olduğunu belirten Prof. Dr. Ayan Gülgönen, kazaların yaz aylarında azalması gerekirken, aksine arttığını belirterek şöyle diyor:

"Yaptığımız istatistiklere göre, Türkiye'de bu türden kazaya uğrayanların sayısı yaz aylarında özellikle genç işçilerde artıyor. Nedeni şu; çocuk denecek yaştaki çıraklar okullar tatil olduğunda çalışmaya başlıyorlar.

Karadenizli: "Parmakla beraber adamı da getirelim mi?"

Bu çalışma herhangi bir ön eğitimden geçmeden oluyor. Haliyle de, tecrübesi olmayan gençlerin kazaya uğrama olasılığı fazla oluyor. Özellikle 12-18 yaş arasındaki gençler bize gelen ağır iş kazalarında yüksek oranda yer kaplıyor. İkinci önemli nokta çocukların büyük kısmının sigortasız olması... Bu konu yaz aylarında çırak olarak çalıştırılan çocukların sigortalanmasını gündeme getiriyor. 18 yaşındaki bir gencin elini kaybetmesi acı bir durum. Bu gencin ömrü boyunca sakatlık tazminatı alması gerekir."

Kolumun olması iyi bir şey...

Mecit Vurgun 30 yaşında... Adapazarı'nda bir segman fabrikasında çalışırken, kolunu omuzu hizasından yük taşıma bantlarına kaptırdığını söyleyerek şöyle diyor:

"Kolum birdenbire bantın içine düştü. Ben bayılmışım. Arkadaşlar beni buraya (Pasteur Hastanesi) getirmişler. Ameliyatın üzerinden henüz 3 ay geçti. Şimdi fizik tedaviye devam ediyorum."

Mecit Vurgun'a neler hissettiğini sordüğümüzda, "İnsanın kolunun her zaman yanında bulunması iyi bir şey. Ya olmasaydı." şeklinde cevap veriyor.

Bu hastane bizim evimiz

Günün 24 saati çalışan ekibin süper elemanları, "Bizim için önemli olan kaybolan bir şeyi yerine koymanın verdiği mutluluktur. Bu yeterli... Öte yandan, özel hayatımız yok gibi. Çünkü, işimiz hata affetmiyor." diyorlar.

Doç. Dr. Ahmet Karaoğuz ve Op. Dr. Oya Bayrı, "Bu hastane bizim evimiz. Güneşin nasıl, hangi noktalardan doğduğunu en ince ayrıntısına kadar biliriz." derken odaya yine telaşla hastabakıcı giriyor ve rutin sözleri tekrarlıyor:

"Acil var... Ameliyathaneye alındı..." ■

—Harun Karakuş

Kopan parmak nasıl taşınmalı?

Ne yapmalı?

- 1) Kopmuş olan parça kesinlikle atılmamalıdır.
- 2) Kanama, bir kompres sargı ile yaralı organ yukarı kaldırılmak suretiyle durdurulmaya çalışılmalıdır.
- 3) Kopuk organ fizyolojik serumla yıkandıktan sonra, steril ya da temiz bir beze sarılıp, bir plastik torba içinde buz üstüne (içine değil) yerleştirilerek, zaman yitirilmeden yaralıyla beraber hastaneye gönderilmelidir.
- 4) Kaza saatinden itibaren en fazla 6-8 saat içinde hasta merkeze ulaştırılmalıdır.

Ne yapmamalı?

- 1) Kopan organa ve kopma yerine herhangi bir temizleyici veya mikrop giderici madde (alkol, tencürdüyot, sabun, merhem vs.) dokundurulmamalıdır.
- 2) Kopma yerine kesinlikle hiç bir tür dikiş vs. atılmamalıdır.
- 3) Hastaya ağızdan (su ya da yiyecek) hiçbir şey verilmemelidir. Bu tür müdahaleler yaralının replantasyon şansını yok edebilir.
- 4) Kopan organ konserve kutusu, yoğurt kabı gibi sıhhi olmayan kaplara kesinlikle konulmamalı; pamuklara sarılıp taşınmamalıdır.

İki Genel Sekreter havaalanında Avrupalı parlamenterlerle.

Gözaltı süresi

İki genel sekretere uygulanan gözaltı süresi, uzun süre gündemde kalacak bir hukuki tartışmayı başlattı.

Türkiye Komünist Partisi (TKP) Genel Sekreteri Nabi Yağcı ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın Türkiye'ye gelişlerinin ve gözaltına alınmaları, daha sonra da tutuklanmalarının yankıları sürüyor. Tartışmaların siyasal boyutları dışında, hukuksal yönlerinin de uzun süre gündemde kalacağı anlaşıyor.

İki genel sekreter için yapılan uygulama, ne ölçüde yasalara uygundur? Ya da hukuk bu uygulamalarda ne ölçüde geçerli olmuştur? Bu sorulara verilecek yanıt, "hukukun üstün-

lülü” ve “demokratik, hukuk devleti” ilkelerinin ülkemizdeki uygulanırılığının da göstergesi olacaktır.

Nabi Yağcı ve Nihat Sargın için soruşturma Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığınca yürütüldü. Savcılık soruşturması sonunda TCK’nın 140, 141, 142, 158, 159, 312. maddelerini ihlalden iki genel sekreterin tutuklanması istendi ve Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Yedek Üyeliğince tutuklanmalarına karar verildi.

İki genel sekreterin Türkiye’ye gelişlerinden önce avukatlarının DGM Savcılığına yaptıkları başvuruda, soruşturmanın bizzat savcılıkça yapılması istenmiş, gerekçe olarak da soruşturma dosyasının ve evrakların savcılıkta olduğu belirtilmişti.

Hazırlık soruşturması

Bilindiği üzere 2845 sayılı “Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri” hakkındaki yasanın 10. maddesi, “Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren bir suçla ilgili hazırlık soruşturmasının, devlet güvenlik mahkemesi cumhuriyet savcısı veya yardımcısı tarafından bizzat yapılacağını” hükme bağlamıştı. Ancak 3200 sayılı yasayla yapılan değişiklikle “Cumhuriyet savcısının soruşturmayı bizzat yapacağı” hükmü kaldırılmış, “soruşturma yetkisi cumhuriyet savcılığında olmakla birlikte onun gözetimi altında kolluğunda soruşturmada yer alması” sağlanmıştı. Ancak yapılan değişiklik, hazırlık soruşturması yapma yetkisinde bir değişiklik olmayıp, bazı “özel durumlarda”, “soruşturmanın uzamaması” amacıyla açıklanabilir. Nitekim değişiklikle ilgili hükümet gerekçesi şöyledir: “Bu kuralla örgütsel mahiyet arzeden anarşi ve terörle ilgili bulunan ve genellikle çok sanıklı olan bu tür bütün suçlara cumhuriyet savcılığının el koyması güçleşmektedir. Devlet güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçların hazırlık tahkikatında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun çerçevesi dahilinde zabıta ve görevlendirmek, işlerin daha süratli sonuçlandırılmasını sağlayacaktır.” Görüldüğü üzere kolluk, çok sanıklı suçlarda ve işlerin daha süratli sonuçlandırılması amacıyla devreye girecek-

Avukatın sorgulama aşamasında ve sonrasında sanığın yanında bulunması en temel haklardan biridir

tir. Yine 2845 sayılı yasanın 16. maddesine göre çok sanıklı suç ya da toplu olarak işlenen suçtan kasıt “3 veya daha fazla kişinin iştirakiyle işlenen suçlardır.”

DGM Savcılığı, kendisinin el koyduğu, suç delili kabul ettiği evrak ve dokümanları topladığı ve iki sanıktan ibaret olayda, yetkisini kullanmamış, kolluğun ifade alması için emir vermiştir.

Kuşkusuz bu durum, başka bir konuyu tartışmaya getirmiştir. Gözaltı süresi ne kadar olacaktır? 2845 sayılı yasanın 16. maddesine göre bu süre “Devlet güvenlik mahkemesinin gö-

revine giren suçlar sebebiyle yakalanan suç zanlı, yol süresi hariç 48 saat içinde hakim huzuruna çıkarılacaktır.” Toplu olarak işlenen suçlarda ise “en geç 15 gün içinde hakim önüne çıkarılacaktır.” Anayasa’nın 19. maddesinde “...Toplu olarak işlenen suçlarda en çok on beş gün içinde hakim önüne çıkarılır. Kimse bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim veya savaş hallerinde uzatılabilir.” hükmü yer almıştır.

Tek suça çift ceza

İki genel sekreterin gözaltı sürelerine ilişkin hukuksal tartışmanın en ilginç noktalarından biri bu on beş günlük sürenin aşılmış olmasıdır. Diğer bir konu da yasal düzenlemeler gereği, 15 günlük gözaltı süresinin olanaklı olup olmadığıdır. Tutuklama isteminde gösterilen ceza maddeleri açısından sadece TCK’nın 141. maddesinin toplu olarak işlenen suç kavramına girebileceği söylenebilir. DGM Cumhuriyet Savcılığının soruşturma yapabileceği suçlar, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş tarihleri sonrası suçlardır. Bu nedenle 1983 öncesi olay ve suçların soruşturması DGM Cumhuriyet Savcılığında yapılamaz.

İkinci nokta: Aynı suçla ilgili iki ayrı yargılama yapılamayacağı ceza hukukunun temel ilkelerindendir. “Non bis in idem” kuralı gereği mükerrer yargılama yapılamaması “dava koşulunu” ortadan kaldırır. Dava koşulu olmaksızın da tutuklama nedeni olmaz.

Nabi Yağcı hakkında İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinde 987/209 sayılı dosya ile dava açıldığını avukatları DGM Cumhuriyet Savcılığına bildirmişler ve bu davada “TKP Genel Sekreteri” sıfatıyla yargıldığını belirtmişlerdir. Nihat Sargın hakkında ise İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesince TİP merkez yöneticileri hakkında yürütülen dava nedeniyle “gıyabi tutuklama” kararı bulunmaktadır. Nihat Sargın’ın hakkındaki “gıyabi tutuklama” kararı nedeniyle hakim önüne çıkarılarak “tutuklanması” ya da “tutuklamanın kaldırılması” kararı verilmesi yasal bir zorunluluk iken, bunun yerine gözaltına alınarak hakim huzuruna çıkarılmaması ayrı bir tartışma konusu da

oluşturmuştur. TCK'nın 141. maddesini ihlalle ilgili soruşturmanın nasıl mükerrer yargılamaya konu olabileceği merak konusudur.

Zabıtların görülmesi

İki genel sekreterin gözaltına ilişkin hukuksal tartışmalarda iki konuda basında yer almıştır. Birincisi avukatların "tutuklamaya itiraz için" hakim sorgusu tamamlandıktan sonra dosyadaki ifade ve evrakları inceleme isteklerinin DGM Cumhuriyet Savcılığınca kabul edilmeyerek, iki kişinin sadece "hakim huzurundaki ifade örneklerinin" avukatlara gösterilmesi olayı. 2845 sayılı Yasanın 29. maddesi gereğince, Ceza Yargılama Yöntem Yasasının 143/3 maddesi konuya açıklık getirmiştir. Buna göre "Maznunun sorgusuna havi zabıtname ile ehlihibre raporlarının ve maznunun hazır bulunmaya selahiyeti olduğu dair adli muamelelere müteallik zabıt varakalarının müdafii tarafından tetkikine hiç bir vakit muhalefet edilemez." Bu durumda avukat, müvekkilinin ifadelerini, bilirkişi raporları, doktor raporları, adli işlem tutanaklarını her zaman görme hakkına sahiptir. Bu savunma hakkı gereğidir.

Görüşme hakkı

Diğer bir konu da avukat ile müvekkilinin görüşmesinin olanaklı olup olmamasıdır. Ceza Yargılaması Yöntem Yasasının 144. maddesi "Mevkuf bulunan maznun, müdafii ile her zaman görüşebilir ve muhabere edebilir." demektedir. Bundan çıkan sonuç, tutuklanan bir kişiyle avukatının hiçbir nedenle görüşmesi ve haberleşmesinin engellenemeyeceğidir. Ancak, tutuklama öncesi gözaltı sırasında avukat ve suç zanlısının görüşmesi yasa dışı düzenlenmemiştir. Hukukçuların "suçlamayla birlikte savunmanın da başlaması", "avukatın hazırlık aşamasında müvekkilinin sorgusuna katılması" yönündeki görüşleri çağdaş dünyanın kabul ettiği ve uyguladığı bir anlayıştır. Bu anlayışın ülkemizde yerleşmesi ve yasal olarak hükme bağlanması, sadece hukuksal bir ileri adım olmayacak, aynı zamanda insanlık suçu işkencenin önlenmesinin en etkili yollarından biri olacaktır. ■

Reşat Kadayıfçılar

Bulmacanın çözümleri

NEVZAT ERKMEN OYNATTIYOR

SOLDAN SAĞA

- 1 ZİNA (Zinhardan hr harfleri çıkınca kalan harfler.)
- 5 MİNE (İngilizce mayın, "mine"dir; bu sözcük Türkçede bir çiçek adıdır.)
- 9 ADAY (İsim = ad, kamer = ay.)
- 10 İSİM (Duman lekesi ıstır; o halde ben "is"im, yani duman lekesiyim.)
- 11 TİK (Ne konulması gerektiği zaten belirtilmiş.)
- 12 SSALE (S/S=Steam Ship, yani buharlı gemi; "ale" de İngiliz birasıdır.)
- 13 İLİŞİK ("İlişik" in bir anlamı da münasebettir; bu sözcüğün harfleri tanımda 2 kez yer alıyor.)
- 15 İÇ (Üstteki gemide bira var; o halde "İç!")
- 16 TENİS (İngilizce "ten is", Türkçede "ondur" olur.)
- 18 AS (Astik: Ferit Devellioğlu'nun "Türk Argo Sözlüğü"ne bakınız.)
- 20 RENKLİ (Siyah-beyaz TV'sini atan ya da satan renkliyi alıyor.)
- 23 FELEK (Talih anlamına da gelen "felek"; Felemenkteki menin, yani yasağın, kaldırılmasıyla karşımıza çıkıyor.)
- 25 OVA (Profesörün başındaki or ile ova, prova, yani deneme olur; yazı da ova demektir.)
- 26 ELİF (Arap alfabesinin ilk harfi.)
- 27 HAIN (Haşinin orta harfsizi.)
- 28 TERE (Derinin salgıladığı "ter"e.)
- 29 ALİE (Alien, İngilizcede yabancı demektir; "n"si çıkarsa, alie kalır. "N", İngilizcede "en" okunur.)

YUKARIDAN AŞAĞIYA

- 1 ZATİ (Alttan yukarıya it az.)
- 2 İDİL (İdil Biret'in anagramı olan "deli bir it"ten bir et çıkınca, geriye "idil" in harfleri kalır.)
- 3 NAKİT (Vakit nakittir; o halde nakit de vakittir.)
- 4 AY (Aybaşının ilk harfleri aydır.)
- 5 MİSKİN (Güzel kokulu bir madde olan "misk" in.)
- 6 İSA (İsa'dan Sonra'da [İS], adı geçen peygamber İsa'dır.)
- 7 NİLİ (Çividinin eşanlamlısı.)
- 8 EMEÇ ("Demeç" in son harfleri emeçtir; sevgili Aydın Emeç'in soyadı.)
- 12 SİNEK (Sinekağırlık, yani sineksikletten söz ediliyor.)
- 14 ŞEREFİ (Yukarıdan Aşağıya 17, yani "skoal", içki içilirken söylenen "şerefe" sözünün karşılığıdır.)
- 17 SKOAL (Bir önceki açıklamaya bakınız.)
- 18 AFET (Felaketten kel harfleri çıkınca, geriye afet oluşturan 4 harf kalır.)
- 19 SELE (Bisikletteki oturma yerimizin adı.)
- 21 LVİİ (Romen rakamlarıyla 57.)
- 22 İANE (Minareden Mr. harfler çıkınca, karışmış —yani, bozuk— iane harfleri kalır.)
- 24 LİR (Gelir sözcüğünün sonu olan lir bir çalgıdır.)
- 27 HA ("Bire" ile "ha bire" olur ki, bu da ara vermeden demektir.)

LONGFELLOW'UN ARILARI

On beş.

ÇORBA TAHTAKALE

ESKİ YAPI SAHİBİ MİSİNİZ? İSTER MİSİNİZ?

KONUT + İŞYERİ + YATIRIM
için

Cihangir
Arnavutköy
Rumelihisarı

EMRE

inşaat, değerlendirme ve restorasyon
limited şirketi
Havyar Sokak 11/4 Cihangir/İstanbul
Tel: 151 10 54

GÖKKUŞAĞI

Abone Koşulları

Gökkuşağı'na abone olmak için bedelini (TL) Yapı Kredi Bankası, Çemberlitaş Şb. 29843 no.lu hesaba, (döviz) Yapı Kredi Bankası, Çemberlitaş Şb. 615566-7 no.lu hesaba yatırarak makbuzu Gökkuşağı Abone Servisi, Cemal Nadir Sok. 17, Cağaloğlu, İstanbul adresine göndermek yeterlidir.

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs

Yıllık 20,000 TL 6 Aylık 10,000 TL

	Yurt dışı Yıllık	(Uçakla)
ABD	US\$ 27	US\$ 40
Avusturya	Sch 352	Sch 445
Belçika	BFr 1,041	BFr 1,225
Danimarka	DKr 192	DKr 242
F. Almanya	DM 50	DM 63
Fransa	FF 170	FF 215
Hollanda	Fl 57	Fl 72
İngiltere	£ 17	£ 22
İsveç	SKr 176	SKr 222
İsviçre	SFr 42	SFr 53
İtalya	Lit 36,000	Lit 45,400
Yunanistan	Dr 3,850	Dr 4,975

Gelişigüzel eğitim

Programcı yetiştiriyoruz", "Geleceğinizi programlayın", "Bilgisayar eğitiminde süper çağ"... Bu sözleri, gazetelerin ilan sayfalarında görmediğimiz, okumadığımız gün yok gibi. Özel dersanelerin, öğrenci çekebilmek için girdikleri yarış, ilanlara böyle yansıyor. Ancak

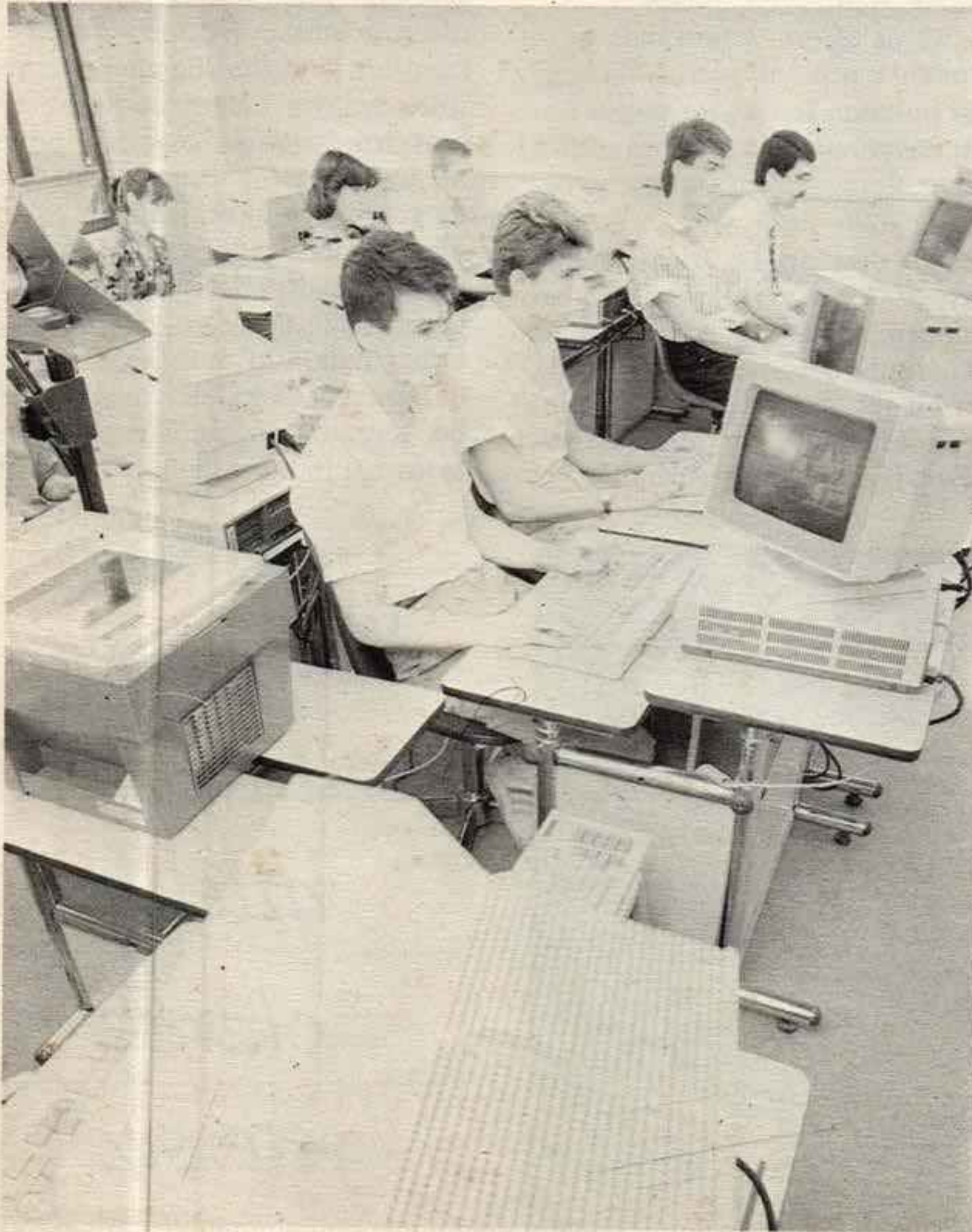
ilanlara yansıyan, madalyonun kamuoyuna duyurulan yüzü. Madalyonunun diğer yüzünü ise kamuoyunca bilinmeyen, yalnızca dersanelerle ilişkisi olanların bildikleri oluşturuyor.

Gelişen teknoloji ile bilgisayarların, Türk pazarlarına girmesi, her geçen gün eleman gereksiniminin artmasını da birlikte getirdi. Eleman yetiştiril-

mesi amacıyla, üniversitelerde bilgisayar ve bilgisayar destekli bölümler açıldı. Ne var ki, bu bölümler, kontenjanları sınırlı olduğu için, bilgisayar kullanabilecek ve programını yapabilecek nitelikli eleman açığını kapatabilmekten çok uzak kaldılar. Bu durum, özel dersanelerin devreye girmesine yol açtı. İlk özel dersanenin açıldığı, 80'li yılların başından beri, bunların sayıları hızla çoğalarak 35'e ulaştı. Özel dersaneler "iş garantisi" vererek bilgisayar pazarına eleman yetiştirmeyi görev edindiler.

Bilgisayar elemanı yetiştiren dersaneler zincirine son halka olarak eklenen **Akademi Bilgisayar Merkezi**'nin kurucusu Ömer Faruk Helvacıoğlu, araştırmaları sonucu dersanelerin iş piyasasının istediği elemanı yetiştirecek niteliğe sahip olmadıklarını gördüklerini belirterek, şunları söyledi:

"Türkiye'ye her yıl 10 binin üzerinde tek kullanıcı ve 2 binin üzerinde çok kullanıcı bilgisayar giriyor. Bunların programlarını ve operatörlüğünü yapacak 20 bin eleman gerekiyor. Üniversitelerin toplam kontenjanı 655 öğrenci ile sınırlandırıldığı için, geriye kalan yaklaşık 19 bin 500 eleman açığı, katlanarak büyüyor. Özel dersaneler ise ne yazık ki bu açığı kapatmaktan nicelik ve nitelik olarak çok uzak. Merkezimizi hizmete geçirmeden önce, eğitim ve iş çevrelerinde yaptığımız araştırmalarda, dersanelerin eleman yetiştirme konusunda başarısız oldukları gerçeği ile karşılaştık.

Sayıları 35'e ulaşan dersanelerin yalnızca beşi salt bilgisayar eğitimi yapıyor.

*Her yıl
20 bin
bilgisayar
elemanı
gerekiyor.*

Dersanelerde genellikle eski model bilgisayarlarla eğitim verilmeye çalışılıyor. Oysa işletmelerde çok daha geliştirilmiş, son model bilgisayarlar kullanılıyor. Dersaneden sertifika ile mezun olan kişi bunun karşısına geçtiğinde ilk kez bilgisayar görüyormuş gibi oluyor ve doğal olarak kullanamıyor. Biz, bu yetersizlikleri saptadıktan sonra, işletmelerde yaygın olarak kullanılan IBM PS II bilgisayarlarla, iş piyasasına yönelik eğitim vermeyi amaçladık. İşletmelerde en çok kullanılan ve geçerli olan programlama dilleri *Basic* ve *Cobol* olduğu için, öncelikle bu dilleri öğretmeye çalışacağız. Ayrıca isteyen kursiyerlere diğer dilleri de öğretmeyi gerekli buluyoruz. Bu çalışmalarımızla, eleman açığını kapatmada katkıda bulunuyoruz. ABM'nin bilgisayar eğitimi herşeyden önce bir dersane havasından çok, bir şirket havasında gerçekleştiriliyor. Eğitimde zaman sorununu ortadan kaldırabilmek için, not tutmayı veya tahta başında ders anlatmayı kaldırdık. Bunların yerine *data-show* ve *whiteport* denilen cihazları getirdik. Dersin sonunda gerekli olabilecek notları öğrencilere fotokopi halinde veriyoruz.

Akademi grubu olarak bilgisayar dalında daha çok hizmet verebilmek için 1987 yılı içinde üretime geçme projelerimizi başlattık. Ancak üretim faaliyetimiz şu anda tasarı aşamasında. Yakın bir tarihte bir Amerikan şirketiyle bir anlaşma yapacağız ve bir

Öğrencilerin tüm uğraşları iyi bir meslek sahibi olmak için.

distribütörlük alacağız. Türkiye ile Ortadoğu pazarını hedef alan bir üretim gerçekleştireceğiz." diyor.

Bilgisayar eğitimi konusunda geçmiş olan ve pek çok işletme ile bağlantısı bulunan **Tepum**'un sahibi Bahattin Bayburan da, özel dersanelerin başarısız olduğunu ileri sürüyor ve nedenlerini şöyle sıralıyor:

"Birçok dersane olaya ticari açıdan yaklaşıyor. Amaçları, öğrencilerin kayıt yaptırmalarını sağlayarak, onları senet altında dersanelere bağlamak. Zaten bu tür yerlerde kurslar başladıktan sonra öğrenciler devam etmezler. Dersanelerin başarısızlığına yol

açan yanlışlıklardan biri de, öğrenci çekebilmek amacıyla, araştırma görevlisi düzeyindeki kişilerle eğitim yapmaları. Eğitimci olarak çalışan böyle kişiler, öğrencilerin yeterince anlayıp anlamadıklarına bakmaksızın kendilerine verilen programı uyguluyorlar. Bunun sonucunda da gerekli eğitim verilemeden pek çok öğrenci mezun ediliyor. Başarısızlığın bir diğer nedeni de, iş piyasasıyla bağlantısı olmayan kuruluşlar olmaları. Örneğin daktilo, muhasebe, sekreterlik, yabancı dil kursu niteliğinde olup da, sonradan birkaç eklemeye bilgisayar eğitime yönelmiş kuruluşlar,

Yılda 655 programcı yetişiyor

Yüksek Öğretim Kurumlarının Bilgisayar Bölümü Kontenjanları

Yüksek öğretim kurumu	Mühendislik	Programcılık
ODTÜ	50	
Boğaziçi Üniversitesi	50	35
İTÜ	55	
Hacettepe Üniversitesi	40	
Yıldız Üniversitesi	40	30
Ege Üniversitesi	50	30
Bilkent Üniversitesi	50	50
Dokuz Eylül Üniversitesi		40
İstanbul Üniversitesi		30
Ankara Üniversitesi		30
Fırat Üniversitesi		25
Uludağ Üniversitesi		50

*"Bilgisayar
eğitmenleri
nitelik
olarak
yetersiz"*

dersanelerinin çağa ayak uydurabildiğini kanıtlamaya çalışmaktalar. Buradan mezun olan elemanlar da ya iş bulamıyor ya da girdiği işte başarılı olamayıp ayrılmak zorunda kalıyorlar. Bizim bilgisayar kullanan işletmelerle olan bağlantımız sayesinde mezunlarımızın yüzde 80'ine iş buluyoruz. İtiraf etmek gerekir ki, ne kadar iyi hizmet vermeye çalışsak da elimizdeki olanaklarla mezunlarımızın ancak yüzde 30'u başarılı olabiliyor."

Bayburan bunları söylerken, **Bebim** Bilgisayar Eğitim Merkezi sahibi Burhan Oralp, işletmelerin aradığı eleman yetiştirebildiklerini ileri sürüyor. Oralp, "Amacımız bilgisayar kullanıcısı değil programcısı yetiştirmek. Eğitimimizi büyük işletmelerde kullanılan, aynı anda 72 kişinin kullanabildiği çok terminalli bilgisayarlarla yapıyoruz. Öğrencilerimiz, çok kullanıcı iş düzeninde programlamayı ve kullanımı öğreniyorlar. Birçok dersane iyi programlama eğitimi veremedi-

ği için, öğrencileri kullanıcı düzeyinde kaldı. Ortalama 8 aylık sürede yalnızca kullanıcı yetiştiriyorlar. Bilgisayarı hiç bilmeyen bir kişinin kullanıcı olarak yetiştirilmesi en fazla 15 günlük zaman alır. Programcı yetiştirmeyi amaçlayan pekçok dersanede eğitim

Birden fazla kursa gidip iş bulamayan çok

sırasında, piyasada kullanılan paket programlardan örnekler gösteriliyor. Hazır paketi uygulamaya koymak kolaydır, ancak programın yazılımının öğretilmesi en az 8 ay sürer. Bizim amacımız, analizi yapılmış bir işin uygulamadaki programını yapacak eleman yetiştirmektir. Mezun ettiğimiz öğrenciler bir işte çalışmaya başladıktan sonra kursa harcadıkları parayı en fazla 3 ayda çıkarmaktadırlar. Ben, bana yetki ve olanak verilse ODTÜ'nün 4 yılda verdiği eğitimden çok daha üstün eğitim vereceğimi, daha üstün öğrenci yetiştireceğimi iddia ediyorum."

Dersane yöneticileri amaçlarını ve yaptıklarını böyle dile getirirlerken, "Kurslara devam eden öğrencilerin bilgisayar eğitimi almak istemelerinin amacı nedir? Dersanelerde verilen eğitimde aradıklarını bulabiliyorlar mı?" sorularının yanıtlarını araştırdık.

Bir dersanede bilgisayar eğitimine devam eden Beynabi Yılmaz, daha iyi bir işte yüksek ücretle çalışabilmek için bilgisayar öğrenmek istediğini söylüyor. Yılmaz, "Daha önce bir başka dersaneye devam etmiştim. Ancak bir süre sonra hiç bir şey alamadığımı farkettim ve bıraktım. Dersaneye devam ederken iş aramaya da başlamıştım. İşletmeler genelde, Cobol dilini bilen eleman istiyorlar. Ben devam ettiğim sürece, değil Cobol'u, Basic'i bile öğrenemedim. Şimdi devam ettiğim dersanede bilgisayarı öğreneceğimi sanıyorum. Ayrıca dersane yerleştireceği için iş bulma sorunum da olmayacak. Kursun tamamını bitirmem gerekmeden iş bulabileceğim" diyor.

Yine daha önce bir dersaneye devam etmiş ve sertifika almış olan Ertan Pala, aranılan niteliklere sahip olmadığı için iş bulamadığını ve yeniden kurslara devam etmeye başladığını belirtiyor. Pala, "Mesleğim ayakka-bı imalatçılığydı. Ancak beğenmediğim için, sevdiğim bir işte çalışmak istiyordum. Bilgisayar kurslarına devam ettim, 8 aylık öğretimden hiçbir şey kazanamadım. Yine de bırakmadım. Şimdi başka bir kursa devam ediyorum. Dersanelerin amaçları para kazanmak. Bu yolda öğrencileri kullanıyorlar. İş garantisi veriyorlar, ama kursu bitirince iş bulmuyorlar", diyerek düşüncelerini dile getiriyor.

Bilgisayar hangi dilden anlıyor?

Basic: En basit dil olduğu için ilk başlayanlara öğretilen bir dil. Yaygın ve ucuz bir dil fakat, programlaması ve sonuç alınması uzun bir süre gerektirdiği için iş çevrelerinde çok az kullanılıyor. Özellikle oyun bilgisayarlarının dili.

Cobol: Ticari yaşamda en fazla kullanılan ve uzun bir süreden beri gündemde olan bir dil. İş çevrelerinde hızlı olması ve kolaylıkla öğrenilebildiği için kullanım alanı çok fazla.

Pascal: Uzun yıllar kullanıcı bulamamış, ancak çok terminalli bilgisayarların devreye girmesinden sonra, geliştirilen turbo biçimiyle yaygınlaşmış bir dil. Çok hızlı programlama ve sonuç alma özelliklerine sahip.

Fortran: Mühendislik alanında kullanılan, deneylerde, deneylerin sonucunu edinmede kolaylık sağlayan dil. İş çevrelerinin seçimini kazanamamış.

Assembler: En ileri düzeyde, bilgisayar koduyla düzenlenmiş dildir. İşletim sistemine ait bir takım özellikleri kullanabilmek için, assembler diliyle programlar geliştirilebilir. İleri düzeyde olduğu için öğrenilmesi zor ve zaman alıcıdır.

RPG II: Sembollerle yazılan yüksek seviyeli bir dildir. Ticari işlemlerde yaygın olarak kullanılır. IBM 30 serisi cihazlarda kullanım alanı geniştir. Çok kullanıcıli bilgisayarlarda kolaylık sağlar .

C dili: Yüksek seviyeli bir dildir, kullanımı sırasında derleyici programa ihtiyaç vardır. Unix işletim sistemiyle kullanıldığında yüksek randıman alınır. Unix işletim sisteminin kendisi de C dili ile yazılmıştır ve çok kullanıcıli işletim sistemidir.

Kursiyerler aranan niteliklere sahip olmadıkları için iş bulamıyorlar. Aranılan nitelikler nelerdir? İş çevreleri bilgisayar elemanından ne bekliyorlar? Bu konuya BİMSA (Bilgi İşlem Merkezi) Eğitim ve Planlama Müdürü Olcay Bingöl, şunları söyleyerek açıklık getiriyor:

“Bilgisayar elemanı ya da teknik bir deyimle bilgisayar profesyoneli sözünden, bir bilgi işlem merkezinde program yazan, analiz ve tasarım yapan, bilgisayar projelerini yöneten, işletim sisteminin bakım ve yönetimini gerçekleştiren, bilgi işlem teknolojisinin değişik konularında araştırma yapan kişileri anlıyoruz. Bilgisayar profesyoneli üç kaynaktan sağlanmaktadır. Birincisi sınırlı kontenjanı olan üniversiteler, ikincisi meslekten yetişme kişiler, üçüncüsü ise dersanelerdir. Ancak dersaneler olayı çok basit olarak aldıkları için yetiştirdikleri elemanları bilgisayar profesyoneli olarak görmüyoruz. Bilgisayarın ulaştığı teknoloji düşünülürse bu kadar basit eği-

tim olamaz. Dersanelerde verilen eğitimi, kısa bir sürede çocuklar bile kendi kendilerine öğrenebilirler. Bu eğitim merkezleri ancak bilgisayar hobisini tatmin edebilir. Dersanelere devam eden herkes bilgisayar elemanı

“Dersanelerdeki eğitimi çocuklar bile öğrenebilir”

olamaz. İş dünyası, bir programcıda üst düzey dillerinden en az biri, algoritma kavramı, veri yapıları, gelişmiş işletim sistemleri olanakları gibi teknik bilgilerin yanında, bütünü ve ayrıntıyı görebilme, mantıklı düşünme, ilişki kurma gibi yeteneklerin gelişmiş olmasını beklemektedir. Ayrıca konuya ilişkin tüm dünyada literatürün İngilizce ağırlıklı olduğu ve bilgisayar teknolojisinin sürekli gelişme gösterdiği göz önüne alınırsa, bu konuda çalışanların İngilizce bilmeleri istenmektedir. Bu bakımdan dersanelerin, yaratılmak istenilen imaj açısından, başarısız oldukları söylenebilir. Bilgisayar teknolojisi Türkiye’de çok çabuk ilerliyor. İlk defa girdiği 50’li yılların sonundan bugüne kadar gelişmeler günü gününe izlenmiştir. Eleman sorununu çözebilmek için orta öğretimden başlayarak bilgisayar kullanımı özendirilmeli ve üniversitelerdeki eğitim geliştirilmelidir.” ■

—Neşe Kars

Dersanelerde bilgisayar eğitimi kaç para patlıyor?

Dersanenin adı	Öğretilen diller	Eğitim süresi	Saat ücreti	Öğretilen sistemler	Kullanılan bilgisayar
BEBİM	Basic, Cobol, RPG, isteyenlere Fortran, Pascal, Assembler ve C dilleri	10 ay (360 saat)	1515 TL	MS-DOS, GCOS, Unix, DX 10 işletim sistemleri	Tek kullanıcı PC uyumlu ve çok kullanıcı Mainframe bilgisayarlar
TEPUM	Basic, Cobol, Pascal, Fortran, isteyenlere Lotus, Turbo C ve Assembler dilleri	5-9 ay (300 saat)	2000+KDV	MS-DOS işletim sistemi	IBM ve IBM uyumlu bilgisayarlar, PC uyumlu tercih edilmiş
BİLKOM	Basic, Fortran, Cobol, Ticari uygulamalı Basic ve ticari uygulamalı Cobol	9,5 ay (342 saat)	2000 TL	SPM işletim sistemi	PC uyumlu bilgisayarlar ve micro bilgisayarlar
BİLMERK	Basic, Cobol, Pascal, Fortran	8-9 ay (288 saat)	2500 TL	Genel bilgisayar programcısı yetiştirmeye yönelik	IBM PC uyumlu bilgisayarlar
ABM	Basic, Cobol, isteyenlere Pascal ve C dilleri	8-9 ay (288 saat)	2150 TL	DOS ve Unix işletim sistemleri	IBM PS II bilgisayarlar

Reklamlar:

Hem canlı hem heyecanlı

Her gece televizyonun açılmasıyla birlikte bir reklam furyasıdır gidiyor. Çikolatasından kolasına, parfümünden elektrik süpürgesine, etine, sütüne, makarnasına kadar çarşıda pazarda ne var ne yok, dizi dizi reklamlar halinde ekranda resmi geçit yapıyor. Öyle ki, reklamların merakla seyredilen bir filmin en heyecanlı yerinde bile, devreye girerek bazen "öf" dedirtecek hale geldikleri de oluyor.

Piyasadaki mevcut yerlerini korumayı, potansiyel pazarlarını geliştirerek fiili pazar yaratmayı hedefleyen üretici firmaların amacı, televizyonları başındaki milyonlarca kişiyi satın almaya itecek şekilde etkilemek. Bu nedenle keselerinin ağızlarını iyice açıyorlar. Reklam harcamaları milyonlarla konuşuluyor. Örneğin, ekranda 30 saniye reklam yapmanın faturası 3.5 milyon lira tutarında.

Bu meblağ reklamın süresine ve yer aldığı reklam kuşağına göre 12-13

milyonu buluyor. Ayrıca söz konusu rakamlar her yıl Ocak ve Temmuz aylarında belli oranlarda artıyor.

Reklam filmi hazırlamanın maliyeti de yüksek. Filmlerde rol alacak oyuncuların, sanatçıların ünleri, maliyetlerin yükselmesine etken oluyor. Ne var ki, firmaların bu tip harcamalardan fazlaca etkilendikleri söylenemez. Çünkü, bu paralar yine tüketicilerin cebinden "çaktırmadan" alınıyor.

"Ye beni" çağrısı

Televizyonda en çok, (hedef pazar olarak seçilen) çocuklarla gençlere yönelik reklamlar gösterime sunuluyor. Yerlisi, yabancıyla, şirin çocukların, sevimli genç kızların, delikanlıların rol yaptıkları kolalı, çikolatalı, bisküvili, şekerli reklamlarla, sürekli şekilde "al beni", "iç beni", "ye beni" çağrıları yapılıyor.

Gerçekten bu reklamların etkisi oluyor mu? Reklamları izleyen genç kuşak ne denli etkileniyor?

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Pazarlama Dalı öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Seval Yakışan başkanlığında, master, doktora ve lisans öğrencilerinden oluşan bir grup, konu ile ilgili bir araştırma yaptı.

Araştırmada, reklamların genç kuşak üzerindeki etkileri inceleniyor. 19-28 yaş grubunda 100 üniversite öğrencisiyle yapılan anket öncesinde, öğrencilere 3 hafta süresince reklam programları izletildi.

İlk hafta, ABD'de halen yayında bulunanlarla, yayından kaldırılmış reklamların orjinalleri öğrencilerin gözlemine sunuldu. İkinci hafta Tür-

kiye'de yayınlanan reklamlar, üçüncü hafta ise, anketin ağırlık noktasını oluşturan ve genç kuşağı etkilemek amacıyla hazırlanmış olan Coca Cola, Pepsi Cola, Lee Cooper'ın reklamları izletildi. Ve öğrencilerin bu üç reklam üzerine duyarlılıkları test edildi.

Araştırmaya başkanlık eden Seval Yakışan, anket sırasında, hayli ilginç yanıtlarla karşılaştıklarını belirterek, "Kız öğrenciler kotun sertliği ile erkeği tanıyor. Coca Cola şişesinin şekli kadın vücudunu simgeliyor. Erkek öğrenciler de reklamı izlerken bu mesajı alıyor. Sonuçta, Coca Cola, Pepsi Cola ve Lee Cooper reklamını izleyen öğrencilerde cinsellik ön plana çıkıyor. Gençler, kıpır kıpır duygulara kapılıyor, heyecanlanıyor ve sonuçta reklam amacına ulaşıyor, genç kuşak ürünü satın alıyor" diyor.

Duygusal etkiler

Araştırma sonuçlarına göre, kız ve erkek öğrencilerin Coca Cola reklamında ilgilerini öncelikle oyuncular ve müzik çekiyor. Gerek kız, gerekse erkek öğrenciler Coca Cola'nın tüm ülkelerde tüketilen, beğenilen içecek iddiasında bulunduğunu savunuyorlar. Erkeklerin önemli bir çoğunluğu reklamda verilmek istenen imajı pekiştiren yaşam biçimi ile kendi gündelik yaşantıları arasında bir benzerlik kuruyor. Kız öğrenciler ise böylesi bir benzerliği kuramıyor. Ayrıca, reklam, erkeklerde kızlarla birlikte olma duygusu uyandırıyor. Buradan erkeklerin

kızlara göre daha duygusal etkilerle satın almaya yöneldikleri söylenebilir.

Coca Cola reklamı cinsellik öğesini değerine göre daha fazla öne çıkarıyor. İhtenlik ve canlılık duygusu

oluşturuyor. Hem kızlarda, hem erkeklerde yoğun bir içme arzusu yaratıyor. Reklamı izleyen erkeklerin yüzde 26'sı, kızların yüzde 23.5'u susuzluğunu Cola içerek giderme isteği taşıyor.

Duygusal etkiler

Pepsi Cola reklamında duygu daha ağırlıkta. Reklamın erkeklerde uyandırdığı duygular heyecan ve zevk, kızlarda ise Pepsi Cola içme isteği şeklinde geliyor. Öte yandan, Pepsi Cola reklamlarında hedef kitleye sunulan yaşam biçimi ile, örnek grup olarak seçilen üniversite öğrencileri, kendi günlük yaşantıları arasında benzerlik göremediklerini belirtiyorlar.

Türkiyeli üniversite öğrencileri, Pepsi Cola reklamı ile kendi günlük yaşamları arasında benzerlik göremediklerini belirtmekte pek haksız da sayılmazlar. TRT televizyonunda gösterilen Pepsi Cola reklamında, bu "sihirli" içecek sayesinde tanışan yakışıklı delikanlı ile güzel genç kızın yaşamı, bizim üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun ancak rüyalarını süsleyebiliyor. Pepsi Cola, burada, hayatımızın her alanına el attığını da gözler önüne seriyor. Diğer önemli bir nokta, bu iki firmanın tüm reklamlarında zenci mankenleri de kullanması. Böylece, ABD'de halen önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini koruyan ırk farkları da, Pepsi ve Coca Cola sayesinde "çözüm" kavuşturuluyor.

Cola'cı gençlerde reklamın etkileri

Pepsi Cola	Kızlarda Erkeklerde		Coca Cola	Kızlarda Erkeklerde	
	(yüzde)	(yüzde)		(yüzde)	(yüzde)
Pepsi Cola satınalma tercihi	17.3	18	Coca Cola satınalma tercihi	47.8	40
<i>Tercih (edilme/edilmeme) nedenleri</i>			<i>Tercih (edilme/edilmeme) nedenleri</i>		
Reklamı etkili	13	—	Tadı daha güzel	17.3	8
Tadı daha güzel	8.6	4	Etkili reklam	8.6	14
Ağız alışkanlığı	—	4	Ağız alışkanlığı	4.3	2
Fark etmiyor	28.2	28	Kaliteli	2.1	4
Kalite ve tad aynı	6.6	6	Asidi fazla	4.3	2
Önemli olan cola içmek	4.3	10	Tanıtımı daha iyi	4.3	—
Coca Cola ikame edilebilir	—	4	Pepsi ikame edilebilir	8.6	2
İkisi de güvenilir içecek	2.1	2			

Heyecanla karışık zevk

Bu tür etkiler, bir blue-jean markası olan Lee Cooper reklamlarında da görülüyor. Araştırmaya göre, kızların önemli bir çoğunluğunun renkli ve hareketli görüntüler ilgisini çekiyor. Erkeklerde bu oran daha düşük düzeyde kalıyor. Kızlar, hareketlilik, canlılık ve genç olmayı blue-jean giymek ile bağdaştırıyorlar. Müzik ve görüntüler eşliğinde güzel hemcinslerini seyretmeye "bayılıyorlar". Örnek genç grup, reklam ile verilmek istenen mesajın "Gençlik Lee Cooper giyer... Cıvıl cıvıl gençliğe seslenen giyim" ana teması etrafında toplandığında birleşiyor.

Gençler reklamlarla düşler dünyasına geçiyorlar

Kızlar büyük oranda reklamda yaratılan duygusal ortamdan etkilendiklerini, bu etkilenmenin de mamule yönelmede etkin olduğunu ifade ediyorlar. Diğer önemli etkenler, marka yaygınlığı, arkadaş çevresi ve moda.

Erkekler ise kalite konusuna daha çok dikkat ediyorlar. Bu arada ilginç bir sonuç da, erkeklerin yüzde 2'sinin hemen bir Lee Cooper alıp, Lee Cooper'ı olan kızlarla ilişki kurmak istemeleri. Yine erkeklerden yüzde 2'lik bir bölüm, Blue Jean'ın "bayanların cinselliğini ön plana çıkardığı" görüşünde.

Seçilen örnek grup içinde yer alan bazı öğrencilerin Lee Cooper'ın fiyatını pahalı bulmalarına karşılık satı-

nalma isteği göstermeleri, belki de cinselliği ön plana çıkmış blue-jeanlı kızlarla tanışmak isteğinden kaynaklanıyor.

Reklamın gerçek tadı

Dünya üzerinde kıyasıya rekabet eden her iki kola çeşidi de pazar pay-

larını büyük ölçüde reklamların sağladığı etkiye borçlular.

Buradan da anlaşılacağı gibi, alıcının aralarında pek fark olmayan bu iki mamulden hangisini seçeceğinde doğrudan veya dolaylı olarak reklam kesinlikle belirleyici.

Ancak işin ilginç yanı herkesin üç aşağı beş yukarı bildiği bu gerçek değil. Reklamın 'sattırıcı'lığı doğal. Ama iş burada bitmiyor. Reklam, mamulden de öte, bir yaşam biçimi benimsetiyor alıcıya. Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi, etkin olabilmek için bir dünya kuruyor mamulün çevresinde ve giderek bu dünya mamülü de, alıcıyı da içine alıveriyor.

Lee Cooper için yapılan araştırmada "Mamüle Yönelmede Reklam Dışı Etmenler" sıralanırken 'Marka Yaygınlığı', 'Arkadaş Çevresi', 'Moda' unsurları toplam yüzde 45 ile başta geliyor. Bunlar hep öznel unsurlar. 'Fiyat', 'Mamulün dayanıklı, kullanışlı oluşu' ya da 'Kalite' gibi görece nesnel unsurlar ise yüzde 24 ile ikinci grubu oluşturuyorlar. Müşteri maldan nasıl yararlanacağını değil, onu kullanmanın çevresi üzerinde yaratacağı etkiyi düşünüyor alış veriş yaparken!

Tek bir mamül reklamının değil de genel olarak reklamların yarattığı dünyanın etkisi bu. Sadece malı almıyor aslında müşteri. Malla birlikte o dünyayı alıyor. Malla birlikte bir men-subu oluyor bu dünyanın. Hatta malın kendisini almasa da, o dünyanın hayalini benimsiyor. O dünya malın ötesine geçiyor. Özdeşleşme ihtiyacı büyük olan gençlik üzerinde bu baskı zor dayanılır bir etki yapıyor.

Dolaylı propaganda olarak nitelendirilebileceğimiz bu yöntem doğrudan etkileme yöntemlerinden çok daha başarılı. Reklamveren tarafından amaçlanmış olup olmamasının hiç önemi yok. Gencin, farkına varmadan değerler sisteminin değişmesi sonucunu yaratıyor.

Reklamlar hayatımızın ayrılmaz parçası haline geldi. Bunun yakın gelecekte değişme olasılığı hayli zayıf. O zaman, özellikle gençliğin değerler sisteminin böyle denetlenemez biçimde altüst oluşu karşısında nasıl tedbirler düşünülebilir? İşte günümüz eğiticilerinin karşısında duran çözümü çetin soru bu. ■

—Pelin Yanardağ :

Mehmet Gülerüz: İnsanı anlatmak

Mehmet Gülerüz'le çok soğuk, güneşli bir pazar sabahı Rumelihisarı'ndaki evinde konuştuk. Sade eşyalarla döşenmiş salona girdiğimde önce Gülerüz'ü, sonra denizi gördüm. Pencerenin önündeki beyaz, yumuşak koltuklara oturduğumuzda saat on olmuştu.

"Benim günüm yedide başlar," diyerek gülümsedi. "Yaşam beni bekliyor çünkü."

İçten, lafı dolandırmadan, arada bir duraklayarak, düşünerek, yeni benzetmeler bulduğunda kahkahalar atarak ve sigara içerek hep konuştu. Uzun bir süre kendi kendine düşün-

yor, tartıyor, sonra da yakın bir dostla karşılaştığında düşündüklerini onunla paylaşıyormuş gibi anlatıyordu:

"Sanatçı meraklı bir insandır. Kendini herşeyden sorumlu hisseden ve cevaplar arayan biridir. Ben resmimin nüvesi insanla ilgiliyim. Onun iç dünyasıyla, iç mekânıyla... Neyi çizersem çizeyim mutlaka bir *problematik*'i ele alırım. Resmin diliyle insanı anlatmak tüm yaptığım."

Oturduğumuz yerin tam karşısında bir duvar büyüklüğündeki tuvalin farklı yerlerine üç ayrı resim yapılmıştı. Henüz birbirinden ayrılmamış, çerçevelenmemiş üç yağlıboya tablo. San-ki üçü de aynı anda yapılmış. Üç ayrı

kişiyle satranç oynar gibi. Renkler de öylesine canlı! Oysa ben Gülyüz'ün pastel renklerle çalıştığını sanırdım. Yanılıyor muydum acaba?

"Hayır, yanılmıyorsun," diyor. "Doğrusu, tuvalin karşısına geçtiğim de ne yapacağımı ben de bilmem. Her ressam aynı şekilde üretmez. Ben uzun boylu düşüncelerin, hesapların adamı değilim. Emprovize bir insanım. İçimden nasıl gelirse öyle yaparım. Günlük yaşamda da, resim yaparken de böyledir bu.

"Resim yapmak benim için bir dürtüdür. O an dolmuşum ve resim yapmak istiyorum. Bir bardağın dolması gibi. Resim yapmanın dışında gene resim yapmak ilgilendiriyor beni. Şimdi biliyorum, resminizi besleyen kaynaklar da olmalı, diyeceksin. Yaşamdan etkileniyorum. Varolandan ve varolanın varetmediği herşeyden. Yaşamak sürekli bir gözlem benim için. Görebilmeliyim ki gösterebileyim.

"Resmin ayrı bir zekası vardır. Herkesin bildiği bir dünyaya değişik bir gözle bakıyoruz biz. Ressamın gözü de gözdür ama bakışı farklıdır. Yaşanan dünyanın kurallarına uymaksızın gördüklerinden bambaşka görüntüler yaratır.

"Herşey şiirin gizemi gibi.

"Basit bir görüntü ne zaman 'pictorial' bir değer kazanıyor? İşte o bir vergi meselesi zannımca. Ben resim yaparken, keyiften dilini çıkaran çocuğun mutluluğunu duyarım."

Bütün bir sabahı ve ikindiye o salonda geçirdik. Masada genç bir kız resim yapıyordu. Gülyüz arada bir onun yanına gidiyor, omuzunun üstünden bakıyor, resmin bazı noktalarına işaret ediyor, sonra, kendinden memnun, gülümsüyordu.

"Öğrencim!" dedi bir keresinde dikkatimi farkedince, "Hafta sonları dışında BİLSAK'ta da resim dersleri veriyorum." Sonra lezzetle sürdürdü, öğrencisine mi bana mı yönelik olduğunu tam anlayamadığım konuşmasını.

"Bildiğimiz yedi rengi değişik şekillerde yüzbinlerce ressam kullandı. Resmin izleyiciye ulaşan serüveninde; bu kadar çok kullanılmış ve olağanüstü güzel örneklerin bulunduğu bir alanda, yeni ne yapılabilir? Bence hâlâ çok şey yapılabilir. Çünkü insan varoldukça, insan değerleri de hep va-

"Her yapıtın ayrı bir yaşamı vardır"

rolacak. Aynı şekilde değil ama, tarz değiştirerek. Aşk şarkıları, ayrılık romanları hep olacak. Önemli olan aşkın ifadesinin yeniliği. Farklılığı ise bilinmeyenin söylenmesidir.

"Bugün biz son insanlardanız. Bizim arkamızda çok uzun bir geçmiş var. Onların buldukları değerler çok önemli. Onları saymak zorundayız. Ama onlara uymak zorunda değiliz. Ben bugün insana bütün insanlığın vardığı noktadan bakmak zorundayım. En önemlisi benim bugünkü tanişliğim.

"Resimlerimin tümüne baktığımda beni şaşırtıyorlar. Bazı olayları önceden seziyorum gibime geliyor. Sosyal bir olayın yaşanmadan yansıtılmasından söz ediyorum. Sanatçı garip bir insan türü; otuz yıllık sanat yaşamımdan sonra ben yeni yeni sanatçı olduğuma inanıyorum. Her resim yapışım-

da kendimi yeniden keşfediyorum. Belki de bu yüzden resmi bu kadar çok seviyorum.

Bir sanatçı; otuz yıllık bir sanatçı, hâlâ bir tuval ya da kâğıt karşısında, "kendimi yeniden keşfediyorum," derse burada bir an durmak gerek.

"Her yeni resimde bir önceki resmin vardığı noktaya aykırı noktalara gitmişimdir. Bilinmeyi arıyorsunuz ve o bilinmeye ulaşma çabası başka bir yol açıyor önünüzde. Belki bu arayış sırasında izleyici zorlanır. Ama yeni imajlar verebilmek için yeni risklere girmek şart. İzleyici belki, 'tam adamı yakalamıştım yine kaçtı,' diyecektir, ama olsun. Kısıtlamalara izin verdiğimiz sürece resim, resim olmaktan çıkar. Fakat her yeniliğe karşın, geçmişten bugüne resimlerimi gözden geçirdiğimde, rotadan şaşmadıklarımı fark ediyorum. Hepsini bir düşünceler ve meseleler birliğinde topluyor. Bu da bir ressam için oldukça önemli bir olay zannımca."

"Resmin işlevi ne sizce?"

"Resmin gündelik yaşamda bir karşılığı yok. Ayrıca sanat olmazsa bu dünya dönmeyecek mi, diye de düşünenler var. Oysa yeni ufuklar açan, günlük dertlerle kavrulan insana nefes aldırarak birşeyler olmasa, yaşamın çok anlamlı olabileceğine inanmıyorum. Ben ortaya insanlara nefes vereceğim diye çıkmıyorum ama zannımca kendinizde oluşan bir gücün diğer insanlara yararlı olduğunu anladığınızda, böyle bir misyon yüklenmeniz kaçınılmaz oluyor."

Soruyorum: "Bunca çabayla ortaya çıkarıyorsunuz yapıtınızı, sonra kısa bir sergileme... derken kopuyor sizden. Belki bir daha hiç göremiyorsunuz onu."

"Her yapıtın bir yaşamı var. Bu yaşam yapıt insanlara ulaştığı anda başlar."

"Ya satılması? Sizi üzmüyor mu?"

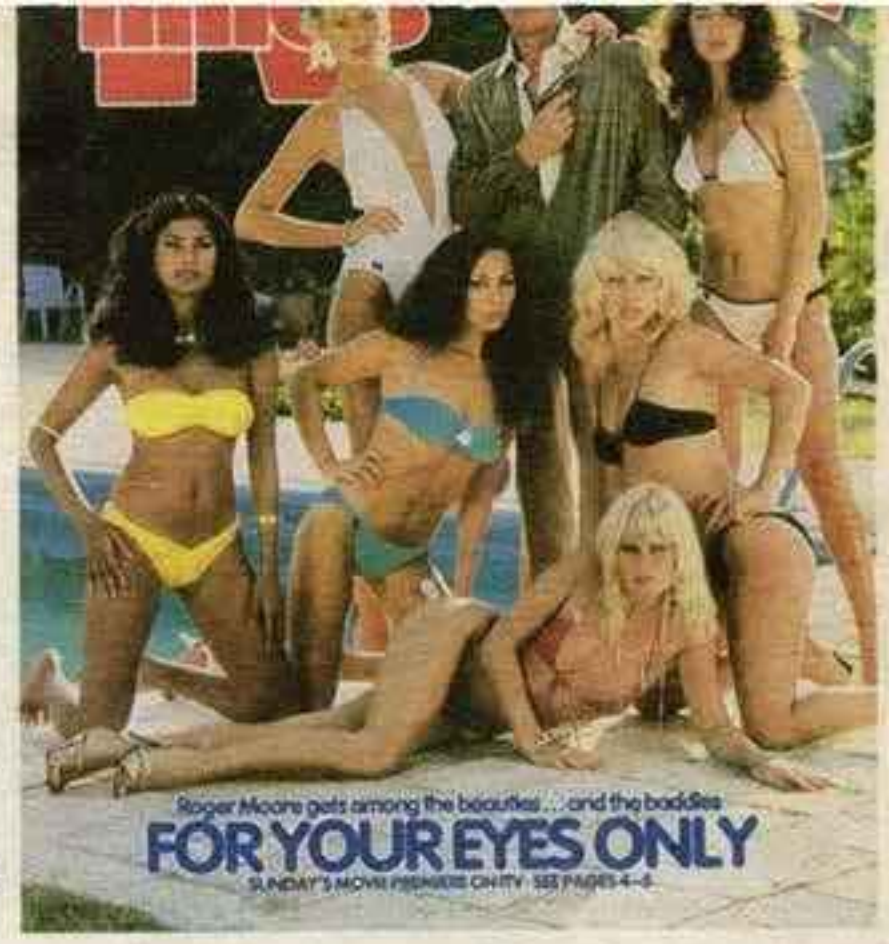
"Resim majör sanattır. Bir sanat yüzü, vechesi, hali olduğu gibi bir meta hali de vardır. İnsanlarda varolabilmesi onun bu meta haline bağlı. Keşke öyle olmasa da insanların hepsi hep izleyebilseler onu. Ama böyle bir şey sözkonusu değil.

"Ne ki bunun için ressamı suçlayamazsınız. Hem bir arıya balı pahalı diye kim kızabilir?" ■

Müge Kıyauman

Bir Bond kızı: Yaşım ilerledikçe...

Geçtiğimiz günlerde İngiliz manken Allison Worth bir otelin tanıtması için ülkemizdeydi. GÖKKUŞAĞI bu güzel konuğumuz ile mankenlik üzerine bir söyleşi yaptı...

“Zor iş mi mankenlik?”

“Zor değil. Daha doğrusu ağır iş değil. Yorucu. Sabah saat altıda kalkıp gece yarısından sonra üçte paydos ettiğimiz olur bazı çekimlerde. Ne ki bu zamanın çok büyük bir kısmını hiçbir şey yapmadan, bekleyerek geçiririz. Sıkıcı bir iştir desem, inanın.”

Onca genç kızın hayallerinde yatan bir mesleğin zirvesinde Allison Worth. Sordukça bizim hayallerimizi altüst ediyor!

“Ama en azından güzel olduğunuzun böyle tescili size gurur vermeli” diyoruz.

“Tam tersine. Kendine güvensizlik biraz her insanda vardır. Ama mankenlerde bu doruktur. Düşünsenize: Sabahtan akşama çevrenizde birbirinden güzel kızlar. Başlarsınız kendi kendinize sormaya: ‘Neden benim boyum 1.80 değil?.. Neden sarışın değilim?..’

“Hanım, senin de eksik yanın varsa ötekiler ne yapsın?” diye soracağım, o kendiliğinden söylüyor:

“Herkesin iyi ve kötü açıları vardır. Profesyonellik, kendini çok iyi tanımak, zamanın çoğunda iyi yanını öne çıkarmaktır. Bir de güvensizliklerinizi belli etmemeyi öğreneceksiniz.”

Bam telinden yakaladım galiba! En güvensiz yanı yaşlanmak olmalı. Bütün bu güzellik bilemedin yirmi yıl sonra...

“İlerisini bilmem ama yaşlandıkça daha rahat iş buluyorum.”

Hoppala!

“Esmer, Akdenizli tipim var. Malum, sevgili tipi sarışındır, eş tipi es-

mer. Gençlere yönelik mamullerde sarışın model isterler. Uçarı, köpük köpük, akça pakça. Eve yönelik mamullerde ise esmerler tercih edilir. Asıl alışverişi yapanlar bunlar. Ev kadınları. Bizim yaştakilerin satın alma kabiliyeti de yüksek. Onun için, yaşıml ilerledikçe kazancım artıyor."

Bond filmlerinden söz edeceğim, korkuyorum. Yine şaşırtacak beni.

"Hayatımın en tatlı günleriydi. İki tanesinde oynadım. *For Your Eyes Only* (Senin Gözlerin İçin) ile *Octopussy* (Ahtapot)'ta. İlkini Korfu'da çekmiştik. İkincisinde rolüm daha büyüktü. Kavga etmesini, kürek çekmesini öğrendik. Bir başçavuş getirmişlerdi İngiltere'den. Hindistan'da bir nehirde o büyük kayıklara bindirdiler bizi. Hep birlikte asılıyoruz küreklerle. Başçavuş tempo tutuyor. Kendinden geçti adamcağız. Oryantal kıyafetlerde kızlar..."

Ama sonra Londra'ya döndük. Pinewood stüdyolarında çalışıyoruz. Kış. Sesli çekim stüdyosu futbol stadı gibi. Isınmıyor. Sırtımızda incecik elbiseler. Donduk, donduk..."

"Manken olmak nereden geldi aklınıza?"

"Biri önerdi. 'Deli misin', dedim. 'Bu boyla mı!'"

Boyu 1.71 Allison'un.

"En azından sekiz santim daha uzun olmalı manken diye bilirdim. Meğer onlar defile mankenleriymiş. Bir de kapak mankenleri var. Sert hatlı, kemikli yüzlü, çok tipik kadınlar. Ama bizim tür, reklam-tanıtma mankenleri daha sıradan oluyorlar.

"Hayatta en büyük amacım dünyayı gezmekti. Bu fırsatı yaratacağı bana mankenlik. Denedim."

"Gördünüz mü dünyayı?"

"Görmediğim pek az yeri kaldı."

Capucino'sundan bir yudum alıyor. Aklı o günlerde, belli.

"Hiç güzel olmaktan şikâyet ettiniz mi?" diyorum.

"Önemli bir avantaj" diyor. "Bir zararını görmedim." Gülüyoruz. Devam ediyor:

"Elbette hoş bir duygu insanların gözlerinin size takılması, arkanızdan bakmaları. Ama unutmayın, bu mes-

lekte ilerleyebilmiş her kıza karşılık belki ondan da güzel binlercesi işsiz kalmış, bırakıp gitmiştir. Önemli olan doğru tavrı alabilmek, disiplin, iş kovalamak... Bu da bir iş. Öteki işler gibi."

"Zaman uçuyor!" Paul Redman

bu. Fotoğrafçı. Nazikçe sohbeti toparlamamız gerektiğine işaret ediyor. Çekim başlayacak.

"Mutlu musunuz?" diyorum karkarken.

"Yaşadığım tek bir andan bile vazgeçemem. Evet..." ■

Çağdaş gelenekçi

Bir Fransız milletvekilinin, bir öteki Fransız milletvekiline söylediğini aktarıyor: "Demiş ki: Siz geçmişin külleriyle uğraşırken, biz onun ateşini çoktan aldık bile."

Ekliyor:

"Geçmişin ateşini almak için uğraşageldim."

Böylece, mesleğine yaklaşımındaki 'temel ilke'yi açıklıyor Y. Mimar Ragıp Buluç. Ya da şöyle tanıtalım: Şu anda Ankara'da Çankaya tepesinde yükselmekte olan '**Ankara Kulesi**'nin mimarı.

"Biraz açalım mı bu öz anlatımı" diyorum.

"Örneğin, Japonya'nın Tsukuba kentinde gerçekleştirilen Expo '85'teki Türk pavyonunu ele alalım. Pavyonu gezenlerin çoğu, "evet, burası Türk pavyonudur" dediler ama, 'Türk' olması için geçmişin belleklere yerleşmiş 'mimarlık motifleri'ni kopya etmek yoluna gitmedim. Hiçbir şey eskinin kopyası değildi. Her şey 'yeni' idi. '**Çağdaş**'ı '**geleneksel**'in üstüne oturtmak yanlış anlaşıldı. Diyelim, bir kafesi aldılar, yeni yapılan bir yapıya eski ölçeğinde yamadılar, böylece, yapının 'Türk' olduğunu savundular, sandılar. Oysa, ölmüş değerlere sığınmak gerek. Bugüne taşınması gereken, geçmişteki Türk mimarisinin 'mekân anlayışı'dır. Geçmişteki Türk mimarisinin hiç mi hiç savsaklamadığı 'insana olan saygı'sıdır. Bu saygıdan kaynaklanan ölçüleri, insanî ölçüleri bugüne taşıdığınız zaman, o ölçeği bugünün malzemeleriyle gerçekleştirdiğiniz yapıya uyguladığınız zaman, ortaya çıkan hem bugünün malı olur, hem de 'Türk' olur."

"Bu pavyonda gerçekleştirdiğiniz 'kubbe' geniş ilgi gördü sanıyorum."

"Geleneksel mekân örtüsüdür kubbe. Expo'da Türkiye'ye özgülünen yer belirlenmiş bir mekândı. Bütün ülkelere önceden belirlenmiş mekânlar özgülünmişti. Kimi değişiklikler yapmak istedim, "yapamazsın" denildi. Japonlar, Expo 85'in genel tasarımını yapan mimarın izni olmaksızın herhangi bir değişiklik yapılamayacağını söylediler. Mimarla görüşeyim dedim. Bir değişikliğe izin vereceğine inanmadılar ama, Kurokawa'yla görüştürdüler beni. Kurokawa iki saat boyunca tasarımımla ilgili açıklamalarını dinledi. "İstedığınız değişikli-

gi yapabilirsiniz” dedi. Aynı kültürlerden de olsak, mimar mimarın dilinden anlar.

Yapının cephelerinde istediğim değişiklikleri yaptım ama, elbette örtüsünü değiştirmek olanağı yoktu. Dolayısıyla, söz konusu kubbeyi bize verilen mekânın içinde gerçekleştirdim. Geleneksel mekân örtüsünü yeniden yorumladım. Bir ‘ışık kubbe’ yaptım. Söylediğiniz gibi, geniş ilgi çekti. Ve sergi kapanırken Vancouver Dünya Sergisini düzenleyen yetkililer ‘ışık kubbe’ye talip oldular. Bu sergideki Birleşmiş Milletler pavyonunda kullanma izni istediler. Dünyayı simgeleyecek bir küre üzerine bu kubbeyi oturtacaklarını söylediler. Türk yetkililer (bana danışmadılar ama) bu isteği olumlu karşılamışlar. Her neyse, bilmem biraz önce savunduğum tez açıklığa kavuştu mu? Geçmiş aynen kopya etseydim, klasik bir kubbe yapardım, bu hiç kimsenin ilgisini çekmezdi. Oysa, kubbeyi yeni bir yorumla, bugünün malzemesiyle gerçekleştirdim, bugünün malı oldu. Özgünlüğü dolayısıyla ilgi gördü.”

“Yani, sizin yapılarınızda geçmişin izleri simgesel olarak yer alıyor; yapı tümüyle bugünün anlayışıyla, bugünün teknolojisinin gereklerine göre ve bugünün yaşama biçimleri ve koşullarına yanıt verecek bir tasarım anlayışıyla ortaya çıkıyor diyebilir miyiz?”

“Evet, iyi bir özetleme. Ama, belirttiğim gibi, geçmişin izleri yalnızca ‘biçimsel’ olarak değil, ‘kavramsal’ olarak da tasarıma yön veriyor. Giderek ‘kavramsal’ ilkeler ‘iz’ olarak değil, ‘öz’ olarak ağırlık taşıyor. Geleneksel Türk mimarlığının özü, ‘devasa’ mekânlarda bile ‘insan’ın ezilmesini önlemesidir. Devasa mekânlarda bile insan ölçeğini korumuş olmasıdır. Benim için bu ‘öz’ü bugüne taşımak herşeyden daha önemli.”

“Bu dediklerinizi, örneğin, İstanbul’da inşa edilmekte olan ‘Abdi İpekçi Spor Salonu’nu ele alarak açıklığa kavuşturabilir mi?”

Spor salonunun inşa edildiği yer, biliyorsunuz, surların yanında. Yüzyıllar boyu ayakta kalmış surların heybetini bugün dikilecek yapının paylaşması gerektiğini düşündük. Nitekim, kolonları yükseldiği zaman birinin, “buraya Yunan tapınağı mı yapıyorlar”, diye eleştirdiğini iletiler bana. Hoşuma gitti. Olumsuz anlamda yö-

neltirilmiş bir eleştiriydi ama, bu etkinin yaratılmasına çalışmıştık. Surlarla yarısan, çevreye uyum bir anıtsal yapı. Elbette, bu yapının doğasından kaynaklanan ‘anıtsal’ bir görünümü olacak diye düşünülebilir. Ama, bunu vurgulamak, ön plana çıkarmak gerekiyordu. Bu bir. İkincisi, böylesine büyük bir mekânın ‘ehlileştirilmesi’, yani biraz önce söylediğim gibi, ‘insanı ezmeyen’ ehil bir mekâna dönüştürülmesi söz konusuydu. Tasarıma bu ilkeyle yanaştık. Sanıyorum, amaca ulaştık.”

“Gelelim ‘Ankara Kulesi’ne.”

“Hemen vurgulayayım: Ankara Kulesi, yalnızca kuleden ibaret değil. Kule dibinde çok amaçlı bir alışveriş merkezi de yer alıyor. Gittikçe sıkıcı bir yaşama gömülen başkent insanı-

nın eğlenme-dinlenme-alışveriş gereksinimini de gidereceği bir kompleks yapı olarak doğacak Ankara Kulesi.

“Yapının nasıl olması gerektiği konusunda uzun süre dostlarımla ve kendi kendimle tartıştım. Ankara başkent olduğu için yurdun her yöresinden geliniyor bu kente. Edirne’den, Sivas’tan, Hakkâri’den, Çorum’dan... İstedim ki, nereden gelirse gelsin Türk insanı bu yapıda kendinden bir şeyler bulsun. Ama, çağdaş ve geleceğe dönük bir ortam içinde. Alışılmışların dışında yepyeni değerler getirmeye çalıştım. Türk insanının pek alışık olmadığı bir mekân anlayışı ve mekân anlayışında bir özgürlük söz konusu. Özgürce düzenlenmiş bir büyük mekân elde etmeye çaba gösterdim.

“Geçmişle bugün arasındaki kopukluğun ‘anlamli bir biçimde’ giderilebileceğine inanıyorum. İnsanlara yeni anlayışla düzenlenmiş mekânlar sunulabilir ve bu mekânlar, gerek günlük yaşam açısından, ve elbette mimarlık açısından yitime uğramış ve/ya da yıpranmaya başlamış değerlerin yeniden canlanmasını sağlayabilir.

“Hani, neredeyse, dünyadaki bütün kuleleri dolaştım. Ama, tasarladığım kule, Selçuk mimarisinin, İstanbul’daki Osmanlı cami minarelerinin etkisinde doğdu. Her şeyden önce, ‘ithal malı’ bir kule olmadı.

“Kule dibindeki mekânlara gelince, ben burayı, kısaca, ‘negatif kapalı çarşı’ olarak tanımlıyorum. Geçmişin kapalı çarşıları da çok amaçlı alışveriş merkezleriydi. Bir takım toplumsal etkinliklerin gerçekleşmesine de olanak veriyordu. Ama, günümüz koşulları değişik. Gereksinimler değişik. Dahası, teknoloji değişti. Yeni olanaklar doğdu. Yeni olanaklar geçmiş çarşıların ‘kapalı’ mekânlarını ‘açık’ hale dönüştürmeye elveriyor, örneğin. Bugünün malzemesiyle bir yapı gerçekleştiriliyorsa, bu malzemenin verdiği olanakları kullanmamak söz konusu olamaz. Gelenekselden çıkış, gelenekseli yaşatmak, bugünün malzemesiyle bugünün teknolojisiyle geçmiştekini kopya etmek demek değildir. Geçmiş yaşam biçimini bugüne taşıyamayacağımıza göre, işlevsellik açısından da bugünün gereksinimlerine yanıt verecek mekânlar yaratmak gerekiyor.”

— Önder Şenyapılı

“Geleneksel Türk mimarlığının özü, devasa mekânlarda bile insanın ezilmesini önlemesidir”

Gençlik rüzgârı

Romanda son yılların en çok sözü edilen yazarları, ilk yapıtlarını '80 sonrasında yayınlayanlar oldular

'80 sonrası edebiyatımızda ilk göze çarpan özellik, geçmiş dönemlere oranla çok sayıda yeni yazarın edebiyat dünyasına katılması ve bunların ortaya koydukları ürünlerle bu dönemdeki pek çok tartışmanın odak noktasında yer alması.

Türlere göre ele alırsak, şiirde yaşlı sayılabilecek kuşaklar içinde yazdıklarına "olay" denilebilecek bir **Can Yücel**'i anabiliriz. Bu şairimize baskı dönemleri havasının iyi geldiği bir gerçek. 1950'de çıkardığı ilk şiir kitabının ardından, yıllar sonra 12 Mart'la birlikte şiire dönmüş ve peşpeşe çok ilginç ürünler vermişti. 1976'daki *Ölüm ve Oğlum* kitabından sonra şiirinde bir durgunluk dönemi görülen Yücel, 12 Eylül'le birlikte yeniden her ay dergilerde göründü ve lirizmi, alayı, zekâyı, yalınlığı birleştirdiği pek çoğu siyasal göndermelerle dolu şiirleriyle geçtiğimiz yılların en ilgi çeken şairlerinden biri oldu.

Sonraki kuşaklar içinde ilgi uyandıranların başında 1975'de yayımlanan *Cinayetler Kitabı*'ndan sonra yeni şiirlerine rastlanmayan **İsmet Özel**'le, **Ataol Behramoğlu** geliyor. İsmet Özel, 12 Eylül'ün hemen sonrasında "Yeniden 'sol'a mı dönüyor?" sorularına neden olan yeni şiirleri ve şiirimiz üstüne tartışma yazılarıyla ilgi topladı. Ataol Behramoğlu, '80 sonrasında önce *Ne Yağmur... Ne Şiirler...* kitabının yeni basımı nedeniyle

bir hafta gözaltında tutuldu. Ardından Barış Derneği davası nedeniyle on ay kadar tutuklu kaldı. Bu arada Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 1981 Lotus Ödülü kendisine verildi. 1983'de ise yurt dışına çıkmak zorunda kaldı. Yanı sıra dergilerde sürekli göründü ve toplu şiirleri hemen her yıl yeni bir basım yaptı. Aynı kuşaktan **Refik Durbaş**, giderek daha arı bir söyleşiye ulaştığı şiirleriyle üzerindeki ilgiyi sürdürdü.

1970'li yılların sonlarında dergilerde yayımlanan şiirleriyle ilgi toplayan **Yaşar Miraç**, 12 Eylül'ü izleyen günlerde yapılan sürekli aramalardan birinde İzmir'de konuk olarak bulunduğu bir arkadaşının evindeyken gözaltına alındı. Birkaç gün sonra serbest bırakıldığında gazetelerden 1980 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nün 1979'da yayımlanan *Trabzonlu Delikanlı* adlı kitabına verildiğini öğrendi. Hemen Ankara'ya gidip 26 Eylül'de ödül törenine katılarak ödülünü aldı. Miraç'ın aynı yılın mayıs ayında yayımlanmış iki kitabı daha vardı: *Gül Ekmek* ve *Taliplerin Ağıdı*. Her ikisi de şairin siyasal içerikli şiirlerini kapsıyordu. Bu iki kitaptaki şiirler birden TDK'ya karşı olan kimi çevrelerin dikkatini çekti ve başladılar "TDK bir aşırı solcuya ödül verdi" kampanyasına. Bu kampanya öylesine etkili oldu ki, devletin en üst makamındaki kişi bile söylevlerinde bu şairden söz etme gereği duydu. Ödülü veren seçici kurul üyeleri hakkında savcılıklarca soruşturmalar açıldı ve şair hakkında da,

kitaplar için zamanaşımı nedeniyle dava açılması mümkün olamayacağı halde, tutuklama kararı çıkarılarak radyo ve TV'nin haber bültenlerinde kamuoyuna duyuruldu. 1982 *Nesin Yılı*ğı, yılın şairlerini değerlendirirken Yaşar Miraç'tan "sıkıyönetimin meşhur ettiği şair" olarak söz etti.

'80'li yılların başında şiirleriyle yaygın üne kavuşan bir şair de **Ahmet Erhan** oldu. Terörle bastırılmaya çalışılan bir yitik kuşağın iç sesi idi. Dönemin gençliğinin ruh halini yansıtmakta başarı gösteren şiiri geniş ilgi topladı. 1981'de basılan *Alacakaranlıkta ki Ülke* adlı şiir kitabı üç basım yaptı, aynı yılın Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü kazandı.

1983'de cezaevinden gönderdiği şiirleriyle Akademi Kitabevi Şiir Ödülü'nü kazanan **Nevzat Çelik** ve şiirine olan ilgi, o yıldan bu yana artarak sürdü. Şairin çevresinde ulusal ve uluslararası bir dayanışma çemberi oluştu. Bugün, çok satan kitaplar listelerinde Nevzat Çelik'in, Nâzım Hikmet'in de üstünde yer alması, bu şaire gösterilen ilginin geleceğini de ayrı bir ilgi alanı haline getiriyor.

Şiirde '80 sonrasında bir başka ilginç olayı ise, 1981-1987 arasındaki yeni yılda *Bütün Şiirleri* tam on iki baskı yapan **Orhan Veli** ile 1981'de ölümünden sonra şiirlerinin toplandığı kitaplar dört, beş basım yapan **Özdemir Asaf**'a gösterilen ilgiydi.

Şiir alanında önümüzdeki yılın ilgi çekeceğini sandığım iki yeni adı ise, yakında ilk kitabı çıkacak olan **Küçük İskender**'le, bu yıl tıpkı Nevzat Çelik gibi cezaevinden gönderdiği şiirleriyle Akademi Kitabevi Şiir Ödülü'nü kazanan **Emirhan Oğuz**.

Roman ve öyküde de '80 sonrasında en çok sözü edilen yazarları, ilk yapıtlarını bu dönemde yayımlayanlar oldular. Ancak biz yine yaşlı kuşaklardan girelim söze.

Attilâ İlhan, bugüne dek hiçbir romanının ulaşamadığı satış sayısına, 1980'de yayımladığı, bitmek tükenmek bilmez cinsel fantazilerin anlatıldığı *Fena Halde Leman* ile ulaştı. Bu romanla başlayıp, TV dizileri, senaryoları ve dergi yönetmenliği ile süren dönemde ilgi uyandırmada başarılıydı ama kopan gürültülerden geriye pek bir şey kalmadı.

1980'de yakın zaman aralıklarıyla

yayımlanan **Bekir Yıldız**'ın *Halkalı Kölesi*'yle, **Aysel Özakin**'in *Genç Kız ve Ölüm* adlı romanları kadın-erkek konularında bir dizi tartışmaya neden oldular. Kitapların yayımcısı YAZKO'nun girişimiyle önce kitaplar üstüne ayrı ayrı açık oturumlar, ardından kadın sorunları üstüne sempozyumlar düzenlendi. Bekir Yıldız, adı geçen yapıtının süreği olan *Aile Savaşları* (1984) ve son yapıtı *Kerbela* (1986) ile edebiyatımızın odak noktalarından biri olmayı sürdürdü.

Pınar Kür, '80 sonrasında *Bir Deli Ağaç* (1981) ve 1984 Sait Faik Hikâye Ödülü'nü kazanan *Akışı Olmayan Sular* ile öyküye yönelmişken hayli hacimli ve "aşka bilimsel bir yaklaşım getirme savını taşıyan" bir roman olan *Bitmeyen Aşk* (1986) ile, temel eksenini "cinsellik" olan bir tartışmanın odağı oluverdi. Prof. Gürsel Aytaç'a göre romanda, "Okuru usandıracak kadar yinelenen aşk sahneleri, yatak odası üslubu" vardı. Altı ayda iki basım yapan kitabın müstehcenlik nedeniyle toplatılmasıyla tartışmalar da kesildi.

Nazlı Eray, Yazko Edebiyat Dergisi'nin Aralık 1980 tarihli 2. sayısında çıkan "*Luz Bakkal*" öyküsüyle geniş ilgi topladı. Düzenli aralıklarla yayımlanan kitaplarıyla da fantastik anlatımın sevilmesine katkıda bulundu.

Bu dönemde ilk kitaplarıyla ünlenen öykü ve romancılara gelince; **Nursel Duruel**, *Geyikler*, *Annem ve Almanya* adlı basılmamış kitabıyla 1980 Akademi Kitabevi Öykü Ödülü'nü kazandı ama, kitabı 1980'de basıldıktan ve 1983'de de Sait Faik Ödülü'nü kazandıktan sonra ancak tanındı.

Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları*; **Mehmet Eroğlu**, *Issızlığın Ortasında* adlı romanlarıyla 1979 Milliyet Roman Yarışması'nda birincilik ödülünü paylaşmışlardı. Orhan Pamuk'un bu romanını Karacan Yayınları ancak 1982'de basabildi. *Issızlığın Ortasında* ise 1983'de basılabildi. Bu iki romancı peşpeşe ikişer roman daha yayımladılar.

Bu ikiliye **Latife Tekin**'in katılımı ise bir başka serüven. Neredeyse yapacak başka bir iş bulamadığı için 1981'de yazmaya başlayan bu genç kadının yazdıkları, önce çevresindeki insanları, sonra da bir arkadaşının götürüp gösterdiği Memet Fuat'ı büyüledi.

Son yıllarda edebiyat bir karmaşa içinde

Memet Fuat, kitabın editörlüğünü yaptığı yayınevinde basılmasını önercekti ama bir şartı vardı: Bu hiç tanımadığı yazarın bir roman daha yazıp getirmesini sitiyordu. Bu genç yazarın, ilk romanı yayımlandığında çıkacak tartışmaların arasında bocalamasını istemiyordu. **Yaşar Kemal**'in *İnce Memed*'in kazandığı başarının ardından beş yıl yeni bir roman yazmasını istemiyordu. Altı ay içinde ikinci roman da hazır edilmişti. **Sevgili Arsız Ölüm**, 1983'de basıldı. Latife Tekin'in romanını "son yılların en güzel sürprizlerinden biri" sayan Onat Kutlar'ın deyişiyle "...güç koşullarda büyümüş, henüz yirmi beş yaşında bir genç yazarın (hem de kadın), birkaç şiir denemesinden sonra eline kalemi alır almaz böylesine iyi bir roman yazması elbette bir olaydır."

Orhan Pamuk, yazar olmaya daha çok genç yaşlarda karar vermiş ve kendini buna göre hazırlamıştı. Mehmet Eroğlu ise, asıl mesleği mimarlık olmasına karşın, yaşamdan gelen birikimlerini belki de başka biçimde değerlendiremeyeceği için yazıyordu.

Bu üç romancı çevresinde neredeyse bir zamanların Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir üçlüsünün ulaştığı bir ilgi çemberi oluştu.

Bu üçlüye 1985 yılında *Sudaki İz* romanının yayımlanmasıyla **Ahmet Altan** da katıldı. Gerçi daha önce Akademi Kitabevi Ödülü'nü kazandığı *Dört Mevsim Sonbahar* adlı romanı yayımlanmış ama sınırlı bir ilgi görmüştü. Özellikle siyasal tavrıyla ilgi

çeken *Suda İz* de bir süre sonra müstehcenlik savıyla toplatıldı.

1987 içinde yeni romanları yayımlanmayan bu dört romancının çevresindeki tartışmalar bir ölçüde durulur gibi oldu. Bundan sonra verecekleri ürünler ise kendilerine gösterilen büyük ilginin sürüp sürmeyeceğinin göstergesi olacak.

Deneme türünde **Salâh Birsell**, dönemin neredeyse "assolisti"ydi. Bir yandan sürekli yeni kitaplar çıkarırken, bir yandan da sürekli tükenen kitaplarının yeni basımları yapıldı. Ülkemizde belki de ilk kez deneme okurları, Birsell'in kitaplarına gösterilen ilgi sonucu bu denli yaygınlaştı. Bu başarı ilginin yanı sıra İş Bankası ve Sedat Simavi Vakfı ödülleriyle de karşılık buldu.

Dönemin deneme alanında yeni bir kazancı da **Onat Kutlar** oldu. Kendine özgü içli anlatımı ve ülke ve dünya sorunlarına yaklaşımıyla geniş ilgi gördü. *Yeter ki Kararmasın* ve *Bahar İsyancıdır* adlı kitapları birer yıl arayla ikişer basım yaptı.

Uğur Kökten de, gerek *Tiksinti Çağı* adlı, büyük ölçüde faşizmi konu alan yazılardan oluşan kitabı, gerekse dergilerde sık sık karşılaştığımız ürünleriyle, dönemin ilgi uyandıran denemecileri arasında yer aldı.

Eleştiride, Milliyet Sanat Dergisi'nin 15 Kasım 1980 tarihli sayısındaki "Türkiye'de Roman Var mı?" başlıklı yazısını, "Evet Türkiye'de roman var: Ne kadar futbol varsa o kadar" cümlesiyle bitirmesiyle başlayan tartışmaların odağı olan **Fethi Naci**, ertesi yıl yayımladığı *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme* adlı kapsamlı eseri ve sonrasında "*Eleştiri Günlüğü*" adı altında sürdürdüğü yazılarıyla günümüze dek, ne dediği ilgiyle izlenen bir yazar oldu.

Görüldüğü gibi '80 sonrasında genç yazarların ağırlıkta olduğu bir dönem yaşanıyor.

Sonuçta, '80'den bu yana edebiyatın bir karmaşa içinde olduğu söylenebilir. Yıllara göre parlayıp parlayıp sönen pek çok yıldızın yer aldığı bir evren. Bundan sonra nasıl bir yönde gelişeceği ise kısa dönemde yanıtlanması güç, belki de edebiyatın kendi dışında değişik etkenlere bağlı bir gelişme olacak.

—Turgay Fişekçi

Tekniğin neresindeyiz?

Bir filmin çekim setindeyiz. Beyoğlu'nda bir bar... Çekimin yapıldığı köşedeki masalarda oyuncular ve figüranlar son bir kez makyajlarını tazeliyorlar. En büyük hareket ışık ve kamera ekiplerinde. Gece kulübü atmosferinin kırmızı tonunu belirginleştirmek için bazı spotların önüne kırmızı kâğıtlar tutturulmuş. Kamera yönetmeni yakılan spotların ışığı altında pozometreyle aldığı değerleri diyaframına uyguluyor. Bütün hazırlıklar tamam... "Motor" sesi geliyor yönetmenden ve çekim başlıyor. Oldukça uzun bir plan...

Bir ara burnuma hafif bir yanık kokusu geliyor; bakıyorum, spotların önündeki kırmızı kâğıtlar yüksek ısıdan kahverengine dönüşmekte. Hemen ışık ekibi şefini uyarıyorum, "baskıda düzelir" diyor...

Yönetmenin "stop" dediği anda gözüm yeniden spotlara kayıyor; kırmızı kâğıtların yerinde sıcaktan ortası delinmiş kahverengi kâğıtlar var artık... Çekim, spotların önündeki kâğıtların değiştirilmesinden sonra yenileniyor.

Bu kez bir başka aksilik daha oluyor; spotlardan biri, mandalı iyi sıkıştırılmadığı için, birden aşağı dönüyor. Işık şartları yeniden değişmiş ama çekim sürdürülüyor ve o planın çekimi bitiyor.

Şimdi aynı filmin aynı sahnesinin kurgusu sırasında yönetmenin yanındayız. Işık ekibi şefinin "baskıda düzelir" sözü hiç bir teknikle uygulanmadığı ve plan içinde giderek bozulan renkler baskıda düzeltilemediği

*Artık
seyirci
daha iyiyi
aramaya
başladı.*

için, yönetmen, o plan içine gereksiz detaylar serpiştirerek durumu kırtarmak zorunda kalacaktır. Bir tür "kurtarma operasyonu"... Türkiyemizde dillerden düşmeyen bir deyim...

Sinema bir endüstri kolu mu?

Türk sinemasının mutfağının kapısını bir örnekle araladık. İçeride görülen rengarenk, daha doğrusu alaca bulaca bir tablo. Sinema, bir endüstri kolu olarak düşünülmesi gerekirken, birkaç stüdyo ve laboratuvar dışında, ülkemizde kurumlaşmamış bile... Asıl sorun da bu... Ancak, kurumlaşma belli bir parasal güçle gerçekleştirilir ve yine parasal yükümlülükleri beraberinde getirir: "Hem ağlarım, hem giderim" diyerek film yapımını sürdüren prodüktörler gerçekten bir güvence olabilir mi bu konuda? Yoksa başka kaynaklar mı aranmalı?

Kaynak arayışı

Batı ülkelerinde sinema dışarıdan daima destek bulmuştur. Devlet yardımı, banka kredisi ya da büyük firmaların sermaye aktarması ile... Türkiye'de büyük firmalar, sermaye darlığı çekerken sinemaya ne verebilirler? Bankalar ise "battım" diye feryat eden bir kesime nasıl kredi açsınlar? Burada devletin katkısı herhalde tek kaynak olacaktır. Kaldı ki "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"na ek "Sinema ve Müzik Sanatı Destekleme Fonu Hakkında Yönetmelik" uyarınca bir fonda toplanacak paraların —bandrol gelirleri kastediliyor— yüzde 40 kadarı film yapımı ve cihazlanma için ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullanılacaktır.

Bu kanun ve yönetmelik bir süredir yürürlükte, ama adı geçen fonda ne kadar para birikmiştir ve destekleme olarak herhangi bir kredi kullanılmış mıdır, bu soruya cevap bulamadık.

İç pazardan uluslararası yarışmalara

İç sinema pazarı tükendi diye sırtını video pazarına dayamayı kolay bir kurtuluş yolu olarak gören film yapımcıları, bu yolda sinemayı sinemaya karşı kullanmak zorunda kalmışlardı. Ancak bu kaynağın da, hele Almanya pazarının büyük ölçüde daralmasıyla, kurduğunu görüyoruz. Buna karşılık Türk sineması bir süredir Batıda adını duyurmakta. Son yıllarda uluslararası yarışmalarda ilgi uyandıran, hatta ödül kazanan filmlerimiz azımsanmayacak sayıda... Bir de teknik açıdan Batı'yla yarışabilirsek... Ama A'dan Z'ye kadar...

Gazeteci Erol Dernek Sokağı

Bazı istisnalar dışında, çekim ekipleri (ışık, kamera, set, vb.) Gazeteci Erol Dernek Sokağı'ndaki kahvelerde hemen çekim öncesi bir araya getirilir. Sonra bir koşturma başlar, herkes malzeme toparlama peşine düşer. Ve yıllar yılı alelacele bir araya getirilen ekipler ve malzeme ile film çekimi sürer gider... İşte önce bu sistemin değişmesi en büyük yararı sağlayacaktır.

Film laboratuvarı bir çamaşırhane mi...

Televizyonda geçtiğimiz kasım ayı içinde yayınlanan bir programda bir film yönetmeni dostumuz, Türkiye'de laboratuvarların teknik yetersizliğinden yakınmıştı. Ve herhalde ilk yakını da o olmuyordu bu konuda... Daha önce film laboratuvarlarını çamaşırhane ya da bulaşıkhaneye benzetenler de olmuştu. Bu eleştirilere kısmen hak vermek gerekir, çünkü gerçekten bir kısım laboratuvarlar Batıda nesli tükenmiş makinelerle çalışmayı sürdürmektedir. Buna karşılık yepyeni makinelerle Batıya kafa tutacak laboratuvarlarımız da çalışmaktadır. Eleştirilerin, stüdyo ve laboratuvarlarda odaklanması kanımızca haksızlık...

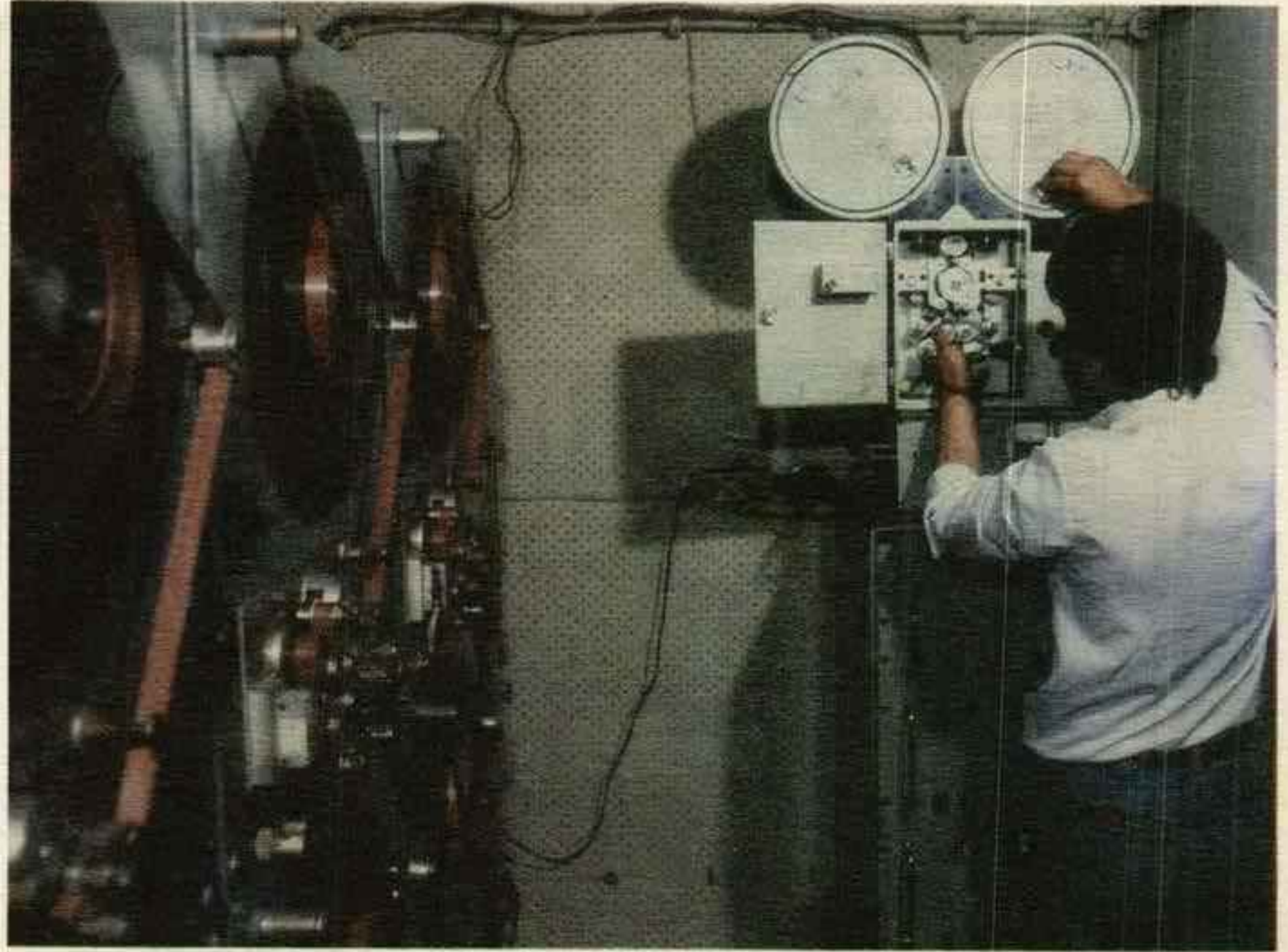
Yoksa acil servis mi?

Batıya kafa tutacak laboratuvarlarımız varken neden kafa tutamıyoruz, diye bir soru akla gelebilir. Bu soruya verilecek ilk cevap, çekim koşullarının getirdiği bir takım aksamalar... Ayrıca film yapımcısının daha öncelerden ediniş de kurtulamadığı bir alışkanlık: İşi son hızla bitirmek... Bu olgu stüdyo ve laboratuvarları birer acil servis istasyonuna dönüştürür sık sık. Hele bir film şenliği öncesi... Bu arada en büyük özen gerektiren son işlemler, eldeki olanaklar değerlendirilmeden, aceleyle getirilir. Umarız çok yakında "...aceleyle getirilirdi" diyebileceğiz, çünkü artık, teknik donanımın yanı sıra işe tanınan zamanın ne gibi olumlu etkileri olduğu anlaşılma-ya başlandı.

Seyirci iyiyi arıyor

Bugünün koşullarında sinemaya teknik için yatırım yapmak ve çağdaş cihazlanmaya geçmek ürkütücü de olsa, çok yakın bir gelecekte değerini karşılayacaktır. Yalnız dışsatım gerekçesiyle değil, iç pazara da aynı kaliteyi sunmak zorunluğu var artık. Türk sinema seyircisi iyiyi değerlendirmeye başladığını bir süredir kanıtlamaktadır. Film yapımcılarının da en azından Türk seyircisine saygı göstermesi, mutlaka karşılıksız kalmayacak belli bir parasal fedakârlığa katlanması gerekecektir. Batıya giden yol da kendiliğinden açılacaktır böylece... ■

— Ercan Okan

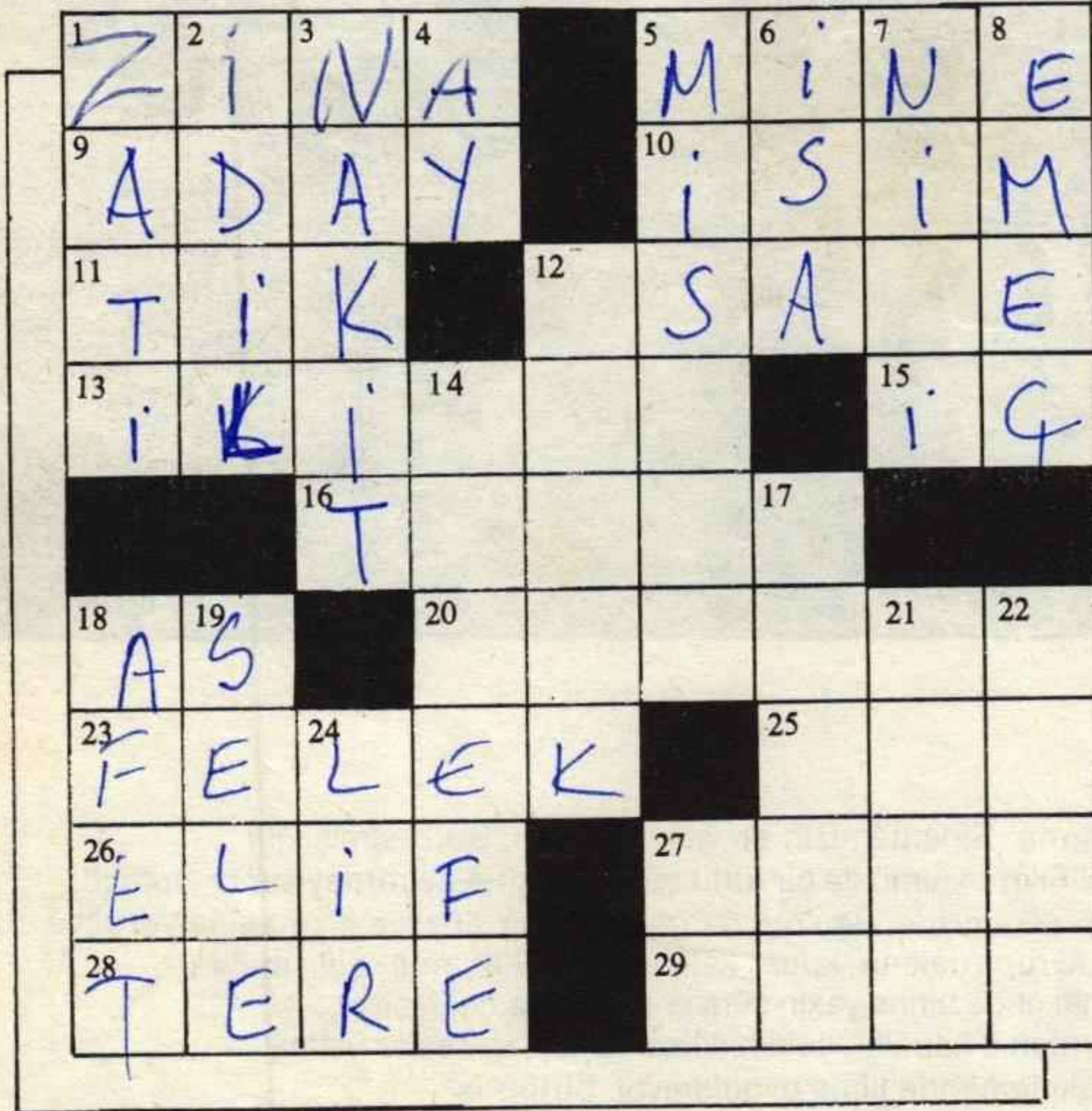
Seslendirme: Sinemamızın en gelişmiş dalı. Geri kalmışlığın meyvesi! Film ciliğimizde bir türlü sesli çekişme geçemeyişimiz 'dublaj' sanatının ülkemizde Batı'nın da ötesinde bir düzeye çıkmasına yol açtı. Bugün, Avrupa'dakine yakın kalitede seslendirme çalışmaları, oradakinin onda birine yakın süreler içinde gerçekleşiyor. Altta görülen 8 kanallı çekim cihazı ile alınan sesler üstteki kayıt makinelerinde filme uygulanıyor, bütün iş üç-dört gün içinde bitiyor.

BULMACA

İPEK sözcüğündeki 4 harfle başka kaç sözcük üretebiliyorsunuz? TARHANA'nın içindeki ANAHTAR'ı, PORTAKAL'ın TOPARLAK olduğu nu gördüğünüz olur mu hiç? Olay, ki-şi ve sözcüklere taptaze, yepyeni aç-

NEVZAT ERKMEN OYNATILIYOR

SOLDAN SAĞA

- 1 Zinhar, işte bundan "hr" çıkar
- 5 İngiliz mayını bizim çiçek
- 9 İsim kamer
- 10 Duman lekesiyim
- 11 Tik ko!
- 12 İngiltere'den ithal bira getirecek olan buharlı gemimize önerilebi-lecek bir ad
- 13 "İşi killi kişi"deki çifte münase-bet
- 15 Üstteki geminin yükünü tüket!
- 16 İngilizce ondur
- 18 Soldan Sağa 11'in yanıtını ekle-yin, Ermenice kökenli argoda "pezevenk" olsun
- 20 Çoğumuzun 2. TV'si
- 23 Felemenk'teki Osmanlı yasağını kaldırın, talih yüzünüze gülsün
- 25 Profesörün başıyla deneme anla-mına gelen yazı
- 26 Arap "A"
- 27 Göbeksiz haşın kötü niyetli
- 28 Deri salgısına
- 29 Ensiz İngiliz yabancı

lardan bakabilme alışkısına sahipse-niz, (İPEK'ten, PEKİ, EKİP, PİKE, EPİK çıkarabildiyseniz), kimi zaman dişlerinizi sol (solaksanız sağ) eliniz-le fırçalamayı deniyorsanız, o zaman:

YUKARIDAN AŞAĞIYA

- 1 Altan bakınca köpek kıt
- 2 "Deli bir it" parçalanır, bir et çı-karılır, kalan dili düzeltilir
- 3 Vakittir
- 4 Aybaşı başı
- 5 Erkek ceylanın bir bezinden çı-kan güzel kokulu maddenin
- 6 İS'teki yalvaç
- 7 Çividi
- 8 Demeç sonu sevgili Aydın'ın
- 12 Ağırlığın 48 kg.dan 51 kg.a ka-dar olanı
- 13 Yukarıdan Aşağıya 17'nin terce-mesi
- 17 Sağlığınıza! (Danimarka dilinde-ki ya da Norveççedeki karşılığı)
- 18 Felaketten kaçan kelin geride bır-aktığı berbat durum
- 19 Bisikletteki yerin
- 21 Sezar'a göre 57
- 22 Minareden çıkan Mr.'ın bıraktı-ğı bozuk para
- 24 Gelir sonu çalınır
- 27 Birayla, pardon bireyle ara ver-meden demektir

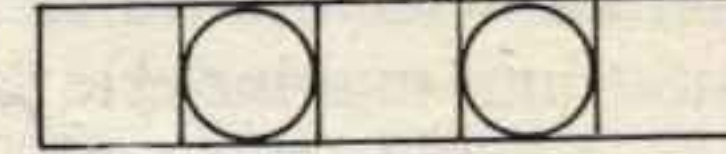
ÇORBA

Burada dört harf kümesi veriliyor. Her kümedeki harflerin yerlerini de-ğiştirerek sıradan bir sözcük oluşturan ve her harfi bir kutuya gelecek şe-kilde, altına yazın.

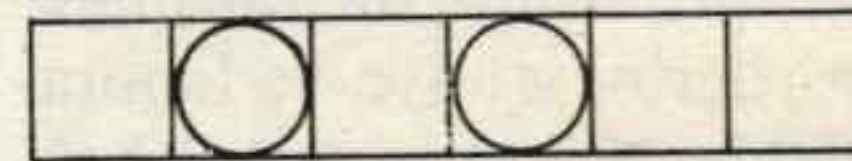
A Ş H T A

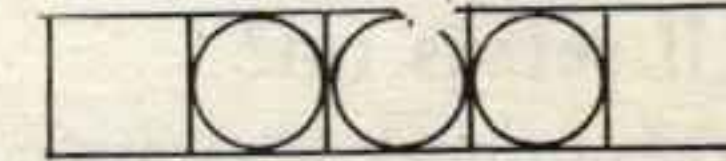
S T E A L

H E R E N K

H A Y A L İ

Şimdi de daireli kutulardaki harfleri kullanarak üst çizimdeki sorunun sürprizli yanıtını bulun.

Yanıt:

HENRY WADSWORTH LONGFELLOW'UN ARILARI

H.W. Longfellow, edebiyat sınıfında-ki öğrencilerine böyle sevimli bulma-calar da sorarmış:

Bir kovandaki arıların beşte biri la-damba çiçeğine, üçte biri slandbara çi-çeğine, bu iki sayının farkının üç katı kadar arı da ömür ağacına konmuş-lar; bir arı da ketaki ve malati çiçeği arasında, beynamaz, uçar dururmuş. Arıların toplamı kaçtır?

Yanıtlar 76. sayfada

ÇİSİSİ

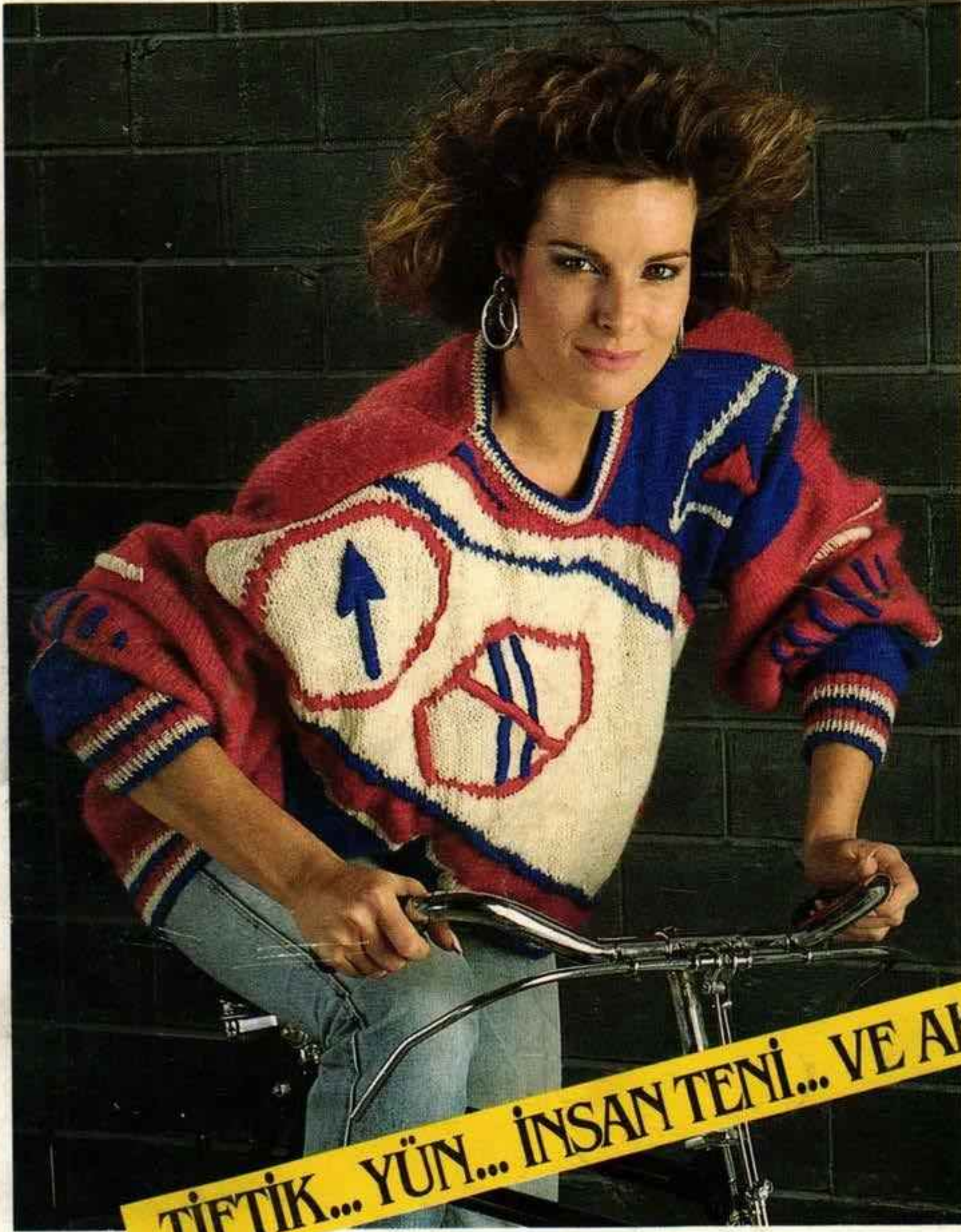

Ona buna dokunmadan
habercilik olur mu?

Yeni Gündem
HAFTALIK HABER DERGİSİ

“ SEVGİYLE ÖRÜLÜR , SEVGİYLE GİYİLİR ”

TİFTİK... YÜN... İNSAN TENİ... VE AKSU

Aksu, 87'88 kışını
birbirinden güzel renklerde
ve çeşitlerde el örgü
yünleriyle karşılıyor...

Yetkili Satıcı
Merkez

Izmir Ege Şb.

Antalya Akdeniz Şb.

: Ebru Tekstil Ticaret ve Sanayii A.Ş.
: Büyük Postane karşısı, Hekim Çıkmazı, No: 10
Sirkeci - İstanbul, Tel.: (9) 1 511 44 75 (4 hat)
: Vali Kâzım Dirik Cad. Kâmil İshani 50 / B
İzmir, Tel.: (51) 13 33 29 - 19 07 20
: Tahir Pazarı Mah. İsmet Paşa Cad. Elmaslar Apt. 56 / 1
Antalya, Tel.: (9) 311 26 892